1576.

Cornelius Rosenburgius

Loyal et constant.

Ex dono Martini bitter
Amstredamensis.

l'edit. de 1577 passe pour la seconde

IO. BODINI ANDEG. IN PARISIORVM SENATV ADVOCATI METHODVS, AD FACILEM HISTORIARVM COGNITIONEM; AB IPSO RECOGNITA, ET MVLTO QVAM ANTEA LOCVPLETIOR.

Cum indice rerum memorabilium copiosissimo.

PARISIIS,
Apud Martinum Iuuenem, via S. Io. Lateranensis, ad insigne Serpentis.
CIϽ IϽ. LXXII.
CVM PRIVILEGIO.

EXTRAICT DV PRIVIlege du Roy.

IL eſt permis à Martin le Ieune, Imprimeur & Libraire en l'vniuerſité de Paris, d'imprimer ou faire imprimer & expoſer en vente, par tels Libraires ou autres que bon luy ſemblera, vn liure intitulé *Io. Bodini Aduocati Methodus, ad facilem hiſtoriarum cognitionem*: iuſques ques au temps & terme de ſix ans, finis & accomplis: à compter du iour & date dudict priuilege, ſans que pendant ledict temps, aucuns Libraires, Imprimeurs ou autres, de quelque eſtat, qualité ou condition qu'ils ſoyent, le puiſſent imprimer ou faire imprimer, vendre ne diſtribuer, autres que ceux que ledict Ie Ieune aura imprimé ou fait imprimer, ſur peine de confiſcation deſdicts liures, qui autrement ſe trouueroyent imprimez, & d'amende arbitraire: ainſi que plus amplement eſt contenu audict priuilege.

Donné à Paris le premier iour de Feurier, l'an mil cinq cens ſoixante ſix.

PAR LE CONSEIL.

DE COVRLAY.

I. TEXTORI CVRIÆ INQVISITIONVM PRAESIDI, I. BODINVS S. P. D.

QVEMADMODVM flores historiarum legere, ac suauissimos decerpere fructus oporteret, hac methodo, Præses integerrime, complecti propositũ erat. quod quidem si consecuti videmur, tibi acceptum ferri debet; qui me renitentem oratione graui, admista incredibili suauitate bonitatis, excellentisq; naturæ tuæ, ad id sæpius impulisti. sin res aliter atque vellem cecidit, hoc mea culpa contractum agnosco: quam tamen apud alios iudices leuiorem fore putaui, si primùm tibi, hoc est, vestræ Curiæ, mitissimo iudici, meam causam probarem: vt si plus esset abs te veritati quàm amicitiæ tributum, eo præiudicio confirmatus, alios exceptione rei iudicatæ summouerem: aut si plus faueres amori erga me tuo, iudicis per-

 sona

ſona depoſita, patrocinio me iuuares. quanquam neque ex mea voluntate, & præter expectationem ab altiore quodam de legibus inſtituto, ſum ad hoc genus ſcriptionis caſu delapſus. id autem breuiter explicare tibi propoſui, tùm vt æquior ſis erga me futurus (quanquam æquior eſſe non potes) in hac methodo iudicanda: tùm etiam vt eos quibus otij ſatis eſt, ingenij verò, ſcientiæ, iudicij, multò plus quàm mihi, ad hæc pulcherrima ſtudia cohortere. Cùm in forum veniſſem, vt ſcenæ, quod dicitur, ac populo ſeruirem, hoc primùm mihi propoſui: vt tempus omne vacuum à forenſibus negotiis in legitima ſtudia conferrem, ac Reipublicæ, cui poſt Deum immortalem, omnia debemus, ſiue ſcriptis, ſiue quocunque modo poſſem gratias referrem. ſed cùm animaduerterem triplex omnino ſcribendi genus eſſe; vnum in rebus inueniendis, & materia ſuppeditanda: alterum in rebus ordine tradendis & forma perpoliendis: poſtremum in maculis veterum librorum eluendis: mirum mihi viſum eſt tam multos eſſe, ac ſemper fuiſſe rerum inuentores, qui verò res inuentas arte ac ratione traderent, admodum paucos. vt enim alias artes omittam, innumerabiles propè ſcriptores habemus, qui ius ciuile Romanorum ſuis commentariis tantopere auxerunt, vt nulla re magis, nullo grauiore morbo, quàm ſua magnitudine laborare videatur. nam quò quiſque magis in ſcribendo ineptus, eò maiorem librorum multitudinem effudit: qui tamen

Triplex est scribendi genus

men

men arte concluserit ea quæ dispersa, dissectáque leguntur, video fuisse neminem: & eos qui speciosa librorum inscriptione, artem illam se tradituros receperant, vadimonium deseruisse: quinetiam ab eo quod proposuerant, tam longè abfuisse, vt quid sit ars ipsa, ne suspicati quidem videantur. sunt enim artes ac scientiæ, id quod tu minimè ignoras, non singulorum, sed vniuersorum. at illi iuris ciuilis, id est, singularis cuiusdam ciuitatis artem tradere sunt conati. quàm sapienter, non disputo: nihil tamen artis dignitate ac præstantia potuit alienius cogitari. omitto quàm sit absurdum, ex Romanis legibus, quæ paulo momento mutabiles fuerunt, de vniuerso iure statuere velle: præsertim cùm edictorum ac legum infinita multitudine, post etiam Æbutia rogatione omnes penè duodedecim tabularum leges, ac subinde veteres nouis renascentibus sublatæ fuerint. quinetiam Iustiniani penè ius, omne à consequentibus Imperatoribus abrogatum videmus. omitto quàm multa sunt, in illis quæ restant legibus, absurda: quàm multa iustis populorum penè omnium decretis, vsúque diuturno antiquata: nullius tamen populi, præterquàm Romani leges, & quidem ordine peruerso, descripserunt. legissent Platonem, qui legum tradendarum ac moderandæ ciuitatis vnam esse formam putauit, si omnibus omnium, aut magis illustrium Rerumpublicarum legibus in vnum collectis, viri prudentes eas inter se compararent,

atque optimum genus ex iis conflarent. Ad hoc igitur institutum, omnia mea studia, omnes contuli cogitationes. Principiò Iuris uniuersi formam sic adumbrauimus in tabula, quam tibi exhibuimus spectandam, vt ab ipsis causis, summa genera, generúmque partitionem, ad infima deduceremus: ea tamen ratione, vt omnia membra inter se apta cohærerent. in quo verissimè à Platone dictum intellexi, nihil difficilius ac diuinius, quàm rectè partiri. deinde postulata constituimus, quibus tota disciplina veluti firmissimis fundamentis niteretur. tùm definitiones subijcimus: postremò præcepta, quæ regulæ appellantur, qua breuitate fieri potest, ad propositā formam, velut ad normam exigimus. ex aduerso breuissimis notis Romani Iuris interpretes adijcimus, vt ex iisdem fontibus, quibus ego, haurire ad satietatem quisque possit. altera ex parte leges populorum, qui militari vrbanáque disciplina claruerunt, vndique collectas annectimus. quam quidem ad rem, Iurisconsultorum simul & Historicorum ponderibus vtimur, vt Persarum, Græcorum, Ægyptiorum, non minùs quàm Romanorum legibus tribuatur. ex Hebræorum quoque Pandectis, potissimùm ex libris Sanedrim, optima quæque haurire proposuimus: in quo mihi suam operam I. Quinquarboreus, ac Mercerus, Hebräicæ linguæ regij doctores, mihi non defuturam spoponderunt. Hispanorum quidem leges & Britannorum, atque omnino

clario-

Nihil difficilius ac diuinius quam recte partiri

clariorum Italiæ ac Germaniæ ciuitatum iura nobis ne desint (nam obscuriores conquirere infinitum sit) effecturum me non diffido, vt cum nostris simul coniungantur. optarem illud quoque, vt Turcarum Iure ciuili perinde frueremur: aut certè Ius publicum, quo florens illud ac præpotens imperium stabilitum est, quodammodo teneremus. his accedet forensis doctrina, summáque auctoritas rerum, tùm in vestra, tùm in Imperiali Curia decretarum: quas partim nostrorum hominum, partim Guarini, & Minsingeri opera consecuti sumus. sic enim Polycleti norma, leges, & legis actiones: Lesbia verò, æquitatem, & iudicis officium examinare decreuimus. Hæc igitur omnia Iurisconsultorum, atque Historicorum probata & confirmata sententiis, artem illam efficient & clariorem, & augustiorem, quam si ab vnius populi Romani arbitrio penderet. tametsi Græculorum figmenta esse quæ habemus, magna sui parte comperiuntur. nam quindecim viri legibus constituendis à Iustiniano creati, cùm fœda barbarie omnia premerentur, legum fontes adeò conturbarunt, vt nihil ferè à sordibus & luto purum hauriatur. ex quo secuta est immensa diffusáque legum copia, tùm vt legum inter ipsas discrepantia tolleretur: tùm etiam vt ab integro corpore auulsa membra, vtcunque coagmentari possent. ex quo veteres interpretes magno ingenio, labore verò penè incredibili fuisse intelligi potest, tùm etiam ex eo-

rum ſcriptis, quæ tot ac tam multa effuderunt, vt omne ſuum tempus in ſcribendo poſuiſſe, nihil ad legendum reſeruaſſe videantur. ſed cùm in miſerrima tempora incidiſſent, quibus nec bonis artibus erat, nec humanitati locus: ſuis ſcriptis pleróſque ab hac ſcientia deterruerunt. cùm enim iuuentus à ſuauiſſimis eloquentiæ ac philoſophiæ floribus & hortulis, ad illa ſenticeta, præruptáque ſaxa vocaretur, animum planè deiiciebat: & quò quiſque elegantiùs erat à natura, vberiùs etiam à doctrina perpolitus, eò magis refugiebat ab eius ſcientiæ aditu, qui vepribus ac ſpinis interclusus tenebatur. posteà verò quàm perpurgari cœpit, tùm legibus Romanorum ſua priſca dignitas reſtitui viſa eſt. Ex iis ergo interpretibus, quorum delectum habemus, quibúſque ad leges deſcribendas vtimur, quatuor ſunt genera. vnum eſt eorum qui in ſcholis perpetua diſputatione legum memoriam animo comprehenſam habent: ſed tamen ſine vſu & exercitatione forenſi. ſequuntur ij qui diuturno rerum forenſium vſu, paucis quibuſdam præceptis, iudicandi prudentiam ſibi compararunt. tertium genus eſt eorum, qui ab his quidem vſum, ab illis præcepta didicerunt: quales inter nostros habemus Speculatorem, Fabrum, Guidonem, Chaſſaneum, Boërium, Baronem, Conanum, Tiraquellum, eiúſque popularem Briſſonem, & collegij nostri decus Molinæum: ex quibus vberes in cauſis ciuium diſceptandis ac iudicandis perci-

percipimus vtilitates: ex illis, propè nullas. Nam qui sine forensi disciplina Iuris scientiam se adeptos arbitrantur, planè consimiles sunt iis, qui seipsos in palæstra semper exercuerunt, nullas tamen acies viderunt, nullos militiæ labores tulerunt. itaque hostium aspectum ferre non magis possunt, quàm is qui in scholis Biturigum tanta cum gloria florebat, id est, strabo inter cæcos acutissimè cernebat: cùm in forum venisset, de leuissima quæstione consultus obmutuit, non sine acerba Riandi reprehensione. tales ergo Iurisconsultos I. Ferrerius tuus collega, vir omni laude cumulatus, & qui nunc legatum apud Venetos agit; graui testimonio de falsa illa, quàm de seipsi concipiunt, iuris opinione depellere solebat, cùm multis audientibus ingenuè fateretur, se Ius antè ignorasse, quàm in vestra Curia literas forenses ac senatorias vsu diuturno comparasset. non aliter atque Demades orator, qui Reipublicæ gerendæ scientiam, non in scholis & otio, sed in clarissima populi luce didicisse gloriabatur. Extremum genus est eorum, qui non modò præceptis ac vsu forensi, verumetiam præclaris artibus, & solida philosophia informati, iustitiæ naturam non ad hominum voluntates mutabilem, sed æterna lege definitam amplectuntur: qui normam æquitatis peritè tractant: qui iuris origines ab vltimo principio deducunt: qui omnis antiquitatis cognitionem accuratè tradunt: qui principis, senatus, populi,

puli, magistratuúmque Romanorum imperium ac potestatem planè tenent: qui philosophorum de legibus & Republica disputationes ad Ius interpretandum afferunt: qui Græcam & Latinam linguam, quibus descriptæ sunt leges, minimè ignorant: qui denique artem vniuersam suis finibus circunscribunt, generibus notant, in partes distribuunt, verbis designant, exemplis illustrant. has dotes eximias si haberent interpretes illi veteres, haud dubium est quin ista, quam terimus, commentariorum squallens sylua, lautis adolescentibus iucundior fuerit, & Reipublicæ vtilior futura. ex ea tamen aureas definitiones ad instituti nostri rationem legimus, & magnam gratiam illis habemus, quòd suorum studiorum qualescunque fructus liberaliter ad Rempublicam detulerunt. Atque vtinam eorum exemplo vestri quoque Papiniani, Scæuolæ, Labeones (neque enim aliis nominibus appellandi sunt) quos ad æquitatem natura genuit, disciplina informauit, vsus assuefecit: quantum valent, tantum velint. quid enim tantam sapientiam latere potest? aut qui merito maiore post homines natos Iurisconsultorum nomine fruuntur? neque enim vlla pars orbis terrarum, æquè floret omni disciplinarum genere, vt Europa: nec vlla pars Europæ legum scientia clarior fuit vnquam, vt his temporibus Gallia (id quod etiamnum peregrini homines confitentur) nec theatrum Galliæ ornatius vllum

hac

hac ipsa vrbe: tùm propter lumen huius Curiæ: tùm etiam propter vrbis, cum vniuerso terrarum orbe communionem & quasi societatem. Quæ cùm ita sint, non existimo id quod à Platone de sanandis populis & conformandis legibus scriptum est: à Solone & Lycurgo in summa legum inopia, diuturnáque peragratione susceptum: à decemviris tota Græcia quæsitum (neque enim Adriano, vel Iustiniano cura fuit iuris alieni) commodiùs, aut faciliùs quàm his eruditis temporibus, & in hac forensi schola confici posse. neque dubium est quin Franciscus maior, si diutiùs vixisset, hoc quoque suscepturus fuerit, & ad exitum perducturus. non enim è Græcia Iurisconsultos arcessere, nec aliunde legumlatores accire oportuisset. sed tali ac tanto Rege nobis abrepto, miseranda conuersio secuta est. cùm enim sementem in literarum agros sparsisset, ij qui florentem scientiarum segetem, ac fructus pendentes legere debuissent, putredine corrumpi maluerunt: sublatis scilicet agricolarum præmiis, vt ignauissimis ac turpissimis hominibus tribuerentur. neque enim sine acerbissimo sensu doloris reminisci possum, clarissima ingeniorum lumina, quæ tota Gallia fulgebant, squallore & inopia extincta fuisse. Restat igitur vt vos, quibus nullum tempus à munere publico vacuum datur, Semelorios, Portas, Canaios, Mangones, quibus otium peperit rerum omnium affluentia, pro vestra, quæ summa

est,

est, auctoritate vrgeatis : vt suis quoque scriptis bene de legibus mereri studeant, vel potiùs gratiam referant bene de se meritis, quarum ope tales ac tanti euaserunt. quòd enim suis consultoribus assiduè cauent ne capiantur, faciunt quod sua virtute ac sapientia dignum est: sed est eiusdem virtutis ac sapientiæ cauere, vt diuina illa responsa, quæ in vulgus manare patiuntur, quæque famam non modò sempiternam, sed etiam salutem Reipublicæ pariunt, ad posteros etiam deriuari possint. quod ab iis sperari non debet, quos nemo de iure consulere velit: qui se grammaticos malunt quàm Iurisconsultos haberi: qui falsam scientiæ, nullam æquitatis opinionem induerunt: qui syllabarum momentis Rempublicam seruari, iudicia constitui, lites dirimi putant. quæ sanè pestis grammaticalis, in intimos omnium disciplinarum aditus vsque eò serpere cœpit, vt pro philosophis, oratoribus, mathematicis, theologis: minutos de schola grammaticos ferre cogamur. nam qui labes ac maculas de tabulis antiquis leniter detergere debuissent, vt pictura vetus agnosceretur, ferreo stilo turpes notas, & quidem indelebiles, tam altè in libris omnibus impresserunt, vt nulla penè antiquitatis appareat imago. sed iis omissis, qui sua se voluntate ex albo doctorum hominum exemerunt, ad historiam, vnde nostra fluxit oratio, relabor. Ex hac igitur veterum leges huc illuc dispersas colligimus, vt huic quoque operi coniunga-

mus

mus. & quidem in historia iuris vniuersi pars optima latet: quódque ad leges optimè dijudicandas magni ponderis est ac momenti, mores populorum, ac rerum omnium publicarum initia, incrementa, status, conuersiones, exitus ab ea deriuantur. in quo præcipuum est huius methodi argumentum. propterea quòd fructus historiæ nulli sunt vberiores, quàm qui de statu Rerumpublicarum decerpi consueuerunt, atque eo de genere plura quàm de reliquis partibus scripsi, quòd eam disputationem tam necessariam ad intelligendum: pauci, & quidem frigidè tractarunt. quæ disputatio si nimis ampla cuiquam ac diffusa videbitur, cogitare debebit, ea quæ nullum exitum habent, cuiusmodi est historia rerum humanarum, non posse breui methodo contineri. quòd si Galenus de sola methodo suæ artis, quæ certis regionibus concluditur, libros plusquam xx. Diomedes verò de re grammatica sex millia librorum effudit, profectò non debet id quod de vniuersa historia scripsimus, copiosum videri. quanquam istuc quicquid est quod iampridem ad te detuli, modis omnibus exiguum fore confido, præ illa fama quam de singulari eruditione, déque virtutibus tuis concitasti. quarum virtutum laudes eximias, nec in tam obscuro loco detegere, nec apud te prædicare decreui. Bene vale. Calendis Febr. CIƆ IƆ LXVI.

Fructus historiæ

SVMMA CAPITA TOTIVS METHODI.

IO. BODINI METHODVS AD facilem Historiarum cognitionem.

PROEMIVM DE FACILItate, oblectatione, & vtilitate historiarum.

CVM Historia laudatores habeat complures, qui veris eam ac proprijs laudibus exornarunt, ex omnibus tamen nemo veriùs ac meliùs, quàm qui vitæ magistram appellauit. nam ea vox omnes omnium virtutum ac disciplinarum vtilitates amplexa, significat hominum vitam vniuersam ad sacras historiæ leges, velut ad Polycleti normam, dirigi oportere. certè philosophia, quæ ipsa vitæ dux appellatur, propositis bonorum ac malorum finibus intermortua iaceret, nisi ad rerum præteritarum historias omnia dicta, facta, consilia reuocarentur: ex quibus non solùm præsentia commodè explicantur, sed etiam futura colliguntur, certißimá-

Historia merito vitæ magistra appellata

Philosophia vitæ dux

tißimáque rerum expetendarum ac fugiendarum præcepta constantur. Itaque mirum mihi visum est in tanta scriptorum multitudine, támque eruditis temporibus adhuc fuisse neminem, qui maiorum nostrorum claras historias inter se, & cum rebus gestis antiquorum compararet. id autem fieri commodè poterat, si collectis omnibus humanarum actionum generibus, ad hæc exēplorum varietas aptè & suo quicque loco accommodaretur: vt ij qui se flagitijs penitus dedidissent, iustißimis maledictis proscinderentur: qui autem vlla virtute claruissent, suo merito laudarentur. hic enim historiarum fructus est vel maximus, vt alij quidem ad virtutem inflammari, alij à vitijs deterreri poßint. tametsi enim boni per se laudabiles sunt etiam si à nemine laudentur, nihilominus tamen præter ea quæ virtuti præmia proponuntur, hunc etiam laudis fructum, quem plerique solum ducunt, viuos ac mortuos consequi par est: vt indignè ferant scelerati bonos, qui ab ipsis opprimuntur, in cœlum vsque tolli: se verò suorúmque, nomen æterna labe maculari: quod etiam si dißimulant, non tamen sine acerbißimo sensu doloris ferunt. neque enim verum, ac ne verißimile quidem esse puto quod Trogus Pompeius de Herostrato, T. Liuius, de Manlio Capitolino tradunt, magnæ quàm bonæ famæ fuisse cupidiores: sed alterum, opinor, vitæ desperatio mentísque furor, alterum maioris gloriæ spes impulit, vt suis popularibus imperaret. aut sane fa-

tendum

Historiæ fructus

Herostratus et Manlius magnæ quam bonæ famæ cupidiores -

tendum sit homines gloriæ cupidos æquo animo contumelias ferre, quod sibi ipsi valde repugnat. nam si recludantur impiorum mentes, vt est apud Platonem, æquè verberum ictus & laniatus, atque cæso corpore cruentæ vibices, aut ferri candentis impressiones aspici possint. & qui inter eos gloriæ cupidiores sunt, quanquam veræ laudis gustum nullum habent, sed tamen qui gloriam inanem captant, incredibile dictu est quantum eos laceret & conficiat infamiæ metus. ac si qui sunt adeò stupidi, vt animos vnà cum corporibus interire putent, quandiu tamen viuunt, plurimùm sua interesse arbitrantur qualem de se opinionem posteritas sit habitura, sæpiúsque vota faciunt, vt se mortuis, quanquam Nero id optabat vt se viuo, terrarum deflagratio consequatur. argumento sit Tiberius Augustus, qui etsi multa crudeliter ac libidinosè animi quadam impotentia gessit, sceleratior tamen futurus erat, nisi famæ curam haberet. itaque flagitiorum latebras in remota quadam insula quæsiit: cúmque imperio se minimè dignum iudicaret, patris patriæ appellationem, & imperium obstinatissime (vt loquitur Tranquillus) recusauit: ne mox maiore dedecore impar tantis honoribus inueniretur. extat eius oratio habita in Senatu, qua vnum ait principi comparandum, prosperam sui memoriam, alioqui famæ contemptu contemni virtutes. extant epistolæ magno cum gemitu ab eo scriptæ, quibus de anteacta vita miserè conqueri-

Tiberius Augustus

Principi vnum comparandum prosperam sui memoriam

tur, séque posteritatis graues contumelias iam sentire, nec tamen mores mutare posse. hic autem infamiæ metus in principibus: hæc vtilitas historiæ Cornelio Tacito tam magna visa est, vt vel sola homines ad eius lectionem & scriptionem debeat inflammare. At illud quanti est, quòd omnium artium, & earum maximè quæ in agendo positæ sunt inuentrix & conseruatrix est historia? quæ enim sunt à maioribus vsu diuturno percepta & cognita, historiæ thesauris commendantur: tum posteri obseruationibus præteritis futuras annectunt, causásque rerum abditarum inter se comparant, earúmque effectrices, & cuiusque fines quasi sub aspectum positos intuentur. Quid autem ad immortalis Dei gloriam, quid ad veram vtilitatem maius esse potest, quàm quòd ab historia sacra, religio aduersus Deum, pietas in parentes, charitas in singulos, iustitia in omnes propagatur? vnde verò prophetarum voces & oracula, vnde animorum æternam vim ac potestatem, nisi ab historiæ sacro fonte hausimus? Sed præter vtilitatem incredibilem, quæ duæ res in omni disciplina quæri solent, facilitas & oblectatio, ambæ in historiarum cognitione ita conspirant, vt nec facilitas in vlla scientia maior, nec par voluptas inesse videatur. facilitas quidem tanta est, vt sine vllius artis adiumento, ipsa per sese ab omnibus intelligatur. nam in alijs artibus, quòd omnes inter se aptæ & ijsdem vinculis colligatæ sunt, altera sine alterius cognitione

Historia omnium artium inuentrix et conseruatrix

Historiæ facilitas

cognitione percipi nequit. historia verò quasi suprà scientias omnes in altißimo dignitatis gradu locata, nullius eget ope, ac ne literis quidem ipsis, cùm auditione sola, veluti per manus tradita, posteritati relinquatur. itaque Moses vno capite legis, Narrabis, inquit, hæc filijs tuis: cùm suæ Reipub. ac librorum interitum auguraretur, cùm autem intereant imperia, Respub. vrbes, historia nihilominus æternùm viget, vt ait ille. ac verißimè Cicero prouidit prius interituram Salaminam, quàm quæ ad Salaminam gesta memorantur. est enim aquarum voragine penitus exhausta: non aliter atque AEgiram, Buram, Helicem, Cretæque ipsius, quæ propter vrbium frequentiam olim ἑκατόμπολις, nunc Tripolis dici potest, ac nostro seculo Bataiuæ magnam partem aquæ absorbuerunt. at historiæ nisi humani generis interitus antecedat, interibunt nunquam: sed in animis agrestium quoque & imperitorum perpetuò hærebunt. Ad facilitatem accedit ea quæ ex rerum pulcherrimarū narratione percipitur voluptas, quæ profectò tanta est, vt qui semel historiarum illecebris captus ac delinitus fuerit, nunquam ab earum suauißimo complexu diuelli se patiatur. quòd si tanta sciendi cupiditate feruntur homines, vt etiamnum ex ipsis fabulis capiant voluptatem, quantò maior futura est cùm verißimè gesta narrantur? quid autem suauius quàm in historia velut in proposita subiectáque tabula res intueri maiorum? quid iucun-

Centum Vrbes olim In Cretensi Insula

voluptas ex historia

dius quàm eorum opes, copias, ipsásque acies inter se concurrentes cerneret? quæ certè voluptas est eiusmodi, vt omnibus interdum corporis & animi morbis sola medeatur. testes sunt, vt alios omittam, Alphonsus ac Ferdinandus Hispaniæ & Siciliæ reges, quorum alter à T. Liuio, alter à Q. Curtio valetudinem amissam, quam à medicis non poterant, recuperarunt. testis est etiam Laurentius Medices (is qui literarum parens vsurpatur) qui sine vllis medicamentis (quanquam historia salutare est medicamentum) à morbo conualuisse dicitur, ex eius historiæ narratione quæ fertur de Conrado III. Imper. qui cùm Guelphum Bauariæ ducem obsidione diuturna fregisset, nec vllis conditionibus à proposita susceptáque vrbis euersione deduceretur, ad extremum victus nobilium fœminarum precibus, permisit vt inuiolatæ abirent, ea lege, vt nihil ex vrbe, nisi quod humeris possent, exportarent. tum illæ confidentia maiore dicam an pietate, ducem ipsum, maritos, liberos, parentes ab humeris suspensos gestare cœperunt: ex quo Imperator tantam voluptatem cœpit, vt effusis præ gaudio lachrymis, non modo feritatem & iracundiam ex animo penitus deposuerit, verumetiam vrbi pepercerit, & amicitiam cum hoste omnium acerrimo contraxerit. Quis igitur dubitet quin historia hominum quoque ferocium ac stupidorum animos suauissima compleat oblectatione? at verendum potiùs est ne dum nimis magna volu-

ptate

ptate capimur, vtilitatem (quanquam in oblectatione quoque vtilitas est) deseramus. id autem accidit iis qui rerum leuissimarum narrationibus, quasi bellariis & condimentis, neglecto solidiore cibo pascuntur. Igitur omissa historiarum oblectatione ad vtilitatem relabor, quae quāta sit, non solùm in verissimis narrationibus, verumetiam in illis in quibus historiarum imago & lux aliqua veritatis affulserit, non infinitis argumentis planum faciam, cùm ex iisdem fontibus illa, quibus ego, haurire quisque possit, sed vnius tantum Scipionis Africani exemplum proponam. Is enim cùm Cyripædiam Xenophontis animo penitus haberet comprehensam, ex eáque omnes omnium virtutum ac laudum cumulos collegisset, tantus vir euasit, vt non modò bellum ingens in Hispania (sic enim Liuius scribit) non alia de causa exarserit, quàm ex admiratione Scipionis, aliorum imperatorum orto contemptu: verumetiam latronibus ipsis sanctus & inuiolatus extiterit. cùm enim piratæ ad eius ædes rusticas adiissent, eósque ab aditu quasi Scipioni vim illaturos serui obsessi strenuè propulsarent, illi supplices à seruis petierunt, vt sibi diuinum illum hominem contueri ac venerari liceret: quod ille re intellecta permisit, vt latronum barbariem (tametsi ne barbati essent iam sua virtute perfecerat) ad humanitatem reuocaret. hunc igitur veræ gloriæ fructum attulit historia Cyri maioris, non tam vera, quàm ad iustis-

vtilitas historiæ

Scipio Africanus

Vide quid possit Virtus.

Selimus Turcaro. Princeps

ſimi & fortiſſimi regis ideã expreſſa. Sed ne vetera conquiramus, nullum recentius exemplum aut illuſtrius eſt, quàm de Selimo Turcarum principe, cuius maiores cùm ab hiſtoria velut à fabulis ſemper abhorruiſſent, primus ipſe geſta Cæſaris in linguam vernaculam transferri curauit, ac eius imitatione, breui magnam Aſiæ minoris & Africæ partem cum imperio maiorum coniunxit. Quid autem Cæſarem ipſum ad eam virtutem impulerat, niſi æmulatio Alexandri? cuius victorias cùm legeret, lachrymas vberius effudit, quòd ea ætate qua ille terrarum orbem domuerat, nihil dum geſſiſſet. quid item Alexandro tot victoriarum cauſa fuit, niſi virtus Achillis ab Homero (ſine quo ne ſomnum quidem capiebat) ad Imperatoris optimi exemplar efficta? quid denique Carolum V. Imper. ne peregrinis vtamur exemplis, ad tantam gloriam extulit, niſi Ludouici XI. Regis Gallorum ab hiſtoria Cominij æmulatio? Iam verò cùm hiſtoria infinitam habeat vtilitatem, facilitatem maximam, maiorem etiam oblectationem, nullius vnquam probris eſt appetita: & cùm cæteras artes quaſi pernicioſas aut inutiles plerique ſint calumniati, nemo tamen eſt inuentus, qui antiquitatis memoriam vlla infamiæ labe notarit: niſi fortaſſe is qui cum omnibus virtutibus ac diſciplinis bellum indixiſſet, hiſtoriam mendacij coarguit. ſed ea reprehenſio fabularum ſit non hiſtoriarum, quæ niſi veræ ſint ne hiſtoriæ quidem appellari de-

bent

bent, vt Platoni visum est. is enim omnem orationem ait veram esse aut falsam: hanc appellat poësim, illam verò historiam. Quanquam quid argumenter, cùm ex ipsis Homeri fabulis, quæ historiæ ac veritatis imaginem præ se ferunt, tanta vtilitas eruatur? quales ab historia fructus sperare oportet? Quare cùm ab historia penitus erudiamur, non solùm artes ad vitam degendam necessarias, verumetiam quæ omnino sunt expetenda, quæ fugienda, quid turpe, quid honestum, quæ optimæ leges, quæ optima Respublica, quæ beata vita: postremò cùm sublata historia Dei cultus, religiones, oracula temporum decursu tollantur: huius ego scientiæ vtilitate incredibili ad hanc scriptionem adductus sum, cùm magnam historicorum vbertatem & copiam animaduerterem non deesse, qui tamen historiæ artem ac methodum tradidisset, fuisse neminem: ac pleró[s]que temerè & sine ordine miscere historias, nullósque ex iis percipere fructus. anteà quidem fuere nonnulli, qui de instituenda historia libros scripserunt: quàm sapienter non disputo. habent illi fortasse sui consilij causam probabilem. mihi tamen si iudicium ferre liceat, consimiliter facere videntur, vt medici nõnulli, qui omni genere medicamentorum ægrotanti proposito, rursus de medicina facienda disputant, nec earum quæ tot ac tam multæ proponuntur, vim aut naturam docere, morbísque præsentibus accommodare conantur: sic illi quoque de scribenda historia libros

Historiæ sublatæ incommoda.

libros instituunt, cùm pleni sint omnes omnium antiquitatum libri, plenæ bibliothecæ historicorum, quos vtilius ad intuendum & ad imitandum proponere potuissent, quàm de exordijs, narrationibus, verborúmque ac sententiarum luminibus oratoriè disputare. Vt igitur aliquam doctrinæ viam habeat hoc quicquid est quod de historica methodo scribere aggredimur, principiò historiam partiemur ac definiemus: deinde historiarum ordinem trademus: ad hæc communes humanarum actionum locos, vt memoriæ consuli poßit, ad historias accommodabimus: post historicorum delectum singularem habebimus: tum de recto historiarum iudicio disputabimus: consequenter de statu Rerumpublicarum dicemus, in quo potißimum historiæ totius disciplina versatur: tum eos qui quatuor monarchias & aurea secula nobis inuexerunt refellemus: quibus explicatis, vt sciri, possit vnde historiarum origo peti, quóue referri debeat, temporum ordinem obscurum & inuolutum illustrare conabimur: denique errorem eorum confutabimus, qui gentium origines pro veris tradiderunt: postremò ad historicorum collectionem & ordinem delabemur, vt qua quisque de re scripserit, quáque floruerit ætate planè intelligatur.

Quid

Quid historia sit, & quotuplex.
Cap. primum.

HISTORIAE, id est veræ narrationis, tria sunt genera: humanum, naturale, diuinum. primum ad hominem pertinet, alterum ad naturam, tertium ad naturæ parentem. vnum actiones hominis in societate vitam agentis explicat: alterum causas in natura positas earúmque progressus ab vltimo principio deducit: postremum præpotentis Dei, animorúmque immortalium in se collectam vim ac potestatem intuetur. ex quibus assentio triplex oritur, probabilis, necessaria, religiosa: totidémque virtutes, scilicet prudentia, scientia, religio. vna quidem turpe ab honesto: altera verum à falso: tertia pietatem ab impietate diuidit. primam ex imperio rationis & vsu rerum agendarum, humanæ vitæ moderatricem vocant: alteram ex abditarum causarum inquisitione, rerum omnium inuentricem: postremam ex vnius Dei erga nos amore, vitiorum expultricem. ex his tribus virtutibus

Historiæ tria sunt genera

Partitio

Sapientia summum Bonum.

tutibus inter se coniunctis, conflatur vera sapientia, summum hominis extremúmque bonum: cuius boni qui sunt in hac vita participes beati appellātur. & quoniam eius fruendi causa in hác lucem venimus, ingrati simus nisi bonum illud diuinitus nobis oblatum amplectamur, miseri si ab eo deseramur. eius autem adipiscendi magnum est ab historia triplici adiumentum, maximè verò à diuina, quæ hominem per se ipsa beare potest, sine vsu rerum agendarum, sine occultarum causarum cognitione: quæ tamen si accesserint, magnum, opinor, ad hominis fœlicitatem allatura sunt incrementum. consequens erat igitur, vt ab historia rerū diuinarum primordia peteremus: sed quoniā hominibus primum studium conseruandi sui natura parens ingenerauit: deinde paulatim à rerum naturalium admiratione ad causarum inuestigationem impulit: tum ab iis illecebris ad ipsius rerum omnium moderatoris cognitionem pertraxit: ob eam causam ab historia rerum humanarum nobis auspicandum videtur, cumprimùm de summo Deo comprehensiones, non solum probabiles, sed etiam ad assentiendum necessariæ in puerorum animis radices egerint. ita fiet vt à cogitatione nostri primùm, deinde familiæ, tum communis societatis ad naturę inspectionem, ac postremò ad immortalis Dei veram historiam,

Studium sui conseruandi a natura ingeneratum.

riam,

riam, id est, contemplationem, abducamur. atque hoc postremum quàm difficile sit iis qui nondum veræ philosophiæ sacris initiari fuere, satis intelligunt, qui se in rerum magnarum meditatione aliquãtum exercuerunt. vt enim mentem paulatim supra sensus quasi supra fluctus, quibus immergitur magna pars hominum, erigant: nunquam tamen se ab iis ita liberare possunt, quin à sensibus emissæ species, tanquam nebulæ, se lumini veritatis opponãt. quò fit, vt qui omissa rerum humanarum ac naturalium cogitatione ab historia diuina auspicantur, & pueris aut ignaris hominibus arduas rerum diuinarum quæstiones explicant, non modò spe fallantur, verumetiam earum magnitudine pleró sque deterreant. quod igitur iis, qui ex atra quadam ac densa caligine in lucem veniunt, suademus vt priùs solis splendorem in terra, tum in nubibus, post in luna conspiciant, vt bene confirmato visu solem ipsum aliquando contueri possint: idem quoque aduersus imperitos faciendum est, vt primum Dei bonitatem ac præstantiam in rebus humanis animaduertant: deinde in perspicuis naturæ causis: tum in cœlestium corporum descriptione & ornatu: posteà in mundi totius admirabili ordine, motu, magnitudine, concentu, figura: vt iis gradibus ad eam, quæ nobis est cum Deo, cognationem ac generis stirpem

ἱστορῆσαι τὸ θεά-σασθαι.

similitud

Dei bonitas.

pem aliquando redeamus, rursúsque cum eo penitus coniungamur. qui aliter historiam instituunt, naturæ leges æternas perrũpere mihi videntur. Et quoniam triplex illud historiarum genus viri graues & eruditi accurate scriptis mandarunt, illud tantùm mihi proposui, vt in iis legendis, ac studiosè dijudicandis ordinem & modum seruarem; præsertim in historia rerum humanarum. Nam cùm diuinę ac naturales historiæ ab humanis plurimùm differunt, tum hoc maximè quòd illæ non modo causis, verumetiam finibus certis sunt contentæ. naturales enim necessariam habent & stabilem causarum cõsecutionem, nisi diuina potestate prohibeantur, vel paulo momento ab ea deserantur, & quasi fluentis materię principi omniúmque malorum parenti permittantur. ex altero quidem ostenta deprauatæ naturæ & immania monstra: ex altero egregia Dei miracula: ex vtroque religionis aut superstitionis origo ac numinis cuiusdem metus in nobis ingeneratur, vt Dei majestas illustris & clara: quanquam illustrior aut clarior esse non potest: sed vt hominum generi magis conspicua sit. at humana historia quod magna sui parte fluit ab hominum voluntate, quæ semper sui dissimilis est, nullum exitum habet: sed quotidie nouæ leges, noui mores, noua instituta, noui ritus oboriuntur; atque omnino humanæ

Triplex historiarum genus.

Diuinæ ac naturales historiæ certis finibus sunt contentæ

Historia humana nullum exitum habet

Voluntas hom. sui semper dissimilis

manæ actiones nouis ſemper erroribus implicantur, niſi à natura duce, id eſt, à recta ratione, vel cùm deprauari cæperit, ab ea quæ proprius abeſt ab ortus ſui principio, diuina prudentia ſine conſequentibus cauſis dirigantur: à qua ſi aberrauimus, præcipites in omne dedecus labemur. tametſi enim mens hominis ab æterna diuinaque mente delibata ſe quàm longiſſimè poteſt ab hac terreſtri labe ſeiungit, quia tamen impuræ materiæ penitus eſt immerſa, eius contagione ſic afficitur, & perturbationibus ſecum diſſidentibus adeò diſtrahitur, vt ſine ope diuina nec ſeipſam erigere, nec vllam iuſtitiæ partem adipiſci, nec quicquam naturæ congruenter agere poſſit. ex quo efficitur, vt quandiu ſenſuum impedimentis & falſa rerum imagine obruimur, nec vtile ab inutili, nec verum à falſo, nec turpe ab honeſto diſcernere queamus: ſed verborum abuſu prudentiæ tribuimus quo minus peccatur. quam quidem ad prudentiam comparandam cùm nihil ſit maius, aut magis neceſſarium hiſtoria, propter humanos caſus qui velut in orbem ſui ſimiles aliquando recurrunt: in ea præſertim elaborandum iis eſſe iudicamus, qui non ſolitariam vitam agant, ſed ad hominum cœtus ac ſocietates accommodatam. Itaque è tribus hiſtoriarum generibus, diuinum quidem theologis; naturale

philoſophis

philoſophis tantiſper omittamus, dum in humanis actionibus earúmque præceptis, diu multúmque fuerimus exercitati. Eſt autem humana hiſtoria communis aut propria: hæc vnius hominis, aut ad ſummum vnius populi dicta factáque memoratu digna complectitur. nam vt ſapienter Academici rerum anilium nullas ideas poſuerunt: ita futilibus actionibus hiſtoria conſtare non debet. communis plurium hominum vel ciuitatum geſta narrat; idque bifariam: aut enim plurium populorum, puta Perſarum, Græcorum, AEgyptiorum: aut omnium quorum modò res geſtæ proditæ ſunt, vel maximè illuſtrium: quod item multis modis fieri ſolet, cùm vnius temporis, ſcilicet diei cuiúſque, vel menſis, vel anni: vnde ephemerides ſiue diurna, & annales dictæ: aut ab ortu cuiúſque ciuitatis vel ab extrema memoria, vel ab orbe condito Rerumpublicarum initia, incrementa, ſtatus, conuerſiones, exitus memorantur: quod bifariam quoque fit, breuiter aut copioſè: ex quo nomen habent chronica & chronologiæ. Alij paulò aliter, eodem tamen relabuntur. nam Verrius Flaccus hiſtoriam diffuſam narrationem vocat, in qua rerum, perſonarũ, ac locorum momenta ponderantur ab eo qui rebus interfuit. annales verò à Cicerone dicuntur, cùm ſine vllis ornamentis, ſine anxia cauſarum diſquiſitione

Partitio humanæ Historiæ.

Rerum anilium nullæ Ideæ.

Ephemerides.

chronica

Vide si non sit legend' valerius.

Annales.

ſitione, geſta cuiúſque anni narrantur. erat inquit Cicero, hiſtoria nihil aliud niſi annalium confectio. diaria ſiue ephemerides diei cuiúſque geſta, vt Aſellio apud Gellium interpretatur. Faſti verò annales ſunt, in quibus res quæque memorabiles, magiſtratus maximi, clariſſimæ victoriæ, offenſiones, triumphi, ludi ſeculares breuiſſimè continentur: quales ſunt Verrij Flacci, Cratoris, Auſonij, Caſſiodori, Cuſpiniani. in vniuerſum tamen hiſtoriæ appellantur: & ſuperior illa partitio naturali ac diuinæ hiſtoriæ peræquè congruit, cùm vel vnius religionis (quanquam plus vna eſſe non poteſt quæ ſuperſtitionem inter & impietatem medium ferit) ſcilicet Chriſtianæ, vel plurium, vel omnium, aut maximè illuſtrium origines ac progreſſus memorantur. Conſimiliter vnius rei naturalis hiſtoria colligi poteſt, puta vnius ſtirpis aut animantis: vel omnium ſtirpium aut animantium, quales ſunt hiſtoriæ Theophraſti & Ariſtotelis: aut etiam omnium elementorum, quæque ex his conflantur corporum: vel denique totius naturæ deſcriptio, qualem Plinius complexus eſt. Aut ſi quis nolit cum naturalibus diſciplinis mathemathicas confundere, quatuor genera conſtituet hiſtoriarum: humanam quidem incertam & confuſam: naturalem certam, interdum tamen materiæ vel mali genij contagione in-

Faſti.

v. ſup.

Vna religio.

Hiſtoria naturalis

certam ac ſui diſſimilem : mathematicã quod à concretione materiæ libera ſit,certiorem:ſic enim veteres hanc ab illa diuiſerunt. poſtremò diuinam certiſſimam & ſui natura planè immutabilem. Atque hæc de hiſtoriarum partitione.

De ordine hiſtoriarum. Cap. ſecundum.

Historiarum delectus habendus.

QVOD in artium tradendarum ratione ac modo fieri ſolet, idem nobis eſt,opinor,in hiſtoriarum diſciplina faciendum. neque enim ſatis eſt magnum hiſtoricorum cumulum domi habere, niſi cuiúſque vſus & quo quiſque ordine ac modo legi debeat intelligatur. & quemadmodum in epulis tametſi magna condimentorum ſuauitas eſt,nihil tamen inſuauius ſi miſceantur: ita quoque prouidendum erit,ne hiſtoriarum ordo confundatur: id eſt,ne poſtrema priore loco,vel media poſtremo, ad legendum proponantur.quod qui faciunt,non ſolùm res geſtas capere nullo modo poſſunt,ſed etiam memoriæ vim penitus labefactant: vt igitur plena ſit

&

& facilis historiarum scientiæ principio adhibeatur præstans illa docendarum artium magistra, quæ dicitur analysis: quæ vniuersum in partes secare, & partis cuiúsque particulas rursus diuidere, totiúsque ac partium cohærentiam quasi concentum inter ipsa mira facilitate docet. nihil enim in synthesi nobis est elaborandum, cùm historiarum ferè omnium membra inter se apta sint, magnóque studio ab eruditis in vnum veluti corpus coagmentata: sed imperitè à nonnullis separantur. est autem partium ac totius tanta cohærentia, vt si diuellantur à se ipsa nullo modo constare possint. Itaque Polybius Fabium Maximum, alióśque Punici belli scriptores ob id etiam coarguit, quòd eius belli partem vnam vel alteram complectantur, iísque similes videri scribit, qui capitis oculum, vel aliam particulam ab animante auulsam ostentant, vt cuius sit pars illa non satis intelligatur. eadem reprehensione vtitur Dionysius Halicarnassæus aduersus Polybium, Silenum, Timęum, Antigonum, Hieronymum, qui Romanæ historiæ commētarios laceros & imperfectos reliquerant. consimili quoque oratione quis aduersus Dionysium vtatur: tametsi reprehensione carent: quia nec ab omnibus omnia scripta debuerunt, nec certè potuerunt, cũ tantùm quisque collegerit, quantùm infinitò labore ac diligentia

Partium et totius cohærentia

ligentia decerpere potuit. nec illud opinor, ad ſcriptionem pertinet, ſed ad lectionem hiſtoriarum, quarum partes ſi diſtrahantur, nec ſecum ipſæ, nec cum toto cohærebunt. quod igitur illi de Romana, idem nos de vniuerſa populorum omnium hiſtoria ſtatuamus. vniuerſam hiſtoriam appello, quæ vel omnium, vel maximè illuſtrium populorũ, vel quorum facta prodita ſunt, ab ortus cuiúſque principio res bello domíque geſtas cõplectitur. tametſi enim multo plura ſunt omiſſa, quàm vllius ſcriptione comprehenſa, nihilominus tot ac tam multa reſtant, vt iis legendis hominum vita quantumuis diuturna, vix ſufficere poſſit. Primùm igitur communem velut omnium temporum tabulã, nudam illam ac ſimplicem nobis ad intuendum proponamus, in qua mundi origines, eluuiones, Rerúmque publicarum ac religionum, quæ magis claruerunt, initia duntaxat & exitus, ſi modò exitum habuerũt, contineantur: quæ tum Orbis & Vrbis conditione, tum Olympiade, vel etiam ſi ratio poſtulat, anno Chriſti & Arabum Hegira (quæ in vulgatis chronicis omiſſa eſt) definiãtur. eiuſmodi ferè ſunt chronica qnæ vulgo feruntur, linearum ſpatiis diſtincta, breuia illa quidem, ſed auſpicantibus facilia. ac tametſi non exactã continent temporum rationem, proximè tamen ad rei veritatem accedunt. poſt hanc

Historia universalis

Simplex tabula

deſcri-

descriptionem vberiore aliquantùm & accuratiore libro vtemur, qui non tantùm illustrium, sed omnium populorum initia, status, conuersiones, & lapsus complectatur, ea tamen breuitate, vt eodem penè intuitu qualis cuiúsque Reipublicæ status fuerit, videri possit: in quo genere plures scripserunt, nemo tamen, vt mihi videtur, accuratiùs quàm Ioan. Funccius, qui certissima ratione temporum ea collegit quæ ab Eusebio, Beda, Lucido, Sigismundo, Martino, Phrigione tradita fuerunt: in quibus multa diligenter emẽdauit. sed cùm in rebus singulis aliquando hæreat, ea prætermittenda sunt, & summa quęquè leuiter attingenda. Ab eo scriptore aliquantùm informati de statu rerũ omnium publicarũ, Carionis aut veriùs Melancthonis historiam consimili diligentia percurremus. Est enim aliquanto copiosior in disputationibus de religione, vt erat religioni ac pietati deditus, quæ si odiosa videntur, præteriri facilè possunt: cætera quæ in vniuersum de Rebuspublicis clarioribus dici potuerunt, breuiter & accuratè complexus mihi videtur. ac si quis est alius scriptor (sunt autem nonnulli) qui vniuersam mundi historiam Melancthone copiosiùs scripsit, hunc ego legẽdum censeo. Deinde ab vniuersis paulatim ad singula delabemur, eo tamen ordine quo in tabulis chronicorum sunt cõprehensa.

A quib. ratio Reip. gubernandae orta sit.

Et quoniam à Caldæis, Aſsyriis, Phænicibus, & AEgyptiis, Reipublicæ gubernandæ ratio, diſciplinæ, humanitas denique ipſa profecta eſt, imprimis illorum antiquitates inueſtigabimus; non ſolùm in ſcriptoribus qui propriè de illis ſcripſerunt, vt Beroſus, Metaſthenes, Herodotus: ſed etiam in Hebræis, quorum res geſtæ cum reliquis ferè communes ſunt. etenim multò plura certioráque in Ioſippi antiquitatibus, & in libris aduerſus Appionem de finitimis illis populis quàm in vllis ſcriptoribus commemorantur. poſt Hebręorum hiſtorias inquiremus; ſed ita vt initio Reipublicæ inſtituendæ rationem, potiùs intelligamus, quàm religionem: quę ad tertium hiſtoriæ genus ſpectat, & altiorem deſiderat contemplationem. deinde ad Medorum, Perſarum, Indorum & Scytharum imperia veniemus. Ab his ad Græcos: qui ab Araxe, Euphrate, & Syriæ portis ad Helleſpontum vſque, rurſus ab Helleſponto vſque ad Danubium Acroceraunios & AEmimontes, ſuum genus propagarunt, & inſulas Aſiæ atque Europæ adiacentes, tum Italiam ipſam coloniarum multitudine compleuerunt. horum appellatio triplex eſt: primi quidem Iones: alteri AEoles: poſtremi Dores dicti ſunt. A Græcis ad Italos, qui Alpibus & vtroque mari cinguntur. Et quoniam populos omnes impe-

Chaldæi.

Hæbrei.

Græci.

rij magnitudine ac rerum geſtarum gloria ſuperarunt, tantáque iuſtitiæ opinione valuerunt, vt non modò legibus & inſtitutis, ſed etiam linguæ dignitate reliquis gentibus adhuc imperare videantur, omnis illorum antiquitas diligenter erit excutienda. cùm autem maxima diuturnáque bella cum Pœnis geſſerint, vtriuſque gentis hiſtoria ferè eſt ab iiſdem ſcriptoribus comprehenſa. His, opinor, proximi ſunt Celtæ, atque haud ſcio an Italis ipſis antiquiores; certè quidem priùs militari diſciplina claruerunt, quàm Romani, neque in Italiam modò, ſed etiam in Hiſpaniam, Germaniam, Græciam, & Aſiam colonias miſerunt, vt ſuo loco dicemus. ac tametſi Garumna & Sequana fluminibus à Cæſare definiuntur, nihilominus imperium à Pyrenæis & Oceano ad Rhenum & Alpes protulerant. Sequuntur Germani, qui Alpibus, Rheno, Viſtula, Carpatho monte, & Sueuico mari cinguntur, quíque Germanis ſunt finitimi Dani, Noruegi, Suecij, Scandi: tum populi qui ab illis originem traxerunt, Gothi, Franci, Vandili, Hunni, Heruli, Longobardi, Burgundiones, Angli, Normani: à quibus res maximæ geſtæ ſunt, & imperia florentiſſima conſtituta in Gallia, Britannia, Hiſpania & Italia. tametſi enim Hiſpani ac Britanni ſua vetuſtate nobiles ſunt, non tamen ita re-

bus gestis claruerunt vt illi: quemadmodum Arabes, qui generis antiquitate clarissimi fuerunt, sed in otio semper anteà dilatuerant, quoúsque erũpentes è desertis Persas & Græcos de Asiæ & Africæ imperio depulerunt, magnásque victorias in Europa sunt consecuti. neque tantũm arma, sed etiam religiones, mores, instituta, linguam denique suam toto terrarum orbe disseminarunt. vulgus Saracenos appellauit: qui tametsi ex variis populis coaluissent, nihilominus Arabes ipsi principatum tenuerunt, vt posteà planum faciemus. Ab his ad Turcas delabemur, qui ab oris Caspiis in Asiam influentes, paulatim Asiæ minoris, Græciæ totius & AEgypti regiones armis inuaserunt. Neque imperia Tartarum omittemus, qui vltra Imaum montem & mare Caspium longè latè imperãt: neque Moschouitarum, qui à Volga flumine & Tanai, vsque ad Boristhenem arma protulerunt, ac nuper Liuoniam imperio adiũxerunt. postremi sunt Americi, & qui oras Africæ Australis ac Indię tenent, quorum historias quoque intelligere vtile ac iucũdum erit. Quæ omnia primò quidem leuiter percurrenda sunt, deinde accuratiùs examinanda. vt cùm summa veluti capita rerum tenuerimus, ad singula paulatim veniamus. neque tantùm maximas, sed etiam mediocres ac minimas quasque Respublicas inquire-

quiremus: puta Rhodiorum, Venetorum, Siculorum, Cretensium, Heluetiorum, Achæorum, Genuensium, Florentinorum, & id genus similium. Græcorum quidem singulas satis accuratè Pausanias conscripsit. Percepta historia rerum omnium publicarum; restabit vt eorum res gestas inquiramus, qui vel imperio, vel generis splendore & opibus, vel denique virtutibus ac ingenij laude floruerunt: quorum suo quisque iudicio delectum habebit, & ad suas vitæ rationes optimi cuiúsque dicta factáue accommodabit. Post historiam rerum humanarum, si cui tantùm est otij, vt naturæ pulcherrimas historias scrutari possit, multò faciliores aditus ad historiam diuinam habiturus est: sin rei difficultas illum & vitæ rationes ab incepto reuocabunt, ad res gerendas accedet; aut si nullus est in hac vitæ fabula locus ei relictus, sit aliorum spectator, vt res humanas, quarum mortuam imaginem in libris viderit, oculis ipsis intueatur. aliter fieri nequit, vt suauissimos ab historia fructus percipiamus, nisi priùs mediocriter in rebus agendis, aut diligenter spectandis, vt monebat Pythagoras, exerceamur. Postremum erit, vt cognita rerum humanarum ac naturalium historia, quasi lotis manibus, ad diuinam accedamus. ac primùm cuiúsque religionis summa capita colligamus: tum videamus quis cuiúsq; autor.

Res gerendae

autor fuerit, quę initia, quos progressus, quem denique statum & exitum habuerit: quid in vnaquaque virtuti consentaneum, quid alienum sit. ad hæc illustrium philosophorum de religionibus & summo bono sententias adiungemus, vt omnium opinionibus in medio positis, veritas magis elucescat. iuuabit etiam ex illis multa decerpere, quibus, velut Hebræi de spoliis AEgyptiorum, præpotenti Deo sacra faciemus. Sed in eo genere historiarum, plus oratione frequenti & purgatæ mentis in Deum conuersione, quàm vllo studio proficiemus. Hæc autem quæ à nobis de ordine historiarum dicta sunt, Cosmographiæ similitudine facillimè intelliguntur. huius enim tanta est cum historia cognatio & affinitas, vt altera alterius pars esse videatur. & verò Scytharum, Indorum, AEthiopum, Americorum historias, à geographis duntaxat hausimus & expressimus. præter hæc historici geographicis descriptionibus vtuntur, & historici terrarum regiones semper describunt, vt si ars vlla historico necessaria sit, profectò geographia summè necessaria videatur. quemadmodum igitur qui Cosmographiã intelligere volet, hunc necesse est mundi totius imaginẽ breui tabula comprehensam sub aspectũ collocare: deinde habitudinem cælestium corporum ad hæc elementaria videre: & vranographiam ab elemen

Spolia Ægyptior.

tari diuidere; ab aëre inquam, aquis ac terris: ab iisque anemographiam, hydrographiam, & geographiam deducere: illam verò in decem orbes, totidemque circulos partiri: postea ventorum ordinem ac naturam tractúsque maris vtriusque ac terrarum descriptionem diligenter intueri. deinde orbem terræ pingui minerua primùm in quatuor aut quinque partes, in Europam scilicet, Asiam, Africam, Americam & Australem terram partiri, earúmque situs inter se & cum cæli facie conferre: tum eam terræ partem quæ temperatior est, & populorum nobilitate clarior, puta Europam, in Hispaniam, Galliam, Italiã, Græciam, Germaniam, Scythiam, Scandiam, Daniam, & in insulas vnicuiq; regioni adiacẽtes diuidere. consimiliter Asiam in minorem & maiorem: hanc in Assyriam, Persiam, Parthiam, Mediam, Hircaniam, Arianã, Gedrosianam, Indiam & Scythiam eis & vltra Imaum tribuere: minorem in Phrygiam, Lydiam, Lyciam, Ciliciam, Cariam, Pamphiliam, Syriam, Galatiam, Capadociam, Põtum, Armeniam. eodem modo Africam in Mauritaniam, Lybiam, Cyrenaicam, AEgyptum, AEthiopiam, Numidiam, Nigritarúque regiones. in qua diuisione satis est insignes fluuios, montes, maria veluti terminos figere, ac cæli meridianos & parallelos cuique regioni congruens

Orbis Inquinq3 partes

gruentes designare. A Geographia tandem ad Chronographiam, id est, regionũ descriptionem, facilis erit accessus. igitur telam subtiliùs retexentes, vnamquanque regionem describemus: puta Hispaniam, quæ prima pars est Europæ, in Beticam, Lusitaniam, Tarraconensem partiemur. hanc rursus in Galliciam, Castiliam, Nauarram, Aragoniam, fluuiorum limitibus positis, Hibero, Anate, Tago, Beti, Durio, & eo monte (vulgo Adriani vocant) qui citeriorem ab vlteriore Hispania seiungit. tum mediam regionis latitudinem partibus xl. lõgitudinem vero xv. amplitudinem in longum partibus xiiij. in latum vij. definiemus. simili ratione in aliis regionibus vtendum erit. Postremò à Chorographia ad Topographiã & Gromaticam, id est, ad singulorum locorum descriptionem ac dimensionem dilabemur. ac primùm claras vrbes, portus, littora, freta, sinus, isthmos, promontoria, campos, colles, cliuos, rupes, vertices, agros, pascua, syluas, nemora, saltus, prata, virgulta, spineta, viuaria, pomaria, viridaria, salicta, omniáque oppida, colonias, præfecturas, municipia, castella, basilicas, vicos, pagos, villas (si res ita postulabit) complectemur. Non aliter historiam vniuersam partiemur ac definiemus. & quemadmodum falluntur qui regionum tabulas priùs intuentur, quàm totius vniuersi orbis partiumq;

Hispaniæ diuisio

partiúmque ſingularum inter ſe & cum totô rationem accuratè didicerint: ita non minùs errant, qui ſingulas hiſtorias priùs intelligere ſe poſſe putant, quàm vniuerſæ hiſtoriæ omniúmque temporum ordinem ac ſeriem velut in tabula propoſita iudicarint. eadem vtemur analyſi in ſingulari gentis cuiuſque hiſtoria. vt ſi quis Romanorum hiſtorias planè intelligere ac memoriæ mandare velit, priùs ſextum Rufum legat, qui quatuor paginis, totam hiſtoriam complexus eſt. hinc ad Flori epitomen: deinde ad Eutropium, poſt ad Liuium & Polybium accedat. conſimiliter de hiſtoria Francorum iudico, quam Io. Tillius breuiſſimè complexus eſt vno libello. hunc igitur priùs legendum putem quàm Paulum Aemilium: & Xiphilinum, quàm Dionem: Iuſtinum, quàm Diodorum vel Trogum, cuius tamen ſcripta penitus interciderunt. neque tamen ſatis eſt vniuerſam hiſtoriam intelligere, niſi ſingula quoque intelligamus. vtraque verò coniuncta, incredibilem, inquit Polybius, afferunt vtilitatem. id quod antea pleróſque fefellit, qui ſumma capita Rufi vel Flori collegerunt; Liuium neglexerunt: qui propterea pene totus intercidit. conſimiliter Iuſtinus Trogo Pompeio: Xiphilinus Dioni prope interitum attuliſſe videtur. Poſtremum erit, vt omnia dicta factáque memoratu digna in cō-

Dicta factaq; In locos Comunes.

munes

munes quosdam memoriæ locos, velut in thesaurum reponamus, & ex iis quantuncunque iudicio nostro videbitur eruamus. id autem commodiùs fieri nequit, quàm si humanarum actionum partitionem nobis ad intuendum proponamus.

De locis historiarum rectè instituendis. Cap. tertium.

QVONIAM de humana historia potissimùm futura disputatio est, historiæ verbum latè patens angustis hominum actionibus, & ad popularem loquendi modum rerum ante gestarum vera narratione definiamus. humanarum autem actionum tanta varietas est & confusio, tanta historiarum vbertas & copia, vt nisi certis quibusdam generibus hominum actiones ac res humanæ distribuãtur, nec planè historiæ percipi, nec perceptę memoria diu contineri possunt. Quod igitur viri docti facere solẽt in aliis artibus, vt memoriæ consulant, idem quoque in historia faciendũ iudico: id est, vt loci communes rerum memorabilium certo quodam ordine cõponantur, vt ex iis, velut è thesauris, ad

ad actiones dirigendas exemplorum varietatem proferamus. & quidem nobis hominum eruditorũ studia non defuere, qui ex historiarum lectione argutas sententias, quæ apophthegmata vocant, expresserunt: sed cùm in humanis actionibus tria potissimùm spectari cõsueuerint, consilia, dicta, facta, ex quibus bene sentiendi, bene dicendi, ac bene agendi virtutes inquirimus, illi verba quidem collegerunt, quæ verò in factis & consiliis posita sunt, omiserunt. nonnulli dicta, factáque illustrium virorum, sed tenuiter admodum & sine ordine scripserunt: tum etiam humana diuinis, & vtrisque naturalia confuderunt. consilia verò ne attigerunt quidem. cùm tamen in vnius consilio sæpe salus Reipublicæ posita sit. Itaque hunc ordinem instituendum puto, vt tribus libris locorum omnium rationem complectamur. priore quidem res humanas: altero naturales, quæ in historia sæpe occurrunt: tertio diuinas, & quoniam maior est in rebus humanis quàm in reliquis obscuritas & confusio, placet omissa naturali ac diuina historia rerum humanarum & actionum partitionem à capite arcessere: deinde his ordine constitutis, indicare quonam modo historiam flores aptè & suo quicque loco accommodari possit. Actionem definiunt, quæ in seipsam vertitur, nec vllum opus relinquit, vt

In humanis actionibus tria spectanda potissimum

sermo

ſermo: effectionem verò quę opus molitur, vt ſcriptio : ſed remota verborum ſubtilitate, quoniam in populari ratione omnis noſtra verſatur oratio, latiùs actionis verbum definiendum nobis eſt, vt conſilia, dicta, facta, quę prodeunt ab hominis voluntate, complectatur: ſiue pura ſit, & ab omni ægritudine libera, qualis eſt in ſapiente : ſiue perturbationibus, puta libidine aut ira, diſtrahatur, vt in pleríſq; qui intemperantes & inſani appellantur, qui nihil ſceleratè ſponte agunt, vt dicitur, ſed animi quadam impotentia feruntur, volunt tamen : ſiue metu mali impendentis quid agatur, vt qui iactum faciunt rerum pretioſarum, nec ſponte agunt, nec ægritudine animi, ſed ſuſcepto conſilio malunt opes, quàm ſeipſos interire. quòd ſi quis à mente fuerit omnino alienatus, cuiuſmodi ſunt furioſi, ac rerum quę geruntur ignari, eorum actiones non tam humanæ, quàm diuinæ, aut naturæ deprauatę, aut dæmonis ipſos agitantis eſſe videntur. & quẽadmodum naturales actiones attrahendi, aut expellendi, non ſunt humanæ, ita ne illæ quidem. nec rurſus ſi quis alterum pręcipitem dederit ab altero impulſus, non eius eſt actio, nec peccatum vllum. conſimiliter quem Deus aut furor diuinus ad vaticinandum aflauerit, non humana, ſed diuina eſt actio, quia non ab hominis voluntate regitur. actiones igitur humanæ

Actionis verbum

manæ sunt, quæ ab hominum consiliis, dictis, & factis præeunte voluntate oriuntur. est enim volūtas, humanarum actionum magistra, siue ad rationem, siue ad vim animæ inferiorem sese conuerterit in rebus expetendis ac fugiendis. Et quoniam primum studium conseruandi sui natura vnicuique ingenerauit, primæ hominum actiones ad ea pertinent, sine quibus viui nullo modo potest: deinde ad ea sine quibus viui quidem, sed non satis commodè; aut commodè, sed non splendidè; aut splendidè, non tamen ad eam, quæ suauissimè sensus oblectat, voluptatem. hinc opum augendarum cupiditas: sed quia voluptatum nulla satietas, aut ea communis est beluarum æquè ac hominum, quò quisque generosior est, eò longiùs se à beluarum societate disiungit, ac paulatim gloriæ cupiditate fertur, vt reliquis præstare possit. hinc dominandi libido, & tenuioribus vis illata, hinc, dissidia, bella, seruitutes, cædes: sed cùm hoc vitę genus turbulentum sit ac periculis plenum, tum verò inanis ea gloria quæ hominem excelsi animi explere non possit, cōsequens est vt homo bene à natura informatus, paulatim feratur ad virtutis actiones, quæ in vera laude & solida gloria versantur, in qua plerique finem extremum constituunt. sed quoniam natura quietis est appetens, planum est eas virtutis actiones ad quietem aliquando

Actiones humanæ

voluntas

Natura quietis appetens

dirigi oportere. quò fit vt homo paulatim à curis & hominum ſocietate diſtractus ſolitudinem quęrat, vt tranquillitate naturæ conſentanea fruatur. itaque res humanas deſpiciens earúmque inconſtantiam ac temeritatem, naturæ cauſas certiſſimas intuetur, in quibus contemplandis tantam percipit voluptatem, vt talium ſtudiorum conſciētia fretus, regum opes ac fortunas negligat: quinetiam plerique cùm maxima imperia geſſiſſent, ad hoc vitæ genus ſponte relabi, quàm regnare maluerunt. hinc illæ ſcientiæ ac virtutes, quæ quòd in veri ſola cognitione acquieſcunt, θεωρικαὶ vocātur. Neque verò id ſatis eſt homini bene à natura inſtituto, vt in iis ſcientiis, quarum ſubiecta materia ſub ſenſum cadit, acquieſcat; ſed his velut gradibus ad ea fertur, quæ ſola mente percipiuntur, id eſt, ad animorum immortalium vim ac poteſtatem, quouſque pernicibus alis ſurſum abripiatur, ac ſuæ originis primordia repetens, cum Deo penitus coniungatur: in quo finis humanarum actionum & quies extrema, ſummáque fœlicitas conſiſtit. hûc omnia conſilia, dicta, facta: huc humanæ actiones, huc diſciplinæ ac virtutes referuntur. Ac tametſi contemplatio minùs propriè actio dicitur, ſic tamen Ariſtoteles appellauit, ne à ſe ipſe diſcrepans, aliter quàm actione beatam vitam definiret. Hæc igitur ordine colligamus.

mus. Primi generis actiones ad eas artes referuntur quę ad tuendam hominum vitam, morbósque & offensiones depellendas pertinent: vt venatio, pecuaria, agricultura, ædificatio, gymnastica, medicina. secundum genus ad institoriam, gubernatoriam, lanificia & fabriles artes. tertium ad cultum & victum splendidiorem atque omnino ad quæstuarias artes, quibus opes parare & partis magnificè vti docemur: in quo superiorum artium perfectio versatur: sequuntur actiones voluptatum effectrices: quæ vel sensum, vel animum, vel vtrunque molliter afficiunt. ad gustum quidem Apicianæ artes. ad tactum sordida Milesiaca: ad odoratum vnguentariæ: ad visum ductus linearum & colorum varietas decēter confusa, quæ pertinent ad picturam, cælaturam, topiariam, fusoriam, statuariam, tum etiam ad varias artes tingendi & acu pingendi. ad aures dicendi venustas, numeris, aut figuris, aut vtrisque comprehensa, aut etiam mollis ac deprauatus arte nimia concentus, cùm simplex & naturæ congruens graues animorum ægritudines sanare, contrà verò sonorum varietate ac celeritate numerorum abreptus, mentem de sanitate deturbare soleat. quod iis accidit, qui auritum voluptati nimis inseruientes Dorios modos & graues numeros aspernantur, Ionicos affectant, vt mirum videri non debeat, si multi

ad insaniam perducantur. Cùm autem eas vitæ vtilitates ac delicias nec singuli à singulis, multò minùs à seipso idem consequi posset, hinc coeundæ societatis occasio quæsita, cuius tamen non hic finis extitit. nam illa quoque bona cœtus animantium, quæ gregatim coeunt, consequuntur. homo verò cùm sit immortali animorum munere à Deo subornatus, eíque similitudine quadam coniunctus, alienum est eius præstantia cùm beluis summi boni societate copulari: quod quidem fieret si in ciuitatibus beatè tantùm, non etiam bene viueretur. non mirum igitur si in communi societate tuenda tot ac tantarum vtilitatum effectrice, præcipuæ hominum actiones conspirant. sunt autem in ciuili, domestica, & morali disciplina positę: vna sibi ipsi imperare docet: altera familiæ: tertia Reipublicæ: priùs enim apud se rationis imperium stabilire consentaneum est, in quo quidem iustitiæ totius ac legum omnium summa consistit, quam vxori, liberis, ac seruis imperari possit: & familiæ priùs imperium habere quàm Reipublicæ. prima quidem hominis est ad hominem: altera vnius ad plures, qui charitate mariti vxorem, pietate paterna liberos, imperio herili seruos moderari, tum etiam opes ad vitę præsidia parare, & partis frugaliter vti possit. postrema longè latè patet, nec solùm vnius familiæ

miliæ, ſed plurium inter ſe coniunctionem affinitatibus, & commerciorum vſu complexa fouet ac tuetur. id autem fit ciuili diſciplina, id eſt, imperandi prohibendíque ſumma ratione. Ciuilem diſciplinam voco, non iuriſprudētiam, vt plerique (eſt enim illius particula) ſed illam artium omnium ac humanarum actionū moderatricem, cuius tria ſunt capita, imperium, cōſilium, executio. imperium multiplex eſt, ſunt tamen omnino quatuor partes, ac totidem actionum genera, in quibus elucet imperij majeſtas. prima in creandis magiſtratibus & imperio cuique tribuendo: altera in legibus iubendis aut abrogandis: tertia in bello indicendo ac finiendo: poſtrema in premiis ac pænis decernendis, ſummáque vitæ ac necis poteſtate. conſilium autem capi ſolet de iis in quibus imperium verſari diximus. aliud eſt enim legem ferre, aliud de lege ferenda conſultare. hoc ſenatus, illud populi vel principis eſt, vel eorum qui Reipub. ſummam habent. conſulitur quoque de vectigalibus imperandis aut minuendis, de exercitu cogendo, de legationibus admittendis vel dimittendis, de propugnaculis & ſartis tectis: poſtremò de aliis artibus & ciuium actionibus in Republica dirigendis, quæ non poſſunt omnia legibus comprehendi. harum autem actionum præcipuæ ſunt imperandi, ius dicendi, concionandi, ſa-

Ciuilis disciplina quae

crificandi: duæ quidem ſuperiores ad cogendum, ſequentes ad ſuadendum ſpectant: ſed quæ non minorem, interdum etiam maiorem vim habent. illæ quidem legibus & armis à flagitio deterrent, aliæ rationibus & religioſo ritu ad honeſtatem & virtutem impellunt. primùm enim homines agreſtes ac barbaros quaſi feras, militari manu à crudelitate & iniuria prohiberi oportuit: deinde iuris diſceptatione & æquitate; poſteà concionibus & religionis metu. & quemadmodum arte imperatoria, iuriſprudentia, oratoria, & religione humana ſocietas maximè continetur, ſi milites fortiter, iudices æquabiliter, pontifices religiosè, oratores prudenter ſe gerant: ita quoque facilè ſoluitur niſi ciuili arte ac imperio regantur. ciuili quoque diſciplina regitur inſtitoria in communium rerum euectione & inuectione: agricultura, pecuaria, medicina gubernatoria: poſt opificia quibus aut neceſſaria, aut commoda vitæ præſidia quæruntur. rem quoque literariam moderatur ciuilis ſcientia, puta diuini & humani iuris interpretes, & eos qui à veteribus ſophiſtæ, poſteà Grammatici vno verbo ſunt appellati, Rethores, inquam, poëtas, Grammaticos, philoſophos, mathematicos. ac propterea vocarunt veteres ciuilem hanc diſciplinam architectonicem propriè, quòd omnibus omniū artium magiſtris

leges

leges præſcribat,vt ad communem vtilitatem ſuas actiones dirigant, néue contrà Reipub. commoda quid moliantur. prætereà vniuſcuiúſque munus ciuilis ſcientia definit. ſunt autem vrbana vel militaria munera. hęc rem militarem curant: illa verò domeſtica imperia, conſilia, iudicia, vrbis annonam, expenſas, ærarium, vias, ſarta tecta, iuuẽtutis educationem, religionem. omnis autem illa partitio munerum ſeptem generibus continetur. primum genus eſt ſine honore, ſine quæſtu, ſine imperio, quod ſubire coguntur ij qui tributa, militiam, excubias, vrbis cuſtodiam, & id genus munera ſine ſtipendio curant. alterum genus ad eos pertinet qui munus quidem publicum habent cum quæſtu, ſed parum honeſto: cuiuſmodi ſunt lictores quique ſordes vrbis egerere ſolent. tertium genus eorum eſt qui publicum munus cum quæſtu nõ inhoneſto quidem ſed ſine dignitate coniunctum habent, vt publicani, ſcribę, notarij, apparitores, cornicularij. quartum genus cum honore ac mercede coniũctum eſt, ſed tamen ſine imperio: vt pontifices ac legati. quintum in magno eſt honore ſine quęſtu ac imperio, quale munus eſt principis Senatus, aut ducis Venetorũ. ſextum honorem & imperium habet ſine ſtipẽdiis, quod proprium eſt magiſtratuum; quales ſunt Conſules, Prętores, Cenſores, Tribuni, Archõtes,

 Ephori,

Ephori, & id genus alij. extremum eſt eorum qui cum honore & imperio ſtipendia merentur: vt C X X. viri litibus iudicandis apud Venetos, & vbique ferè ij qui iuriſdictionem exercent. quæ omnia munera eius imperio ac poteſtate qui Reipublicæ ſummam habet dirigũtur. neque tamen exiſtimare debemus religionem diſciplinæ ciuilis partem eſſe, ſi pontifices & ſacerdotes imperio magiſtratuum contineri videmus: quod eò pertinet, vt ſacrificia ritúſque in Republica probatos acerrimè tueantur. religio verò ipſa, id eſt purgatę mentis in Deum recta conuerſio, ſine ciuili ſcientia, ſine cœtu, in vnius hominis ſolitudine eſſe poteſt, ac magnorum virorum conſenſu beatior is putatur, quò longius eſt à ciuili ſocietate remotus. ſed quoniam vita ciuilis eget actione perpetua, nec poteſt in contemplatione tota ciuitas occupari: vt neque corpus ipſum aut animæ vires omnes intelligere: non erit hominis & totius ciuitatis eadem fœlicitas, ſi ſola cõtemplatione bonum definiamus: id quod Ariſtotelem valde conturbauit, nec ſeipſum ex ea difficultate explicare potuit. Itaque ex Varronis autoritate, quam Marſilius Platoni quoque tribuit, bonum hominis vitam agentis, neque otio, neque negotio; ſed miſto genere definiendum nobis erit, ſi volumus idem eſſe vnius hominis, ac totius ciuitatis

tis

tis bonum. neque enim mens pura illa contem platione priùs frui poteſt, quàm à corpore penitus auulſa fuerit. His igitur generibus actiones humanę continentur: aut ſi quæ reſtant, ad ea referri facilè poſſunt. Quare tribus libris ad humanas, naturales, ac diuinas hiſtorias accõmodatis, priore libro ſingulares hominum actiones & caſus humanos eo quo diximus ordine conſtituemus. Primus locus erit de generis obſcuritate ac nobilitate: alter de vita & morte: tertius de vitæ commodis: tum de opibus & inopia: deinceps de vitæ ſplendore ac parſimonia: de ludis & ſpectaculis: de voluptate ac dolore: de gloria & infamia: de corporis fœditate ac forma: de robore ac imbecilitate: de barbarie & humanitate: de ignoratione ac ſcientia: de ingenij dotibus & inopia: tum de morali diſciplina, atque omnino de virtutibus & vitiis: conſequenter de domeſtica diſciplina: de mutua charitate mariti & vxoris: de mutua pietate parentum & liberorum: de imperio herili & obſequio ſeruorum: aut, ſi placet, de potentium ac tenuium mutuis inter ſe officiis: de quæſtuariis artibus: de amore & odio: de ſocietatibus & commerciis: de affinitate & cognatione. poſtea de ciuili ſcientia. ac primum de imperio: de regia poteſtate & tyrannide: de populi ſtatu & ſeditioſæ plebis: de optimatum imperio & libidine paucorum:

de consiliis pro Republica capiēda: de legibus rogandis aut abrogandis: de magistratibus ac priuatis: de bello & pace, atque omnino de ciuibus tuendis & arcendis hostibus: de offensione ac victoria; de præmiis ac pænis: de vectigalibus imperandis aut minuendis; de legationibus admittendis aut dimittendis: de collegiis & corporibus instituendis aut tollendis; de regēdis artibus ac disciplinis: de iudiciis publicis & priuatis: de supliciorum acerbitate ac lenitate: de asylis & venia: de concionibus & oratoribus. post etiam de agricultura & pecuaria; quibus Respublicę maximè iuuantur. de mercatura & re nautica; de architectura & fabrili: de lanificiis & textoria: de medicina & pharmacopœia; de musica & gymnastica; de pictura & statuaria: de vnguentaria aliísque artibus efficientibus voluptatum. de re literaria; de iuris diuini & humani interpretibus: de philosophis & mathematicis: de poëtis & grammaticis. Liber secundus rerum naturalium historias, quæ sæpius in legendis historicis occurrunt, partitione congrua complectetur: primùm de naturæ principiis: de tempore & loco: de ortu & interitu, atque omnino de motu & mutatione: de elementis & eorum natura: de imperfectis corporibus; de metalis & lapidibus: de genere stirpium: de animantibus triplici ordine distinctis; de cœlestibus corpo-

ribus;

ribus: de mundi magnitudine & figura. quæ omnia ſubtiliori partitione explicare facile eſt, propter ſummam rerum naturalium certitudinem. Poſtremus liber erit de rebus diuinis, ac primùm de mente humana, quæ rerum naturalium culmen eſt: diuinarum autem extrema, tum de intelligentiarum triplici ordine: poſteà de Deo, déque illius factis & oraculis: poſtremum de religione & impietate. His locis in capite cuiuſque libri hoc ordine, aut vt cuique commodius videbitur, conſtitutis: conſequẽs erit vt quicquid in hiſtoriarum lectione memoratu dignum occurret, ſuo loco inſeramus, & in margine libri rerũ humanarum notas adijciamus conſiliorum, dictorum, ac factorum (ſic enim res ipſæ ad actiones commodè referentur) ídque literis maioribus. deinde vidẽdum erit quid in ſingulis honeſtum, turpe, aut adiaphorum ſit: & eo modo notandum, C.H. id eſt, conſilium honeſtum. aut ſi quis malit repudiata Stoicorum diſciplina, honeſtum ab vtili, turpe ab inutili diſiũgere, non repugnabo. conſtituet igitur quatuor genera, turpe, honeſtum, vtile, inutile. itaque conſilium Themiſtoclis de nauibus exurẽdis quod pro Republica iubente populo Ariſtidi communicarat, quia vtile viſum eſt Ariſtidi, non tamen honeſtũ: locum hunc ad caput de conſiliis pro Repub. capiendis referemus, adiectis

ctis in margine notis C.T.V.id eſt,conſilium turpe vtile. Conſilium autem dictorum & factorum veluti fundamentum quoddam eſt, quod ſine his conſiſtit: illa verò ſine conſilio non item,niſi quid temerè dicatur aut fiat: & conſilia rerum magnarum ferè ſecreta ſunt, nec ſine ſcelere produntur,nec item niſi re geſta planè intelliguntur. vt Cincinati vtile conſilium ſæpe Rempublicam Romanorum in maximis fluctibus ac procellis ſeruauit. cùm enim plebs elata Tribunorum numerum duplicari vellet, eíque Appius conſul acerrimè reſiſteret: tum Cincinatus conſilio cum paucis communicato,Annue,inquit,nam quò plures erunt Tribuni,eò debilior futura eſt vniuſcuiúſque poteſtas, cùm vnius interceſſio potentiam omnium frãgeret ac retardaret.plebs autem non intellexit ſe deceptam, ſed veluti pro maximo beneficio Senatui gratias egit. eiuſmodi conſilia de Republica, vtilia honeſta vocentur. factum verò Q.Mutij cùm domum emeret, ac plus venditori daret quàm peteretur,religione adductus, honeſtum inutile dicatur: ſic conſilium Temiſtoclis quum regem Perſarum clam admonuit,pontem illum, quo Aſiam Europæ coniunxerat,Græcos excindere velle,non ſolùm honeſtum,ſed etiam vtiliſſimum fuit tum ipſi Themiſtocli; ad gratiam principis, ſi Græcos domuiſſet, retinendam; tum

Cincinatj Consilium-

tum vniuersæ Græciæ: quia de fuga statim Xerxes cogitauit. sed ferè vtilia cum honestis congruunt. Interdum in eadem historia, consilia, dicta, facta, sui similia sunt. vt Sexti Tarquinij cõsilium aduersus Lucretiam turpe est, dictum etiam turpius, factum verò turpissimum. interdum repugnant dicta consiliis aut factis. vt cùm Augustus perpetuum imperium stabilire vellet, victo ad Actium M. Antonio, mirabiles artes excogitauit, orationi quam habuit in Senatu, planè contrarias. verbo quidem imperium pertinaciter recusabat, vacationem à Republica petebat, ad extremum victus eorum precibus quos subornarat, Deos obtestatus est, se post decennium pacatis rebus imperio cessurum. hinc vota illa decennalia quibus imperium in annos quadraginta quinque sibi prorogauit. hic Cicero seruitutis impatiens diceret honestam orationem turpi consilio minimè respondere. Et quoniam plerúmque eadem historiæ pars in diuersis capitibus censeri potest, causam præcipuam intueri oportet. vt ea quam de Antiocho refert Plutarchus in vita Demetrij, & Appianus in Syrio. cùm enim Antiochus Stratonices incredibili amore flagraret, tabe conficiebatur, ac iam moriturus videbatur, nisi Erasistratus Aristotelis ex filia nepos, amoris vim ex ipso pulsu iudicasset. patri Seleuco refert a-

Augustus

ctum

ctum esse de vita filij : tum Seleucus, quid ita? meam, inquit Erasistratus, vxorem deperit. an ego, inquit Seleucus, tam malè de te meritus sum, vt adolescentis amori non indulgeas? tum ille; tu ne quidem amori alterius inseruires. Vtinam, inquit Seleucus, dij suum amorem in charissimam Stratonicem converterent. hic Erasistratus, ergo pater idem & medicus esse potes. itaque Seleucus Antiocho nouercam despōdit. Erasistratus verò donatus est sexaginta millibus aureorum. hæc historia pertinet ad amorem, ad curationē morbi grauissimi, ad paternam pietatem, ad filij verecundiam, ad prodigalitatem, denique ad argutam & vrbanam Erasistrati orationem. sed quia his omnibus causam præbuit summa vis amoris, hanc historiam iucundam ac memorabilem non ad capita virtutum, aut prodigalitatis, aut medicinæ, sed ad caput amoris referemus, ne sit infinitum rem eādem toties vsurpare. Sunt etiam in dictis pleraque amara, putida, scurrilia, quæ turpia quoque censentur: quædam verò vrbana & faceta, quæ honesta. sed quæ arguta sunt aut salsa, si neque turpium neque honestorum appellatione veniāt, inter adiaphora collocare soleo. vt illud Demosthenis ad Phocionem, Perdet te populus si quando furere cœperit. quin te potiùs, si resipuerit. & illud stultè quærenti, quis ciuium optimus? tui

maximè

maximè dissimilis. hæc atque similia pertinẽt ad dicendi lepores. Casus autem fortuitos (quanquam nihil fortuitum esse potest, sed populari oratione vtimur) qui ad homines pertinẽt, & partim à rebus diuinis, partim etiam à natura duci videntur, ad humanos casus referri commodius est: vt illud quod scribit Tacitus apud Fidenates vnius theatri casu quinquaginta hominum millia occidisse; ad locum quem de morte inscripsimus, spectat. idem iudicandum erit de iactura, naufragiis & fortuitis offensionibus. Contraria verò iisdem locis coniunximus, quòd ea ferè in historia coniunguntur. scilicet virtutes ac vitia: turpia & honesta, vt eorum facta diuisione, simul ac semel de contrariis dici possit, puta de stultitia, prudentia & malitia: de ignauia, fortitudine, temeritate: de confidentia, spe, desperatione: de leuitate, constantia, pertinacia: de stupore, temperantia, intemperantia: de arrogantia, modestia, deiectione: de crudelitate, clementia, misericotdia, quam prudenter Seneca vitium animi vocat: de auaritia, liberalitate, prodigalitate: de scurrilitate, vrbanitate, rusticitate: de adulatione, affabilitate, contentione. ac tametsi pleraque nomine carent, mediocrium tamen appellatione statim extrema percipiuntur. vt in animi excelsi magnitudine, in amicitia, in virtute, in mansuetudine, in fide:

Misericordiam seneca vitium a[nim]i vocat

de:

de:quæ aut nullum, aut vnum duntaxat extremum habent nomine comprehensum. in quibusdam extrema sine mediorum appellatione vsurpantur: vt inuidiæ, maleuolentiæ: garrulitatis, taciturnitatis: impudẽtiæ, pudoris; quem à virtutibus excludunt, propterea quòd non quanuis decet ætatem: id quod in virtutis definitione necesse est. Quòd si quem minùs delectat ea vitiorum ac virtutum partitio, quatuor generibus complectatur, scilicet, pruden tia, temperantia, fortitudine & integritate. sic enim Philo maluit verborũ ambiguitate sublata iustitiã illam, quæ aliud nihil est quàm in omnibus consiliis, dictis, & factis, rectitudo quædam & integritas, ἀγαθότητα vocare. cùm enim Plato iustitiam in se quenque priùs stabilire doceret (sic enim Hebręi charitatis à se quenque initium ducere volunt) prudentiam in anima superiore, veluti normam expetendorum ac fugiendorum collocauit, fortitudinem in corde, temperantiam in hepate: iustitiam verò quæ rationi quidem imperium, aliis obsequium, id est, suum cuique tribueret, omnium communem fecit. sed ea aut nulla est, aut omnino cum prudentia confusa. sic enim virtutem illam, quę iudicare potest quid quenque cuique præstare oporteat, iurisconsulti non virtutem moralem, sed prudentiam vocarunt. neque verò bonus est qui aliis suum restituit,

ſtituit, aut reſtitui iubet, cùm ſceleratus ſit qui aliter faciat: niſi dicamus virtutem eſſe latronum, qui iactant ſe iis vitam dediſſe quibus non ademerũt. Illud etiam incommodum ſequetur, ſi quis illam iuſtitiam inferiori animæ tribuat, quòd animantia bruta, quæ vim illam inferiorem habent, iuris ac iuſtitiæ ſocietate cum hominibus coniũgemus. quòd ſi qua virtus eſt vtriúſque animæ communis, profectò prudentia eſt vtriuſque animæ, tum etiam virtutum ac ſcientiarum commune vinculum, quod quidem ſi demus, obſcuram illam diſputationem, vtrum prudentia virtus ſit necne, de philoſophia ſuſtulerimus, eiúſque opinionis authorem habebimus Platonẽ ipſum, qui extremo libro de legibus, omnes omniũ actiones ſola virtute; virtutes omnes ſola prudentia metitur. virtutes autem ipſius intellectus proprias, quæ diſciplinæ vocantur, in theoricas, practicas, & operum effectrices, eo quo dixi modo partiemur, repudiata Stoicorum opinione. Ita fiet vt nihil in hiſtoriarum lectione occurrat, ſeu laude, ſeu vituperatione dignum, quod non aptè, & ſuo loco accommodari poſſit. Quòd ſi turpia cum honeſtis, vtilia cum inutilibus in hiſtoria coniungi videantur, ſublata diſputatione ad popularem loquendi modum accommodare oportebit. vt conſilium Romani ſenatus, qui Gallo Proconſuli man-

darat, vt Achęos à communi ſocietate diuelle-ret, quos tamen ſi naturę bonitatẽ ſequeretur, in eadem amicitia tueri ac diſcrepantes conciliare debuiſſet: Romanis vtile fuiſſe dicemus, cùm eodem conſilio Lacedæmonij, Veneti, ac ferè populi omnes vtantur: idq́ue Athenienſibus vtile fuiſſe docet Demoſthenes aduerſus Ariſtocratem, & in oratione de libertate Rhodiorũ. ſi tamen iura gentium violarentur, inutile ac turpe iudicãdum eſſet. vt Carolo V. Imperatori vtile fuit imperitorũ iudicio Rinconem & Fregoſium legatos occidere, aut à ſuis cæſos diſsimulare, quod Turcarum opes & copias euocare diceretur: facinus tamen illud nõ modò turpe, ſed etiam ſibi ac Reipublicæ pernicioſum erat, & belli maximi, quo Reſpublica Chriſtiana cõflagrauit, occaſionem afferebat. non alia de cauſa Corinthi excidiũ, ac Tarentinorũ clades contigerunt, quàm ob illatas legatis offenſiones. At ſi quis eſt qui nõ populi, ſed ſapientiũ iudicia ſequi malit (quanquam quid turpe aut honeſtum, ne ſapiẽtibus quidẽ inter ipſos conuenit) ſæpiſſimè in gerẽda Republica labetur. Extremũ illud eſt, vt in legendis hiſtoricis, ne ſępius à lectiõe ad ſcriptionẽ auocemur, notas cõmunium locorũ in margine adiiciamus: deinde otioſè ſingula in locos referamus. nam hunc quoque fructum conſequemur, vt optima quæq; altius memoria repetita defigamus.

De

De historicorum delectu. Cap. quartum.

VNA RES est quę maximè Scythas impulit, vt literas omnes ac monumenta veterum à stirpe conuellere conarentur, quòd acerbè ferrent Græcorum ac Latinorum bibliothecas & parietes rerum à se gestarum magnitudine repleri: reliquos omnes, tametsi res quoque magnas ac memorabiles gessissent, turpiter omissos, vel etiam atroci verborum contumelia notatos. fuerunt enim Græci ac Latini suarum laudum precones: cæteri, præter Hebræos, nihil ferè de seipsis anteà prodiderunt. Ac fit nescio quo modo, vt qui bellis & rebus gerendis occupantur, à scriptione refugiant: & qui plus aliquantò se literis dediderunt, earum illecebris ac dulcedine capti, vix vnquam ab iis diuellantur. & quidem sæpissimè contigit, vt quę nationes arma diutissimè coluerant, posteà quàm literas amplecti cœperunt, animi vim ac robur amiserint: vel quòd otio & inertia languerent; vel quòd ij qui in rerum diuinarum & naturalium contemplatione versantur, non modò à cæde & sanguine abhor-

reant, ſed etiam barbariem ac feritatem omnino deponant. quod quidem Græcis primùm, deinde Latinis, poſt etiam aliis vſuueniſſe conſtat. Itaque Phocio imperator, Athenięſes belli magis cupidos quàm peritos, hortabatur, vt verborum copia qua præſtabant, cum hoſtibus certarent, non armis quibus inferiores erant. Demades verò tibiarum ſimiles eſſe dicebat, quibus exempta lingua, nihil ineſſet rationis. molliores etiam Aſiatici, à quibus fluxit orationis vbertas. at Lacedæmonij diſciplinarum ac literarum omnino imperiti res præclaras domi foríſque geſſerunt, non ab ipſis, ſed ab hoſtibus decantatas. Celtarum autem & Germanorum; tum etiam Arabum ac Turcarum illuſtria facta, bella, victorias obliuione ſepultas, aut vna pagina comprehenſas, ídque ab eorum hoſtibus factũ videmus; contrà quàm Græcis accidit, qui Salaminiam aut Marathoniam pugnam tanta copia verborum amplificarũt, vt nihil vnquam memorabilius geſtum eſſe videatur. ſed quemadmodum Alexander magnus cùm victor in ſolio regis Perſarum ſederet, vrbanè reſpõdit Græcorum legatis, qui maximo bello Gręciam ardere nuntiabant, ſibi murium ac ranarum bella videri: ſimiliter Alexãdri bella contra molles Aſiaticos & Perſas (quos Cato mulierculas appellare; Cæſar contemnere ſolebat) exigua

Alexandrj magnj reſponsum

gua

gua ſint, præ iis quæ à Celtis, Germanis, Turcis ac Tartaris geſta ſunt. id quod facilè intelligi poteſt ab iis qui eorum victorias ab hoſtibus leuiſſimè ſcriptas meminerunt. Vt igitur ab hiſtoriis rerum veritas habeatur, ſingulari non modò ſcriptorum delectu, ſed etiam in iis legendis illud miminiſſe debemus quod ab Ariſtotele ſapienter dictum eſt, in hiſtoria legenda, neque nimis credulum, neque planè incredulum eſſe oportere. nam ſi omnia omnibus aſſentiemur, ſæpe vera pro falſis habebimus, ac turpiter in Republica gerenda labemur: ſin fidem omnem hiſtoriæ detrahemus, nullos ab ea fructus conſequemur. in altero quidem peccarunt ij qui fabulis omnia vetuſtatis monumenta compleuerunt: in altero Turcæ, qui nec vllam antiquitatis memoriam habere, & curam penitus abieciſſe feruntur: quòd putant hiſtorias ab iis ſcribi non poſſe, qui alienam fidem ſequuntur; multò minùs ab illis qui rebus affuerunt aut præfuerunt, cùm de ſe ipſi multa mentiãtur, aut principum metu, vel premiis, vel odio diſtracti à verò deflectant: quę Plutarchus ipſe ſibi obiecit, & quaſi foueam trãſiliit. ſed quid vetat poſteritati non ſuis æqualibus ſcribere? illud autem ne veriſſimile quidem eſt, in tanta ſcriptorum multitudine reperiri neminem, qui nec prece, nec pretio, nec inuidia, nec perturbatione adducatur

ad scribendum. Prudens igitur historiarum lector, inter hęc vitia quorum alterum vanitatis est; alterum stuporis, medium feriet, & optimi cuiúsque scriptoris delectum singularem habebit: nec priùs de historia sentētiam feret, quàm historici mores ac ingenium planè intellexerit. interest enim Reipub. iudicia de scriptoribus qui in publicum exeunt, incorrupta minimég; deprauata videri: ne cùm alienæ industriæ modū ponere volumus, optimos quosque à scriptione deterreamus. Neque verò in scriptorum delectu, quem adhibere quenque oportet, ipse iudiciū ferre velim (est illud maioris cuiusdam artis ac ingenij) sed coniectura quadam & argumentis ad assentiēdum probabilibus vti; quæ si nonnullis minùs probabuntur, sententiam mutare non grauabor. quemadmodum enim pictas tabulas earúmque ductus, lineamenta, colores studiosè intuentem, picturę minimè ignarum esse oportet, vt iudicium ferat; cùm acutissimi cuiusque sensus & oculos multa fugiant: ita quoque necesse est non modò in omni genere historiarum, sed etiam in rebus agendis diu versatū esse, qui virtutes historicorū ac vitia notare velit. Sunt autem historicorū, vt opinor, tria genera: vnum eorū qui optimè à natura, vberiùs etiam à doctrina informati ad res gerendas accesserunt: alterum eorum quibus literæ quidem, sed nec

simile

Tria genera Historicorum

vsus

vſus defuit,nec natura: poſtremum eſt eorum qui aliquantùm adiuti à natura,rerum gerẽdarum vſu caruerunt,incredibili tamen ſtudio ac labore ſe propè in hiſtoria colligẽda iis æquarunt,qui totum vitæ ſuæ tempus in Republica gerẽda conſumpſerunt.eſt autem vniuſcuiuſq; generis infinita varietas,eoq́; maior quò quiſque plus habet aut minùs integritatis, eruditionis, experiẽtię. optimum genus eſt eorum qui omnibus abũdant, ſi modò in hiſtoria ſcribenda ſeipſos ab omni perturbatione liberare poſſint.difficile eſt enim de ſceleratis virũ bonum ſcribentem abſtinere maledicto: vel bonos amore & gratia non complecti.atque hęc amplificandæ hiſtoriæ initia fuerunt, cùm honeſto mẽdacio ad laudem bonorum,& malorum contumeliam vti pulchrum putaretur. quod ſi in eo genere boni labũtur,quid de improbis iudicandum erit? non parum igitur intereſt vtrum hiſtoricus de ſeipſo an de aliis:de ciuibus an de peregrinis: de hoſtibus an amicis:de re militari an vrbana:denique vtrum ſuę ætatis an ſuperioris: æqualibus an poſteris hiſtorias ſcripſerit. Rerum autem gerendarum peritum voco, qui conſilij publici, aut imperii, aut iudiciorum particeps eſt vel conſcius. nam in his tribus vertitur ſumma Rerumpublicarum. peritior tamen futurus eſt, ſi per ſe Rempublicam geſſerit: peritiſſimus ſi pluri-

mam literarum ac publici iuris cognitionem cum vsu coniunxerit. vix eſt enim vt ſine literis difficillimam Reipub. gubernandæ ſcientiam adipiſcamur, cùm breuius ſit vitæ humanę ſpatium, quàm vt diuturna regionum peragratione, & varia cognitione populorum id aſſequamur: quod ſine libris Licurgo, Soloni & Vlyſſi contigit. hic enim prudens ab Homero appellatur, quòd mores hominum multorum vidit & vrbes. plerique regionum varietatem aut animantium ac ſtirpium naturas, vel ædificiorum & pyramidum ſubſtructiones, aut erosa veterum numiſmata mirantur; leges ac iura populorum, Rerúmque publicarum ſtatus & conuerſiones pro nihilo ducunt. at ex his ſolida prudentia moderandæ ciuitatis comparatur. Neque verò imperii duntaxat aut conſilii publici, ſed etiam iudiciorum communione maximè omnium mores ac Reipub. ſtatus intelligitur. etenim qui in litibus verſantur, vt loquitur Arcadius, omnia mala norunt: nec mala duntaxat, ſed etiam bona, ſine quibus illa conſiſtere aut percipi nullo modo poſſunt. bonorum autem & malorum finibus omnis humana prudentia continetur. ex quo intelligitur deterrimum eſſe genus illud hiſtoricorum qui ſine vſu rerum, ſine bonarum literarum ſcientia manibus illotis ad ſcribendam hiſtoriam accedũt. atque hoc pręcipuum

eſt

eſt in hiſtoricorum delectu argumentum. ſed quoniam difficile eſt admodum omni perturbatione carere (quod in eo hiſtorico quem quærimus neceſſe duco) cauendum imprimis erit ne ſcriptori de ſe ſuiſque ciuibus & amicis quę laudabilia ſunt, aut de hoſtibus turpia ſcribenti facilè aſſentiamur. contrà verò minimè dubia fides eſt eorum quæ de hoſtibus laudabiliter & glorioſè geſta confitemur. in reliquis domeſtica vel hoſtium iudicia nolo: ſed vt in arbitris tertium aliquem qui ab omni perturbatione liber ſit. Itaq; Dionyſium Halicarnaſſæum (qui nullos in Repub. magiſtratus adeptus eſt) de Romanis multò veriùs ac meliùs ſcripſiſſe conſtat, quàm Fabium, Saluſtium aut Catonem, qui in ſua Repub. opibus & honoribus floruerunt. nam Polybius homo Græcus ſæpe mendacii coarguit Fabium & Philinum: quòd alter Romanus, alter Chartaginenſis de bello Punico ita ſcripſerunt, vt hic præclara omnia de Romanis: de Pœnis contrà. Philinus Pœnos omnia laudabiliter ac fortiter (ſic enim Polybius) Romanos autem turpiter & ignauiter geſſiſſe ſcribit. at Fabius iudicio Polybii magnæ vir integritatis ac prudentiæ fuit, quemque nulla Reipub. nulla hoſtium conſilia latuerunt. vterque tamen ad ſcribendum ita ſe comparauit vt oratores, qui hoc imprimis cauent ne quid contra ſeipſos

dicant

dicant aut ſentiãt. ſed fieri nullo modo poteſt, vt idem boni oratoris ac hiſtorici officio fungatur. Neq; eas hiſtorias probare poſſum quæ perpetuas laudes ac virtutes eiuſdem; nulla vitia commemorant: cùm nullus ſit tanta integritate ac prudentia, vt non ſæpiſſimè offendat. nam Eguinardus & Acciæolus Carolum Magnum, Euſebius Conſtãtinum, Nebriſſenſis Ferdinandum, Iouius Coſmum Medicem, Philoſtratus Apollonium, Procopius Belliſſarium, Staphylus & Leua Carolum V. Imper. tantis laudibus cumularũt, vt oratores non hiſtoricos agere videantur. ergo prudens exiſtimator laudes cuiuſque non domeſticorũ aut amicorum duntaxat, verũetiam hoſtium ponderibus examinabit. neque omnia Philippo Cominio de Ludouici XI. laudibus ſcribenti aſſentietur: ſed etiam Meierũ Belgicarum rerum ſcriptorem adhibebit: neque hunc tantum, verũetiam Paulum Aemylium: propterà quòd vnus quidam plenus eſt Ludouici laudibus: alter eas omnino reijcit: tertius medium ferit. Meierus perfidum hominem ac fratris interfectorem vocat, & cui nihil prius eſſet quàm violato iure diuino & humano ſcelere tyrannidem occupare. quinetiam Cominium ipſum patriæ proditorẽ ac transfugam appellat. neque huic, neque illi in eo genere credendũ puto, quòd alter opibus & honoribus maximis

ximis à rege cumulatus eſt:alter hoſtis &odio maiore quàm decuit hiſtoricũ ad ſceleris atrocitatem verborum contumelias adiunxit. Aemylius nec hoſtis nec amicus (fuit enim Veronenſis) prudenter ac moderatè hunc in modum,Dux,inquit, inuidiam regi cõflabat,parricidij inſimulans; fratris filios corrupiſſe, per eos illũ veneno necaſſe. nihil temerè affirmat: rumores vbique peruulgatos non omiſit. illi florente Ludouico ſcripſerunt, hic centeſimo poſt anno, vt nulla vel gratia, vel metu, vel odio commoueri poſſet. itaque Cornelius Tacitus profitetur res Tiberij,Claudij,Caij,Neronis gliſcente adulatione ac florentibus ipſis ob metum, & poſtquam occiderant recẽtibus odiis compoſitas, falſas fuiſſe : atque inde ſibi conſiliũ ſine ira vel ſtudio ea tradere, quorum cauſas procul haberet.ſcripſit enim centeſimo poſt anno quàm illi floruerãt. ac fortaſſe illud voluit Ariſtoteles cùm diceret hiſtorias non minùs vetuſtate nimia quàm nouitate fabuloſas & iniucundas eſſe.ſanè vix eſt vt qui præſentium rerum hiſtorias in vulgus manare patiuntur, veri ſcribant, ne cuiuſquam nomen hiſtoria læſura, aut famã violatura ſit. ac propterea Cicero neminem eorum qui viuerent inter claros oratores enumerauit, ne qui ab eo præteriti eſſent, vt ipſe ait, ſuccenſerent. quis autem ab hiſtoricis in ea Republica verita-

veritatem exquirat, in qua dicere quod nolis, turpe; quod velis, miserum ac periculosum sit? præstat igitur omni metu sublato rerũ præsentium scripta posteris mandare: aut si quis est qui suorum laborum gloria se viuo frui malit, superioris ætatis res gestas, collectis omnibus omnium commentariis publicis ac priuatis, diuturnáque fama seniorum, historiam componat: id quod fecerunt clarissimi scriptores Liuius, Tranquillus, Tacitus, Arrianus, Dionysius Halicarnassæus. atque huius etiam maior fides est quàm illorum; quòd de aliena non de sua Republica scripsit, & omnium cõmentarios, ac ciuitatis arcana ex actis publicis collegit: in quo genere est etiam Polybius, Plutarchus, Metasthenes, Amianus, Polydorus, Ctesias, Aemylius, Aluaresius, Ludouicus Romanus. eorum verò minùs probãdæ sunt narrationes qui nihil aliud habent quàm quod ab aliis audierunt ἐκ τῶν ἄλλων ἀκροαμάτων, vt loquitur Polybius; nec publica monumenta viderunt. itaque optimi scriptores quò maior fides scriptis haberetur è publicis monumentis ea se collegisse aiunt. sic Amianus se Gallorum antiquitates è publicis illorum monumentis in lucem eruisse profitetur. similiter Arrianus statim initio scribit se Regis Ptolemæi, qui Alexandri magni rebus vbique interfuit, cõmentarios non priùs euulgatos legisse.

itidem

itidem Appianus Augusti scripta: Metasthenes & Ctesias publica Persarum monimenta Diodorus AEgyptiorum de quibus scripsit, arcana se vidisse testatur. Onesicritus & Aristobulus Alexandri magni legatus quæ ipsi in AEgypto & India viderunt. Itaque Palæphatus sæpè, καὶ ἡμεῖς inquit ἐθεασάμεθα. non quòd historię veritas ex regum commentariis exquiri debeat; cùm de se ipsi multa iactēt: sed ea quæ nihil aut parùm admodùm ad eorum gloriam aut vituperationem pertinent: vt ratio temporum, prouinciæ, imperia, regum ætates, series, atque omnino publicę rationes in quibus imperij arcana latent. huc verba Metasthenis referenda sunt, Neque tamen, inquit, omnes probandi sunt qui de regibus scribunt, sed solùm sacerdotes penes quos publica fides est annalium suorum, vt Berosus qui omne tempus Assyriorum ex antiquorum annalibus digessit. hæc ille. Quòd si qua historia tot ac tam multos testes habet vt refelli minimè possit, tametsi viidetur incredibilis, magnum præ se fert veritatis argumentum, præsertim si in reliquis alios alii refutant. quis crederet Senatum Romanorum rustici cuiusdam somnio commotum, qui se ab Ioue monitum diceret vt ludi instaurarentur, quod in prioribus præsultor indoctè saltaret? ad eius somnium decreuit Senatus instaurari ludos. vni fortassis

non

non crederetur : ſed in eo conueniunt Plutarchus, Liuius, Dionyſius, Valerius, Plinius; qui in tanta S.P.Q.R. conſenſione errare minimè potuerunt. quid ſi dicat aliquis, alter alterius errore ducatur? id ſanè fieri poteſt: non modò in humana, ſed etiam in naturali narratione. fama vetus eſt Olores morituros ſuauiter næniã canere: id quod omnes non modò poëtæ ac pictores inde vſq; ab Aeſchylo, ſed etiã principes ipſi philoſophorum, Plato, Ariſtoteles, Chriſippus, Philoſtratus, Cicero, Seneca teſtantur: illud tamẽ Plinius primùm, deinde Athenæus fabuloſum eſſe experientia diuturna tradiderunt, ídque compertum habemus. ſed hiſtoriæ naturales veræ ſint nécne; facillimè intelligun tur : humanæ verò , quæ ſemper ſui diſſimiles ſunt, non item. multi Carolum Ducem Aureliorum ob læſæ maieſtatis crimen ſupplicio affectum, ídque Lutetiæ , ſcripſerunt : neque vnus tantùm aut alter, ſed xx. prope hiſtorici: quem tamen anno poſt trigeſimo quàm ab Anglis captus fuiſſet, in Galliam rediiſſe, ac fœliciter obiiſſe conſtat . atque in eo G. Bellaius meus ciuis, magnam hiſtoricorum negligentiam coarguit : quòd quæ fama recens euulgarat pro comperto ſcripſerunt . eiuſdem erroris Poſſidonius , Eratoſtenes, ac Metrodorus à Strabone arguuntur, quod leuiſſimorum hominum mẽdacia pro vera hiſtoria tradiderunt.

runt.

runt. At Possidonius Cn. Pompeij auctoritate vsus est, ne quid temerè scriberet. in qua re igitur scriptores à se ipsi dissentiunt, posterioribus credendum putem, si argumentis aut necessariis, aut certè ad assentiendum probabilibus vtantur. est enim veritatis ea vis & natura, vt non nisi longo ac diuturno tempore in lucem eruatur: cùm scilicet vulgi errores, adulationes & odia planè conquierunt. & quoniam capitales sunt hominum inter se de religione discrepantium inimicitię, non placet Ethnicorum de Iudæis, aut Iudæorum de Christianis, vel etiam nostrorum de Mauris ac Muhamedicis exquirere opiniones: sed collatis inter se probatissimis quibusque scriptoribus, qui qualésque sint, & vtrum res ipsi compertas habēt, videre. quanquam plerique in eo genere magis errore labuntur, & antiquitatis ignoratione, quàm quòd mentiri velint. vt quæ Græci veteres de Romanis & Celtis, aut Romani de Caldæis & Hebræis tradiderūt, magna ex parte refelluntur, cùm alii aliorum antiquitatis ignari essent. quum verò de hostibus vituperatione digna leguntur, cohibenda est assensio, nisi valde perspecta fides est autoris. sed vt hostium scripta non omnino probāda: ita nec penitus improbanda sunt. ac prudenter Caligula qui Cassii & Labieni de Cæsare historias Senatuscōsulto damnatas euulgari iussit, cùm

diceret

diceret intereſſe Reipub. vniuſcuiúſque res ab omnibus intelligi. neque tamen huius aut illius de Cæſare teſtimonia ſi extarent omnino mihi probarentur: nec Cæſaris qui Pompeianos diuina & humana miſcuiſſe, pecunias è fanis abſtuliſſe ſcribit, cùm ipſe nullo religionis ac Deorum metu omnia tẽpla Gallorum ſpoliaſſet, ac ærarium ſanctius, quòd Pompeius aperire noluerat, diripuiſſet. hæc enim Cæſar atque his ſimilia iactabat, vt iuſtam belli ſuſcipiendi cauſam (tametſi nulla iuſta cauſa cuiquam eſſe poteſt aduerſus patriam arma capiendi) habere videretur. quæ verò de bellis à ſe geſtis conſcripſit, ex magna parte vera iudicantur, præſertim cùm Imperator lege Portia prohiberetur falſum cæſorum numerum ad ærarii tribunos deferre, alioqui triumpho & imperio (cuius cauſa Cæſar ſceleratum eſſe iuſtum putabat) caruiſſet. quæ lex vt impunè violata ſit, attamen infamię metus hominem gloriæ cupidiſſimum retinebat, præſertim cùm ſe viuo ſua ſcripta in vulgus manare pateretur, & innumerabiles hoſtes haberet qui ſe mendacij coarguere potuiſſent. argumento eſt quòd Ciceronis Catoni Anticatonem repoſuit; ſed ita ſcripſit quaſi reus apud iudices, vt ait Tacitus, cauſam agere videretur. Quæ igitur de hoſtium ſcriptis diximus locum habent, niſi quis trãsfuga ſubornatus & pecunia corruptus ſit:

vt

vt de Froſſardo nõnulli putant, cui dubium eſt vtrum plus Angli, an ipſe plus Anglis debeat: cùm apertè fateatur ſe ab illis maxima pręmia conſecutum. non aliter atque Aretinus, qui quem laudabat: id quod faciebat inuitus: ab eo quoque ſe muneribus affectum gloriabatur. ſic tamen exiſtimo veriſſimè omnia ſcribere potuiſſe, cùm vel in rebus gerẽdis & militia magnam partem ætatis conſumpſiſſet. patriæ verò laudes penitus obliuiſci, aut æquo animo præterire poſſe puto neminem. etenim Polybius qui inter optimos ſcriptores veriſſimus habetur. cùm de ſuis ciuibus ageret ſibi temperare non potuit, quin aduerſus Phylarchum acerbiſſimè inueheretur, quòd Megalopolitanorum virtutem & fortitudinem in bello cõtra Ariſtomachum diſſimulaſſet. Eadem cauſa, ni fallor, Plutarchum impulit vt aduerſus Herodotum περὶ κακοηθείας ſcriberet, in quo nihil æquè reprehendit atque ſcripta de Bœotis & Cherronæis. Quis autem riſum tenere poſſit qui Sabellici ſcripta legat, vbi Venetorum bella cum Romanorum geſtis comparat? ât ne Donatus quidem Gianotus ciuis Venetus iſtam comparationem ferre potuit. eodem morbo (ſi morbus eſt ſuorum popularium dignitatem honeſto mendacio tueri) omnes ferè hiſtorici laborant. itaque libenter Cæſari de Gallorum moribus ſcribenti: aut

Froſſardus

Tacito

Tacito de Germanis: aut Polybio de Romanis: aut Amiano de Francis aſſentior, cùm peregrini eſſent, & eorum de quibus ſcripſerunt, antiquitates planè cognitas haberent. Sed magna dubitatio me angit vtrum hiſtorici laudare, vituperare, ac de re propoſita ſententiam ferre; an verò legentibus iudicium integrum relinquere debeant. quod cùm pręcipuè ad hiſtoricorum delectum pertineat, rationes vtrinque probabiles afferam, & cuiq; iudicium relinquam. Nam cùm hiſtoria nihil aliud eſſe debeat quàm veritatis imago, & rerum geſtarum veluti tabula quæ in clariſſima populi luce omnibus ad iudicãdum proponitur: profectò prępiudicium hiſtoricorum plurimùm de rebus geſtis detrahit: propterea quòd imperitorum animos variis opinionibus præoccupare velle videntur: prudentibus verò, qui falli nolunt, ob id ipſum quia non rogati ſentẽtiam ferunt, valde ſuſpecti ſint. illud etiam non parum obeſt quòd plerique hiſtorici cùm rethoras aut philoſophos agunt, filum abrumpunt propoſitæ narrationis, & legẽtium cogitationes ac memoriam aliò diſtrahunt: vt iure Timæus vtroque vitio notatus ſit: & cùm ab hiſtoria ſæpius ad reprehenſiones digrederetur ὑςἰτιμαῖος & abtrectator eſt appellatus. cùm autem nihil difficilius ſit quàm rectè iudicare, quis non grauiter ferat hiſtoricum qui nullam publici

publici muneris aut conſilij partem attigerit, de ſummis Rerumpublicarum moderatoribus ſententiam ferre? quid autem ineptius quàm eos qui nunquam acies viderunt, imperatorum offenſiones inter ipſos & victorias diſceptare? nam is qui Henrici bella cum Carolo V. Imperatore geſta complexus eſt (eius nomen prætereo) iudicem vtriuſque ſe ferens tot ac tantis laudibus Regem cumulauit, vel potiùs obruit, vt eas laudes ne ipſe quidẽ Henricus ſine faſtidio ferre poſſet: Carolum verò quaſi ſceleratum & ignauum hominem contumeliis omnibus lacerat, nec intelligit vir bonus eiuſmodi conuitia in ſuum principem redũdare, cui turpe ſit cum tali hoſte bellum gerere; turpius ab eo vinci; affinitatem verò contrahere turpiſſimum. quare nec bonus hiſtoricus, & iniquus iudex omnium ſufragiis exiſtimatur. non minùs audacter Iouius qui Selemi & Iſmaëlis Sophi, tum etiam Caroli quinti & Pauli Pontificis max. atque aliorum principum odioſas comparationes ſuo iudicio metitur. his ego Xenophontem, Thucididẽ, Trãquillum, Cæſarem, Guichardinum, Sleidanum oppono, qui raro admodum, nec niſi obliquè ac prudenter iudicium ferunt. Cæſar quidem bellicis laudibus abundans, & optimus artis imperatoriæ magiſter, ſuo quodã modo iure de re militari ſententiã ferre potuit: nec vere-

ri debuit reprehensiones imperitorum: illud tamen valde prudenter ac moderatè facit. cùm enim P. Silla victoriam adipisci potuisse diceretur, si Pompeianos insecutus esset, hîc Cæsar; Eius consilium reprehendendum non videtur. aliȩ enim sunt legati partes atque imperatoris: alter omnia agere ad prescriptum; alter liberè ad summam rerum cōsulere debet. cùm item Pompeius in acie Pharsalica militem consistere, non progredi; hostem excipere, non lacessere iussisset; Quod nobis, inquit Cȩsar, nulla ratione factum videtur, propterea quòd est quȩdam animi incitatio atque alacritas naturaliter omnibus innata, quæ studio pugnæ incenditur: hanc non reprimere, sed augere imperatores debent. hîc non solùm armis, sed etiam arte belli gerendi cum Pompeio contendit. non desunt exempla quæ Cæsaris testimonium confirmare possint, atque imprimis Epaminondæ victoria contrà Lacedæmonios. sed vt sint innumerabilia, quid tam ineptum quàm si Phormio aliquis qui castra nunquam viderit, de talibus viris quasi arbiter datus sententiam ferat? vel homo de schola Lycurgi ac Solonis sapientissimorum Reipub. moderatorum leges emendare velit? quod quidem cùm fecisset Aristoteles, in multorum offensionem incurrit: & à Polybio tacitè: à Plutarcho apertè reprehensus est. quàm sa-

pienter

pienter, nescio : illud tantùm, de rebus parum sibi compertis opinari, lubricum; iudicare, periculosũ videri. atq; in eo ipso Viues Caroli V. præceptor Cominium reprehendit, quò d sæpius ab historia proposita digrediatur, déque principum moribus ac virtutibus, atque omnino de beata vita philosophorum in modum disputet. is tamen aliter atque Viues omne tempus in Republica gerenda, aut in bellis, aut in maximis legationibus obeũdis consum pserat, vt rectè, si quis alius, iudicium ferre potuerit. quòd si iusta reprehensio est, præstabilius sit historico narratione proposita timidè iudicare, vel assentionem omnino cohibere. At in contrariam sentẽtiam me Polybij autoritas abducit. is enim propterea Phylarchum reprehendit, quòd debitas cuique laudes omisisset, ac præcipuam annalium vtilitatem esse putat, vt boni laudibus sui similium ad virtutem inflammari; scelerati vituperatione & infamia terreri possint. quam rationem Tacitus & Procopius amplectuntur: & grauissimi quique scriptores de re proposita sententiam ferunt. quinetiam Agathias (quod mirere) nudam historiam, vetularum nugis similem sibi videri scribit. sed is author non tanti est apud me vt eius oratione persuaderi possim: præsertim cùm Ciceronis grauissimo testimonio Cæsar omnes historicos superasse videatur,

ob id ipſum quòd eius hiſtoria nuda, ſimplex, recta, & quaſi omnibus detractis ornamentis vnicuique iudicanda proponatur. cõſimilis eſt hiſtoria Xenophontis quam Thucydidi connectit. in qua nullum ſuum iudicium interponit, nuſquam digreditur, nulla orationis adhibet ornamẽta. & quoniam plerique bonorum laudes, ac vituperationes malorum ad hiſtoriæ fructum pertinere putant, veriùs ac meliùs à philoſophis, quorũ illud præcipuè munus eſt, quàm ab hiſtoricis fieri poterit. quanquam plus ſatis vituperat Neronem, qui iuſtiſſimos quoſque viros, præceptorem, duas vxores, fratrem Britannicũ, matrem denique interfeciſſe narrat. quæ omnia Tranquillus purè, ſimpliciter ac ſine vlla verborum amplificatione ſcribit. Appianus verò cùm Mithridatem ſcripſit matrem, fratrem, tres filios impuberes, totidemque filias interfeciſſe, ſubijcit: Sanguinolentus & crudelis in omnes fuit. ſuperioribus fidem non minùs detraxit, quàm Iouius, qui oratione longa Selemi Turcarũ principis crudelitates omnes cum ſumma contumelia verborum amplificauit. mihi ſatis ad æternam ſui nominis labem, & quidem credibiliùs videretur ſimpliciter narrare tres ab eo Baſſas ſumma fide & affinitate ſibi coniunctos, duos fratres, quinque fratrum filios ac parentem ſenio fractum ab eo necatos, quàm oratoris in mo-

dum

dum, quòd minimè historicum decet, historiam amplificare quæ legentibus falsa, vel suspecta videatur. Atque hæc cum bona eorum venia dicta sint, qui nuda historia nihil magis insipidum esse putāt. neque enim magnorum virorum de rebus gestis iudicia reprehendo si modò tales sunt, qui rectè iudicium ferre possint. in vrbana disciplina laudatur Dionysius Halicarnassæus, Plutarchus, Liuius, Zonaras, Dio, Appianus. in militari, Cæsar, Paterculus, Amianus, Frossardus, Hircius, Bellaius. in vtraque Xenophon, Polybius, Thucydides, Tacitus, Cominius, Guichardinus. in principum arcanis & aulica vita, Tranquillus, Lampridius, Spartianus, Sleidanus, Maciauellus. in moribus populorum & regionum varietate, Diodorus, Mela, Strabo, Leo Afer, Boemus, Aluaresius. in religione, Philo, Iosippus, Eusebius, Theodoritus, Socrates, Sozomenus, Nicephorus Calistus, Orosius, Sidonius, Gregorius Turonensis, Abbas Vspergensis, Gulielmus Episcopus Tyri, Antoninus Florentinus, tum etiam historiæ Magdeburgicæ scriptores. sed vt optimè ab antiquis, Ne sutor vltra crepidam: ita nec Polybij de religionibus, nec Eusebij de re militari iudicia probare possum. Hæc in vniuersum de historicis. Nūc optimi cuiusque delectum adhibeamus. meliores quidem iis quos habemus sperare,

amentiæ, optare, ſceleris eſſe videatur. nec eorum ſtudia valde vtilia duco, qui ſibi fingunt ideam hiſtorici conſummati qualis nemo fuerit vnquã, nec verò eſſe poſſit: eos autem quos in manibus terimus omittunt. quis enim dubitat, quin hiſtoricus vir grauis, integer, ſeuerus, intelligens, diſertus, & quaſi vitæ communis ac priuatæ, omniúmque rerum magnarum ſcientia inſtructus eſſe debeat? ineptiùs tamen qui nihil in hiſtoria præter eloquentiam, aut fictas conciones, aut egreſsiones iucundas admirantur. ſic enim ſtatuo fieri nullo modo poſſe vt qui ad voluptatem, idem quoque ad rei veritatem ſcribat. quod in Herodoto reprehendunt Thucydides, Plutarchus ac Diodorus. miror tamen hunc vnum hiſtoriæ parentem à Cicerone appellari, quem omnis antiquitas mendacij coarguit. nullum eſt enim mendacis hiſtorici maius argumentum quàm ab omnibus ſcriptoribus apertè confutari. neque tamen omnino reiiciẽdum puto. eſt enim in eo præter eloquentiam & ſuauitatis Ionicæ lepores plurima vetuſtatis imago: multa quoque in poſterioribus libris veriſsimè ab eo ſcripta memorantur. Optimi verò ſcriptoris indicium eſt ab omnibus probari, eo præſertim tempore quo vigent ij qui rebus geſtis interfuerunt. in quo genere ſunt, opinor, Thucydides, Saluſtius, Xenophon, Cominius, Guichardinus,

dinus, Cæſar, Sleidanus. nam quòd Athenienſes querebãtur Thucydidem multa in gratiam Lacedæmoniorũ ſcripſiſſe, magnum veri ſcriptoris teſtimonium tulerunt. cùm enim Athenienſis fuerit non Lacedæmonius, & legationes in bello Peloponeſiaco ac Præturas obierit: magníſque opibus & regia ſtirpe clarus extiterit: tum etiam res ipſas velut è ſpecula viderit: & magnis ſumptibus ingenioſos exploratores ad inquirendam rei veritatem aluerit: poſtremò ſpirantibus iis qui rebus interfuerant, ſua ſcripta in libera ciuitate iudicãda propoſuerit, quis eius hiſtoriæ fidem eleuaret? neque verò Lacedæmoniis ita fauit, vt ſuorum ciuium penitus obliuiſceretur; à quibus tametſi erat in exilium relegatus cùm hiſtoriam ſcriberet, ſui tamen exilii autorem atque aduerſarium omnium maximum Periclem, non modò à calumniis vindicauit, ſed etiam tantis laudibus mortuũ cumulauit, vt eius interitu Rempublicam interituram veriſsimè auguraretur. cõcionum tamen apparatum tacitè reprehendit Diodorus. eadẽ reprehenſione vtitur Trogus Pompeius (vt eſt apud Iuſtinum) aduerſus Liuium & Saluſtium, quòd directas & obliquas conciones operi ſuo inſerendo, hiſtoriæ modum exceſſerint. Nihil eſt enim, vt ait Cicero, in hiſtoria pura & illuſtri breuitate dulcius. ſin conciones de Liuio detraxeris, exigua

frag-

fragmenta restabunt. quæ causa Caligulam impulit vt scripta Liuii & imagines de bibliothecis omnibus prope amoueret. idque magis mirum debet videri, cùm libro vno & quadragesimo testatum reliquerit, se nihil præter historias Romanorum scribere decreuisse. De Sallustio, quòd eius omnia scripta ferè interciderunt, non ita facilè iudicari potest. ex iis tamen quæ habemus, integerrimum scriptorem & rerum magnarum vsuperitum fuisse constat. vt enim Iugurthinum bellum veriùs scriberet, in Africam vsque nauigauit. liberè tamen de rebus iudicat. quid enim liberius est quàm in vno Cæsare & Catone Romanorum omnium illius ætatis collocare virtutem? At Thucydides Periclem; Sleidanus Franciscum regem, ducem Saxoniũ, Bellaïum, Alasconem verissimis ac propriis laudibus extulerunt, comparationes tamen odiosas reiecerunt. ac si quid est quod cuiquam infamiam afferat, necessariis confirmant argumentis, aut obliquè rumoribus acceptum ferunt. hoc verò cõmune illis est cum Guichardino, Plutarcho, Maciauello, Tacito, vt multa multorum consilia fraudésque quantumuis occultas in clarissimam lucem proferãt. fuit enim Sleidanus Francisci regis interpres, & pro sua Repub. legationes sæpissimè suscepit. cùm autem præcipuè de religionibus (vt erat pius ac religiosus

giosus) scribere proposuisset, non modò conciones directas & obliquas, sed etiam libros vtrinque de religione scriptos, qua breuitate potuit cõplexus est: id quod multis fastidium parit. sed homini antiquitatis ac rerũ magnarum auido nihil debet molestum videri. est enim in nostris scriptoribus, Annonio, inquam Monstreleto, Frossardo, Carterio magna farrago rerum leuissimarum, in quibus tamen latet antiquitatis ac vetustatis imago non penitus contẽnenda; quam non reperias apud Aemylium, qui profitetur se multa prætermisisse quæ alii prodiderunt. eiusmodi est etiam historia Leonis Afri, Aluaresii, M. Gazi, qui maxima, mediocria, minima complectũtur, infinitáque rerum varietate aures hominum curiosorum explere possunt. sed hæc rariùs in Græcis aut Latinis, qui duntaxat vrbanam aut militarem disciplinam tractant, & quæ memorabili casu quodam contigerunt. vt apud Liuium Capitolii deflagratio in bello sociali. apud Tacitum incendium illud quod duodecim vrbis regiones absumpsit, interdum tamẽ prodigia planè incredilia narrant, non modò infimi, verum etiam clarissimi quique scriptores: vt Cæsar ipse qui bello ciuili Tralibus statuas sudasse scribit; vir alioqui Deorum & hominum contemptor. sed in eo genere Liuius nimis religiosè dicã an susperstitiosè omnes superauit.

nihil

nihil enim frequẽtius quàm boues loquutos, ſcipiones arſiſſe, ſtatuas ſudaſſe; quod pluuio cælo frequenter accidit: Deum Annibali apparuiſſe, infantem ſemeſtrem triumphum clamaſſe: vt non immeritò Polybius eiuſmodi ſcriptores Tragœdos appellarit, qui cùm Annibalem è ſalebris expedire non poſſent, Deos è machina quadam accirent. quanquam Polybius de religionibus nefariè ſcripſit. illi venia digniores, quòd ſuperſtitione præſtat quàm impietate obligari; & falſam quàm nullam habere religionẽ. Eſt etiam Liuius aliquantò copioſior in laudibus alienis. cùm enim P. Sempronium ciuibus omnibus antetuliſſet (in quo reliquis iniuria fieri videtur) omnibus humanis à natura fortunáque bonis cõgeſtis inſtructum fuiſſe tradit. nec eo contentus ſingula copiosè amplificat à generis ſplendore, opibus, eloquentia, forma, ætate, animi magnitudine, diſciplina militari. Furium verò Camillum in cœlum vſque; Africanum ſupra cœlũ tollit: vt mirum videri non debeat ſi Auguſtus Põpeianum appellauit: quòd in Pompeio laudãdo ſatietatem explere non potuiſſet. at in reprehenſionibus parcus eſt & grauis. vt cùm M. Liuius & C. Claudius ante cenſuram ſe mutuis accuſationibus impeterent; hîc ille, Ibi fœdum certamen inquinandi famam alterius cum ſuæ famæ diſpẽdio factum eſt. idem alibi de antiqua

plebis

plebis in patricios reuerentia;Hanc modestiã, inquit, animíque altitudinem vbi nunc in vno inueneris quæ tum vniuersi populi fuit? & de Caluino Campano,Improbum,sed non ad extremum perditum,qui malet incolumi quam euersa patria dominari. est autem quod in Liuio miremur dicẽdi varietatem.interdum valde copiosus est; interdum verò concisus. nam prioribus decẽ libris C D L X.annos ab V.C. comprehendit.altera decade L X X I I I I.tertia X V I I I.quasi seriò ad historiam aggrederetur.reliquis decem & centũ libris C X C I I. annos complectitur. neque enim vllo tempore populus Romanus à bellis cõquieuit, quinetiam multò plura gesta sunt ab exactis vrbe regibus vsque ad Appium Cœcum, quàm inde ad Cæsarem. sed id factũ opinor quòd veterum commentarios, qui nascente imperio pauci;florente innumerabiles extiterunt, in vnum quasi corpus coaptauit. cùm autẽ in eos incideret qui meliùs scripserant,iis se totũ addixit: vt videre est in Punico bello quod quidem ad verbũ de Polybio transtulisse videtur. At Polybius non modò æqualis vbique ac sui similis: sed etiam intelligens, grauis, in laudibus parcus, in reprehensionibus acerbus: ac veluti prudens legislator & bonus imperator, multa de militari vrbanáque disciplina; multa de historici officio disputat. scripsit autem hi-

Polybius

storias

ſtorias omnium ferè populorum qui ſuis tem poribus floruerũt, & paulo ante ab Olympiade CXXIIII. ſiue ab Orbe condito ter mileſimo ſexenteſimo octogeſimo, vſque ad annum ter mileſimum ſeptingẽteſimum ſexageſimũ ſextũ. ſed ex libris XL. quos ſcripſit XXXIIII. interciderunt. videtur autem non minùs philoſophi quàm hiſtorici perſonã induiſſe. nam in fœdere Carthaginenſium principes ac Rerumpublicarum moderatores admonet, vt diligenter prouideant vtrum ij quibus cum fœdera iungũt, neceſſitate coacti, an ſpe amicitiæ ducantur. plenus eſt eiuſmodi præceptis liber ſextus, in quo de militari & vrbana Romanorum diſciplina copioſè diſſerit. locorum verò ac regionum deſcriptiones nemo veterum diligentiùs explicauit. tum etiam ſuperiorũ tem porum & hiſtoricorum ignorantiam ſæpe coarguit, qui fabuloſè multa de Romanis ſcripſerant. ex eodem T. Liuii & Appiani pudendum errorem deprehendimus, qui Gallorum legiones à Brenno deletas prodiderunt, nec tantæ cladi nuntium quidem ſuperfuiſſe qui Vrbem à ſe captam gloriaretur. conſimili errore lapſus eſt Iuſtinus, Callimachus & eius ſcholiaſtes, qui Brenni copias Italia vaſtata in Græciam influẽtes ſpoliato Delphorum templo fulgure percuſſas omnino interiiſſe fabulantur. nã Polybius clariſſimis argumentis iiſ-

que

que neceſſariis docet eaſdē copias incenſa Vrbe ab Heleſpontum vſque progreſſas, & locorum opportunitate pellectas circa Bizantium cōſtitiſſe, Thracibúſq; deuictis regnum vſque ad Clyari tēpora tenuiſſe. quod mirum videri non debet: cùm Balduino duce non ita pridem Bizantium cæperint, & imperio Græcorum diutiſſimè præfuerint. Polybium ſecutus eſt ætate noſtra Paulus Iouius, quòd attinet ad vniuerſam ſui tēporis hiſtoriam. ſed hoc inter vtrūque intereſt, quòd ille vel rebus geſtis interfuit, vel præfuit, vel publica vbiq; monumēta vidit; hic audita & inaudita plerūq; ſcripſit: ille in militari ac domeſtica diſciplina diu ſe exercuit; hic neutram attigit: ille in ſua Republica princeps; hic priuatus: ille imperator; hic medicus: ille magnam Europæ partem, oram Africæ & Aſiam minorem, vt populorum mores intelligeret, peragrauit; hic annos ſeptem & triginta, vt ipſe gloriatur, in Vaticano conſedit: ille Scipionis Africani moderator ac bellorum vbique ſocius; hic Pontificū perpetuus comes. cùm autē rogaretur cur ſimularet falſa, vera diſſimularet: amicorū gratia id à ſe factum reſpōdit. ac tametſi ſuperſtites intelligeret ſuis ſcriptis fidem derogaturos, ea tamen intelligebat infinitæ poſteritati credibilia fore, quæ ſibi ſuiſque popularibus laudem eſſent allatura. illud certè ad ſempiternā memoriam

Paulus Iouius

teſtatum

testatum reliquit Gorræus Parisiēsis, qui quas finxit Amadisi fabulas, nō minùs veras ac probabiles quàm Iouij scripta fore confidit. ferendum quidem esset, si pro salute Reip. mentiretur; id quod magistratibus Xenophon & Plato permiserūt: sed assentationis causa mentiri cum omnibus turpe, tum verò historicis turpissimum. nam vt Bessario Cardinalis cùm inter Diuos inepta quadam ἀποθεώσει Romę quamplurimos referri videret, quorum vitam improbarat, se valde dubitare dixit, vtrum vera essent quæ ab antiquis prodita fuerunt: ita mēdaces historici faciunt quo minùs fidei reliquis habeatur. si Polybium imitaretur meminisse debuerat, quod ille historiarum initio profitetur, eum qui de historia veritatem detraxerit pulcherrimi animantis oculos detraxisse. quàm verè scripserit, non ex eo qui fabularum autorem appellat, aut ex Sleidano vel Bruto Florentino qui hominem mendacii sæpe coarguunt: quòd alter religione, alter odio tyrannidis permoueatur: sed ex ipso historiæ parēte Guichardino, qui omnium iudicio verissimè scripsisse putatur conuinci potest. cuius scripta si cum Iouio conferantur, non magis congruent quam rotunda quadratis: præsertim in cōcionibus, epistolis, fœderibus, decretis, quæ Iouius suo arbitratu fingit, in quo tamen decorum ita confudit, vt imperiti milites

Guichardinus historiæ parens

lites ipsius Alciati sui laudatoris iudicio, decla matores scholastici esse videãtur. omitto ineptam Caroli Imperatoris ad Iouium cohortationem; Expedire te, inquit, Ioui calamos oportet &c. tum eius querelas & colloquia cum Iouio, quæ tam vera mihi videntur quàm ducentos amplius leones à Muleasse interfectos: aut ex agro Brixiano sexcenta millia minoris pecoris, maioris verò ducenta millia à Gallis abducta, vt ipse affirmat, nec aliis acceptum refert. multa dè Persarum Abissinorũ ac Turcarum imperio: quæ vtrum vera sint, ne ipse quidẽ scire potuit, cùm rumoribus fidem habuerit: nec consilia principum, nec conciones, nec epistolas, nec res gestas, nec vlla publica monumenta viderit: sic tamen scribit quasi rebus interfuisset, nec vllum dubitationi locum relinquit. quæ igitur verissimè scribere potuit; noluit: puta res in Italia gestas. quæ voluit; non potuit: scilicet externa. nihilominus tamẽ grauiter se laturum scribit, si cum sui temporis scriptoribus conferatur: quod Arriani exemplo scriptum opinor. is enim tantò se reliquis historicis, qui vitam Alexandri magni scripserant, superiorem putat; quantò reliquis impeperatoribus Alexander. fuit certè Arrianus summo vir ingenio, summáque doctrina præditus, vt planũ sit ex eius commẽtariis in Epictetum. præthereà vsum cum eruditione con-

iunxit:ac propter summam prudentiam ab Adriano Augusto per omnes honorum gradus ad Consulatum florente Republica prouectus est. omitto flores Attici sermonis & eloquentiam, quæ in eo tanta fuit vt alter Xenophon appellaretur. neque tamẽ si Iouius vlla re cum Arriano comparandus esset. molestè ferre debuit se cum aliis conferri: quod ei per me licebit. non quòd multa non sint verè & eleganter ab eo scripta: sed hunc mendacij fructum tulit, vt etiam cùm vera scribit suspectus habeatur. hoc tamen acerbius est ac indignius, quòd cùm historiam venalem prostituisset, vberiores tulit mendacij fructus, quàm quis alius vera scribendo. Sed ad veteres redeo, quos cùm nostris, & inter se, vt casus feret, comparabo. Ac primùm quidem occurrit Dionysius Halicarnassæus, qui præter moderatum dicendi genus & Atticam puritatem, antiquitates Romanorum ab ipsius Vrbis origine tanta diligentia conscripsit, vt Græcos omnes ac Latinos superasse videatur. nam quæ Latini quasi peruulgata neglexerunt, puta sacrificia, ludos, triumphos, magistratuum insignia, tum vniuersam Romanorum in gubernanda Republica disciplinam, censum, auspicia, comitia, totiúsque populi difficilem in classes ac tribus partitionem: postremò Senatus auctoritatem, iussa plebis, magistratuum imperia, populi potestatem

Dyonisius Halicarnassæus

testatem vnus omniũ accuratissimè tradidisse mihi videtur . quæ vt planiùs intelligerentur, Græcorum leges ac ritus cum Romanis institutis comparat . vt cùm iura clientelarum quæ Romulus instituit (quanquam ea quoque Gallorum cõmunia fuisse tradit Cæsar) ab Atheniensibus & Thessalis altiùs repetit: ac Romanorum Dictatorem parem potestatem habuisse atque Harmosten Lacedæmoniorum, Archum Thessalorum, Aεzymneten Mitylenæorum. leges autem Romuli, Numæ, Seruij vnà cum antiqua Romanorũ origine sine hoc auctore penitus interiissent : quæ Latini quasi peruulgata negligenter omiserunt. atque id ferè omnibus historicis contigisse videmus, vt quæ vulgo cognita sunt Reipublicæ instituta prætermittant : quasi exteris æquè ac ciuibus nota, vel etiam immutabilia fore iudicarent. rectè Sleidanus, qui quòd Argentinę missa xx. annos intermissa fuisset, deinde prementibus armis rursus admissa, plebe magno concursu velut ad noua spectacula confluente; occasione accepta profitetur se posteritati Missæ arcana relicturũ, ne si rursus dimissa, vel omissa, vel planè amissa fuerit, quæ qualísque sit posteà ignoretur . quanquam pleraque sunt ab eo negligenter prætermissa: sed venia dignus est, si eius sacrificij oblitus sit cui non nisi puer interfuerat. ita Dionysius, Plutarchus, Polybius,

Dio Græci homines, Romanorum diſciplinā vniuerſam, quam Latini neglexerant, diligenter pertractarunt. idem quoque in noſtris & Italorum ſcriptis ſæpe deſideraui, vt Dionyſium ſibi proponerent ad imitandum: qui ſingulas hiſtoriæ vtilitates vbique colligens, omnia dicta, facta, conſilia ad bene inſtitutæ ciuitatis formam reuocauit: maximè verò ad religionem & numinis metum. quid enim diuiniùs & ad religionem magis accōmodatè dici potuit: cùm de iuſtitia Romanorum ageret, quàm æterna quadam lege naturæ nunquam interitura decretum fuiſſe vt imperia Rerumpublicarum ab iniuſtis poſſeſſoribus ad iuſtos deferantur? illud quidem eſt Syrachi ſapientiæ magiſtri vetus oraculum. ex quo Dei bonitatem, & eam, qua in rebus humanis vtitur, procurationem admirari debemus: cùm omnibus ætatibus ac ſeculis dominatum optimo cuique cùm ſumma vtilitate infimorum tributū videamus. ſic enim Deus angelis imperat, hi hominibus, homines belluis, & in vniuerſum anima corpori, ratio libidini, mens rationi. atque hæc de hiſtoria Dionyſij quæ ſi integra extaret, nihil eſſet quur Varonis theſauros interiiſſe quereremur. fuit enim Dionyſius non ſolùm Pompeio magno ac Tuberoni, ſed etiam magiſtro Varoni tanta beneuolentia coniunctus, vt ab eius ſpatiis & colloquiis præcla-

ra

ra omnia hausisse videatur. Parem ferè diligen tiam in Romanorũ antiquitate adhibuit Plu- Plutarchus tarchus: de quo quid iudicandum sit satis vnicuique perspectum opinor. cùm enim Traiani optimi principis moderator extiterit, & in aula principum diutissimè versatus, ad extremũ etiam Istriæ præfectus, dubiũ non est quin ad summum sapientiæ studium, rerum quoq; gerendarũ vsum adiũxerit. populorum verò maximè illustrium historiam cõplectitur: tametsi non perpetuam, sed abruptã, & ad principum similitudines accõmodatam. est autem quod in eo miremur liberum de re quaque iudicium, vt non tam historicus quàm principum censor esse videatur. sic tamen existimo, si quis idoneus est earum rerum arbiter, aut Plutarchum esse, aut neminem. quid enim tãtam sapientiam latere potuit? patet hoc quidem omnibus qui modò grauissimas illius de Republica, déque intima philosophia disputationes legerint. bellorum verò causas, initia, progressus, offensiones, victorias non aliter ac bonus imperator diligẽter explicat. interdum etiam ad minima quæque rei familiaris momenta delabitur: cuiusmodi est illud de Catone Censorio, qui dedita opera dissidia inter seruos serebat, ne quid deteriùs in eadem volũtate conspirantes molirentur. ac de Pericle qui fructus annuos, quos ex prędiis percipiebat, suo com-

modo vendere, ac victui necessaria emere con
sueuisset. sæpe incredibilia & planè fabulosa
narrat, sed vtitur verbo φασὶ, ne quis temerè
assentiatur. vt in Lycurgo scribit puerum La-
cedæmonium crudelissimam lacerationem &
iliorũ distractionẽ ad necem vsque pertulisse,
ne vulpis furtũ detegeretur. & Agesilaum ab
Ephoris mulctatum, quòd suorum ciuium a-
nimos & voluntates vnus sibi conciliarat. illud
tamen animaduersione dignum est quòd Græ-
cos principes cum Græcis, & Romanos inter
se bona fide cõparauit: Græcos verò cùm Ro-
manis non item. ídque facilè intelligi potest
in comparatione Demosthenis ac Ciceronis:
Catonis & Aristidis: Syllæ ac Lysandri: Mar-
celli ac Pelopidæ. quid autem aliud est Agesi-
laum Põpeio, quàm muscam Elephanto con-
ferre? interdum etiam in Romanorum anti-
quitate labitur; quod in homine Græco, qui
se linguam Latinam non satis intellexisse in
vita Demosthenis confitetur, mirum videri
non debet. scribit Gracchum equites cum se-
natoribus rogatione Sempronia de iudiciis
coniunxisse: qua tamen adẽpta sunt iudicia se-
natoribus & ad equites omnino translata: vt
Velleius, Appianus, Asconius, Tacitus & Flo-
rus confirmãt. itaque legem Liuiam pro Sem-
pronia: & Gracchum pro Druso vsurpauit. si-
mile est illud quod Romanorũ denario drach-
mam;

mam; libræ minã æquauit in vita Fabij & Antonij.id quod Budæo magnam præbuit errãdi occasionem.nam his fundamentis malè iactis, infiniti errores consequũtur.quòd item in Catone Vticensi mutuam dare vxorem apud Romanos licuisse tradit:idq; fecisse Catonem erga Hortensium, vt ex Martia Catonis nobili ac fœcunda matrona liberos susciperet, vix adduci possum vt credam, præsertim cùm Romuli lege de adulteriis ac more veterũ, quem Tiberius reuocauit, agnati adulteras vxores pro suo arbitratu coercerent. & quidem satis audacter Cuiacius, qui P. Manutium fabrilia tractare iubet, quòd lege Romilia de adulteriis capitalem pœnam vxori à marito & propinquis infligi licuisse putet: ea tamen lex à Gellio his verbis concepta est. In adulterio vxorem tuam si deprehendisses impunè sine iudicio necares: illa te si adulterares, digito non auderet contingere, neque ius est. & in oratione Catonis de veteri mulierũ victu & moribus:In adulterio vxores deprehensas ius fuisse maritis necare. neque enim ζημιοῦν multare significat, vt voluit Cuiacius, sed quoquomodo punire. hoc verò planius intelligitur ex ipso Halicarnassæo, qui maritum τοῦ μεγέθους τῆς τιμωρίας κύριον fuisse scribit adulterij & ebrietatis causa. quibus verbis ius vitæ ac necis tribuitur. quanquam mitiùs agi & à pro-

pinquis vltra ducentesimum lapidem relegari adulteras consueuisse scribit Tacitus libro II. idem Plutarchus & Strabo Parthos æquè ac Lacedæmonios mutuas vxores amicis dare consueuisse aiunt. sed eum morem non tulit opinor seueritas Romanorum: neque Appiano idem quoque de Romanis scribenti assentior, cùm in eorum antiquitate sępissime offendat. Nam libro secũdo bellorum ciuilium scribit Cæsarem cum Marcello in senatu dissentientem gladij capulo manum admouisse, ac minitantem senatui dixisse, Nisi dederitis, hic dabit: quæ verba sunt Antonij, cùm eo tempore Cæsar esset in Gallia. idem P. Clodium cum Calfurnia Cæsaris stupri cõmercium habuisse, & in sacris bonæ Deæ deprehensum tradit, quæ ad Pompeiam pertinent. fuit autem Aegyptius: posteà Romæ Aurelio principe fo rẽsium causarum actor, vt ipse in Libyco profitetur. vnus est tamen ex omnibus historicis qui Romanorum prouincias, opes, exercitus, totiúsque imperij descriptionem ad intuendum velut in subiecta tabula proponit. Strabo quidem Plinius ac Rufus prouincias attigerunt, opes omiserunt. sic enim in Libyco Appianus: Habent, inquit, Romani equitum quadraginta, peditum ducenta millia: armorum vim duplo maiorem. minorum nauium duo millia: triremes mille, quinqueremes quingentas:

Appianus

gentas : armamenta naualia multò plura, præter octoginta naues aurea puppe ac prora insignes. adhæc trecentos elephantes, & curruum armatorum duo millia. talentorũ verò in thesauris AEgypti quatuor & septuaginta millia. sed magnam eius historiæ partem amisimus. nam Siculus, Macedonicus, Hiberius, & Cartaginensis desiderãtur. Atque hęc Dionis Cassii opera sarciri poterant, nisi maior esset huius quàm illius iactura : tametsi Xiphilinus in epitomen quæ potuit coniecit. cùm enim Dio totum vitæ suæ tẽpus in Republica gerenda consumpserit, ac per omnes honorũ gradus bis ad Consulatum euectus, deinde Proconsul factus prouincias summa cum sua laude gubernarit, magnam denique bonarum artium scientiam cum vsu coniunxerit, quis dubitet eum inter optimos scriptores cẽsere? profectò comitiorum ac magistratuum Romanorum, totiúsq; publici iuris disciplinã accuratè collegit. principum verò consecrationes & ἀποθεώσεις vnus tradidit, & ea, quæ Tacitus imperii arcana vocat, penè solus euulgauit. fuit enim publici consilii diligens indagator. videtur tamen vbique partes Cæsaris aduersus Põpeium; & Antonii aduersus Ciceronem data opera tueri voluisse. illa verò portenta quę in acie Marcomanorum contigerunt, Arnupho AEgyptio, non Christianis ttibuit: contrà quàm Tertullianus,

Euse-

Eusebius, Orosius, Iustinus, Paulus Diaconus, ac Marcus ipse Aurelius in suis ad Senatū litteris testantur. Sunt qui Diodorum superioribus conferendum, plerique ante ferendum putant. non video tamen quid in eo tātopere admirentur: siue dicendi genus, quo nihil magis vulgare dici potest, siue rationem historiarum spectent. rectè quidem & ordine proponit ea quæ initio cuiusque libri dicturus est, seque ipsum breuiter colligit. vt videre est initio primi libri, vbi totum opus in libros XL. partitur. sex prioribus tēpus omne cōplectitur ante bellum Troianum. vndecim sequentibus à bello Troiano ad Alexandri mortē. reliquis XXIIII. ab Alexandro vsque ad bellum Gallicum. quod quidem tempus annos centum ac triginta supra mille comprehendit; præter ea quæ fabulosa veteres appellant ante bellum Troianum. ex quo ad Heraclidarum reditum annos supputat XC. secutus Apollodorum. hinc vsque ad primam Olympiadem CCC. XXVIII. à prima Olympiade ad bellū Gallicum DCCXXX. hęc diligenter. illustrium quoque philosophorum historicorum ac poëtarum ætates solus è veteribus ad historiam adiunxit. vt libro decimoquarto scribit Ctesiā à Nino historiarum initia duxisse, Archonte Lysiade: huius etiam libros sex Assyriarum, totidem Persicarum rerum. in quibus ab Herodoto

rodoto vbique ferè diſſenſerat, in vnum collegit, nam Plutarchus, Pauſanias, Athenæus & Græci ferè omnes auctoritate Cteſiæ vtuntur. quanquam eius epitomen habemus. Thucydidem verò initium hiſtoriarum feciſſe tradit Archonte Charite, Q. Furio, & M. Papyrio Coſſ. Ephorum ab Heraclidarum reditu ad Perinthi expugnationem: Theopompum ab anno primo Philippi Macedoniæ regis, Archonte Callimede, Olympiade quinta & centeſima, Cn. Genutio & L. Aemylio Coſſ. ſed quod Diodorus in Theopompo, reprehendit, idem in Diodoro coargui poteſt. ait enim ex libris octo & quinquaginta, quinque eſſe quorum dubia ſit fides: ita ex libris XL. Diodori quorum vix duodecim integros habemus, quinque priores penè ex fabulis conflati videntur, vt Viues nihil eo ſcriptore nugatius eſſe putet. tametſi primus eſt inter Græcos qui Plinii iudicio nugari deſiit. cùm verò vniuerſitatis hiſtoriam ſcribere propoſuiſſet, totus eſt tamen in hiſtoria Græcorum. quinetiam prolixior eſt in vnius Gilippi Lacedæmonii cõcione (Laconicæ breuitatis, & ſuæ in Thucydidem reprehenſionis oblitus) quàm in hiſtoria bellorũ quæ per Italiam geſta ſunt annis ferè trecentis: cùm tamen longa digreſſione de peſte Athenienſiũ & eius cauſis diſputet. omitto quàm abſurda ſit eius interpretatio

tio de anno Lunari,cùm homines annos mille ducentos aliquando vixiſſe crederentur: quaſi non his quoque tēporibus hanc ætatem multi ſuperarent. ſed cùm annos xxx. in hiſtoria ſcribenda & regionibus obeundis ſe conſumpſiſſe fateatur, miror quur Italiæ finitimæ hiſtorias adeò negligenter tractarit: præſertim cùm florēte Romanorum imperio,id eſt,Cæſare Dictatore, claruerit. nam ſi quis Liuium ac Dionyſium cum Diodoro comparet, vbique fere in Romanorum antiquitate diſcrepantes iudicabit:maximè in ratione Faſtorum & Olympiadum, in quibus ſæpiſſimè labitur. ídque fortaſſis imperitia linguæ Latinæ contigiſſe puto, quò minùs ſcripta Romanorum diligentiùs inquireret,argumento eſt quod vbique φρȣ́ριον pro Furio ſcribit, quaſi Græca vox eſſet.idem Ancum Horatium prò Marco: S P. Manium pro Melio: Lactucam pro Luctatio:Trigeminum pro Tricoſto. quod vt librariorum vitio tribuatur (ſic enim opinor) non tamen poteſt in Conſulibus, Decemuiris, ac Tribunis militum Conſulari poteſtate eadem excuſatio habere locum, in quibus enumerandis modò tres modò quatuor omittit, totámque Faſtorum Conſularium rationem confundit.ſed hęc Caroli Sigonij & Onuphrii Panuinii ſtudiis ac labore facilè poſſunt emendari. vterque profectò in Romanorum antiquitatibus

quitatibus explicandis summam ingenii laudem est adeptus. In quo genere magnum etiam Cornelius Tacitus nobis attulit adiumentum. cùm enim à Tiberio vsque ad Neruam vnius seculi res gestas conscripserit, omnia maxima, mediocria, minima studiosè persecutus est. libro quarto profitetur se nec bella, nec vrbium expugnationes, nec fusos exercitus, nec certamina plebis & optimatum narrare, suúmque laborem inglorium fore non tamen inutilem. & paulò post, Nos sæua iussa, cōtinuas accusationes, fallaces amicitias, perniciem innocentium, & easdem exitu causas coniungimus. quanquam omnia bella quæ illis temporibus contigerunt, & quibus ferè interfuit aut pręfuit, studiosè describit. nec post Actiacam victoriam vllus est historicus qui militarem aut forensem rationem copiosiùs tractarit. floruit enim diutissimè in militari vrbanáque disciplina, & Proconsul Germaniā inferiorem obtinuit; quo tempore Germanorum mores, instituta, ritus tanta diligētia perscripsit, vt vni Tacito suam antiquitatem Germani acceptam ferant. est etiam gloria maiore dignus quòd Tacitus Augustus, qui ob summam sapientiam magna consensione Senatus ac legionum Imperator creatus est, ad hunc suæ stirpis originem detulit, eiúsque libris bibliothecas omnes compleuit: tametsi

Cornelius Tacitus

efficere

efficere non potuit vt integrum haberemus: eſt autem oratio Taciti mirum in modum arguta & prudentiæ plena. argumento ſit illud, Pl ocliuius eſt iniuriæ quàm beneficio vicem exoluere, quia gratia oneri; vltio in quæſtu habetur. quid autem de Seiano breuius & acerbius dici potuit, quàm eius voluntatem non niſi ſcelere quęri potuiſſe? aut de Poppæa, maritos & adulteros non diſtinxiſſe, ſed vnde vtilitas oſtenderetur, illuc libidinem tranſtuliſse? Vitellii ſtuporem, libidinem, temulentiam, crudelitatem acerbè inſectatur, ſed nihil acerbè dici poteſt in eum qui præter naturæ vitia, quæ in eo maxima fuerunt, legem inceſtus ac nuptias auunculi cum ſororis filia Senatui perſuaſit. idem cùm inter cadauera cæſorum ciuium iter haberet, nec quiſquam præter eum teterrimum odorem ferre poſset, palàm dixit bene olere interfectũ hoſtem; meliùs ciuem. Si de legibus & Repub. ſententiam Taciti exquirimus, quid grauiùs dici poteſt quàm omne magnũ exẽplum habere aliquid ex iniquo, quòd contrà ſingulos vtilitate publica rependitur? Plato paulò aliter, Hydrę caput eos amputare, qui de legibus omnia incommoda detrahi poſse opinantur. ſi forenſes ac ſenatorias artes, ſi antiquitatem non Romanorum modò, ſed aliorum quoque populorũ quærimus, nuſquam vberior ſeges. vt cùm de fœderibus

apud

apud Armenios ſanciendis agit; Mos eſt, inquit, regibus implicare dextras, pollicéſque inter ſe vincire, nodóque perſtringere, mox vbi ſanguis in artus extrémos ſe effuderit, leui ictu cruorem eliciunt, atque inuicem lambunt. id fœdus arcanum habetur, quaſi mutuo cruore ſacratum. quid multa? nullus profectò hiſtoricus magiſtratui ac iudici vtilior videtur. ſed me lacerat & conficit quorundam reprehẽſio, quæ refutatione minùs egeret, niſi auctoritate plurimùm valerẽt. nã auſus eſt Alciatus hiſtoriam illam planè diuinam ſenticeta vocare, in ea epiſtola quam ad Iouium ſcripſit. & quidem propter aſperum dicẽdi genus ab iis repudiari ſolet, qui leuiores Grãmaticorum nugas malunt, quàm grauiſſimas eorum narrationes qui totum vitæ ſuæ tempus in Repub. gerenda conſumpſerunt. quanquã non video cur Alciatus tantũ virum contẽnere; ipſe de eloquentia triumphare debeat: niſi quòd Decius illum ex albo Iuriſconſultorũ eximens Ciceronianum vocauit: non aliter ac Hieronymus qui ſe ante Chriſti tribunal verberib9 cęſũ ſcripſit, quòd Ciceronianus eſſet nõ Chriſtian9. ſed hic verberibus; ille cõtumelia nullo ſuo merito affectus eſt. extra iocũ. Budęus acerbè Tacitũ ſcriptorem omnium ſceleratiſſimum appellauit: quòd nõ nihil aduerſus Chriſtianos ſcripſit.

quæ

quæ ratio fecit, opinor, vt cum Tertullianus mēdaciſſimum, Oroſius adulatorē appellaret. ſed quēadmodum Marcellus I.C. meretricem turpiter facere reſpōdit quòd ſit meretrix; non tamen turpiter accipere cùm ſit meretrix: ita quoque impiè fecit Tacitus quòd non fuerit Chriſtianus: ſed non impiè aduerſus nos ſcripſit, cùm gentili ſuperſtitione obligaretur. ego verò impium iudicarem niſi quancunque religionem veram iudicaret, non eam quoque tueri & contrarias euertere conaretur. cùm enim Chriſtiani & Hebræi quaſi venefici & omnibus ſceleribus ac ſtupris infames ad ſupplicia quotidie raperentur, quis hiſtoricus à verborum contumeliis abſtineret? quòd ſi excuſationem meretur ignorantia, profectò excuſandus eſt Tacitus, qui Iudæos ab Ida monte Cretenſium quaſi Idæos deducit: vt Nicolaus Damaſcenus qui Hieroſolyma quaſi ἱερόσυλα παρὰ τὸ ἱερὰ συλεῖν dici putat. Hoc igitur ſi ſcelus eſt, multò maiori ſcelere obligaretur Vlpianus qui ſeptem libros de Torquendis Chriſtianis, non ad hiſtoriæ cognitionem, ſed ad ſuppliciorum acerbitatem ſcripſit. Sceleratus quoque Tranquillus vbi agit de Chriſtianis: cuius tamen hiſtoria tantopere laudatur, vt æqui rerum æſtimatores nihil vnquam accuratius ab vllo hiſtorico ſcriptum fateantur. Non placet quibuſdā quòd leuiſſima quæ-

Tranquillus

que

que perſequitur: ſed in principum dictis & factis, nihil leue, nihil paruum videri debet; propterea quòd in vulgus manant, & principis exemplo mores populi ſemper reguntur. hoc fortaſsis improbari poteſt, quòd fœdiſsimas quaſque principum libidines nimis ſtudiosè conſectatur, quas Corn. Tacitus omiſit. ſed in eo genere longè à Lampridio ſuperatur. is enim tot portenta nouarum voluptatum ab Heliogabalo inuecta deſcribit, vt non magis ea narrare, quàm vnicuique ad imitandum proponere videatur. vterque tamen in intima principum aula educatus eſt; præſertim verò Trãquillus qui Adriano fuit ab epiſtolis, ex eóque ſtatu depulſus, quòd cum Imperatoris vxore familiariùs egiſſe ferebatur, quàm decus aulicæ conſuetudinis poſtularet. nam qui conſequentium Imperatorum vitas ordine ſcripſerũt, ſcilicet Dio Spartianus, Capitolinus, Herodianus, Trebellius, Vopiſcus, Eutropius, Lampridius, Volcatius, Amianus, Pompon. Lętus, Oroſius, Sext. Aurelius; non eo fuerũt gradu quo Tranquillus: ídque ingenuè Vopiſcus cõfitetur, cùm Tranquillum emendatiſsimum ſcriptorem appellat. ac meritò. ſic enim ſcribit vt nec dignitate cuiuſquã, nec vitiis, nec vlla omnino perturbatione commoueri videatur. Caligulæ virtutes animi, & corporis tantas initio conti-

gisse scribit, vt nemini maiores: eiusdem tot ac tanta vitia quæ posteà consecuta sunt commemorat, vt nullum in natura monstrum fœdius fuisse videatur. idem Neronis laudabile quinquennium prædicauit. Claudium adeò stupidum fuisse scribit, vt illum pro tribunali sedentem leues causidici stultum appellarent. eiusdem nobile iudicium illud commemorat quo fœminam filium non agnoscentem, dubia vtrinque argumentorum fide, indicto matrimonio filij ad confessionem impulit. quid ab ipso sapientiæ magistro Salomone potuit sapientius iudicari? Non idem fuit in Herodiano studium veritatis inquirendæ: nec ferè potest eiusdem principis virtutes ac vitia recensere, ac sæpius erroris coarguitur à Spartiano & Capitolino. Est etiam in Tranquillo plurima Romanæ vetustatis & antiqui iuris imago, multę leges, edicta, senatusconsulta quę nusquam alibi reperiũtur. quæ verò qualísque fuerit principum cognitio ac iurisdictio, solus penè Tranquillus cum Tacito scribit: ex quo plurimũ lucis accedit ad scripta iurisconsultorum. His, opinor, cõmodè Velleïum Paterculum coniũgemus, qui præter liberalem eruditionem, magistratus & honores maximos domi ac militiæ gessit. vt enim dicẽdi genus, quo nihil purius ac suauius fluere potest, omittam; antiquitates Romanorum ab vltimo principio

Velleius Paterculus

pio tanta breuitate ac perspicuitate (siquidem integer extaret) comprehendit, vt nemini secundus esse videatur. laudes etiam illustrium virorum egregia quadam oratione & magno viro digna commendare solet, vt videre est in laudibus Pompeij, Cæsaris, Ciceronis. quæ tamen ab eo scripta sunt, non historiæ, sed propositionis locum habent, ad vniuersæ historię comprehensionem. Atque huius exemplo G. Bellaïus Prorex insubrum, breui libello Gallorum antiquitates complexus est, ad historiæ formam vel potius ἰχνογραφίαν, qua historiarum scriptoribus singulare quoddam exemplar dedit ad intuendum & ad imitandum. scripsit etiam Latino ac vulgari sermone Caroli V. Imperatoris expeditionem in Prouinciam mira quadam ingenij vbertate ac prudentia. neque verò alius esse potuit cùm ingenij vim acerrimam, summam eruditionem, & incredibilem rerum gerendarum vsum haberet. totum enim vitæ suæ tempus in consilio principis, aut in obeundis legationibus, aut in munere imperatorio, aut in optimarum artium studiis consumpsit. denique perfecisse dicitur, vt Gallica nobilitas non minùs literarum quàm armorum gloria floreret, primúsque apud nos arma literatis, & literas dedit armatis. sed ne quis meum ciuem (fuit enim natione Andegauus) à me

G. Bellaius

plus æquo laudari putet, multò plura Sleidanus; qui cùm hominem omni genere laudum cumulauiſset, tum verò Gallicæ nobilitatis decus appellauit. hunc igitur Polybio, Thucydidi, Xenophōti, Cæſari, Tacito coniungemus, in eo maximè quòd rerum cauſas, initia, progreſsus, inclinationes, atque omnia omnium conſilia, dicta, facta, iuſtiſſimis ponderibus examinauit. nec refert ad hiſtorici delectum quòd hic noſter pauca ſcripſit, cùm ex vngue leonem. Copiosè Guichardinus; quem ad illius imitationem ſcripſiſse putarem, niſi iiſdem quibus illè temporibus floruiſset. ac tametſi finibus Italiæ ſemper ſeſe continuit, nec bellicis laudibus cùm Bellaïo comparari poteſt, attamen in ſcribēda hiſtoria iudicio grauiſſimorum virorum ſuos æquales (atque haud ſcio an veteres quoque hiſtoricos) ſuperauit. nam vbi quid in deliberationem cadit quod inexplicabile videatur, illic admirabilem in diſserendo ſubtilitatem oſtentat, & graues vbique ſententias veluti ſal accommodatè perſpergit. & vt pauca de multis colligam; cùm militaris & vrbanæ diſciplinæ peritiſſimus eſset, noſtros homines imprudentiæ tacitè coarguit, quòd armis imperia facilè propagarent, ea tamen retinere non poſsent: nec viderent partum imperium iis qui domeſtica diſciplina vti neſcirent, non
modò

modò innutile, ſed etiam graue ac pernicioſum ſemper fuiſse. egregia ſanè & magno viro digna ſententia, quæ vtinam principibus bene cognita eſset. alio loco Venetorum arguit imprudentiam his verbis, Veneti perturbatis Italiæ rebus bellorum exitũ otioſè ſpectabant, vt ipſi quoque prædam abigerent, rati fore neminem qui ſe laceſsere auderet. at potentiorem eſse aut cum potentioribus in eadem amicitia conſpirare oportet. quæ reprehenſiones nihil habent contumeliæ vel acerbitatis. nullius verò niſi mortui nomen laude proſequitur aut vituperatione, ídque facit ſine vlla perturbati animi ſignificatione: vt videre eſt in Leone Pontifice, à quo magnas opes, maiores etiam honores ac magiſtratus adeptus erat (ab eo enim legionibus ſacris & prouinciis eccleſiaſticis cum ſummo imperio præfectus eſt) nihilominus principem fuiſse ſcribit, in quo multa laudare, multa vituperare poſſis. quinetiam eius perfidiam aduerſus Franciſcum regem in fœdere percutiendo ſolus detexit. neque tamen Carolo V. minùs infidum fuiſse tradit quòd eius ope Gallos Italia expuliſset, vt poſteà Hiſpanos facilius eiiceret. quid autem de Ferdinando verius dici potuit, quàm omnes ſuas cupiditates religionis ac publicæ vtilitatis ſpecie texiſse? aliud argumentum eſt eius integritatis & animi æ-

gritudine vacui, quod cùm Gallis vehementer infensus esse debuisset (ab iis enim diutissimè obsessus est cùm Parmam strenuè tueretur, ac de vita déque fortunis omnibus periclitaretur) nihilominus tamen Pauli Iouij de morbo quem Gallicum vocat orationem refellit. par est, inquit, Gallorum nomen ab hac infamiæ labe vindicare; cum Hispani ab Hesperiis insulis in Italiam hoc morbi genus inuexerint. est autem mirum in eo studium veritatis inquirendæ. nihil enim temerè, sed omnia necessariis argumentis confirmat. fertur enim epistolas, decreta, fœdera, conciones, ex ipsis fontibus hausisse & expressisse. itaque frequẽter occurrit illud LOCVTVS EST IN HAEC VERBA: aut si verba ipsa defuerint, LOCVTVS est in hanc ferè sententiam. quò fit vt Iouio planè dissimilis sit, qui vt magnam historiæ partem; ita conciones vel potiùs declamationes scholasticorum in modum finxit. argumento est concio Balionis ei planè contraria quam Guichardinus ab exemplari descripsit. fuit enim & rerum, & locorum, & personarum atque adeò consiliorum & factorum tam diligens inuestigator, vt omnes Italiæ vrbes, municipia, castra, fluuios, quódque maximum duco, publica monumenta penitus inspexisse videatur. quæ verò fama dissiparat in vulgus, nusquam prætermisit. vt in acie Mariniana

Morbus gallicus vnde.

riniana qua Galli Heluetiorum exercitũ fregerunt, cæſorum numerũ ſcire non potuit; propterea quod, inquit, magna pars inuidia, vel ſtudio, vel errore ducebatur. plerique XIIII. Heluetiorum millia: nonnulli decẽ: alij octo: fuere qui tria duntaxat millia referrent. cùm autem ſcripſerit res in Italia geſtas annis ferè X L. externa modicè, aut etiam intra modum attigit. Turcarum quoque ac Perſarum bella, quæ multò meliùs illi quàm Iouio nota fuerunt, prudens omiſit, ne de rebus parum ſibi compertis temerè affirmaret. ſed ne penitus ignorarentur; ita leuiſſimè commemorat; Ferebatur Selimus Syriam & AEgyptum inuaſiſſe. videtur tamen nonnullis aliquantò prolixior: ſed iis qui ſtatum Rerumpublicarum atque omnino caſus humanos intueri volunt, breuiſſimus: propterea quòd nulla pars orbis terrarum plures caſus, aut maiores Rerumpublicarum conuerſiones illis temporibus pertulit quàm Italia. at illud quanti eſt ab eo tantarum rerum veritatem intelligere, qui totius Italiæ conſenſu ſumma prudentia, eruditione, integritate, rerúmque gerendarum vſu floruiſſe fertur? nam cùm alius aliter & ferè ſuo quiſque arbitratu fingeret hiſtorias, vnus inuentus eſt qui tam altè ædificauit, vt non modò leuiſſimorum hominum, ſed etiam Iouij ac Bembi luminibus obſtruxiſ-

ſe videatur. Vt enim Bembus vir clarus, & in luce totius Italiæ diu multúmque verſatus ſit (omitto ſingularẽ eius eloquentiam) nihilominus aut multa in gratiam ſuorum ciuium aliter atque geſta ſunt ſcripſiſse, aut certè Guichardinus ſæpe mentitus eſse conuincitur. cuius rei vnum aut alterum argumentũ ſit, quòd cùm Galli ad Forum Nouii auxiliares Venetorum copias fudiſsent, ferróque; vt dicitur, viam ſibiipſis aperuiſsent; Bembus nec victos, nec victores fuiſse ſcribit, & eorum in Galliam reditum fugam appellat. Guichardinus argutè hunc in modum; Si vincere eſt ea re potiri cuius cauſa bellum ſuſcipitur, Galli vicerunt, cùm ob eam duntaxat cauſam prælium ſuſcepiſsent, vt in Galliam Regi incolumi redirent. cùm igitur hoſtes in fugam conuerterint, partim proſtrauerint, partim in Tarum flumen adegerint, ſeque in patriam tutò receperint. quis de victoria quærendum putet? rei quoque veritatem diſſimulauit Bembus in prælio Rauenati, cuius victoriam tam claram & illuſtrem nemo Gallis vnquam prępripuit. Militum, inquit Bembus, & equitum millia ſupra decem & octo interfecta ſunt, pari ferè vtrorumque numero, fortuna diſpari. quod igitur Venetos nunc Italiæ columen, nunc publicum orbis terrarum ornamentum vocat, ac eorum modò ęquitatem, fidem, modò

dò magnificentiam & opes, vniúſque nauis Venetæ incredibilem aduerſus Turcarum opes fortitudinem, omnium denique ciuium pietatem, modeſtiam, religionem, prudētiam vbique extollit; rem facit non tam bono hiſtorico, quàm bono ciue dignam. quòd verò Gallos vbique verborum contumelia inſectatur; quòd nihil ſanctum ab illis aut tutum fuiſſe; quòd fidem Venetis & Alfonſo Aualo datam fregiſſe tradit; ſcriptoris eſt non ſeipſum laudantis, ſed vituperantis. ac ſiquidem militari iure infamis eſt, qui nationem verborum contumelia violauit, quantò magis hoc hiſtorico fugiendum? præſertim ſi in eo ipſo quòd aliis obijcit, falſa pro veris tradere conuincitur? nam Guichardinus, violati fœderis crimen in Venetos regerit: non tantùm propter perfidiæ nimiã aduerſus Gallos ſuſpicionem, ſed etiam quòd Aluianum acerrimum Gallorum hoſtem, non modò triumphantem de Gallis in vrbem admiſerant, ſed fœderis quoque legibus complecti rege Gallorum inuito conarentur. quæ igitur de perfidia Gallorum oratori eſcribit, tam vera ſunt quàm in Appullia bello Veneto coruos ac vultures tanta ex aëre vi, tantíſque agminibus inter ſe conflixiſſe, vt carri duodecim eorum cadaueribus explerentur. qua de re non ambigit Bembus, ſed planè affirmat. & verò cùm inuitus, vt ipſe teſta-

testatur, annósque natus sexaginta ad scribendum se contulisset eum laborem, quem in historia scribenda quærimus, ægrè ferebat: Tædet me, inquit libro quarto, eius belli leuiora consectari. quis enim legat sine fastidio singula? hæc planè sunt oratoria: cuiusmodi est etiam Lauredani concio aduersus Minium, qua nihil fieri potest ornatius. puritatem enim dictionis ita consectatur, vt verbis quidem parũ Latinis, sed tamen ad significãdum necessariis vti nolit. Turcarum Imperatorẽ regem Thraciæ, quæ vix centesima pars est eius imperij; & Mediolani Ducem, regem quoque vocat. id quidem Latinè, sed non satis, opinor, ad id quod decuit accommodatè. At Bembi omnino dissimilis est Procopius, qui ornamenta historiarum & Græci sermonis puritatem aut nescisse, aut neglexisse videtur: sed quæ ad historiam pertinent singula commemorat, ac res quoque leuissimas magno studio consectatur. & quoniam in rebus gerendis perpetuus Belisarij comes, ac totius publici consilij particeps fuit, sæpius etiam pro Republica legationes obiit; denique mediocriter est à doctrina informatus, non dubitem illum inter selectos recensere. cùm verò singulas epistolas, decreta, fœdera, conciones vario dicendi genere ac stilo describit, magnum verissimi scriptoris præbet argumentum: nisi quòd

Procopius.

suum

ſuum Beliſſarium ſæpius quàm decuit, & ineptis plerunque laudibus onerauit: ineptiùs quoque cædem Conſtantiani, qui apud Iuſtinianum ſtabuli magiſtrum egit, Beliſarij iuſſu perpetratam ita excuſauit, vt in fatis eſſe diceret Conſtantianum ſic mori debuiſſe. ridiculas quoque xxx. porcorum & ſtatuæ Theodorici coniecturas eximo; quódque Thulen decies Britannia maiorem facit, quæ tamen altero tanto minor eſt. ſed illud fidem omniũ ſuperat; cineres Veſuuij mõtis, qui citra Neapolim ſitus eſt; Bizantium vſque vento delatas, ac populum ita exterritum, vt annuis ſuplicationibus Deum placaret quæ prodigia ſapiunt Græcam vanitatem, & hiſtoricis non modò prophanis, verumetiam eccleſiaſticis fidem ſæpe derogarunt. Plenus eſt eiuſmodi fabulis Nicephorus Calliſtus, quibus etiã Zonaras, alioqui probatus hiſtoricus, & Nicephorus Gregoras ſæpe delectantur: ac interdum Euſebius Cæſarienſis: cuiuſmodi eſt illud quod ſe vidiſſe omni aſſeueratione confirmat; Plantam in baſi qua nitebatur ænea Chriſti ſtatua (quam ante annos CCC. fœmina ſanguinis profluuio curata SERVATORI dicarat) ſponte natam, quæ cumprimum extremam ſtatuæ veſtem attigiſſet, omnia morborum genera curabat. Talibus nugis referti ſunt Antonini, Adonis, Saxonis Grammatici,

In fatis

Græca Vanitas

matici, Sigeberti, Phreculhpi, Naucleri, Mariani, Merlini, Vſpergenſis, Annonij, Turpini, Guaguini, ac veterum annalium libri; quibus omnino carere non poſſumus: in eo genere tamen alij aliis longè præſtant. Nam Gregorius Turonenſium, Antoninus Florẽtinorum, Gulielmus Tyri Pontifex, Abbas Vſpergenſis, hiſtorias tametſi portentis ac miraculis refertas; vtiles tamen ac fructuoſas ſcripſerunt, præſertim illis temporibus quibus barbaries omnia cumularat. fuerunt etiam in Republica gerenda & publicis conſiliis diu multúmque verſati. aliorum reliquias veluti gemmas è ſtercore colligere debemus, ſi deſunt meliores. qui enim Tartarorum geſta ſcripſerit præter Paulum Venetum & Haytonum habemus ferè neminem: ea tamen exigua ſunt, & fabulis confuſa. verior Haytonus. detrahamus igitur de Paulo Veneto quòd mare Caſpium piſcibus ſemper vacuum eſt, præterquam ieiunij temporibus: quòd vrbis Quinſeæ ambitus ſuperat milliaria ſeptuaginta: quòd eadem duodecim millia pontium habet tantę altitudinis, vt naues onerarias explicatis velis facilè admittant: quòd Zipangrini aduerſus hoſtium exercitus annulis vtuntur, quorum ea vis eſt vt inuiolabiles ſint. his detractis Tartarorum geſta, mores, leges, ac regionis deſcriptionem vtcunque intelligemus. At Fr. Aluareſius multò

tò maiori fide ac diligẽtia res Aethiopum primus ſcripſit, quæ nunc à peregrinis & optimis quibúſque ſcriptoribus probantur, nec ſine magna voluptate leguntur. Conſimiliter Zieglerus, Cromerus, Crantius, Olaus; Gothorum, Saxonum, Neruiorum, Sarmatarum ſeu Polonorum, ac Danorum hiſtorias anteà incognitas euulgarũt. cæteri quidem valde probabilia; Olaus ſæpè incredibilia narrat. ſunt tamen nonnulla quæ ſcriptorum ac teſtium multitudine & cõſenſu quodammodo perſuaderi poſſunt. nam quæ de Neruiorum (hi nunc Liuones appellantur) in lupos configuratione & μετεμψυχώσει ab Herodoto, Pomponio Mela, & aliis hiſtoricis olim peruulgata ſunt, ea iuniores comprobarunt. hoc enim Gaſpar Peucerus vir magnæ eruditionis & minimè vanus, tum etiam Linguetus non minùs doctrina quàm diuturna totius Europę peragratione clarus, ſe ab incolis accepiſſe mihi cõfirmauit. quòd vtrùm fiat occulta quadam vi naturę potentis, vt de Parrhaſio traditur: vel vltione diuina, vt de Nabuchodonoſore; nondum mihi compertum eſt. Aluareſium proximè ſecutus eſt Leo Afer. hos igitur cùm Pomponio, Strabone & Pauſania propter ſcribendi rationem geographiſtoricos appellare ſoleo, proptereà quòd hiſtoriam vnà cùm geographia complectuntur. Strabo quidem Reſpublicas

&

& imperia orbis terrarũ leuiter attingit; Pausanias vniuersæ Græciæ prouincias, Rerúmque publicarum status & conuersiones, populos, vrbes, castra, fluuios, montes, vertices, fontes, fana, statuas, tam curiosè describit, vt in eo genere omnium superarit opinionẽ. ita quoque Leo Afer genere Maurus, natione Hispanus, religione Muhamedicus, deinde Christianus; posteà quàm totam pene Africam & Asiam minorem, boná quoque Europæ partem diuturnis itineribus obiisset, captus est à piratis, & Leoni Pontifici Max. dono datus, apud quẽ ea quę incredibili studio ac diligentia de Africa, déque Africæ populorũ moribus, legibus, institutis, totiúsq; regionis situ ac descriptione Arabica lingua composuerat, in Italicam transtulit. militarem disciplinam leuiter tractat: sed offensiones & victorias imperatorum inter ipsos sine vllis cõcionibus & ornatu, non vt historicus, sed quasi geographus breuiter cõmemorat: ac perpetua rerum nouarum voluptate inuitum detinet lectorem. nihil admodum incredibile narrat pręter Asini Aegyptij, vel potius aurei, stupendam docilitatem. quòd enim se vidisse affirmat ouium Aegyptiarum caudas quæ pondere libras quinquaginta, interdum verò centum viginti æquarent, cum Bellonio & Hieronymo Cardano cõsentanea scribit. profectò vnus est ex omnibus qui Africam

fricam post annos mille infœlici barbarie ac nostrorum hominum ignorantia sepultam aperuit, & omnium oculis patefecit. His coniungo E. Leandrum & Munsterum, quorum alter vniuersam Italiam; alter Germaniam in tabula veluti sub aspectum collocarunt, & populorum historiam cum geographia coniunxerunt. sed cùm Munsterus suam Germanographiam inscripserit cosmographiã: totus est tamen in Germanorũ & Heluetiorum regionibus, oppidis, situ, & populorũ origine ac descriptione, quibus detractis nihil ferè orbi terrarum vniuerso reliquũ sit. Sed animaduersione dignũ est quòd omnes non modò historici, sed etiam geographi quos mihi legere contigit (excipio Polybium & Ptolemęum) insularum ac regionum magnitudinem ex ambitu colligunt: & quarum circuitus æqualis est aut maior, æquales esse putãt aut maiores: quo nihil absurdius dici potest. id tamen necessarium plerisq; ac mihi sæpe visum est, quoúsque geometrica demõstratione animaduerti sępissime fieri vt vnius insulę circuitus triplo maior sit alteri⁹ circuitu, cui⁹ tamẽ decuplo minor sit magnitudo. Vt autẽ Geographistorici, regiones cum historia: sic Philosophistorici rerũ gestarum narrationem cum sapientiæ præceptis cumularunt. inquo genere Xenophontis magna laus est, eóque maior, quo neminem habuit

N.ª

Xenophon

quem

quem imitaretur, vt Velleius ſcribit de Homero;nec poſteà fuit qui illum imitari poſſet. hunc ſecutus eſt Plutarchus, deinde Laërtius, poſteà Philo Iudæus, quem inter & Platonẽ, opinor, veteres non modò pręiudiciũ, ſed planè iudicium tulerunt. Huius æqualis Ioſippus laude quidem philoſophiæ ſecretioris inferior, antiquitatis tamen cognitione longè ſuperior videtur. & quidem miratur Hieronymus tantum Græcæ antiquitatis in homine Iudæo fuiſſe. id autem ex libris eius contrà Appionem Grãmaticum intelligi poteſt. in quibus ſcripta Moſis (tametſi ad fidem faciẽdam ſe ipſa contenta ſunt) Græcorum, Perſarum, Aegyptiorum & Caldæorum teſtimoniis ita confirmauit, vt nihil ad origines intelligendas vtiliùs ſcriptum eſſe videatur. quę verò de hominum ætatibus à Moſe prodita ſunt, ne cuiquam incredibilia viderentur, duodecim hiſtoricorum auctoritate confirmauit. populum verò Hebræorum antiquitate, fide, religione, doctrina, integritate populis omnibus ſuperiorem facit, non tãtùm vt gloriam ſuorum ciuium intermortuam; ſed etiam vt rei veritatem ab obliuione vindicaret. nam ex eius ſcriptis Herodoti, Diodori, ac Iuſtini fabulæ refutari facilè poſſunt. Poſt ea tẽpora, Hegeſippus Iudæus bellum Iudaïcum libris quinque complexus eſt, quos Ambroſius Latinos
feciſſe

fecisse fertur. veriùs tamen ac meliùs Iosippus qui non modò affuit, sed etiam præfuit, & captiuus à Vespasiano ac Tito ius ciuitatis & nomen Flauiæ gẽtis ac statuam adeptus est. in eo certè fuerunt historici virtutes illæ, quas anteà diximus: summa eruditio, eximia integritas, & maximus rerum agendarum vsus. quanta verò integritate ac fide scripserit, ex eo planum est quòd qui religione Iudæus esset, de Christo grauè imprimis ac laudabile testimonium tulit. at ecclesiastici ferè scriptores cùm de aduersariis nostræ religionis scriberent, tantis odiis exarserũt, vt non modò laudes eorum obruere, verũ etiam omnibus contumeliis lacerare conarẽtur. argumẽto sit Iulianus Augustus, is qui transfuga vsurpatur, qui tametsi capitali odio ac supliciis omnibus dignus esset, quæ tamẽ ab eo præclarè gesta sunt, historias scribentem non decuit præterire, quòd nostri fecerunt. In quo certè Ammiani Marcellini candorem ac studium inquirendæ veritatis imitari debuissent. is enim principum virtutes ac vitia, vt optimus quisque scriptor, summa fide notauit. Iulianum accusat quòd religionem Christianam absolutam ac simplicem (sic enim loquitur) anili susperstitione confudisset: quò Christianis literas crudeliter ademisset: quòd Palatinos Constantij comites occidi iussisset. eiusdem tamen virtutes egregias oratione singu-

Iosippus

lari commendauit; ſummam temperantiam, fortitudinem, continentiam, ſapientiæ ſtudium, ac iuſtitiam opinione maiorem. quæ grauiſſimis exemplis ac teſtimoniis confirmat: cuiuſmodi eſt illud cùm Delphidius Gallus orator acerrimus, Numerium Narbonenſis Galliæ Præſidem apud Iulianum, qui tùm Lutetiæ agebat, vehementer accuſaret, ac teſtium inopia premeretur, tùm Delphidius; Ecquis florentiſſimè Cæſar nocens erit vſquã ſi negare ſufficiet? cui Iulianus; Ecquis innocens erit ſi accuſaſſe ſufficiet? fuit autem Ammianus natione Græcus, & vt ipſe confitetur, miles; Vrſicini magiſtri equitum comes perpetuus: quíque omnibus ferè bellis quæ à Romanis in Europa & Aſia ſuis temporibus geſta ſunt interfuit. & ea quidem integra reſtant libris XVIII. comprehenſa; id eſt, ab anno trigeſimo imperij Conſtantij vſque ad exitum Valentis. nam ſuperiores tredecim ex aliorum ſcriptis facilè ſarciũtur. cæperat autem à Nerua in quo deſierat Tacitus; quem vnum ex omnibus ad intuendum & ad imitandum ſibi propoſuiſſe videtur: hoc tamen ab eo differt, quòd Tacitus Romani ſermonis dignitatem, vt tempora ferebant, aſſecutus eſt; Ammianus verò Latinis verbis, ac ſæpius ne Latinis quidem Græcè ſcripſit. & à re propoſita longiùs ac ſæpius digreditur: quo tamen vitio ſummi

quoque

quoque viri laborant: ídque in ipſo Cicerone Poſſidonius grauiter notauit. ſed huic reprehēſioni Ammianus ſi non Latinè, ſatis tamen ad id quod voluit accommodatè hunc in modum occurrit; Quòd autem eſt, inquit, paulo prolixior textus, ad ſcientiam proficiet plenam. quiſquis enim affectat nimiam breuitatem vbi narrantur incognita, non quid ſignatius explicet, ſed quid debeat præteriri ſcrutatur. Ex hac igitur hiſtoricorum tanta varietate ſingularem delectum adhibere pro ſuo quenque iudicio neceſſe eſt, ne in tam breui huius vitæ curriculo, ſcriptorum multitudine obruamur. nam ſi perſpectum habebimus Polydorum de rebus Anglicis (tametſi Scotis & Francis valde ſuſpectus eſt) Rhenanū de Germanis, AEmylium de Gallicis veriſſimè ſcripſiſſe, non magnopere laborādum erit de Beda, Guaguino, Gazo, Saxone, & eiuſmodi ſcriptoribus qui res eaſdem inconditè ſcripſerunt. ac neſcio quo naturæ genio contigit, vt cùm iiſdem temporibus maxima hiſtoricorum vbertas efloruiſſet; ſic euaneſceret eodem pene momento. ſcribit enim Plutarchus trecentos hiſtoricos Marathoniam pugnam ſcripſiſſe: ita res Italicas ſuperioris ętatis xxx. ferè ſcriptores literis prodiderunt. vnum tamen Guichardinum, cuius omnium opinione perſpecta fides eſt, omnibꝰ ante ferendū putem.

& nunc tota penè Europa historicorum multitudine abundat, qui res quasque leuissimas scribunt: cum multis ante seculis habuisset ferè neminem. sed ne infinitum sit omnes omnium commẽtarios euoluere, optimũ quemque iis quas diximus, vel etiã melioribus coniecturis assequemur. Illud etiam admonendi sunt, qui ad historiarum scriptores accedunt, plerósque eandem historiam continua serie complexos fuisse. cuiusmodi sunt libri Iudicum, libri Regum. ídque sæpius factum vnius scriptoris appellatione, vt liber Samuelis, nam capita x v. posteriora mortuo Samuele scripta fuisse planum est: vt etiam postrema Deuteronomij periodus. ac liber Iosue propter eam causam alterius scriptoris esse putatur. quia liber recti cittatur de solis statu: quem tamen librum quingentesimo post anno scriptum fuisse apparet ex primo capite libri primi Regũ, nisi dicamus librum recti plurium fuisse scriptorum & ante Iosua inceptum. Eadem ratione Hæmo, qui corruptè à nostris Amonius appellatur, ex pluribus scriptoribus conflatus est cum trecentorum annorum res à se visas commemorat: idem iudicium est de Reginone & Carione. Atque hæc de historicorum delectu: quę sic à me scripta velim, vt integrum cuique iudicium relinquatur.

De

De recto historiarum iudicio.
Cap. quintum.

LOCVS hic postulare videtur vt de recto historiarum iudicio dicamus. si enim ea fuisset in iis, in quibus summa esse debuerat opinio veritatis ac fides; nihil erat cur de historia dubitare, aut assensionem cohibere oporteret: sed quoniam tanta est historicorum inter ipsos discrepātia, vt non modo alii ab aliis, verumetiam à se ipsi plerunque vel studio, vel animi ægritudine, vel errore dissideant: statuēdum nobis est in vniuersum quę qualisque sit omnium, aut maximè illustrium populorum natura, vt historiarum veritatem iustis ponderibus examinare, ac de rebus singulis rectiùs iudicare possimus. Atque id paulò aliter faciendum nobis est, quàm Diodorus, Volaterranus, Cælius, Sabellicus, Boëmus; qui de populorum variis legibus, religionibus sacrificiis, epulis, institutis, leuissimè scripserunt, de quibus tamen, quòd in infinita sunt varietate, ac paulo momento per sese vel principum arbitrio mutabilia, nihil certum statui potest. quæramus igitur illa quæ non ab hominum institutis, sed à natura ducuntur, quo-

que ſtabilia ſunt, nec vnquam niſi magna vi, aut diuturna diſciplina mutantur; & mutata nihilominus ad priſtinam redeunt naturam. quo de genere nihil à veteribus ſcribi potuit, cùm regionum ac locorum, quæ non ita pridem patuerunt, penitus eſſent ignari: ſed tantùm quiſque aſſecutus eſt quantum probabili coniectura potuit. Primùm igitur explicabimus naturam populorum qui ad Septentriones & Auſtrum poſiti ſunt: deinde eorum qui ad ortum & occaſum: poſt etiam propria loca, montana ſcilicet, paluſtria, ventoſa, quieta. tùm quanta vis ineſt in diſciplina ad immutandum hominum naturam: poſtremò Ptolemęi ac veterum errores confutabimus, qui mores populorũ ad Zodiaci partes, quas cuiq; regioni tribuunt, referri putant oportere. quibus intellectis ac perceptis, magnam partem hiſtoriarum intellectã perceptámque fore confido. atque haud ſcio an vlla diſputatio magis ad vniuerſam hiſtoriarum cognitionem & incorruptum earum iudicium neceſſaria videatur. Sed imprimis illud ſtatuo, nullam eſſe locorum aut cæleſtium ſyderum tantam vim, quæ neceſſitatem ſit allatura (quod ne cogitare quidem fas eſt) ab iis tamen homines ſic affici, vt naturæ legem niſi ope diuina, aut diuturna diſciplina ſuperare non poſſint. falſum eſt enim quòd Galenus & Polybius affirmãt;

aëris

aëris tēperiem necessario nos immutate. magnam quidem vim ad immutandos animos habere, necessitatem tamen non adferre argumento fuit Acharnasis Scytha. atque ad hanc locorum varietatem referre debemus ea quæ Plato libro quinto de legibus scribit, alios aliis meliores ac deteriores effici ex ipsa locorum varietate quos propterea legibus sæpe contrariis ac repugnantibus moderari necesse est: eam quoque dissimilitudinem ab aquis & aëre, tum etiam à ciborū varietate manare. Tradunt igitur veteres vno ferè consensu, homines ad Aquilonem positos corpore quidem maiores ac robustiores; ad meridiem verò imbecilliores, aliis tamen ingenio præstare. id autem vsu diuturno compertum, propterea quòd facilis est eius rei animaduersio: sed quousque vis illa Septētrionum & Austri pertineat: quid ortum & occasum finiat, quídue de moribus ac insita cuique natura sentiendum sit, difficile dictu est, eóq; dificilius quòd nullus est qui in tantis tenebris facem prætulerit. Nam Hippocrates, cuius summa semper fuit autoritas, homines ad Septētrionem exiles, & fuscos esse tradit. Aristoteles in quæstionibus æquè barbaros esse, qui æstu, atque ij qui frigore nimio rigent: quæ superioribus valde repugnare videntur. nam quomodo ingeniosi sint Australes & barbari? verè tamen

vterque. ſed vt planiùs intelligi poſſint, conſtituamus quatuor huius hemiſpherii fines; Auſtrum in æquatoris circulo, Septentriones in vertice poli, ortum in inſulis Molucarum, occaſum in inſulis Heſperidum. Strabo aliter: Indos in ortu, Celtas in occaſu, Scythas in Septentrione, AEthiopes in Auſtro collocauit. Ptolemæus ab illa partitione non longiùs diſceſſit. ſed non ita pridem compertum eſt antiquos vehementer in eo lapſos eſſe. negant etiam Mathematici, ortus aut occaſus vllum eſſe diſcrimen. quàm verè, ſuo loco dicemus. nunc ſatis eſt à nobis ortus & occaſus medium in America collocari, quòd ea regio ab India & Africa infinitis ſpatiis diuellatur. Septentrionis verò & Auſtri medium eſſe AEquatorem, quòd ad vniuerſitatem attinet: huius autem hemiſpherii quod citrà AEquatorem eſt, quintum & quadrageſimum latitudinis gradum: vt quicquid infra ſupráque polum verſus interiacet, Septentrionibus: cætera Auſtro tribuantur. & quoniam antiqui, præter Poſſidonium & Auicennam, hominum ſedes tropicis & polaribus circulis definierunt, rati vlteriùs nullum ſalutis eſſe, aut habitandi locum: eripiendus eſt hic error. cōpertum eſt enim crebris nauigationibus AEquatoris ſaluberrimā eſſe regionem: ſub Tropicis verò regiones incredibili æſtu flagrare, & quidem ratio eſt in prom-

promptu. nam ſol euehitur altius in Aequatore, ac multò celeriùs fertur, propter circuli magnitudinem, quàm in Tropicis. quinetiam Aluareſius ſcribit aquas illic Iunio menſe concreſcere gelu, modò flauerit Auſter. accedit imbrium magna vis, montium incredibilis altitudo ac ſyluarum copia. poſtremò color & vultus hominum minimè ater, ſed velut olearum. contrà verò ſub Tropicis vehementes æſtus, nulli imbres, nullę ſyluę, rara flumina, perpetua planicies arenarum, præterquam in Arabia fœlice & quibuſdam Indiæ locis, propter orientis & montanæ regionis naturam. denique incolarum atra cutis, non modò Aethiopum, ſed etiam Indorum, vt Cteſias iampridem ac noſtri experti ſunt. vix enim perſuaderi poſſum, quod quidem vir doctus tradit, ab execratione Chuſis homines atros fieri. ac iampridem irriſa eſt Herodoti ſententia, qui Aethiopum ſemen nigrum eſſe putauit. oporteret enim Aethiopes in Scythia nigros, & Scythas in Aethiopia candidos naſci: cùm omnes populi coloniarum multitudine ac frequentia confuſi iampridem fuerint. at videmus homines ęquè ac ſtirpes mutato ſolo paulatim degenerare. & eandem eſſe rationem, cur ignis & ſol, id quòd Ariſtoteles tradit, homines inficiant atro colore. quinetiam Plinius ſcribit Leones in Aethiopia nigros eſſe, qualem

lem ſe vidiſſe teſtatur Oppianus poëta in libris de venatione. quos ego libros cùm Latino verſu & commentariis illuſtraſſem, quidam grammaticus eoſdem libros oratione ſoluta, quantùm libuit de meo labore detrahẽs, iterum peruulgauit. Vt igitur veterum errorem fugiamus, triplicem regionem ab AEquatore ad Polum, quæ nonaginta partibus conſtat, æquali ratione complectemur, ſic tamen vt xxx. partes calori, totidem frigori tribuamus: reſtabunt triginta temperatiſſimè regionis in qua cõmodè beatéque viui poſſit, præterquam in iis locis quæ vel præruptis montibus aſpera, vel paludibus immerſa, vel aridítate deſerta, vel aquarum aut ſoli vitio pernicioſa & infrugifera ſunt. eſt enim tanta ſoli vbertas in quibuſdam Tropici regionibus, vt incolæ cæli graues iniurias minùs ſentiant. rurſus triginta partes caloris ac frigoris regioníſque temperatę bifariam diuidemus. vt quindecim citrà AEquatorem temperatiores ſint: quindecim circa Tropicum ardentiores: & in regione temperata, quindecim priores lenitate cæli moderatiores: conſequentes à quadrageſimo quinto gradu ad ſexageſimum, aliquantò frigidiores. rurſus è triginta partib. frigidiſſimæ regionis, quindecim coluntur, vlterius nullæ vrbes, nulla oppida, nullus denique hominum tuendæ ſaluti locus. hanc partitionem vt ini-

rem

rem ipsa natura vsúsque docuit. nam trigesimus ab AEquatore gradus, quasi limes secat Atlantem, qui ab extremis Africæ oris in AEgyptum vsque procurrit, seq; solis ardoribus opponens, oram Africæ citeriorem innumeris fluminibus rigat. idem limes Arabiæ iuga, totiúsque littoris Persici ac Indici extrema diuidit. pars verò ab AEquatore sexagesima, Gothorũ fines, Liuoniam, Moschouiam, Orcades insulas, & montis Imai extrema lambit. hinc vsque ad septuagesimum quintum gradum, ægrè, vltra vllo modo habitari potest, si geographis & historicis fidem habemus. ob id etiam triginta quasque partes bifariam diuido, quòd Tropici & Polares circuli quindecim gradus hinc inde septem partitè secant; si quis eam quam dixi partitionem admittat. Et quoniam sub Tropicis & vtroque Polo summa est imtemperies frigoris & caloris, sub AEquatore temperies eadem erit atque eorum qui sub trigesimo gradu positi sunt. nam hic & illic Leucoæthiopes esse feruntur: sub Tropicis supra modum atri: sub Arcto ratione contraria fusco sunt colore. post ad gradum vsque sexagesimum, rubicundi euadunt: inde ad quadragesimum quintum, candidi: post ad trigesimum flauescunt: & cùm flaua bilis atræ confusa est, subuirides fiunt, quousque fusci ac penitus atri euaserint sub Tropicis.

cis. Itaque quod ait Hippocrates ad Septentrionem homines pallore ac macie deformes esse, absurdum erit, nisi ad extrema loca Septentrionis referamus. quod item veteres robustos & proceros esse aiunt, ad citeriora. Atque hoc mihi dubitanti confirmauit Gaspar Holster Suecus metropoli vrbe Stocolmiæ, in intima Gothia oriundus, qui liberalis doctrinæ gloriam, linguarúmq; varietatem cùm armorum laude coniunxit. est enim toto vultu ac pilo ruber, & planè φοινικόρυγχος sine vitio cutis, mediocri statura, latis humeris, oculis admodum glaucis, hebeti visu: laborat enim perpetuo glaucomate. idipsum quoque Linguetus Gallus, literis æquè ac totius Europæ peragratione nobilis, mihi sæpe narrauit, vltra Gothiã homines fuscos esse, ac macie tabescere. in ipsa verò Gothia & Suecia rubescere, neque tamen Germanis magnitudine comparandos. atque illud etiam Galenum valde exercuit, quòd Hippocrates & Aristoteles scripserunt, πάντες πρὸς ἄρκτον πυρότριχες, καὶ λεπτότριχες, quasi omnes flaui essent: cùm plerique ab extremo Septentrione φοινικότριχες viderentur. nam quibus pili rubescunt in Britannia & Germania, hos aiunt incolæ, vt ab illis accepi, à Danis & Noruegis, qui finitimas regiones occuparunt, originem traxisse, ab iisque diligentiùs sibi cauent. multi quoque

quæ tales ſunt in Gallia, præſertim Vueſtria ſiue Normania; quæ Danis ceſſit. Germani verò, ac Britanni ferè omnes pilo flaueſcunt: de quibus Lucani dictum illud intelligi poteſt;

Fundit ab extremo flauos Aquilone Suëuos.

nam Sueuia vetus & mare Sueuicum ad quinquageſimum quintum gradum pertinet: vltra quem nihil terrarum eſſe arbitrabantur. hæc autem corporis forma, tùm ad mores populorum, tùm ad hiſtoriarum cognitionem ac iudicium magnum nobis adiumentum eſt allatura. cætera videamus. Hoc etiam differunt Scythæ ab Auſtralibus, quod hi nigros; illi glaucos & cęruleos oculos habent: qui verò in medio poſiti ſunt, caprinos. Amiotus, vir ſummæ eruditionis, in Mario Plutarchi ὀμμάτων χαροπότητα caſtaneos & rufi coloris oculos vertit. ego truculentiam oculorum dicerem. ſic enim Tacitus de Germanis; Truces & cærulei oculi, rutilæ comę, magna corpora. & Iuuenalis, Cęrula quis ſtupuit Germani lumina, flauam cæſariem, & madido torquentem cornua cirrho? at cærulæus color nihil habet cùm rufo commune, ſed vox ambigua χαροπότητος, oculorum crudelitatem, & colorem ſignificat, vt ſcribit Euſtatius in illud Homeri; ἄρκτοί τ' ἀγρότεροί τε σύες χαροποί τε λέοντες, quòd ita Latinè redderem, Sylueſtréſque ſues Vrſæque, trucéſque Leones. Catullus cæſios

vertit.

vertit. vtroque modo rectè. nam vt Oppianus ἁλὰ χαροπὴν; ita Seneca mare cæruleum dixit. habet Amiotus Gazam auctorem, qui χαροπὸν modò rufum, modò fuluum reddit, Scaliger rauum: Hesychius χαροπὸν cæsium & flauum significare scribit: vt Aristoteles vno loco caprarum ὄμματα χαροπὰ dixit quę flaua sunt. sed huiusce confusionis & erroris initium est ab Homero perperã intellecto; qui quòd Leones χαροποὺς appellat, ad oculos referens, vt illud γλαυκῶπις ἀθήνη, putarunt plerique de cute intellexisse, quam Aristoteles omnibus Leonibus πυῤῥὸν esse tradit. hinc à Latinis fului Leones appellati. Leonis autem oculi non tãtùm Homeri, sed etiam Oppiani testimonio γλαυκιόωσι. itaque Symon Portius simili errore lapsus est, qui χαροπὸν rauum interpretatur, & cineritium colorem esse putat, ex eo quòd Horatius lupam rauam appellauit. sed ad oculos pertinet, quos Varro in gallo rustico rauos (id est, flauos, vt apud Festum raua frumenta) esse voluit. sunt autem subfului, quales ferè habẽt accipitres & aquilæ, quæ in solem intuentur. Raui coloris, inquit Festus, appellantur, qui sunt inter flauos & cæsios, quos Plautus appellat Rauistellos. nuper quidam in postremis aduersariis frumenta raua apud Festum interpretatus est arida: tùm rationem subiecit, quòd rauca. i. raua

Raua frumenta

vox

vox ab arido gutture fiat: in quo nec bonus Grammaticus & malus Physicus videri posſit. eſt enim flaua ceres, & rauca vox ab humido gutture. igitur vt Ariſtoteles oculos Aethiopibus atros, Scythis glaucos: ita mediȩ regioni caprinos, id eſt, flauentes ſeu rauos tribuit, quos Plinius rufos appellat. tametſi media regio infinitam habet varietatem ab extremis conflatam: extremæ nullam. eſt autem in Scytharum vultu maximum argumentum quo ab aliis differant, ſcilicet oculorum glaucus color; id eſt, vt Plato voluit, cȩruleus albicans, quales ſunt oculi Noctuarum quæ propterea γλαυκὲς appellãtur: atque ij hebeſcũt ad lucem. tales etiam habent Cimbri teſte Plutarcho. atque id in pleriſq; Danis animaduerti. Germani verò ac Britanni non ita glaucos & albicantes, ſed cõſpicua quadam obſcuritate cæruleos habẽt: qui color etiam aquilus ab aqua dicitur. eſt autem color glaucus in oculis magnum caloris indiciũ, vt ſcribit Ariſtoteles in quæſtionibus, niger verò qualis eſt in Auſtralibus, caloris ſignificat inopiã. qui ſunt in media regione, caprinos habent ſiue rauos. atque hi omnium acutiſſimè cernunt: & quidem tradit Plinius capras lippire nunquam. præterea mores optimos Ariſtotelis iudicio ſignificãt: glauci verò crudeles, cuiuſmodi Syllæ, Catonis, & Auguſti oculos fuiſſe Plinius

Color glaucus in oculis magnum caloris indiciũ

&

& Plutarchus tradunt. itaque Plutarchus ancipiti verbo χαροπότητος & colorem & crudelitatem Cimbrorum ſignificauit; cùm haberet γοργότητα καὶ λγαυκότητα. ſunt igitur tres præcipui colores oculorum in tribus populis: ater, glaucus, rauus: ex quibus infinita varietas miſcetur. Vitruuius hæc partim confirmat: ſub Septentrionibus, inquit, nutriuntur gentes immanibus corporibus, candidis coloribus, directo capillo, & rufo, cæſiis oculis, ſanguine multo. qui autem ſunt ad axem meridianum, breuioribus corporibus, colore fuſco, criſpo capillo, nigris oculis, cruribus inualidis, ſanguine exiguo, ſolis impetu perficiuntur. hæc ille. Sanguis quoque Scytharum fibris plenus eſt, vt in apris ac tauris: vnde robur & audaciam ingenerari tradunt. Auſtrales tenui ſunt ſanguine, vt lepores & cerui. quò fit vt timidiores ſint ac imbecilliores. Hoc igitur teneamus, eos omnes qui à quadrageſimo quinto gradu, ad quintum & ſeptuageſimũ verſus Septentriones poſiti ſunt, intus magis ac magis caleſcere: Auſtrales verò quò plus habent caloris à ſole, eò minùs à ſeipſis habere. nam hyeme calor intus cogitur, æſtate difluit. quò fit vt hyeme vegetiores ac robuſtiores; æſtate languidiores ſimus: eadem ratio facit vt hyeme plus appetere & coquere, quam æſtate ſoleamus: præſertim flante Aquilone. Auſter con-

contrarium efficit, vt ſcilicet minùs appetant animantia, vt Ariſtoteles ſcribit. atque hinc fit, vt cùm Germani in Italiam, aut Galli in Hiſpaniam proficiſcuntur, frugaliùs veſci, aut ſuffocari videamus: quòd Philippo duci Auſtrię contigit cùm in Hiſpania ſuo more epularetur. Hiſpani verò, qui frugaliſſimè in patria viuunt, in Gallia voraciores ſunt Gallis. argumento ſit etiam illud quod paſtores vulgò ferunt, armenta gregéſque macie tabeſcere cùm ad Auſtrum proficiſcuntur: ad Aquilonem vegetari. nec mirum ſi Leo Afer ſcribit nulla ferè boum aut equorum armenta, raros etiã greges ouium in Africa videri; aut parũ admodũ lactis habere. cõtrà verò laudãtur ab omnibus ferè ſcriptoribus Germanorũ & Scytharũ armẽta: non quòd habeãt paſcua meliora quàm Auſtrales, vt Plinius putat, ſed cœlo tribuendum illud eſt. Facit igitur vis interni caloris, vt qui ad Septentrionem vergũt, vegetiores, ac robuſtiores ſint Auſtralibus. quòd etiam in aduerſa parte vltra Capricorni circulum æquè contingit, vt homines quo ab Aequatore longiùs diſcedunt, maiores fiant, vt in terra Patagonum, qui gigantes appellantur, eadem latitudine qua Germani. Hæc igitur cauſa eſt cur Scythæ graues ſemper incurſiones fecerunt meridiem verſus; quódque incredibile videatur, verum tamen ſit;

Maxima Imperia versus Austrum propagata semper fuerunt.

imperia maxima versus Austrum propagata semper fuerunt: vix ab Austro versus Septentriones. Nam Assyrij Caldæos, Medi Assyrios Græci Persas, Parthi Græcos, Romani Pœnos, Gothi Romanos, Turcæ Arabas, Tartari Turcas fregerũt. at Romani vltrà Danubium progredi noluerunt. Traianus quidem ponte lapideo miræ magnitudinis supra Danubium extructo (nam x x. pilas, quarum fragmenta etiamnum restant, habuisse dicitur) Dacos fortiter domuit: sed cùm Adrianus intelligeret gentes illas nec facilè vinci, nec victas acquiescere, pontem dirui mandauit. sed domesticis vtamur exemplis. Galli sæpe ab Anglis maximas in ipsa Gallia clades acceperunt, ac penè imperium amiserunt, nunquam in Angliam, nisi ab incolis acciti, penetrare potuerunt. Angli verò sæpe à Scotis victi sunt: & cùm annos ampliùs mille ducentos de imperio acerrimè inter se dimicarint, eos tamen de insulæ particulà depellere non potuerunt: tametsi opibus ac legionibus tantò superiores sunt, quantò Gallis inferiores. neque est quòd Angli se à Gallis impeditos querantur, cùm excusso Romanorum imperio, Britanni Australes, ne in Scotorum seruitutem venirent, sint coacti Anglosaxones ad præsidium euocare, qui Scotorum impetus cohibuerunt, domi lacessere noluerunt. Omitto grauissimas Scytharum, Partho-

Parthorum, Turcarum, Tartarorum, Moſchouitarum, Gothorum, Hunnorum, Sueſſiorum in Europam & Aſiam incurſiones, in quibus enumerãdis infinitus ſim. Atque illud eſt, ni fallor, quòd Ezechiel, Hieremias, Ieſayas, ac reliqui Prophetæ toties comminantur; ab Aquilone bella, legiones, equitatus, & rerumpublicarum venturas euerſiones. Quæ omnia veriùs pertinent ad eam quàm dixi regionem, quæ à quinto & qudrageſimo, ad quintum vſque & ſeptuageſimum gradum porrigitur, vbi ſita eſt Biarmia. nam qui vlteriora incolunt, qui tamen aut nulli, aut admodum rari ſunt, frigore æque aduruntur, vt ſcribit Hippocrates, atque ij qui ad Tropicum accedunt: non, vt putauit Ariſtoteles libro quarto Meteorum, propter vim coloris interni ἐκ τῆς ἀντιπεριστάσεως (id enim plantis æquè accidit, vt frigoribus perinde atque ignibus vrantur) ſed frigore ad intima penetrante & humorem perurente; vnde Pompeio pruina dicitur. quæ tamen Hippocrates pertinere putauit ad eos qui ſub Vrſa verſantur: propter ignotas illis temporibus regiones. Cæſar verò non ignorauit regionem, ſed falſam cauſam attulit, cùm ſcriberet Germanos ſtaturam, ac robur augere, quòd animi libertate fruerentur, nec honeſtis diſciplinis à puero imbuerentur: cùm tamen id calori & humo-

sitis est humidi et frigidi appetitus

ri tribuẽdum sit. idem calor efficit vt ad eum restinguendum potu sæpius vtantur. sitim appellant humidi & frigidi appetitum. neque enim illa perpotandi forma qua Germani præsertim Saxones, & accolæ Baltici maris vtuntur, vllis vnquam temporibus aut legibus potuit emendari. Diem, inquit Tacitus, continuare potando nulli probrum: crebrę vt inter vinolentos rixæ. Athenęus verò, ἀκρατοποσίαν ex vetere prouerbio Scythis obijciens, ait, Lacones ὅταν βούλονται ἀκρατέστερον πίνειν ἀποσκυθίσαι λέγουσι. & Heracleotes in libro de ebrietate, καλῶς μὲν οὖν, inquit, ἄγειν σκυθιστὶ πίνειν. nam pro ὕδωρ ἔγχυσον, id est infunde aquam, Lacones dicebãt ὑδωροσκύθισον, hoc est, plurimum vini fundito. humore quoque abundant, vnde fames, quæ in appetitu callidi & sicci versatur; minùs tamen cibo quàm potu delectantur; quia plus habent caloris. quæ ratio est cur Hippocrates fieri non posse putet, vt idem cibo ac potu copiosè vtatur. quòd in Germanis cùm animaduertisset Tacitus causam non intellexit. Inediam & frigus, inquit, cœli ac soli cõsuetudine ferunt: quia cœlum frigidum ac solum sterile. imò verò calor internus ambienti frigori validiùs resistit; humor vegetans famem propellit. humore abundare argumento est incremẽtum, quò belluæ marinæ, propter humiditatis copiam,

piam, reliquis animãtibus pręstant: tum etiam rauca vox & grauis, quæ in Hispanis, Pœnis, & AEthiopib⁹ supra modum tenuis est & clara: quòd in his frigiditatem & siccitatem arguit; in illis humorem & calorem. nam humor nimius in plumbo & ligno virẽti sonum grauem efficit, calor etiam interiores meatus aperit, frigus cogit. hinc fœminæ natura frigidiores, clariùs quàm viri loquuntur. media temperie vox suauis efficitur & canora, qualis est in Asiaticis, Italis, & Gallis. humor quoque multus facit vt Septentrionales cùm ad Austrum iter faciunt, aut in regionibus calidis bella gerunt sudore difluant. habent, inquit Tacitus, mirã Germani naturæ diuersitatem, cùm ament inertiam, & oderint quietem. aut enim bella gerũt, aut cùm à bellis abstinẽt, dediti sunt somno ciboq;. nam calor intimus ad agendum impellit, vt videre est in pueris quos non sinit quiescere calor: humor verò mollitiẽ affert, & in sudorẽ abit. atque hæc Plutarchus in Mario confirmauit vbi fluxa corpora Cimbrorum caloribus & sudoribus solui consueuisse scribit. Quamobrem Hispani & Itali, si Gallorum & Germanorum primos impetus sustineãt, eos facilè frangunt: vt Polybius primùm animaduertit: deinde Marius & Cæsar clarissimis victoriis comprobarunt. atque hic de Gallis; Initio pugnæ plusquam viri, posteà

fœminis molliores. idem Tacitus de Germanis; Magna, inquit, Germanorum corpora, & tantùm ad impetum valida: laboris atque operum non eadem patiẽtia, miniméque sitim & æstum tolerant. frigus tamen facilè ferunt, & vt Pomponius Mela scribit, ad pubertatem vsque nudi vagantur. Galenus verò miratur in frigidam à parẽtibus mergi simul ac nati sunt. Sed hoc explicat Iulian. August. in epistola ad Antiochum misopogona, spurios scilicet Germanorum Rheno impositos mergi, legitimos natare scribit. sed illud ὑπερβολικῶς & solus scribit. Afri sicco, frigido, ac præduro corpore, laborem & æstum patienter ferunt; vt Aphrodisæus in quæstionibus scribit: frigus tamen ferre non possunt, cùm nihil habeant caloris interni, cõtrà quàm Scythæ, qui calorem externum ægrè patiuntur, cùm vrgeantur ab interiore. vt equi suapte natura calidi humidi, ægrè in AEthiopia; optimè in Scythia viuunt: Asini verò frigidi ac sicci, alacres sunt in Africa; languidi in Europa, nulli in Scythia. Qui mediam regionem tenent, impatientes sunt frigoris & caloris, quia medium cum vtroque pugnat extremo: vtrũque tamen æquè ferunt. mediam appello regionem non quę inter Polum & AEquatorem, sed quæ Tropicum inter & Polum medium tenet: quia calor vehemens non sub AEquatore est, vt planum fecimus,

mus, sed sub Tropico. non erit igitur regio temperatissima, quæ à trigesimo gradu ad quadragesimum, sed quę à quadragesimo ad quinquagesimum fertur: eóque temperatior, quò magis ad ortum spectat. In eo tractu sita est Hispania vlterior, Gallia, Italia, Germania superior vsque ad Mœnum, vtraque Pannonia, Illyricum, Mysia vtraque, Dacia, Moldauia, Macedonia, Thracia, Asiæque minoris bona pars, Armenia, Parthia, Sogdiana, & magna pars Asiæ maioris. sed quò propiùs ad ortum spectant regiones, eò sunt temperatiores, tametsi ad Austrum magis inclinare videntur, vt Lydia, Cilicia, Asia, Media: sed de ortu suo loco. erunt igitur Australes citeriores Hispani, Siculi, Peloponesij, Cretenses, Syri, Arabes, Persæ, Susiani, Gedrosij, Indi, Aegyptij, Cyrenæi, Pœni, Numidæ, Lybici, Mauri, & qui Floridam incolunt Americi sed ita, vt qui in eadem latitudine, ad occasum pertinent, temperie sint frigidiore. Septentrionales verò qui à quinquagesimo gradu ad sexagesimum positi sunt. temperatiores tamen quàm qui deinceps ad septuagesimum sedes habent. nam in priore tractu sita est Britannia, Hybernia, Dania, Gothiæ pars, Germania inferior à Mœno & Hispani fluminibus, vsque in extremam Scythiam & Tartariam, quæ Europæ & Asiæ maioris

bonam partẽ occupat. Reſtant ij qui ſub quin decim Tropici partibus hinc inde ſedes habent; ſed quoniam ardentiſſimo colore vtuntur, ſeparatim de iis agendum erit. reliqui ſub triginta partibus cis & vltra Aequatorem, parem ferè temperiem ſortiuntur, atque ij qui ſub trigeſimo gradu poſiti ſunt, vt ex ipſa ratione caloris, & hiſtoriarum cognitione planum faciemus. Sed de iis populis qui à trigeſimo gradu ad ſexageſimum continentur, præcipua diſputatio eſt, quòd eorum hiſtorias, de quibus iudicandum nobis eſt, habemus, nullas ferè aliorum: de omnibus tamen quid ſentiendum ſit, hac veluti demonſtratione conſequemur. Sunt igitur Auſtrales, quòd ad formam corporis attinet, frigidi, ſicci, duri, glabri, debiles, colore fuſco, paruo corpore, criſpo capillo, nigris oculis, voce clara. Septentrionales, calidi, humidi, piloſi, robuſti, colore candido, magno corpore, carne molli, fluxo capillo, cæſiis oculis, voce graui. qui inter vtroſque verſantur, omnia moderatè conſecuti ſunt. Sed illud dubitationem habet, quòd Auſtrales omnium conſenſione debiles, duri ſunt tamen: Septentrionales robuſti quidem, ſed molles. at Hippocrates & reliqui ferè ſcriptores, Scythas & montanos homines, qui ad Scytharum naturam accedũt, duros, agreſtes, & ad laborem perferendũ natos eſſe ſcribunt.

in

in his igitur hiſtoricorum & philoſophorum à ſe diſſidentium opinionibus, rectè de hiſtoria iudicabimus, tùm etiam Liuium, Tacitum, Polybium, Plutarchum, Cæſarem, qui Gallos & Germanos laboris impatiẽtes eſſe tradunt, cùm Hippocrate & Alexandro conciliabimus hunc in modum, ſi demus Septentrionales in regione frigida, laborem patiẽter ferre: in calida verò ſudore difluere ac languere. cui congruit illud Agathiæ de Germanis, & Crãtij de Scandis, quòd libenter hyeme; rarò ęſtate bella gerũt. Auſtrales verò calorem facilè perferunt ſuæ naturæ congruentem, tametſi vegetiores euadunt in regione frigida, languidi in calida. itaque Hiſpanæ fœminæ Germanos, vt audio, ſua lingua piſces molles appellare conſueuerunt. quinetiam Celtæ ac Belgæ, cùm in Italiam aut Prouinciã veniunt, mirum in modum à culicibus & cimicibus cruciantur, propter cutis molliciem; indigenæ propter duritiem minùs appetuntur. Atque hæc de forma corporis, ex qua mores animi, & recta hiſtoriarum iudicia colliguntur. Cùm enim corpus & intellectus contrario modo afficiantur, quò maior vis eſt huius; eò minor eſt illius: & quò quiſque plus intellectu; eò minùs corpore viget, ſi modò ſenſus integri fuerint. igitur planum eſt Auſtrales intellectu, Scythas corpore pręſtare. id enim Ariſtoteles libro ſeptimo de

Foeminæ Hispanæ

Re-

Republica innuit; homines robustos & animosos, minùs ingenio valere, nec Rempublicam rectè moderari. Afri verò plus satis habent consilij, virium non item: quæ tamen necessariæ sunt, tum ad hostes repellendos, tum etiam ad ciues tuendos. Tertium genus est hominum qui pulcherrimas parendi & imperandi artes habent, qui viribus Australium calliditatem frangere, & consilio Scytharum impetus coercere possunt. ex eo genere Vitruuius militem legendnm putat, qui non minùs prudentia quàm viribus præstet. quàm rectè, aliorum esto iudicium. hic tamen in historia iudicandum relinquitur, cur Gothi, Hunni, Heruli, Vandali; Europam, Asiam, & Africam armis inuaserunt: sed inopes à consilio retinere non potuerunt. qui verò prudentium hominum consilia sibi asciuerunt, gentes ad ciuilem societatem idoneas nacti, florentissima imperia diutissimè tenuerunt. neque enim frustra Palladem armatam, aut Achillem ab ea comprehensum Poëtę fingunt. Et quoniam Scythæ ferè semper à litteris: Australes ab armis abhorruerunt, nullum magnum imperium stabilire potuerunt. vtrunque Romani summa quadam fœlicitate sunt cōsecuti, & gymnasticem cum musica, vt Plato voluit, prudenter coniunxerunt. à Græcis quidem leges ac litteras, id est, vrbanam disciplinam, veluti palladium

acce-

acceperunt: à Pœnis & Siculis naualem ſcientiam: militarem verò perpetuis bellis ſibi com pararunt. & cùm anteà cæſim duntaxat Scytharum more ferirent, poſt etiam punctim ab Hiſpanis, vt eſt apud Polybium, ferire didicerunt. itaque mirum videri non debet, ſi populos omnes rerum à ſe geſtarum gloria ſuperarint. cùm pulcherrimas naturæ dotes ad diſciplinam adiunxiſſent. Sed illud diuina quadam bonitate dicam an prudentia factum eſt vt Afri plus ingenio, Scythæ corporibus valerent: ne ſi barbaris hominibus quaſi tauris vulpinam calliditatem: aut Pœnis, quaſi vulpibus magnam vim ac robur dediſſet: eius donis ad perniciem vtrique abuterentur. nihil eſt enim crudelius, inquit Ariſtoteles, iniuſtitia armata. quibus autem vires moderatas dedit, humanitate voluit ac iuſtitia reliquis pręſtare. id quod regioni temperatæ tribuit Ariſtoteles in quæſtionibus; Quamobrem, inquit, barbari ſunt qui nimio frigore vel æſtu laborant? an quia tẽperies optima mores optimos facit? Quid igitur hiſtorici omnes innocentiam ac iuſtitiam Scytharum tãtopere laudant, Auſtralium mores execrantur? hic iudicium in hiſtoria requiro, ne philoſophos & hiſtoricos diſcrepantes habeamus. neque res dubitatione caret. ſunt enim homines obeſi minimè mali, vt rectè Cæſar de Antonio ac Dolobella iudicabat:

cabat:Brutum verò & Cassium macilētos homines metuendos esse.at Septentrionales obesi sunt, Australes macilenti : verum est igitur quòd ait Tacitus de Germanis : Gens, inquit,non astuta nec callida: aperit enim secreta pectoris licētia ioci,& nuda omnium mens postera die retractatur, salua vtriusque temporis ratione.quinetiam hęc vna ratio est,cur reges ac tyranni olim hísque temporibus ad præsidium corporis Thraces,Scythas, Germanos, Circassios, Heluetios, magna mercede semper quęsierunt:non quòd viribus suorum, vt ineptè plerique arbitrantur, diffidant: sed quòd intelligunt in illa vastitate corporum, minimum calliditatis ac malitię latêre;eósque potiùs militis quàm imperatoris munere delectari. quò igitur modò crudeles ac barbari appellantur? ratio est in promptu. nam quò quisque plus abest ab humanitate,id est,ab hominum natura, eò propiùs ad ferarum similitudinem accedit, quæ cùm ratione careant, iracundiam & appetitus cohibere nequeunt. ita fit vt Septentrionales ad crudelitatem impetu ferantur. hinc Thucydides Thracas, vbi nihil extimescant, φοινικώτατον γένος appellat. Tacitus verò de Germanis; Occidere solent,inquit, nō disciplina & seueritate,sed impetu ac ira vt inimicum. nam Hungari cæso Gritto penulas militares & hastas in ei⁹ cruore

re gentili more tinxerunt. Britanni ex regibus XL. ciuili conſpiratione duodecim interfecerunt: principes verò innumerabiles: centum quidem annis XXX. poſteà quàm ab externis bellis paululum conquieuiſſent. Tranſyluani (ſi vera ſunt Polonorum & Iouij chronica) vt Georgium ſeditioſorum ducem acerbius tractarent (is enim nobiliſſimos quoſque Hungaros palis transfixerat) triduo maceratos inedia milites eò crudelitatis adegerunt, vt dentibus ſpirãtis ducis artus dilacerarent, atque deglutirent: deinde exenteratum in fruſtra ſecantes verubus coctum captiuis appoſuerunt. omitto Draculæ Tranſyluaniæ principis ſæuitiam omni opinione maiorem. Omitto Gothorum & Hunorum crudelitates anteà inauditas, non modò in homines, ſed etiam in belluas, vrbes, arces, lapides, & ſepulchra Romanorum, quæ funditus euerterunt: Neque magis iracundiam, quàm alios appetitus coercere poſſunt. Tacitus de Germanis; Aleam, inquit, ſobrij inter ſeria exercent, tanta lucrandi perdendiue temeritate, vt cum omnia defecerunt, extremo iactu de libertate contendant. hinc etiam illa quæ in Germanos & Francos iactatur à Procopio cupiditas habendi, quæ tanta eſt, vt vitam auro; bellum pecunia commutent. Auſtrales non tam auari, quàm parci ac tenaces: Scythæ prodigi ac rapaces. & quoniam

Georgius Hungarus.

Australes

niam ab ingenio se deseri sentiunt, supra modum suspiciosi euadũt. atq; id nostri homines anteà satis intellexerunt. Holster hoc ampliùs mihi retulit in hospitiis publicis speculatores & ὠτακουστὰς in Gothia latêre. oritur enim suspicio ab inopia consilij. itaque non nisi ieiuni cum Australibus contrahunt: cúmque se deceptos sentiunt, calculum reducunt, aut plerunque decipiendo præoccupant, aut denique vim afferunt. quò fit vt ęquè perfidi atque Australes omnium opinione habeantur. id quod veteres historici, quòd nulla cum Scythis haberent commercia, penitus ignorarunt. posteà verò relictis sedibus seipsos patefecerunt. sic igitur Procopius de Francis, cùm è Germania in Galliam venissent (hos enim Germani à seipsis originem traxisse gloriantur) Ea gens, inquit, ad fidem prodendam omnium aptissima. & Vopiscus; Francis, inquit, familiare est fidem ridendo frangere. hinc Alciatus caudam scorpionis in Germanos iactari scribit. atque hoc prouerbium in Gallia vulgatum retinemus. quod cum bona illorum venia dictum sit, ne cuiusquam gentis nomen oratio nostra læsura videatur. neque enim de re ipsa, sed de insita cuique natura scribo. quanquam in eo genere Germani à Danis & Noruegis, quibus maximè diffidunt, longè superantur. nusquam profectò perfidia aut crudelitas

Francis famili are ~~[illegible]~~ fidem ridendo ~~fallere~~ frangere

populi

populi erga principes, aut principum inter ſe maior exarſit, quàm inter Chriſtiernũ & Goſtauum, Danos & Suecos. ab iis etiam Normanni, quos vulgus fidem minùs colere ſuſpicatur, originem traxerunt. Quòd ſi ab inopia rationis & conſilij Septentrionales appetitum cohibere nequeunt, ac propterea intemperantes, ſuſpicioſi, perfidi, crudeles habentur. quænam ratio eſt cur Auſtrales multò crudeliores ſint, magis etiam perfidi quàm illi? hic rurſus iudicium in hiſtoria requiro. conſtat enim Auſtrales maximas habere à natura dotes ingenij ſic enim Columella lib. I. cap. III. conſtat inquit, Pœnos gentem acutiſſimam dixiſſe, imbecilliorem agrum quam agricolam eſſe debere. Et Hircius de AEgyptiis cõtra Cæſarem demicantibus; Ipſi homines, inquit, ingenioſiſſimi, quæ à nobis fieri viderant, ea ſolertia efficiebant, vt noſtri illorũ opera imitari viderentur. idem paulò poſt; Aptiſſimum eſt genus AEgyptiorum ad proditionẽ. quis autem neſcit quibus artibus, & quandiu Romanorum potentiam eluſerunt Pœni? nihilominus crudelitatem in hoſtes incredibilem ſemper exercuerũt; vt videre eſt tum in bello Punico, tum etiam in eo quod Spendij & Carthaginenſes, vtrique Pœni, mutuò geſſerunt; omnium, vt ait Polybius, quæ nos audiuimus crudelitate, ac omni ſcelerum genere maximum.

ſed

ſed ludicra videri poſſint, quę à Polybio de cru delitate Pœnorum narrantur, ſi quis cum hiſtoria Leonis Afri comparārit: vel etiam cum Muleaſſis & filiorū inaudita crudelitate, quam non ita pridem tum in ciues, tum in ſeipſos exercuerunt. Nam Muleaſſes de regno, vnde patrem deiecerat, expulſus, ab immani fratris iniuria exuſtorum oculorum orbitate miſerabilis, ſuplex ad Carolum Imperatorem venit. A Pœnis igitur profectæ ſunt exoculationes, mēbrorum auulſiones, excoriationes, ſectiones, lentæ vſtiones, & palorum traiectiones. totius verò corporis in rota cōfractio à Germanis, vt videre eſt apud Munſterum in Coloniæ deſcriptione: à quibus ſupliciis Itali, Galli, Hiſpani, Græci, Aſiatici ſemper abhorruerunt, aut ab aliis inuiti acceperunt. Nam Romani ſontes ante legem Portiam (quæ etiamnum verbera à ciuium corpore amouit) ad ſummum ſecuri, vel gulæ confractione, poſt etiam inedia necabant: tādem eſt exilium permiſſum. apud Græcos cicutæ vſus erat: quam etiam aqua temperabant Chij, vt ait Theophraſtus, quò mortem ſine dolore accirent: quia in ipſa morte plus ſatis acerbitatis ineſſe iudicarent: niſi quis nouo quodam & immani ſcelere obligarētur. ac ne quis à praua diſciplina tantam crudelitatem manare credat, vt Polybius; Americorum Auſtralium naturam ſpectet,

Muleasses.

ctet, qui in cæſorum hoſtium ſanguine pueros mergunt, deinde ſanguinem ſugunt, & membris conciſis epulantur. Eſt igitur Auſtralium & Scytharum crudelitas longè diſſimilis, quòd hi ſolo impetu ad iram, & generoſa quadam animi audacia ferũtur ad vindictam; tum etiam irritati facillimè placantur. illi nec facilè irritantur, & irati difficillimè leniuntur: tum hoſtes inuadunt vulpina calliditate, non vi aperta: victóſque immani ſupliciorum acerbitate cruciant: quę immanitas partim ab ea tyrannide proficiſcitur quam praua educatio & immoderati appetitus in homine ſtabiliunt: ſed multò magis ab inęquali humorum confuſione: hæc autem ab elementis inæqualiter affectis: elementa vi cæleſtium corporum agitantur. in elementis verò corpus humanum continetur, ſanguis in corpore, ſpiritus in ſanguine, anima in ſpiritu, mens in anima: quæ tametſi eſt ab omni concreatione libera, cõtagione tamen ex illa cohærentia plurimùm afficitur. ita fit vt qui ſunt in extremis regionibus, ad vitia procliuiores ſint. & quemadmodum atra bilis non aliter à ſanguine, quàm fex à vino diuellitur: ita perturbationes animi, quę ab atra bile proficiſcuntur, tenaciſſimè hærent. Auſtrales verò atra bile abũdant, quæ ex hauſtis ardore cæli humoribus, quaſi fex in imo ſubſidet, & perturbationibus magis ac magis

augetur, vt qui ſunt hunc in modum à mente cõſtituti, planè implacabiles ſint. talem fuiſſe Aiacem ferũt, & Martium Coriolanum: quorum alter non priùs leniri potuit, quàm patriæ fines ac ſocias ciuitates ferro flammáque deleuiſſet: alter cùm hoſtes vlciſci non poſſet, in furorem conuerſus greges & armenta cædebat. Hinc igitur facilè eſt de hiſtoria iudicare percepta cauſa furoris. conſtat autem Auſtrales furore faciliùs capi quàm Septentrionales; vt faciliùs homines inſaniunt quàm beluæ. ſcribit enim Leo Afer infinitam eſſe in Africa furioſorum hominum multitudinem, & vbique publicas ædes furioſis conſtitui; quibus etiam abundat Hiſpaniæ pars illa quæ Auſtralior eſt. in inferiori Germania, nulli ferè ab atra bile furioſi, ſed à ſanguine; quod genus furoris vulgus morbum ſancti Viti appellat: qui ad laſciuiam & inconditam ſaltationẽ impellit, quàm muſici lyra imitantur, deinde numeris ac modis grauioribus vtuntur, ídque ſenſim faciunt, quouſque modi ac numeri grauitate planè cõquieſcant. qui verò medias habent regiones, à bile flaua, cùm aduri cœperit, aguntur in phreneſim, quæ ad cædes & vulnera prorumpit. qui ſub Vrſa viuunt, cùm abũdent pituita, neceſſe eſt furore ſenum, id eſt lethargia laborare, quod genus dementiæ ſtuporem ac obliuionem affert. inſania verò vbique graſſatur. inſaniam

niam appello, cùm ratio appetitum vincere non poteſt, quòd maximè Septentrionalibus contingit. nam furor in ſapientem cadere poteſt, vt ait Cicero, inſania non poteſt: quod noſtri admodum ineptè interpretantur, cùm imperitos ac ſimplices homines incurabiles eſſe aiunt. Quæ omnia in vniuerſum dicta ſint. vbique enim furioſi, melancholici, phrenetici, lethargici, vbique ſapientes, fortes ac temperantes homines; ſed alibi longè plures, alibi pauciores. quæ igitur à medicis de abradente melancholia, & ab Ariſtotele de melancholicis dicta ſunt, Auſtralibus ferè conueniunt, ad eáque iudicium hiſtoriarum debet accommodari, quæ à nobis prętermittuntur: ea tantùm quæ ſunt omiſſa, vel non ſatis intellecta planiùs explicemus: cuiuſmodi eſt illud; Auſtrales omnibus voluptatibus ac veneri maximè deditos; Scythas verò negat Hippocrates ad venerem aptos eſſe, ob nimiam, vt ipſe ſcribit, ventris frigiditatem ac humiditatem: tum etiam ob equitationem, ac propterea infœcundos eſſe: & cùm fruſtra venere tentauerint, odio veneris ſeipſos caſtrare. caſtrationē vocat alibi venæ cephalicæ, quæ ſub auribus latet, ſectionē, qua his quoque temporibus vti quoſdam accepimus. Hęc tamen omnibus ferè hiſtoricis repugnant. adhibeamus igitur rectum illud, quod quærimus, iudicium

Auſtrales.

vena Cephalica

historiarum; & philosophorum ac historicõrum discrepãtiam tollamus. nam Gothorum, Scytharum & Germanorũ tanta fœcunditas est, vt non modò Septentrionis vastas solitudines ac syluas maximis vrbibus decorarint, sed etiã in vniuersam Europam colonias miserint: non tãtùm Germani vltra Danubium, verumetiam Scandi in extremis Scythiæ finibus positi. illinc Methodius & Paulus Diaconus, exercitus quasi apum examina erumpere consueuisse tradunt. Iornandes verò & Olaus appellant hominum officinam: quòd inde Gothi, Gepidæ, Hunni, Cimbri, Longobardi, Alani, Burgundi, Normãni, Picti, Heruli, Sueui, Sclaui, Suiceri, Rugi originem traxerunt. cùm autem Scythæ calidi sint & humidi, vnde fœcunditas ingeneratur, dubium non est quin omnium populorum fœcundissimi sint. ac nescio quónam modo Hippocrates Scythas ventre frigidos esse putat. id enim falsum esse natura ipsa demõstrat. nam quæ ratio est vt hyeme maior sit in visceribus, quàm æstate calor (id enim feruens ore fumanti halitus significat) eadem est iis qui Septentriones incolunt. ac propterea sunt hyeme viri ad gignendum aptiores, non salaciores, vt putauit Aristoteles. nam salaciores sunt æstate viri (propter acrimoniam flauæ bilis, quæ æstate copiosior est) minùs tamen idonei: ita quoque Austra-

les

les salaciores: Septentrionales verò magis idonei. quòd summa Dei prudentia factum est, quòd iis qui satis habent ad gignendum facultatis, voluptas non magnopere esset necessaria: iis verò qui minùs habent humoris & caloris, maiores stimulos voluptatis optima parens natura dedit: alioqui nec suum genus propagare, nec societatem colere vellent. eadem natura fecit, vt hyeme viri, æstate fœminæ ad venerem procliuiores sint, vt aiũt medici, non ad voluptatem propter se expetendam, quo nihil fœdius est: neque solùm ad procreationem, quod reliquis animantibus commune esse videmus, sed etiam vt esset fruendæ societatis, ad quam nati sumus, perpetuum desiderium. poterat enim voluptas societatẽ ad breue tempus conciliare, vt cæteras animantes, non tamen diutiùs retinere, aut mutuum amorem tueri. Sed Hippocratis rationem cur Scythæ ad venerem minùs idonei sint, quia braccis & equitatione perpetua vtuntur, probare non possum: cùm Aristotelis testimonio, & quidem certissima ratione, quam affert in quæstionibus, salaciores sint qui equitare consueuerunt. Ex his intelligitur quid de Cæsare, Volaterrano, ac Tacito iudicandum sit, qui Germanorum continentiam tantopere laudant. Tacitus; Sera iuuenum venus, inquit, eóque inexhausta pubertas, nec virgines festi-

nantur. quod tamen continentiæ tribui nullo modo poteſt, cùm anteà docuerimus Septentrionales ſuapte natura intemperatiſſimos eſſe in potu, cibo, ira, alea, rapinis. nam qui temperans, idem quoque continens eſt, non contrà. nullus eſt autem continẽtiæ locus, vbi nullæ ſunt quæ appetantur libidines ac voluptates: vt nemo fortis dici poſſit, nullo propoſito periculo vel labore. at Auſtrales, qui plus habent rationis & conſilij, à ratione impetrarunt, vt liberiùs peccare ſuauitatis cauſa liceret. cùm enim difficillimè ſe cõtinere poſſint, tum verò in libidinem proiecti execrandis voluptatibus abutuntur. ab illis enim promiſcui beluarum & hominum concubitus, vnde tot monſtra nobis pariunt Africæ regiones. hinc Auſtralium, hinc Pœnorum apud leonem incredibilis zelotypia, à qua Germani lõgiſſimè abſunt. de quibus ſic Cæſar; Ante xxv. annum fœminæ notitiam habuiſſe, in turpiſſimis habẽt rebus, cuius rei nulla eſt occultatio. Altomerus quoque, Pogius & Munſterus in deſcriptione Badẽſi tradunt Germanos promiſcuè & peregrinos quoque cum vxoribus ſine ſuſpicione perlui. nomen zelotypia, inquit Munſterus, apud iſtos locum non habet. addit Irenicus homo Germanus, Illa conſuetudo, inquit, noſtro tempore in balneis vbique obſeruatur. Cæſar quoque ſcribit Britannos duodenos

nos vxores habere communes, & fratres cum sororibus, parẽtes cum liberis. Itali hunc morem ferre nunquam potuerunt, multò minùs Hispani: qui amore ac zelotypia sæpe insaniunt. Pœni verò & Americi mortem præstabiliorem ducunt. quare nihil mirum si Persarum, Pœnorum & Hebræorũ reges semper infinitam habuerint multitudinem vxorum: vt Diodorus lib. II. Herodotus lib. III. Iosippus lib. IIII. cap. XVII. Scythæ verò vel cõmunes vel singulares: quibuscum tamen ita viuunt, vt etiamnum in ipsis regibus, ex quibus populi mores intelligimus, incredibilia continentiæ exempla ferantur. scribit enim Tacitus, Germanos ex omnibus barbaris penè solos singulas vxores habere: & Volaterranus, Casimirum Poloniæ; Vuenceslaum Bohemiæ reges, cœlibes & castos semper vixisse: Hẽricum verò II. Imp. non modò ab alienis vxoribus, sed à sua quoq; perpetuò abstinuisse. est igitur causa generationis à calore & humore: libidinis, ab vtraque bile, à flaua quidẽ propter acrimoniã, ab atra verò propter spumã & flatum, qui plurimus est in eo genere bilis: atq; id voluit, opinor, Aristoteles in ea quęstione qua disputat cur melãcholici salaciores sint. argumento est quòd qui acribus & flatulentis cibis vtuntur, salaciores euadunt; eòque magis si bilis ex adustione acris vel salsa euaserit. hinc for-

tassis Poëtæ Venerem fingũt maris spuma natam. atque ob eam causam factum opinor, vt ex omni genere bestiarum, nullum præter leporem mascula venere vtatur: quinetiam, teste Varrone ac AEliano, concipit ac parit: fœmina verò sola ex omnibus animantibus superfœtat. constat autem nullum atra bile magis abũdare. quare non mirum si Australes qui ea bile pleni sunt, ad venerem procliuiùs feruntur; quàm propterea Ptolemæus potissimum in Africa coli, & Scorpionis sidus, quod ad pudenda pertinet, Africæ præesse tradit. Habent etiam Australes ex atra bile quòd lepra laborant, qui propterea morbus Punicus à veteribus appellatur: non propter ruborem, cùm Australis lepra iudicio Mosis & Plinij nihil habeat ruboris, sed quoniam illinc originem habet. illinc etiam morbus Arabum, qui ἄλφος à quibusdam, ab aliis λευκὴ & vitiligo appellatur. nam ante Pompeium magnum nullos Italia, teste Plinio, viderat leprosos, quem morbum AEgypti peculiarem esse tradit. argumento sit, quòd Moses omnium antiquissimus scriptor, leges de leprosis infinitas, Græci ac Romani nullas tulerunt. & quidem in eo consentiunt Leo Afer & Aluaresius: nam alter ædes infinitas in vtraque Mauritania leprosis constitui; alter leprosos Abissinorum cum populo versari scribit, vt vulgaris morbus esse videatur.

Lepus.

deatur. Americam verò noſtri homines teſtatum reliquerunt leproſis, aut, vt ipſi aiunt, Neapolitano morbo laborantibus abundare: quem morbum Scaliger Indicum, Indi Pua vocant: quòd ab illis inſulis inuectus eſt in vniuerſam Europam & Africam: ac paulatim in Syriam & Scythiam vſque peruaſit. quòd autem ab atra bile ingeneratur, ex eo planum eſt, quòd qui plus habent melancholici humoris, eò difficiliùs curantur. facit etiam atra bilis vt Auſtrales triſtes ſint, ac demiſſo vultu, inceſſu tardi & cogitabundi: Septentrionales læti & alacres, propter ſanguinis copiam. Ex his perſpicuum fit, cur omnes omnium hiſtoriarum ſcriptores tradunt, Auſtrales ad maxima corporis & animi vitia procliues eſſe. ratio eſt in promptu, ſcilicet cùm malè fuerint ab atra bile conſtituti: ſin bene temperata fuerit ea melancholia quæ dicitur abradens (ſunt autem multa genera) egregias corporis & animi vires adipiſcũtur. primùm liberi ſunt ab infinitis morborum generibus, quæ à repletione, fluxione, & ſangnine putri deriuantur. ſunt enim in Africa rariſſimæ ac leuiſſimæ febres, propter humoris interni & caloris inopiam. quartana verò, quæ melãcholiæ propria eſt, ſemel curata, vt ait Hippocrates, nunquam recurrit. In Septentrionibus putres à ſanguine febres, tumores, œdemata, morbi comitia-

les,

les,conuulſiones,cæcitates,quò longiùs à medio receditur.quorum vna ratio eſt, craſſi humoris & excrementorum copia, quæ exigua ſunt in Auſtralibus. In media regione graſſantur peſtes, propter aëris frequentes mutationes, cùm in extremis perpetua ſit hyems aut ęſtas;in medio,veris etiam & autumni magnę mutationes. hinc etiã morbi articulares, tertianæ,herpes, & gãgręna, quam ineptè dicam an impiè, noſtri acceptam ferũt D. Antonio, qui à pleriſque in Italia & Gallia Narbonenſi ardentiore voto, certè maiore metu colitur quàm Deus immortalis. Ac falluntur qui putant mediæ regiones homines,quòd ab extremis longiùs abſunt,ſalutem aut vitam habere diuturniorem. Auſtralium natura congruit cum calore: Scytharum cum frigore: qui in medio ſunt,tametſi cæteris temperatiores videntur, nihilominus à calore & frigore oppugnantur; & frequentes habent aëris mutationes,quę morbos pariunt & ſenectam pręmaturam. hinc hiſtoricorum diſcrepantes opiniones de vitæ breuitate. putauit Ariſtoteles diutiùs ad Auſtrũ viui: Plinius ad Septentrionem:Galenus in media regione, quam ipſe in Aſia minore collocauit, vbi homines optimo eſſe tẽperamento putat.Gallos verò,Scythas, AEgyptios,Arabes, ne per ſomnium quidem eiuſmodi temperamẽtum attigiſſe. idem tradit

dit Hippocrates, omnia pulchriora, maiora ac meliora in Aſia naſci, quæ partim vera, partim etiã falſa mihi videntur. nam maiores ſunt qui ad Septentrionem, vt anteà docuimus, & quidem præſtantiore forma: ídque Ioſippus, Cęſar & Tacitus, de Germanorum mira magnitudine teſtãtur; & veteres formam Gallorum (quos à calore candido lacteos ſeu Galactas ipſi Aſiatici vocarunt) & Gallicos vultus quaſi prouerbio Tertullianus vſurpauit. in eo tamẽ genere Britannis inferiores videntur. ſed Galeno ignota fuit Gallia, quam vt viſeret, à M. Aurelio rogatus adduci non potuit. Cùm autem vita diuturna calido & humido ſuſtineatur, par eſſet ad Septẽtrionem diutiùs viui. atque hinc fortaſſe Plinius Hyperboreos annoſo æuo vitam protrahere putauit. & quidem notum eſt in Britannia vltra centeſimum annum viui: nec dubito quin Scytharũ vita longè diuturnior ſit futura, niſi potu ac cibo ſeipſos obruerent. Auſtralium quoque vitam longiſſimam eſſe veterum ac iuniorum ſcripta teſtantur. tametſi enim calore & humore copioſo minimè abundant, excrementa quoque multa deſunt, quæ ſenectam & interitum afferre omnium conſenſu putantur. nam quò minùs plantæ habent incrementi, eò diutiùs vigent, vt eſt apud Theophraſtum. Alij temperatiore cœlo vitam protrahi longiorem

arbi-

arbitrantur. nam Italia multos alit qui centesimum annum his quoque temporibus superarunt. Plinius ex censu Romanorum annos centum & quadraginta quosdam vixisse tradit. qui tamen iuniores historicos cum veteribus, & veteres inter se contulerit, tum etiam physicas rationes adiunxerit, certissimum de historia iudicium feret; scilicet Australes longiore vita frui, maximè tamen Numidas. id quod credibile est, cùm annosæ Cornices, quæ nihil ferè caloris, minùs etiam humoris habent, quatuor hominum ætates implere dicantur. prætereà Elephantes qui Aristotelis ac Iubæ testimonio vitam omnium animantium superant, non alibi quàm ad Austrum reperiuntur. itidem Palma, quæ interdum annos mille vigere dicitur, non nisi ad Australem plagam ali potest. quinetiam aurum & Adamas quæ à se ipsa nunquam interitum sentiunt, ad Austrum optima; nulla ferè ad Septentrionē. neque enim verum est ab optimo temperamento, vt putat Galenus, vitam effici longiorem: alioqui lapides plantis, plantæ animantibus, elephas & coruus homine temperatiores essent, quod absurdum sit: cùm ingenij præstantiam ab optima temperie iudicari putet. Iam verò cùm animus corpori præstet, maiórque vis ingeniorum sit ad Austrum quàm ad Septentrionem, dubium non est quin potior

Cornices.

potior mundi pars ad Auſtrum poſita eſt: & maiores ſint in Auſtralibus quàm in Scythis virtutes, vitia quoque maiora in quancunque partem inclinarint. atque hinc facilè iudicium de hiſtoria Liuij colligemus, qui cùm Annibalis virtutes commemoraſſet, Has, inquit, tantas viri virtutes ingentia vitia æquabāt: inhumana crudelitas, perfidia pluſquàm Punica, nihil veri, nihil ſancti, nullus Deûm metus, nullum iuſiurandum, nulla religio. falſum eſt enim quod Maciauellus ſcribit, homines ad ſummum ſceleratiſſimos eſſe non poſſe, exemplo Pauli Balionis Peruſiæ tyranni, qui cùm Iulium Pontificem vnà cum ſuo comitatu occidere facilè potuiſſet, dominatum amittere, quàm tantum ſcelus perpetrare maluit. hoc Annibal non feciſſet. idem Maciauellus Italos, Hiſpanos, & Gallos ſceleratiſſimos omnium gentium appellat. Germanorum iuſtitiam & prudentiam mirum in modum extollit vno loco: alibi perfidiam eorum, auaritiam, ſuperbiam inſectatur. quæ ab ignorantia morum & naturæ cuiuſque populi profecta ſunt. Neque enim ſtupidi homines & ruſtici valde flagitioſi eſſe poſſunt, ſed in magnis ingeniis, vt eſt apud Platonem, magnæ virtutes aut vitia ineſſe conſueuerunt. & queadmodum fœcunda tellus niſi excollitur, magnam nocentiũ herbarum vim profert: & modicè culta valde

frugifera

frugifera sit; sterilis verò neque salutares, neque noxias herbas, nec quicquam omnino nisi maximo labore parit:ita quoque de Australiũ ac Scytharum ingeniis iudico. Quare non mirum si omnes propè historici ac poëtę, iam inde vsque ab Aeschylo, magnã Scytharum innocentiam laudant, malitiam Australium insectantur. Plus valẽt, inquit Tacitus, apud Germanos boni mores, quàm alibi bonæ leges. at illis temporibus omni disciplina caruere Germani, vt parum à bestiis discreparẽt, quod ipsi confitentur. cùm igitur in summa ignoratione versarẽtur, non video cur tantopere laudabilis sit eorum innocentia, qui nec valde mali, nec boni esse potuissent: sed is summa laude dignus est, qui virtutes, quarũ vim animo comprehensam habet, sponte colit, cùm iniustus esse possit: vel quòd virtutis aditus vnus est, veluti recta linea, circa quam hinc inde obliquæ sunt innumerabiles: vel quòd homines propositis bonorũ & malorum finibus, multò magis ad scelera feruntur, à quibus non solum crudelissimis supliciis, æternáque morte proposita deterreri non possunt; sed ne pręmiis quidem immortalibus ad iustitiam impelli, vt plerique putent homines in summa innocẽtia victuros, ac multò beatiores futuros, si malorum fructus (sine quibus tamen natura bonorum percipi non potest) nunquã degustassent:
sed

ſed, vt cæteræ animantes, naturæ ſuæ congruenter vixiſſent. quam quidem ad naturam, Scythas & montanos homines nulla diſciplina informatos propriùs accedere videmus. Ex quo relinquitur quid iudicandum ſit de hiſtoricis, qui Græcorum, Aegyptiorum, Arabum & Caldæorum ſuperſtitionem, impietatem, magiam, flagitioſas libidines, & crudelitates inſectantur, quæ laudabilia ſunt omittunt. ab iiſdem enim litteræ, bonæ artes, virtutes, diſciplina, philoſophia, religio, humanitas denique ipſa in orbem terrarum velut à fonte profluxit. neque tamen Scythis ſua induſtria defuit, neque item iis qui mediam regionem tenent, ſed egregias à Deo immortali dotes ſunt conſecuti, quæ meliùs intelligi non poſſunt, nec certiùs hiſtoriæ iudicari, quàm ſi humani corporis, aut Reipublicę bene cõſtitutę, aut mundi ſyderúmque cœleſtium imaginẽ proponamus. Fingamus igitur tribus his populis, eo quod diximus ordine, conſtitutis, præeſſe quoſdam Planetas, ídque tantùm doctrinę gratia: deinde Auſtralibus Saturnum, ſequentibus Iouem, Septentrionalibus Martem tribuamus. tum in orbẽ redeundo rurſum Auſtralibus Venerem (nam Sol veluti fons luminis omnium cõmunis erit) ſequentibus Mercurium, Septentrionalibus Lunam. ex hac veluti diſtributione

trium

trium populorum, vim quandam vniuersæ naturæ planiùs intelligemus. aiunt enim Caldæi Saturni vim in contemplatione positam, Iouis in actione, Martis in effectione. id autem ex Hebræis naturæ optimis interpretibus intelligitur. illi enim Saturnum שבתאי, vocant, id est quietum, quo nihil ad contemplationem maius esse potest. Iouem צדק, id est iustum, appellant: quod Græci cùm ab Hebræis, vt optima quæque, accepissent; Iustitiã Ioui assidere finxerunt. Martem verò מאדים, id est fortem & robustum; quem propterea Caldæi & Græci bellis præesse putarunt. Saturnus quidem frigidus, Mars calidus, Iuppiter vtroque dicitur esse tẽperatus. primus ad scientias & ea quæ in sola contemplatione veri acquiescunt: alter ad prudẽtiam, quæ in agendo posita est, quęque virtutes omnes cõplectitur: tertius ad artes & opificia, quæ in manu ac robore posita sunt, pertinet: primus ad mentem, alter ad rationem, postremus ad φαντασίαν. Nam Australes populi diuturno contemplandi studio, quod atræ bili congruit, pulcherrimarum scientiarum autores ac principes fuerunt: naturæ arcana detexerunt: mathematicas disciplinas inuenerunt: denique religionis cœlestiúmque syderum vim & naturam primi perspexerunt. Scythæ quòd essent ad contemplationem minùs idonei, propter sanguinis & humo-

humoris copiam (quibus ita mens obruitur vt vix vnquam emergat) ad ea quæ ſub ſenſum cadunt, id eſt, ad artes & opificia tractanda, ſpontè ferri cœperunt. hinc à Septētrionibus ea quæ mechanica dicuntur, belli tormenta, fuſoriæ artes, typographia, quæque pertinent ad metallicam diſciplinam, quam ita tractauit Georgius Agricola, homo Germanus, vt Ariſtoteles ac Plinius in eo genere nihil intellexiſſe videantur. nec mirum videri debet, ſi Germanos & Britannos accire ſolent Itali & Hiſpani, quòd cœleſti quodam munere occultas terræ venas inuenire, & inuentas aperire norunt. iidem quoque alumni Martis militarem diſciplinam anteà ſemper, & nunc quoque incredibili ſtudio colunt, arma tractant, montes æquant, aquas deriuant. ſeque totos venationibus, agriculturę, pecuarię, aut iis artibus quę opera moliuntur, dare conſueuerunt, vt illorum ingenium in manu poſitum eſſe videatur. quod ſatis indicat omne genus ſupellectilis & inſtrumentorum, quæ ab illis tam artificiosè, tam affabrè fiunt, vt ea cæteri populi mirentur; imitari non poſſint. atque id fortaſſe voluit Plato, cùm diceret Martem & Vulcanum artes reperiſſe. quòd ſi Aſtrologis habenda fides eſt, qui Martem natiuitatis principem habent, aut milites ſunt, aut opifices futuri. At mediæ regionis homines, neque ad occultas

ſcientias ita nati vt Auſtrales; neque opificiis ita dediti ſunt vt Septentrionales, ſed ad res agendas omnium aptiſſimi. nam ſi quis omnia hiſtoricorum ſcripta collegerit, iudicabit ab eiuſmodi hominibus primùm profecta eſſe inſtituta, leges, mores, atque optimam Reip. moderãdæ rationem, tum etiam mercaturam, gubernatoriam, oratoriam, dialecticam, imperatoriam denique diſciplinam. harum autem diſciplinarum magiſtri eſſe feruntur Iuppiter ac Mercurius; & qui Iouem aut Mercurium, aut vtrunque originis dominum habet, ad hęc ſuapte natura ferri dicitur. & quidem conſtat ex hiſtoriarum lectione, in Aſia, Gręcia, Aſsyria, Italia, Gallia, Germania ſuperiore, quæ Polum inter & Aequatorem, à quadrageſimo ad quinquageſimum gradum interiacent, maxima imperia ſemper floruiſſe; & ab illis regionibus ſummos imperatotes, optimos legumlatores, ęquiſſimos iudices, prudentes iuriſconſultos, diſertos oratores, ſagaces mercatores, clariſſimos denique hiſtriones & fabularum actores ortum habuiſſe. nulli ab Africa, multò minus à Scythia iuriſconſulti, nulli oratores, rari poëtæ, pauciores hiſtorici, pauciſſimi qui copioſam & vberem exerceãt mercaturam, qualem Itali, Gręci, Galli, Hiſpani, Aſiatici. hæc igitur cum hiſtoria conferamus, vt rectiùs de re tota iudicari poſſit. quæritur Galenus

lenus nullos vnquam à Scythia philoſophos præter Acharnaſim; innumerabiles à Græcia fluxiſſe. ſcribit quoque Iulianus Aug. vbi de Gallis agit, quorum naturam vſu diuturno cognitam, & planè compertam habebat; Celtas nec philoſophię, nec diſciplinis mathematicis operam dare, ſed in Dialecticis ferè ac Rhetoricis acquieſcere. hinc Iuuenalis; Gallia cauſidicos docuit facunda Britannos. quin illa ipſa religio qua vtebantur planum facit; Deum Mercurium, inquit Cæſar, Galli maximè colunt: huius plurima ſunt ſimulachra: hunc inuentorem artium ferunt: hunc ad quæſtus pecuniæ, mercaturáſque habere vim maximam arbitrantur. has igitur hiſtorias experientia diuturna comprobauit. neque enim vſquam terrarum plures cauſidici, nuſquam ciuilis ſcientia maiore ſtudio colitur. occultè verò ſcientiæ ac mathematicæ diſciplinæ, valde frigent. Contrà verò Auſtrales, quòd aſſiduè contemplantur propter inſitum atræ bilis humorem, ſeipſos à rebus agēdis ſpontè ſubducunt, ac deſertiſſimas ſolitudines quærunt. contemplationis autē ac meditationis (quæ prætioſa mors ab Hebræis & Academicis appellatur) ea vis eſt vt ingenium acuat, & hominem ab homine ſeiungat: quòd cùm adeptus eſt, non modò rerum naturalium arcana videt, ſed etiam pernicibus alis in cœlum purgata men-

te fertur, rerúmque diuinarum ſcientia repletur: poſt à Deo immortali ſubornatus, res arduas & admirabiles ignaris hominibus reuelat. quare mirum videri non debet ex historiarum lectione, ab illis regionibus ſummos philoſophos, mathematicos, prophetas, omnes denique religiones, in orbem terrarum, velut ab vberrimo fonte fluxiſſe. nõ quòd alibi quoque diuina mens hominem cœleſti ſpiritu afflare nolit: quod dictu nefas eſt; cùm vigeat vbique Deus, non aliter ac ſolis ſplendor: ſed quemadmodum idem ſplẽdor in aqua limpidiſſima ſeſe magis oſtentat, quàm in turbida: ita quoque diuinitas in purgata mente clariùs elucet, quàm in ea quæ deorſum vergens contagione corporis afficitur, ac perturbationibus ſecum diſſidentibus implicatur. quibus enim ſanguinis & humoris copia maior, illi ſeſe difficiliùs ab hac terreſtri labe ſeiungunt, vt non immeritò ſiccas animas ſapientes appellarit Heraclitus. ridiculum eſt enim ac minimè philoſopho dignũ quod H. Cardanus hominem ſapientiſſimum eſſe ait, quod ſit humidiſſimus & calidiſſimus: cùm beſtias ipſas quò ſunt frigidiores, vt Ariſtoteles ſcribit libro 2. de partibus animantium, eò prudentiores eſſe videamus. argumento ſit prudentiſſimus elepas, cuius ſanguinem omnium frigidiſſimum eſſe Plinius autor eſt. Quæ cùm ita

ſint,

ſint, facilè eſt ad iudicandum, an vera ſint quæ de religione Auſtralium hiſtorici tradunt, atque imprimis Leo Afer, vbi agit de tẽplorum ſubſtructionibus; Sunt, inquit, in vrbe Feſſa, templa ſeptingenta, quorum maximum milliarij vnius ambitũ, vnámque & triginta portas habet; lampades verò nongentas diu noctúque ardentes. Credibile quoque eſt id quod Aluareſius in Abiſſinorum hiſtoria tradit, de inaudita magnitudine templorum: de multitudine infinita monachorum, qui non modò in locis deſertis, ſed etiam in pagis, in circulis, in foro, in caſtris verſantur: ex quibus etiam exercitus ſæpe conſcribuntur: cùm principes ipſi hoc vitæ genus ſequantur. Rex autem qui Negus & Iochan Belul, id eſt gemma pretioſiſſima, vocatur; quaſi pontificem ageret, non aliter quàm ornatu ac veſtitu pontificio præeuntibus pontificibus, & religionis inſignia prę ſe ferẽtibus iter facit. ieiunia verò totius populi planè incredibilia narrat, ſi quis ea cum noſtris cõpararit: ſi tamẽ iudicium ad hiſtoriam adhibeas, valde credibilia iudicabis. multi enim vitã lẽte cruda vel holeribus aqua pura coctis, & planè inſipidis ſine pane ſuſtentant. alij circulos ferreos quaſi cingulum nuda cute geſtant. plerique ieiuniorum tempore, id eſt anni tertia parte, noctes inſomnes ducunt. quidam collo tenus in aqua dormiunt.

non desuut qui stantes horas XXIIII. cœlũ constanter intuentur. omnes statis diebus verberum ac flagellorum crebris ictibus se lacerant; qui verò in religionem vel minimùm peccãt, aut qui ligneam crucem osculari dedignantur (vti sunt nõnulli) flammis vltricibus comburuntur. postremò quòd ad Rẽpublicam tuendam & beatam vitam plurimùm prodest, res aduersas æquè ac prosperas ab vnius præpotentis Dei voluntate fluere arbitrantur. At in rebus agendis, & Republica gubernãda quàm inepti sint, ex eo planũ fit, quòd apud eos qui deliquerunt, non priùs verberari desinunt, quàm mulctam verberantis arbitrio soluant. princeps autem iudicum, qui veluti Cancellarius maxima quęque moderatur, sępe iussu regis verberibus cæditur. homicida propinquis interfecti cruciandus traditur. omnia verò iudicia sine vllis actis aut scriptura conficiuntur. debitores nisi soluẽdo fuerint, creditoribus in seruitutem addicuntur. nulla stipendia militibus dantur, nulli cõmeatus, sed hordeum quisque, aut quid simile ferre tenetur. nullæ sunt vrbes, nulla castra, nulla propugnacula: populus in pagis, princeps in tentoriis huc illuc vagatur; tametsi pretiosissimã supellectilem, & thesauros habet infinitos. nullus papyri vsus, sed rationes publicę pellibus consignãtur. quę arguũt eiusmodi homines rebus agendis parũ ido-

idoneos esse. Minùs etiam Scythæ, qui omnia vi & armis seruilem in modum, ac belluarum more exequuntur; vt de veteribus Germanis Tacitus scribit; Nihil magistratus publicè aut priuatim gerit sine armis. cui Boëmus Germanus, & Munsterus his quoque temporibus his verbis subscribũt; Iniurias illatas rarò iure, sed ferro & rapinis vlciscuntur, nec prædari erubescunt. quid est autem iniquius aut magis barbarum, quàm quod Clageni fieri solet, si quis furti suspectus sit necatur, deinde quæstio habetur? hunc morem Hũnis & Gothis acceptum ferunt. Ab illis etiam duelli leges profectæ. neque enim de omnibus iniustitię generibus vllum turpius aut maius esse potest, quam vt imbecillus ac tenuis accepta iniuria sit infamia dignus, nisi cùm aduersario, quantumcunque viribus præstet, armis decertarit, ac vitam periculis obiecerit. nam ista ratione Scythæ, si cum belluis quæ robore præstãt con ferantur, iure infames sint. Sed natura sic comparatum est, vt Scythę qui minimùm rationis, plurimum roboris habẽt, summam omnium virtutũ in bellica laude constituant: Australes in pietate ac religione: medij verò in prudentia. ac tametsi omnes modis omnibus Rempublicam tuentur, nihilominus tamen alij viribus: alij metu diuino; reliqui legibus ac iudiciis magis vtuntur. Itaque mirum videri non

Duellum.

debet si Calipharum,seu pontificum Ismaeliticæ religionis tanta fuit maiestas,vt non modò legum ac religionum,verumetiam imperij & armorum, omniúmque possessionum, libertatis denique & seruitutis, postremò vitæ ac necis ius in omnes haberent. sed ab eorum imperio Turcę,Scytharum progenies,ac Mameluchi genere Circassij, primi desciuerunt, eósque de veteri possessione deturbarunt. ac fortasse illud est quòd à poëtis iactatur; Saturnum ab Ioue de imperio deturbatū, id est religiosos ac sapientes homines primis temporibus iustitiæ fruendæ causa reges esse creatos: sed cùm sola pietate homines in officio continere se posse arbitrarētur,neque tamen id pręstare possent, cùm scilicet plerique nec metu diuino,nec vlla religione ducerentur, prudentiores arrepta potestate Rempublicam regere: religiosi verò ac philosophi, sacrificiis & contemplationi operam dare, plebs militiam, agriculturam &opificia tractare cœpit.ex quo factum est, vt sapientes precibus & monitis; prudentes imperio ac iussu; robusti viribus & executione Rempuplicam tuerentur. nam his tribus partibus decretis inquam, edictis & exe cutione Respuplica continetur.monent Pontifices ac sapientes: Iubent magistratus: exequuntur ministri. sic Anaxagoras Periclem, Plato Dionem, Isocrates Nicoclem, Plutarchus

chus Traianum, Polybius Scipionem, atque omnino Magi Persas, Brachmanæ Indos, Mantes Græcos, Pontifices Romanos salutaribus sapientiæ præceptis, aut quacunque religione informabant: qui tamen ad res agendas inepti erant. quòd Plato sapientissimus accepta ciuitate, quæ se illi commiserat, planum fecit. Itidem Aristoteles Anaxagoram sapiẽtissimum virum prudentia caruisse scribit. etenim seipsum famæ ac inopia, præ negligentia rei familiaris interire passus est; id quod Theodoro Gazæ in extrema senectute contigit. Itaque Philo Mosem magnis laudibus commendat, quòd vnus omnium mortalium fortissimus imperator, prudentissimus legislator, ac diuinissimus propheta extiterit. Quod igitur de vna ciuitate, idem quoque de mundana Republica iudicandum relinquitur, vt distributis populorum muneribus, Australium sapientia, Scytharum robur, mediorum prudentia quodammodo propria sit. id quod etiam in animę partibus videre est. etenim mens ipsa monet, ratio iubet, sensus autem veluti satellites ad exequendum adhibentur. & in triplici animæ facultate, animali, vitali, & naturali: vna quidem à cerebro motum & sensum: altera spiritum à corde vitalem: tertia ab hepate vegetationem. neque enim meliùs, opinor, insita populo cuique natura intelligi potest, nec de historia

Moyses

quaque

quaque iudicium certius ac verius fieri, quàm si microcosmus hic cum magno homine, id est cum mundo conferatur. quod igitur Plato in sua, idem nos in mundana Republica faciemus, sed paulo aliter quàm ille. voluit enim penes custodes imperium esse, quos in cerebro quasi palladem in arce collocauit; in quo videtur Saturnia regna restituere voluisse: hinc eius illa vox ab omnibus laudata, sed à paucis intellecta; Aut reges philosophari, aut philosophos regnare. at philosophia, id est, rerum pulcherrimarum perpetua contemplatio, vt omnes Academici volunt, nihil habet cum negotiis militaribus aut ciuilibus commune. militibus autem arma tribuens, in corde stationem dedit, quod illic irascendi vis posita sit: postremò agricolas & opifices in hepate, vt res necessarias & alimenta Reipublicæ suppeditent. sed hæc sine magna perturbatione fieri non possunt, vt suo loco dicemus. nunc illud tantùm quòd ad mundanam Rēpublicam, & populorum naturam spectat videamus: ac si fieri potest, hunc mūdum velut hominem congruenti situ constituamus. Nam in eo quoque scriptores à seipsis plurimùm discrepant. Homerus, Aristoteles, Plato, Galenus, Pythagoras, Auerroes, mundi huius, quem animal vocant, dextrum latus in ortu posuere; sinistrum in occasu. Plinius & Varro contrà statuunt, in

ortu

ortu læua,in occasu dextra: ex veterũ Latinorum more. Sinistra, inquit Varro, in tẽplis ab oriẽte,dextra ab occasu. templa vocat cæli regiones ab auguribꝰ lituo diuisas.sic Muhamedici precantur. Augures tamen ad ortum se conuertebant, vt Liuius libro primo scribit. Augur dextras ad Meridiem partes, læuas ad Septentrionẽ.cui sanè congruere videtur Dauidis Psalmus LXXXIX. vers.XIII. צפון וימין אתה בראתם id est,aquilonem &dextrum tu creasti eos. vbi omnes interpretes plagam intelligunt Australem pro dextro.sic enim Caldæus interpres. huc accedit quòd orientem, פנים, id est faciem appellant; ex quo sequitur Austrum lateri dextro tribui facie ad orientem conuersa, quo more vtimur in votis concipiẽdis.sed cùm nullam sui dicti rationem afferant,Philonem sequemur, cui etiam consentiunt Empedocles,Lucanus,Cleomedes,Solinus. nam Moses sacrarij sinistrũ ad Meridiem, dextrum ad Septentrionem conuertit: ídque optima ratione,quia motus rapidus est ab ortu versus occasum: hominis verò gressus,non in terga fit, aut latera, sed in anteriora. hinc Lucanus; Vmbras mirati non amplius ire sinistras. Græcis quidem dextra sinistris meliora: sed apud Latinos sinistra in auguriis valde prospera existimantur, vt Plutarchus & Plinius tradunt: non quia sol oritur sinistra, vt

Plinius

Plinius voluit; sed quia pars sinistra vergit ad Austrum. quæ mundi plaga reliquis pręstat, siue stirpium, siue metallorum, siue gēmarum, siue hominum, siue animorum, siue cœlestium coroprum dignitate: ac propterea versus Austrum Abrahæ profectiones dirigi putant Hebræi: ab Aquilone verò, inquit Ezechiel, venit omne malum. quinetiam Arabes & Mauri, vt est apud Picum Mirandulam, malos dęmones ad Austrum, aut nullos, aut raros esse aiunt; siue propter lucis copiam, qua fugari putantur; siue propter aëris tenuitatē, quo sustineri nequeunt. ad Septentrionem verò nusquam copia maior dæmonum & maleficarum, si Saxoni Grammatico, & Olao fidem habemus. Pręterea posuimus Septentrionales robustiores, Australes debiliores. at sinistra quoq; pars hominis debilior est, dextra validior, vt Macrob. lib. VII. cap. IIII. Saturnal. scribit: & in vteri dextro mares, in sinistro fœminas moueri Plinius cum Varrone Aristotele & Hippocrate scribit. Et Artemidorus dextrum oculum filium: sinistrum fœminā significare scribit in somniorum interpretatione. & dentes dextros amicos sinistros amicas interpretatur. & in vniuersum lib. XXVII. dextras partes viris, aut iunioribus: sinistras fœminis aut senioribus tribuendas esse. & Aristoteles lib. IIII. cap. III. & IX. & lib. IIII. cap. I. & lib. I. cap. XV.

de

de historia animal. ait, dextram partem esse masculam, sinistram fœminam. pes quoque dexter, & brachium dextrū maius est (id quod sutores etiamnum intelligunt) & vegetius sinistro. deinde planum fecimus Scythas rubicundos esse, ac multo sanguine abundare: Australes verò exangues & atra bile plenos: at in dextro latere situm est hepar, in sinistro lien: hic atræ bilis; illud sanguinis conceptaculum. demonstrauimus quoque Scythas imtemperantes & iracundos esse, & impetu ad vindictam ferri. Australes consilio suscepto. id quoque dextro; illud sinistro lateri congruit: nam atra bilis quietos, fel iracundos, iecur intemperantes efficit. consequens est igitur vt in hac Republica mundana Scythas quasi milites & opifices in dextro latere, Australes in sinistro: tum mediæ regionis homines in corde, veluti magistratus in media ciuitate, constituamus. est enim cor medium inter cerebrum & iecur, atque inter iecur & lienem. fecit autem natura, inquit Aristoteles, quosdam seruos, & eorum robusta corpora ad necessarios vsus, alios debiles, sed valde vtiles ad vitę societatem. nec me mouet quod Hebræi perinde vt reliqui populi dextra sinistris præstare putant: vti videre Psal. CIX. Math. XXII. Marci XII. Math. XXV. & XXVI. & Actor. VII. ad Colossen. III. ad Hebræos I. & X. ad Ephes. I. Hostien. Ioan. Andr.

Panor-

Panorm. in cap.ſolitæ de maioritate & obedient. Ariſtoteles lib.xxxi. cap.xii.xiii.xix. xxv. & lib.xxxii.cap.vii.& Iacobus dextram capiti Ephraim ſuper poſuit benedicendi cauſa. In eadem ſententia fuit Baldus ad l.decernimus.de ſacroſanct. eccleſ.c. & Curtius ſenior conſil.lxxiiii. honoratiorẽ locum eſſe à dextris. Plautus in Pſeud. Omnes ordines ſub ſignis ducam. legiones meas aui ſiniſtra, auſpicio liquido atque ex ſentẽtia. Cicero de legib. iii. Is aue ſiniſtra dictus populi magiſter eſt, rationem reddit Cicero. Quanquã haud ignoro quæ bona ſint, ſiniſtra nos dicere etiam ſi dextra ſint: ſed certè noſtri ſiniſtrum nominauerunt, externi dextrum. clarius etiam M.Varro lib.v.epiſtol. quæſt. A deorum ſede cum in meridiem ſpectes, ad ſiniſtram ſunt partes mundi exorientes, ad dextram occidentes factum arbitror, inquit vt ſiniſtra auſpicia meliora quam dextra exiſtimentur. Nihilominus tamen ex Latinis plerique ſiniſtra mali ominis eſſe opinantur. Maro. Arboribuſque ſatiſque Notus pecorique ſiniſter. & Cicero, Nemo me ſiniſtris ſermonibus carpit, neminem ipſe reprehendo niſi vnum me. Sæpe ſiniſtra cana prædixit ab Ilice cornix. Sed ea ratio eſt, quod dextra ſiniſtráque variè acceperunt. Nam vbique Hebræi omniũ populorum morem ſecuti dextra in meridie, ſiniſtra in Aquilone

lone posuerunt: quia populi omnes solem adorabant facie ad orientem conuersa: quod vetuit Moses. sed vtcunque sit, Meridiem hoc vel illo modo Aquiloni præstare constat. & hominis dextram Aquilonis esse. hoc igitur à Platone dissentio, quòd ille milites in corde, magistratus in cerebro, plebem in iecore, ego pontifices ac sapientes in cerebro malim, magistratus in corde, opifices ac milites, qui ex plebe leguntur, in iecore. neque enim vis animosa cordis robur efficit, quod sanguinis ac iecoris proprium est, sed ad actionem impellit. certè Maciauellus optimum imperatorem ab Italia, non militem deligi voluit, quòd maiore prudentia quàm robore valent: corporis autem munus, inquit Ammianus, à milite: ab imperatore animi poscitur. nec verò imperatoris est, vt ait Plutarchus in Pelopida, cominus cum hoste pugnare: nec magistratus lictorem agere, sed imperare ac iubere. cùm autem Plato philosophis ac sapientibus imperium tribueret, quos ad contemplationem idoneos; ad actiones ineptos esse ex historia docuimus, consequens erat in corde milites collocare, qui tamen optimi ex agricolis, vt Plinius scribit de veteri Romanorum disciplina, vel ex opificibus, vt nostra ætate, leguntur: quòd ad labores obduruerunt. nam Aristoteles operarios &

opifi-

opifices inter plebeios recēſet. Et quidem videmus Scythas, aut Germanos milites anteà ſemper, atque his temporibus magna mercede quæri. vt planum ſit milites optimos ex agricolis & plebeis, quorum vis in manu poſita eſt, ſemper legi conſueuiſſe. Atque hæc ſi ad cœleſtia referantur, æquè ſibi congruent. nam ſi demus lieni Saturnum, cordi Iouem, Cyſtifelli Martem, Lunæ iecur: recurrent illa quę ab Aſtrologis cuique parti corporis tribuuntur. eſt enim Mars cum Luna, quaſi folliculus fellis cum iecore: quòd vniuerſum corpus alit ac vegetat, vt luna mundum elementarem: quæ lumine aucta ſtirpes, aquas, animantia vehementer auget. qui verò Lunam habent in ortu, robore & optima valetudine præſtare dicuntur, quę omnia Scythis optimè conueniūt. accedit illud quod ſcribit Cæſar de Germanis: Vita omnis, inquit, in venationibus atque in ſtudiis rei militaris conſiſtit. quid autem Dianæ ac Marti magis proprium eſſe poteſt? illud etiam animaduerſione dignum quod Plinius ſcribit: fulgura tonitruáque in media regione fieri, nulla in AEthiopia & Scythia. ídque ab incolis cōpertum habemus. Iouis autem propria ſunt fulmina & tonitrua, non modò poëtarum, ſed etiam phyſicorum opinione. Quòd ſi quis Solem, quem omnium cōmunem poſuimus, cordi tribuat: tùm quòd in medio planetarum,

netarum, vel vt Copernicus, in centro mundi positus sit: tum quòd vitam omnium maximè diuturnam significet, & calorem temperatum habeat, non vt Mars vrentem, nihil repugno: ac fieri potest vt sit omnium cõmunis, & partis cuiusdam proprius: quæ tamen omnia non extremis, sed temperatæ regionis hominibus congruunt. Hæc rursus populorum ratio triplex ad mundum triplicem referri potest, scilicet intellectilem, vbi mentes: cœlestem, vbi sydera: elementarem, vbi rerum ortus ac interitus. huc etiam pertinet triplex animorum ordo (præter eum qui est extra ordinem, qui nulla mundi cõtagione violatur) primus quidem puras hominum mentes in Deum conuertere: alter Respublicas moderari: postremus circa materiam & formam occupari videtur. Quæ cùm ita sint, triplex hoc hominum genus, Scythæ, inquam, Australes, & mediæ regionis homines, ad triplicem animæ vim scrientiæ, prudentiæ, & artis, quæ in contemplatione, actione, & effectione posita sunt: ad νοητικὸν, θυμικὸν & ἐπιθυμητικὸν, ex ipsis cerebri cordis & iecoris, cœlestiúmq; syderum vi commodè, vt opinor, & ad historiarum omnium certissima iudicia referri possunt. & quemadmodum sex annorum millibus mũdi elemẽtaris conuersionem ex Heliæ cuiusdam Rabbini coniectura fore aiunt: ita quoque

m duobus

duobus annorum millibus homines religione ac ſapientia præſtiterunt. ſyderúmque cœleſtium motus, ac naturæ vim vniuerſam magno ſtudio conquiſierunt. duobus item annorum millibus in conſtituendis ciuitatibus, in legibus ſanciendis, in coloniis deducendis occupati fuerunt. quibus temporibus à Saturno ad Iouem; ab Auſtralibus ad mediæ regionis homines imperia ſunt delata. conſequentibus annorum millibus, id eſt à Chriſti morte, variæ artes anteà incognitæ, & opificia in lucem venerunt: tum etiam bellorum motus ingentes, ídque toto terrarum orbe, cùm ſcilicet ſuſpertitio Iouis atque imperia, vt ita dicam, abrogata, & ad Scythas Martis alumnos tranſlata fuerunt. atque hinc repente legiones Gothorum, Burgundionum, Herulorum, Francorum, Longobardorum, Anglorum, Britannorum, Hunnorum, Vandalorum, Gepidarum, Normannorum, Turcarum, Tartarorum, Moſchouitarum, Europam & Aſiam impleuerũt. Siue igitur vlla vis eſt cœleſtium corporum in hæc inferiora, vt etiamnum theologi confitentur; ſiue nulla, vt plerique putant: nihilominus id quod eſt, vt aiunt, & ὅτι ἐστὶ ſenſu percipimus, tametſi cauſæ ſunt obſcuriores. Ex quo multa non modò hiſtoricorum, ſed etiam philoſophorum & aſtrologorum ſcripta intelliguntur, hiſtoriæ verò falſæ ſint nécne, facillimè

mè iudicantur: vt illud Ptolemæi; Aſiani Auſtrales,animis conſiliiſque excelſis,fortes,bellicoſi:Septentrionales ſapientes, magi,rerum diuinarum periti, & iuſti. hæc plane falſa aut penitus ſunt inuerſa. falſum quoque id quod Plinius ſcribit, corporum proceritatem æquè in Auſtro ac Septentrione,quod hic humoris alimentum:illic ignium vis maior eſt,non modò in hiſtoria, ſed etiam in ipſa ratione peccat. infinita ſunt eiuſmodi apud Ariſtotelem, Hippocratem, Galenum, Diodorum, Herodotum, Volaterranum, Sabellicum, quæ ſingula ſi perſequar infinitus ſim. ſatis eſt digitũ ad fontes intendiſſe. vt quid de vniuerſa populorum omnium hiſtoria iudicãdum ſit, veriùs ac meliùs intelligatur. Sed cum alij ab aliis, & ſecum ipſi ſæpe diſſentiant, in eo tamẽ omnes præter D. Hieronymum conueniunt, Gallos eſſe leues: idque à Cæſare ſcriptum, à Tacito & Trebellio cõfirmatum, ab Italis & Germanis ſæpe repetitum, maximè tamen à Sleidano in concione Caroli Imp. alij tamen alias quoque gentes leues appellant;Syri,inquit Liuius,Aſiatici,Græci, leuiſſima omnium genera. de Scythis quibuſcum nihil habuere commercij, nihil prodiderunt. Si igitur leuitatem appellant animi quandam alacritatem ac celeritatem, quæ mediæ regionis homines omnium aptiſſimos ad agẽdum reddit, ſanè Gal-

Galli leues

li,Græci,Itali,Pannonij,Asiatici,Caldæi, Parthi, qui à scriptoribus hoc vitio notantur, leues sunt. & quidem Iulius Scaliger Veronensis de Gallis in hunc modum scribit;Gallos videmus ad omnia momenta euentuum, disciplinarum promptos & versatiles; qui animorum vigor igneus maturáque celeritas,nulli alij nationi data est. quocunque incubuere fœlicissimè se dant, ocyssimè proficiũt, gnauiter exercent mercaturam,litteras,arma,eruditionem, candorem,eloquentiam.omnium tamen gentium ac nationum fide sunt maxima, integra & constanti.hæc ille.At Scythæ crassis humoribus quasi pondere obruuntur, ne animi vis emergat.Australes ab atra bile in pulcherrima rerum magnarum contemplatione retinentur. quò fit vt celeres motus animorum quiescant. ídque videmus non modò in Mauris & Pœnis, sed etiam in Hispanis quò propiùs ad Austrum accedunt. tanta est in illorum oratione gestu, incessu, & omnibus actionibus tarditas, vt inertia languere videantur. Galli verò tam celeriter omnia, vt priùs rem gesserint, quàm Hispani consilium inire possint. gressu verò tam celeri ferantur, vt eos currere non incedere putent Hispani. nec minor in discendo facilitas ac celeritas, quàm in aliis actionibus, quæque Australes cogitatione diuturna inuenerunt,celerrimè conficiunt & imitantur,

tantur, vt non immeritò Cæſar eorum docilitatem admiretur. quæ magna ſunt flauæ bilis argumenta. nam Galenus cùm humorum virtutes à corpore ad animum transfert, flauæ bili prudentiam tribuit, atrę conſtantiam, ſanguini lætitiam, pituitæ manſuetudinem. ex quibus inter ſe confuſis infinita varietas conflatur. iidem humores ſi abundare, aut aduri, aut labefactari cœperint, in contraria vitia inclinant. quò fit vt flaua bilis abundans in temeritatem prorumpat, aduſta in phreneſim. præceps igitur & nimia celeritas in agendo conſiliis inimica, fecit vt Galli leues appellarentur. Sed cùm leuitas nihil aliud ſit quam in dictis & factis inconſtantia quædam, profectò temeritas debuit, non leuitas appellari. aut ſi leues quoque iudicamur, Scythæ nos in eo genere facilè ſuperabunt. eſt autem contrariorum contraria diſciplina. igitur ſi Auſtralis ater eſt, Septentrionalis candidus: ſi magnus hic, ille paruus: hic robuſtus, ille debilis: hic calidus humidus, ille frigidus ſiccus: hic piloſus, ille glaber: huic rauca vox, illi clara; hic calorem metuit, ille frigus: hic lætus, ille triſtis: hic ſociabilis, ille ſolitarius: hic audax, ille timidus: hic vinoſus, ille ſobrius: hic ſui & alieni negligens, ille circunſpectus & ceremoniis deditus: hic ruſticè arrogans, ille animo elatus: hic prodigus, ille parcus: hic minimè ſalax, ille ſa-

laciſſimus: hic ſordidus, ille nitidus: hic ſimplex, ille verſutus: hic miles, ille ſacerdos: hic opifex, ille philoſophus: hic manibus vtitur, ille mente: hic terræ venas, ille cœleſtes inquirit. ſi igitur Pœni pertinaces, vt Plutarchus ſcribit, quid Scythæ? docuimus vtrunque crudelem ac perfidum eſſe cùm in vitia labuntur, ſed contrarias attulimus cauſas. quod ſi vitia ſunt extremorum, conſequens eſt vt ſi pertinax Auſtralis, Scytha leuis ſit. intermidius conſtans. certè barbari, & qui minùs habent rationis, ad belluarum ſimilitudinem propiùs accedunt, quæ vt facilè irritantur; ita facilè placantur, & paulo momento huc illuc ſine ratione feruntur. conſimiliter pueri ac fœminæ amicitias contrahũt ac doponunt, homines conſilij participes non item: & in hominum genere quò quiſque plus ingenio valet, eò minùs ad amicitias, vel odia, vel opinionum nouitatem trahi ſolet; eò tamen pertractus ægrè diuellitur. ac mihi propiùs intuenti, Auſtrales, inter medij, & Scythæ; ſenum virorum, & adoleſcentium mores & humores habere quodammodo videntur. quod verſu antiquo percommodè ſignificatur ἔργα νεῶν, βουλαὶ δὲ μέσων, εὐχαὶ δὲ γερόντων. vota ſenum, iuuenum facta, & conſulta virorum. ſenes appello, qui nondum decrepiti ſunt. Scythæ quidem humidi calidi, adoleſcentium in modum: Auſtrales frigidi ſicci,

ſicci, quod ſenibus congruit, qui mediam ætatem attigerunt, temperiem optimam conſequuntur. iam verò ſi Ariſtoteli credimus ad Theodecten ſcribenti, adoleſcentes cupiditatibus & ὑπιθυμία intemperanter laborant, quod hepatis & vulgi propriũ eſſe docuimus. ſubijcit Ariſtoteles; εὐμετάβολοι δὲ, καὶ ἀψίκοροι πρὸς τὰς ὑπιθυμίας, καὶ σφόδρα μὲν ὑπιθυμοῦσι, ταχὺ δὲ παύονται. id eſt, cùm ſint leues ac mutabiles, eos repẽte faſtidium ac deſiderium capit nouarũ cupiditatum. & paulò poſt; Repentinæ voluntates, nec tamen diuturnæ: ambitioſi, audaces, iracundi, faceti, prodigi, nõ improbi; ſed εὐηθεῖς, ac ſimplices, διὰ τὸ μὴ τεθεωρηκέναι πολλὰς πονηρίας, id quod ignorantiæ tribuit, non virtuti. ſunt etiam, inquit, valde creduli, & inani ſpe paſcuntur. ſenes contrà. qui verò mediam ætatem tenent, omnia ſunt mediocriter conſecuti. ſed hæc fuſiùs apud Ariſtotelem. atque hæc tribus populorũ generibus non modò ratione congruunt, verũ etiam exemplis. nam Germani inferiores qui aut Scythæ ſunt, aut Scytharum proximi, eius leuitatis quam in Gallis accuſant, maxima ſemper indicia præbuerunt. de veteribus ſic Tacitus; Gens inquit, non aſtuta, nec calida: aperit enim ſecreta pectoris licentia ioci. ergo detecta omnium mens poſtera die retractatur, & ſalua vtriuſque temporis ratio eſt. deliberant

dum fingere neſciunt, conſtituunt dum errare non poſſunt. hęc ille. ſed cùm Scythicæ leuitatis infinita ſint exempla, nullum tamen maius eſt, aut in quo magis elucere conſtãtia debeat quàm in religione ſemel probata. Oſtrogothi & Vuiſigothi ſedibus ab Atila pulſi, petierunt à Valente vt agros permitteret, ſeque leges imperij ac religionem Chriſtianam ſuſcepturos. quòd cùm impetraſſent, Valentem perfidia incredibili oppreſſerunt, & viuum cremarunt. Gothi cùm in Italiam veniſſent repente Chriſtianam religionem, mox Arrianam ſuſceperunt. Grontlandij, qui proxime ad Polum accedunt, ingenio mobiles, inquit Munſterus, facilè Chriſtianam religionem probarunt, poſteà ad idololatriam relapſi fuerunt. Turcæ Scytharum genus, cumprimùm Aſiam inuaſerunt, Arabicam religionem ſtatim probarũt. Tartari nullo cogente Chriſtianã, mox Arabicam acceperunt. Normanni etiamnum rudes ac barbari, tametſi magnam Galliæ partem ſubegiſſent, nihilominus ſtatim repudiata gentili religione, Chriſtianam probarunt. Iſlãdij verò mox idololatræ, mox etiam Chriſtiani fiunt arbitrio peregrinorum, vt Zieglerus ac Munſterus tradunt. Bohemi & Saxones Romanos ritus primi deſeruerunt. quàm ſapiẽter, non diſputo, neque eſt huius loci. tametſi enim viros graues imprimis & eruditos ha-

habuerunt, qui capitales Pontificum fraudes detexerunt: ij tamen propoſito conſilio, ac re diu multúmque deliberata, rem omnium difficillimam ſuſceperunt. ſed de plebeis loquor & agricolis, qui repente in eorum ſententiam re non intellecta cõuolarunt. nam ſtatim Saxonia tota, Balticæ vrbes, Dania, Noruegia, Suecia Gothorum, & qui à Suecis Gothis originem traxerunt, Heluetij, mox etiam Britannia & Scotia defecerunt. diu reſtitit Germania ſuperior, quæ minus Septentrionalis eſt, nec dum planè ritus veteres improbauit. Gallia multò difficiliùs. & quidem Sleidanus, qui ex aliorum ratione Gallicã accuſat leuitatem, confitetur ſe nouem annos, quibus in Gallia vixit, crudeliſſimas Gallorum vſtiones ſpectaſſe, quas annos quadraginta miſerrimè intulimus ac pertulimus: alteri quidem, quòd religione ducti, ſe obſequium Deo præſtare arbitrarentur: alteri, quòd vnius Dei cultum omnibus deliciis, opibus, honoribus, vitæ denique anteferrent. nullæ vſtiones in Germania factæ memorãtur, præterquam Cæſaris Leonis natione Bauari. Italia verò à veteri opinione ægrè diuelli poteſt. ac ſi Germani in ſuſcepta religione conſtanter acquieuiſſent, multò faciliùs reliquos in ſuam ſententiam pertraxiſſent, ſed paulo momento huc illuc diſtracti infinitam opinionum varietatem ſuſceperunt.

neque

neque enim Hussi tantùm, vel Martini; sed mox etiam Anabaptistarum, Leidani, Zuinglij, Selestadij, Osiandri, Vuestphali, Dauidis, Stancari, Adamitarum, Vualdensium, Interimistarum, & aliorũ penè innumerabilium sectas subinde combiberunt. At Australes, Asiatici & Afri, non nisi miraculis, & quidem cœlestibus aut armorum vi, à religione suscepta defecerunt. Atque hęc admirabilis constantia, non in viris modo, sed etiam in fœminis ac pueris regem Antiochum propè ad insaniam perduxit, cùm pueros septem Hebræos omni suppliciorum genere crudelissimè torqueret, nec tamen efficere posset vt suillam carnem gustarent. quinetiam mater ipsa, filios ad mortem pulcherrimam vltro inuitabat. & certè gens illa nullis vnquam prẹmiis aut pẹnis à sua secta potuit auocari, & sola toto terrarum orbe diffusa, suam religionem ante annos ter mille susceptam, acerrimè tuetur. Ipse verò Muhamedes, cùm suam disciplinam nec miraculis potuisset, nec oratione persuadere, ad arma conuersus; & libertate seruis proposita, summa vi perfecit, quòd nulla ratione potuisset. Quemadmodum igitur Angli de sua fortuna queruntur, quòd cùm viribus, vt est apud Cominium, superiores sint Gallis, consilio tamen longè inferiores: Itali verò Gallos ac Germanos veluti barbaros, vt Cardanus scribit, facil-

limè

limè in fraudem impellunt: rursus Itali Græcorum, Græci Cretensium, hi Aegyptiorum ac Pœnorum caliditatem insectantur: ita quoque Hebræi & Aegyptij Græcos, Itali Gallos, Galli Germanos leues esse queruntur. Ego verò sic existimo esse in hominum dictis & factis, vt in rebus omnibus, auream quandam mediocritatem quæ constantia dicitur; quæque inter leuitatem & pertinaciam medium tuetur: nec sapientibus vnquam laudata est in vna sententia perpetua permāsio; sed vt in nauigando tempestati obsequi artis est, etiam si portū tenere nequeas, tùm verò gubernaculū ad omnem cæli faciem torquere, ac sæpius velificationem mutare, summæ prudentiæ iudicatur: sic in rebus humanis (diuinas excipio) quæ variæ sunt ac sui dissimiles, sententiam mutare honestum putat sapientiæ magister; Tantùm, inquit, in Republica contendere, quantùm probare tuis ciuibus possis. qui verò suas opiniones adeò pertinaciter defendunt, vt refelli, turpe; vinci, nefas esse putent: aut qui de vita, quàm de proposita susceptaque opinione decedere malunt, ij neque sibi sunt, neque suis ciuibus vtiles, & perniciem Rebuspublicis afferre solent. itaque viri omnium opinione sapientissimi Plato & Xenophon, magistratibus Reipublicæ causa mentiri permittunt. Cùm igitur hæc vitia sint à natura

Constantia.

cuique

cuique genti quodammodo insita, priùs est historia ex moribus & natura cuiusque populi iudicanda, quàm maledictis vtendum. neque enim laudabilis est Australium sobrietas, nec ebrietas Scytharum, quàm illi tantopere accusant, admodum vituperanda; cùm Australes propter caloris inopiam, cibo ac potu statim obruantur: Scythæ verò si velint, se cohibere non facilè possint, cùm vrgeantur ab interiori calore, & ingenij viribus deserantur. sed Australium mollis victus magis vituperãdus est, quàm Scytharum sordes in conuiuiis, quę parum admodum differebant à pastu bestiarum. Tacitus de veteribus Germanis; Sine apparatu, inquit, ac sine blandimentis expellunt famem. & paulò post; In omni domo nudi ac sordidi, in hos artus, in hæc membra quæ miramur, excrescunt. inter eadem pecora, in eadem domo degunt. Scythæ verò vbi fames ingruit, equorum secta vena sub auriculis sanguinem sugunt, & carnibus equorum epulantur, vt de Tamerlanis exercitu proditum est. At Australes mundi sunt ac nitidi, nec sordes ferre possunt, ídque facilè intelligitur ex illis, quibus vtuntur lauacris ac balneis, non tantùm in sacris, sed etiã in priuatis rebus. neque solùm ex veteribus & Xenophonte, verumetiam ex Aluaresio planum fit, quorum alter apud Persas quoquo modo spuere turpè: alter apud Abyssinos

byſſinos,vel mucorem vel ſputum excreare in templis, pro inſigni flagitio haberi ſcribit. Athenæus verò Aſiaticorum & Aegyptiorum delicias incredibiles tradit:in quo genere cùm M.Antonius nobilis decoctor à Cleopatra facilè vinceretur,Romanos velut ineptos ac barbaros, ſéque ipſum irriſit. omitto Perſarum præmia lege tributa, iis qui nouas voluptates inueniſſent, vt ſcribit Theophraſtus. eadem eſt in geſtu & actione morum elegantia. ſuaues etiam concentus & Lydios modos fidibus conſectantur. Scythæ ſuauitatem orationis ac veneres dicendi reſpuunt; vt ex eorũ ſermone & litteris ſine vocalibus aſperrimè colliſis intelligitur, nec Lydium modum ferre poſſunt: ſed vocis aſperitatem affectant, vt ſcribit Tacitus, barritúque accendunt animos fracto murmure obiectis ad os ſcutis, quò vox plenior & grauior intumeſcat. tubas & tympana libenter audiunt,fides negligũt. Amant etiam Scythę mirum in modum ſocietates,& cœtus hominum inter ipſos: hinc Nomades à veteribus dicti, & iis quoque temporibus Hordæ, vt Tartari vocant,cum infinita multitudine vagantur in agris. Auſtrales ſolitudinẽ quærunt, & in ſyluis deliteſcere, quàm in luce populi verſari malunt. Mediæ regionis homines deſcribere nihil opus eſt, ſi quis extrema perceperit. ex iis enim media facilè intelliguntur,

verbi

verbi gratia; Scythæ Phrygio modo ſæpius v-
tuntur, Auſtrales Lydio, Medij Dorio. Phry-
gio quidem ferociores fiunt; & Martem, vt
ait ille, cantu accendunt. Lydius Auſtrales e-
tiam molliores reddit. Dorius naturæ con-
gruens, motus animorum ad virtutem & ho-
neſtatẽ dirigit. hic igitur à Platone laudatus,
ab Ariſtotele in libris de Republica vehemen-
ter probatus, & ſuſcepta religione Chriſtiano-
rum à Latinis tanto ſtudio ſuſceptus, vt cautũ
ſit, ne quis alio modo quàm Dorio in ſacris v-
teretur. at Lacedęmonij tibia, Cretẽſes cytha-
ra vtebantur in bellis: non ad cohibendã iram,
vt Thucydides & Plutarchus ſcripſerunt: eſt
enim iudicio Platonis & Ariſtotelis, vtiliter
hominibus ad vltionem tributa: ſed cùm nulli
ſint Cretenſibus & Lacedæmoniis Auſtralio-
res in Europa, ſuæ naturæ inſeruiebant. Atque
hoc in vniuerſum de moribus populorum ex
ipſa natura Septẽtrionis, Auſtri, mediæque re-
gionis dicta ſint. De ortu verò & occaſu in lo-
cis planis & æqualibus (de his enim agimus)
iudicare difficilè eſt, cùm re vera nihil oriatur,
nihil occidat. ſed in locis inęqualibus, magnũ
vtriuſque diſcrimen eſſe, non modò medici,
ſed etiam ruſtici & architecti maximis argu-
mentis deprehenderunt. vt ager Taurinus o-
rientalis eſt, quòd Alpes ad occaſum poſitos
habet: Palæſtinus occidentalis, quod Hermon
&

& Libanum ſpectat ab ortu:tametſi ſol in Aequatore citius oritur Palæſtinis quàm Taurinis hora ferè ac dimidia: at cùm lux oriēs maleficam & craſſam aëris obſcuritatem moderato calore perpurgat, efficit regionem multò temperatiorem. cùm autem maximis ardoribus flagrat ſol, id eſt poſt meridiem, orientali regioni occidit:& oritur occidentali:hinc magnum diſcrimen inter Allobroges & Taurinos,qui ſunt in eadē latitudine ac longitudine cæli.hoc quidem rationi congruit: ſed in locis æqualibus certa ratio nulla videtur cur Galatia minoris Aſiæ, ab Italiæ Campania differat, cùm in eadē latitudine ſint. eſt tamē Hebræorum,Græcorum,& Latinorum ſummo cōſenſu, quem experientia diuturna comprobauit, temperatior ac melior ſitus orientis quàm obitus.hinc Ezechiel de electis facies ad orientem conuerſas adoraſſe ſcribit.& Ieſaias iuſtitiam ab oriente proficiſci. item alius; Reſpice ad orientem, & intuere lætitiam à Deo tibi venientem. his ego teſtibus libenter vtor,eóque libentius quòd intelligo rerum naturalium ac diuinarum veriſſimos interpretes fuiſſe. inter Latinos Plinius libro ſeptimo ſcribit obſeruatione diuturna, cōpertum eſſe peſtem ab ortu ad occaſum ferri: quod in Gallia Narbonenſi animaduerti: vt ſi contrà fiat, id quod accidit anno Chriſti M.D.LVII.

peſtem

peſtem vbique graſſaturam ominentur. Ammianus inter Græcos teſtatum reliquit, Seleucia direpta, & aperto templi adyto quodam Caldæorum arcanis concluſo, labem exiluiſſe incurabilium morborum, qui Marci ac Veri temporibus, ab ipſis Perſarum finibus, adusq; Rhenum & Gallias cuncta contagione ac multitudine morientium fœdarunt. non multò poſt ab AEthiopia verſus Septentriones peſtis vniuerſum pene terrarum orbem populata dicitur. huius quidem perſpicua ratio eſt, cùm Auſter humidas Septentrionis regiones aſlauit, calore putredinem augente. eſt igitur cauſa proxima in ventorum varietate poſita. nam venti ab Auſtro ſpirantes calidi humidi: à Septentrione frigidi ſicci. ſed quia venti à cardinibus & decumanis ſpirantes leniter flare conſueuerunt: non efficiunt illam aëris varietatem, quàm qui à lateribus oriũtur: quia cùm ſol à cardinibus longiſſimè abſit, exalationes vehementes commouere nequit: in decumanis verò calor ſolis violentior ventum excitat, ſed eius vim cohibet. quæ ratio facit, vt vere ac autumno, ventorum vis multò maior ſit, quàm hyeme ac æſtate. omnium autem vehementiſſimi ſunt Africus & Corus, deinde his oppoſiti Vulturnus & Aquilo. Corus quidem frigidus & humidiſſimus, Vulturnus calidus ſicciſſimus. Africus humidus calidus, Aquilo

ſiccus

ſiccus frigidus, à cardinibus frigidiſſimi & calidiſſimi percipiuntur. duo ſunt in decumanis temperatiſſimi; ab occaſu recto Fauonius, ſed leniſſimè ac rarò ſpirat, nec ferè niſi ſole occidente: Subſolanus ab ortu valde ſalutaris, & aliquantò vehementior Fauonio, præſertim cùm ſol ab AEquatore diſceſſit. Cauſa verò remotior & occulta cur oriens locus occidente melior ſit, cùm nihil propriè oriatur & occidat, planè me latet. ſed quæ conſequuntur effectiones perſpicuæ ſunt & admirabiles. terminus autem orientis regionis mihi videtur eſſe vt anteà dixi in inſulis Molucarum. obitus verò in inſulis Heſperidum. eſt enim pars orbis vniuerſi dimidia. nam meridiani harum inſularum CLXXX. gradibus à ſe inuicem abſunt. reſtat altera pars orbis in qua ſita eſt America infinito maris ſpatio ab vtroque termino diuiſa, vt orientis & occidentis rationem habere videatur. Omitto quàm multa magi de natura dæmonum vtriuſque regionis diſputant: ea tantùm nunc attingo quæ ſub ſenſum cadunt. nam grauiſſimi Græcorum ac doctiſſimi viri, Ariſtoteles, inquam, Hippocrates, Galenus, Cteſias, vbique confirmant propoſitis exemplis omnia pulchriora ac meliora in Aſia quàm in Europa naſci. ac tametſi propter ignotas regionum latitudines ſæpe labuntur, nihilominus tamen iis noſtra ætate planè co-

gnitis compertum eſt, in eodem cœli tractu populos qui ad occaſum poſiti ſunt, corporis viribus longè præſtare, orientales ingenio: nam Celtæ innumerabiles ſæpe copias in Italiam, Græciam, & Aſiam duxerunt: Itali verò non priùs in Galliam penetrare auſi ſunt, quàm imperium ad ſummum perduxiſſent, & quidem Cæſare duce, bellóque inteſtino flagrantibus Gallis. hinc laudes Ciceronis & Agrippæ in Cæſarem, quòd eas gentes domuiſſet, quarum impetus Romani ſuſtinere vix poſſent; laceſſere non auderent. At Itali Græcos ita ſubegerunt, vt nullas acceperint offenſiones. Græci verò qui ſuis armis intimos Aſiæ receſſus aperuerunt, vix vnquam in Italiam, præterquam Pyrrho rege venerunt, qui tamen victus fuga turpi, ſalutem ſibi quæſiit: non aliter quàm Xerxes qui tantas copias in Grcęiam duxerat, vt flumina penè exſiccarentur, nihilominus tamen à pauciſſimis Græcis fractus eſt, & maximo cum ſuo dedecore repulſus. itaque Cato Murenæ, Cæſar Pompeij manibus obijciebat ea bella quę in Aſia geſſerant, contrà mulierculas geſta fuiſſe. hinc illud Iuliani Auguſti; Celtæ & Germani audaces: Græci ac Romani tum bellicoſi, tum vrbani: Aegyptij magis induſtrij & ſagaces, quanuis imbelles ac molles: Syri cùm alacritate & facilitate animi ad diſciplinas apti. idem paulò

post;Quid commemorem quàm cupidi libertatis & seruitutis impatientes sint Germani, quàm tractabiles & quieti Syri,Persæ,Parthi, ac deniq; populi omnes ad ortum & Austrum positi? hæc ille in libris aduersus Christianos: vbi vim ortus & occasus apertè demonstrat. Tacitus verò scribit,Battauos qui ad occasum extrema Germaniæ tenent, omnium ferocissimos ac virtute præcipuos fuisse; quod Plutarchus in Mario cōfirmat. magnitudine quidem præstant, vt omnes qui loca palustria & frigida incolunt. ita quoque bellicosissimi totius Galliæ putantur, qui magis occidui sunt: quòd Cæsar ipse primùm animaduertit;Optimi generis homines, inquit, ex Aquitanis & Rhutenis. omnium autem Europæ populorum maxime occidui Britanni & Hispani,strenuissimi sunt. Habet igitur occasus cum Septentrione,ortus cum Austro magnam affinitatem : quòd non solùm videre est in animantium naturis, verumetiam in stirpibus, lapidibus ac metallis. fama constās est aurum optimum ac gemmas pretiosissimas ad Ortum & Meridiem nasci. cætera verò metalla optima versus Occasum & Septentrionem. quod quidem Cardanus, cùm ex aliorum fama scripsisset,reprehensus est à Scaligero,sed nulla ratione.id enim artis metallicæ magister Agricola, grauissimo testimonio priùs comprobarat,

quàm Cardanus ſcripſiſſet. aurum, inquit, totius Europæ laudatiſſimum affert Hiſpania Betica, quæ totius Europæ maximè Auſtralis eſt: Africæ verò, Aethiopia. idem paulò poſt; Oriens, inquit, & Africa tota caret minio & ar gento viuo: ferrum quoque rariſſimum in Africa; frequens in Cantabria (quæ totius Hiſpaniæ maximè Septentrionalis eſt, & Europę maximè occidua) in Gallia, in Germania frequens. idem; Ferrum omnium pręſtãtiſſimum apud Suecos & Oſtrogothos, quòd Oſemutũ appellant. quinetiam in Ligiis ad Sagam oppidum in pratis ferrum erui ſcribit ad altitudinem duorum pedum, & decennio renatum fo di, nec altiùs propter aquas penetrari. Sulphuris verò nuſquam terrarum copia maior quam in inſula Thule, quæ Iſlandia dicitur, vnde in vniuerſam Europã aduehitur. Idem tradit, nuſquam in Germania inueniri, pręter in Goldegranacho & Carpatho monte, qui cum metallis omnibus abundat, tùm verò Germaniæ terminus eſt ad ortum, & ad meridiem vergit. at ex Siderocapſa Turcę quotannis ducenta aureorum millia eruere dicũtur. ferrum tamen difficiliùs inuenitur. itaque Turcæ in vrbium direptionibus ferrum multò magis expetunt, quàm æs aut ſtannum. & quemadmodum ferrum ad Septentrionem penè in ipſa ſuperficiæ terræ: ita aurũ ad Meridiem in agris

&

& arena pura reperitur. tradunt enim in regno Damuti iuxta montes Bet, vltra Capricornum, aurum post imbrium copiam detegi. & vt cętera metalla ignea vi coquuntur ad Septentrionem, in montibus Pyrenæis, Iurasso, Cemeno, Alpibus, Carpatho, Rhodope, Pangæo, Laurio, Tmolo, Caucaso: ita quoque ad Meridiem, aurum non igneo calore, sed syderum cœlestium vi & ardore solis, velut in superficie terrę & arena, cōflatur. non aliter Australes & Oriētales homines cœlesti calore ac syderum vi sustinētur: Occidui verò & Septentrionales ignea flamma intus concepta. Quare cùm à singulis ad vniuersa relabor, tum intelligo in Septentrionibus interiora calida humida, exteriora frigida sicca: Austri verò, interiora frigida sicca, exteriora calida humida. Ortum verò & Obitum temperatiora. patet hoc quidem in purioribus naturis & elemētis, quò magis sunt à concretione libera. nam cùm aër sursum ac deorsum æstate incaluit, tantum frigus in media regione cogitur, vt grandines quę hyeme non possunt, ęo tempore maximo pōdere cōcrescāt. sic terra solis ardoribus vsta frigus coercet: quę tamē cùm omnia gelu obriguere, intus calorem cōprimit: idque videre est in puteis qui calorem conceptum hyeme exalant, æstate frigidissimi sentiūtur. cùm igitur in Septentrionibus perpetuum quodam-

modo frigus: ita perpetuus calor occupat interiora, non modò terræ ipsius, verumetiam animantium & plantarum; vt quòd ait Empedocles, calidum in frigido, frigidum in calido natura collocasse videatur. Iam verò cùm stirpium & animantium alimenta, sint à calore & humore: ita syluarum & animantium magna copia est in Septentrionibus: hinc Plinius Germaniam syluarum altissimarum miraculo plenam esse tradit. quinetiam Vitruuius altissimas arbores in Apennino quà Septentrionem spectat, nasci scribit. & ea quæ sub Polo esse dicitur Grontlandia, nomen habet à viriditate ac multitudine syluarum. in Africa nullæ syluæ, præterquam in montibus, quæ naturam habent Septentrionis, vt posteà dicemus. & paulatim arbores proceræ æquè ac homines Meridiem versus eunti minores vidētur. sunt enim in Gallia Narbonensi querquus bipedales, quæ fructum ferunt, nec altiùs excrescunt. consimiliter metallorum omnium, præterquam auri, vis in Septentrione maxima: nulla ferè in Austro, nisi in montibus altissimis. eruptiones verò ignium & incendia maxima, versus Septentrionem feruntur. nam Chimæra, Gazeuale, Vesuuius, Aetna, Picus, Carpathus, ipsaq; terrarum vltima Thule (est enim in septuagesimo gradu sita ac penè tota maximis incēdiis ardet) tùm pleráq; loca, quę Olaus in Go

Gothiæ descriptione notauit, perpetuis ignibus flagrant. & Pyrenæi ab incendiis nomen habuerunt. vltra trigesimum ab AEquatore gradum nullæ memorantur: nec aquarum calidarum balnea; cuiusmodi sunt in Italia, Gallia, Germania & extrema Gothia. Illud est, opinor, quod Picus Mirandula obscurè admodum significat, his verbis, Qui cognouerit proprietatem Aquilonis, intelliget cur Deus mundum iudicabit per ignem. Atque hæc vetus est non modò Pici, sed etiam Heracliti, vt ait Plutarchus, & Hebræorum opinio; qui mundum aliquando deflagraturum, ignésque non è cœlo delapsuros, vt putat Magianus, sed ex intimis terræ visceribus erupturos confirmant. hoc autem incendium ad Septentrionem, non ad Austrum fieri necesse est, cùm hic aquæ; illic terræ globus promineat, qui conceptos ignes alit. Tametsi enim terrarum & aquarum orbem intuenti, tantùm terræ tegi quantùm detegi: & æqualis esse terrarum ac maris totius magnitudo videtur; nihilominus ea pars quæ libera est ab aquis, tota vergit ad Septentriones, si terminos Austri & Septentrionum, AEquatore, quòd in vniuersum fieri solet, definiam⁹. restat particula quędam Africæ & Americæ regionis. nam terra quæ dicitur Australis, ad ornatum infinita magnitudine pingitur, non ad rei veritatem.

Itaque aut Eſdrę verba interpretari neceſſe eſt aliter atque veteres; aut abſurdum erit quod ſcribit, Deum terræ ſeptem partes detexiſſe; aquas in ſeptima collocaſſe. abſurdius etiam quod veteres Peripatetici putarunt, terram decies aqua minorem. oporteret enim terram (vt nihil aliud quàm eius ſuperficies mundi centrum attingat) omnino aquis immergi, ſi vel ſepties aquarum globus terra maior eſſet, vt ex circuli ad diametrum ratione docemur: quantò magis ſi terræ cẽtrum in centro mundi conſtituatur? id autem neceſſe eſt, cùm ad fretum Magallianum, non procul ab aduerſo Polo, terræ globus aliquantùm emineat. mirum eſt tamẽ, ſed nauigationibus & experientia diuturna compertum, maris & aquarum molem à Septẽtrione verſus Auſtrum magno impetu ferri. quòd Cardanus cùm in Britanniam & Hyberniam traijciens à naucleris intellexiſſet, teſtatum reliquit: ſed cùm neque cauſas eius rei, neque effectiones inquireret, iuſtè reprehenſus eſt à Iulio Scaligere, quaſi figmentum illud per ſeſe inuexiſſet. quod cùm pertineat ad vniuerſam mũdi elemẽtaris, hominúmque naturam penitus intelligendam: tùm etiam ad id quod poſuimus confirmandum, ſcilicet terras ad Septentrionem, aquas ad Meridiem: hic exteriora calida humida; illic frigida ſicca: hic interiora frigida ſicca; illic calida

lida humida: obſeruationes veterum cum noſtris conferamus. Atque illud primum, quod Caldæi igneam triplicitatem Europę, aqueam Africæ tribuũt: deinde quòd Auſter, à Græcis ἐκ τῆς νότιος, quaſi ab humore Notus dicatur. eſt enim vẽtus ille calidus & humidus: Boreas frigidus & ſiccus: tùm etiam quòd aquarum decurſus à mari Sueuico per Cimbricã Cherſoneſum ad fretum Ixium, hinc ad Celticum & Hibericum littus omnium conſentione fertur. mare verò Caſpium per interiores & occultos aditus vt Męotis in Pontum euoluitur, atque hinc per Helleſpontum in Mediterraneum excipitur, poſt ad fretum Herculeum magna vis aquarum erumpit, vt in Meridiem aduerſum feratur. hæc naucleri & negotiatores teſtata reliquerũt, tum etiam eò nos Geographia & Hydrographia perduxit: nec temerè Plinius maiores ab Auſtro cieri fluctus prodidit, quàm ab Aquilone: tametſi rationem attulit inanem, cùm perſpicuum ſit contra fluxum maris Auſtrum niti. argumẽto eſt etiam quod Diodorus olim, & non ita pridem Aluareſius, deinde noſtri homines qui in Africã nauigarunt, vno conſenſu teſtantur, imbres vltra AEquatorem aſſiduos regiones infeſtare, vnde incrementa Nili. atque id Plinius libro II. teſtatum reliquit, perpetuos etiam ardenti æſtate rores Africam irrigare. cuius rei

cauſam

causam nullam adfert. postremum est quod sol ad Austrum, vbi locus, Hypogæi terrę propior est quàm ad Septentrionem, tota eccentrici latitudine; ac propterea molem aquarum eo pertraxisse videri possit. Hæc nostræ opinionis argumenta sunt, non solùm probabilia, verumetiam, vt opinor, ad assentiendum necessaria. Sed obijci potest ex Aristotele, febres ad Septentrionem acutiores, & caloris vim æstate quàm ad Austrum maiorem. de febris ratio est in promptu, quæ, coactis meatibus, facit vt etiam hyeme, vbique acuti morbi grauiores sint quàm æstate: sed absurdũ videri possit, in Europa homines magis æstate calere, quàm in Africa. illud tamen quasi cognitum ponit Aristoteles. & quidem Aluaresius scribit Abissinum Aethiopem, quo die Lusitaniam appulerat, cum legato Præsteianis, calore extinctum fuisse. iam verò Hispani queruntur in Gallia, se maiores ęstate quàm in Hispania sentire calores. quinetiam accepi à Purquero Germano, cùm Tolosæ ageret, ardenti æstate, maiores esse calores in agro Dantisco, id est, ad mare Balticum, quàm Tolosæ. quæ ratio fecit, opinor, vt Germani, auctore Tacito, hyeme, vere, ac ęstate, annum definiant; autumni bona perinde ac nomen ignorent. Dani verò, hyeme & æstate, vt Pœni, qui veris & autumni rationem non habent, quemadmodũ

Leo

Leo Afer ſcribit. cauſam caloris Septentrionalis, ad aëris inertiam & craſſitiem referemus. eſt enim Europa & Scythia plena fluminibus & fontibus, qui ex humore interno fluentes, efficiunt limoſa & paluſtria loca: hinc vapor denſus æſtate ſurſum euehitur, qui concepto calore ardentiùs vrit, quàm aër Africæ tenuis propter fluminum inopiam. quemadmodum igitur ignis ardentiùs vrit in metallo con ceptus quàm in ligno, & in hoc quàm in culmo: ſic in aëre graſſo vehementiùs flagrat quàm in tenui. quare ij qui thermas ſumptu minore calefieri volunt, ſolum aſpergũt aqua, vt vapor elatus & aër craſſior factus, calorem ſuſtinere poſſit. argumento eſt etiam illud quòd ęſtate, pluuio cœlo, ſudore & calore multò magis difluimus ac languemus, quàm aëre ſereno. neque tamen proptereà dicemus, exteriora Septentrionis Auſtralibus calidiora, quæ ſuapte natura ſunt frigida ſicca: ſed flantibus Auſtris, elatíſque vaporibus, aër calorem meliùs concipit ac tuetur. Africæ verò terra, lapides aquæ calefactæ, multò vehementiùs vrũt, quàm in Scythia, propter radiorũ acumen. commodiùs itaque ab Ariſtotele dici potuit, maiores aëris inflammationes æſtate fieri ad Septentrionem, vſque ad ſexageſimum gradum, quàm ad Auſtrũ. Atq; hæc in vniuerſum de moribus populorum, qui regiones planas

&

& æquabiles colunt, Nunc ſingularium diſcri-
men in locis montanis,paluſtribus, aridis,ven
toſis,ac tranquillis videamus.Hoc igitur inter
plana & montana intereſt in hominum natu-
ris, quod inter Auſtrum & Septentrionem:
& eadem ferè temperatura, ſi loca plana non
fuerint paluſtria. vt enim maximum frigus ad
Septentrionem, æquabiliter fuſum eſt in pla-
nis: ſic ad Auſtrum in montanis, & media re-
gione aëris tanta vis eſt frigoris ἐξ ἀντιπερι-
στάσεως τῆς θερμότητος vt nō magis Hyper-
boræi,ſi tamen vlli ſunt, quàm Lunæ montes,
aut Picus in inſula Tenariſe, mōs omnium al-
tiſſimus, gelu concreſcunt. id facilè colligitur
æſtatis habita ratione,qua tum maximè gran-
do in media regione aëris cogitur, quod hye-
me vix vnquam contingere videmus,quia fri-
gus vbique diſperſum, minorem vim habet,
falſum eſt igitur quòd putat Auerroes, qui
plantas & animantia vegetiora eſſe putat in
montibus, quod cœlo propiora ſint. diuinio-
res eſſent mōtani homines ac magis ingenio-
ſi, qui tamen valde rudes ac barbari ab omni-
bus appellātur.falſum etiam quòd Hippocra-
tes ſcribit, mutationes temporum in monti-
bus efficere hominum feritatem ac procerita-
tem. Cùm autem planæ regiones Septentrio-
nis ferè aquis immerſæ ſint, mōtes non item;
neceſſe eſt montanos duriores,robuſtiores, ac
vitæ

vitæ longioris esse, eóque meliore habitu quò montanæ aues & pecora palustribus; & montanæ arbores reliquis præstāt. & quoniam nulla ferè iuga, sed latera montium colūtur, temperatior est, ac magis salutaris, ea pars quæ ad Septentrionem conuertitur, vltrà quintum & quadragesimum à Polo gradum: citrà verò salubrior quæ ad Austrum. est enim magnum vtriusque discrimen: quod satis intelligunt ij, qui vel in montibus iter habuerunt. quod igitur de media regione ac populorum moribus diximus, non pertinet ad eos qui in Alpibus, Pyrenæis, Cemeno, Acrocerauniis, Hæmo, Carpatho, Olympo, Tauro, Stella, Caucaso, Imao, & Aruerniæ montibus positi sunt: tametsi cœli tractus est omnium temperatissimus. ab Australibus etiam excipiendi sunt accolæ Atlantis, Arabiæ montanæ, Bethæ, Angæi, Pici, Serraleonæ, qui mons ὄχημα θεῶν, à Plinio vocatur. sunt enim mōtani duri, agrestes, bellicosi, laboris patientes, miniméque ingeniosi. ídque non tantùm in montibus Septentrionis, sed etiam in ipso Atlāte, qui Tropico proximus est, magni ac robusti homines, cuiusmodi sæpe vidimus, nasci dicuntur; vnde legiones conscribunt Mauritaniæ ac Numidiæ reguli. illud certè admiratione dignū est, quòd qui montes Arabiæ tenent, nunquam feritatem & animi robur deponere potuerunt, sed

aut naturæ viribus, aut locorum præſidio freti, in ſumma libertate ſemper vixerunt. quinetiam Turcarum princeps, vt audio, ſexaginta millia aureorum illis tribuit, vt agro Paleſtino ac Damaſceno libere fruatur. Iam verò Marſi veteres Apennini accolæ, omnium Italiæ populorum ferociſſimi fuiſſe feruntur. vulgatum eſt illud, ſine Marſis triumphaſſe neminem. Vnde verò Goſtauus legiones conſcripſit, vt Sueciæ regnum inuaderet, niſi ex Dalecarlis qui Sueciæ montes occupant? Quid Heluetij? qui cùm à Sueciis originem traxerint, non modò ſeipſos, ſed etiam finitimos populos tyrannide oppreſſos, in libertatem vindicarunt: Auſtriæ principes ſæpe fregerunt: Germanis maximas clades intulerunt: imperii Germanici non minimam partem armis occuparunt: denique tantùm armis ac viribus profecerunt, vt principum cenſores & magiſtri vocentur. ex quo intelligitur id quod ait Cicero, Ligures montanos, ſuapte natura duros & agreſtes; maritimos, verſutos eſſe. omitto quàm diuturna bella, montani Cilices & Acroceraunij cum Turcis geſſerunt, quandiu potentiam eorum ducibus Caramanis ſuſtinuerunt ac repulerunt. his omnino repugnat eorum natura, qui in locis paluſtribus verſuntur, qui propter humoris copiam, maiores ſunt in eadem latitudine: vt Batauì ac Phryſij qui

qui Rheni ostia tenent, maiores sunt reliquis in eodem tractu Germanis: & Belgæ propter paludes & locorum planitiem, longiores sunt Britannis; quorum regio plana est, vt aiunt, miniméque palustris, sed arenosa. pessimè qui in locis palustribus & calidis versantur: vt in AEgypto & in Gallia Narbonensi, qua paludibus est immersa: illic pestes, hydrocele, vitiligo, lepra perpetuo grassantur. illic quoque videre est languentes homines & fœdos pallore vultus. est enim floridus color præcipuum temperatæ regionis argumentum. aridæ verò regiones, quantumuis caleant, salubres sunt tamen. nam Hispania, Numidia, Persia, Caldæa, Arabia felix, homines habent alacres, duros, ac cæteris in eodem tractu robustiores. cùm enim AEgyptus, Cyrenaica, Mauritania, Gallia Narbonensis, alba lepra infectæ sint, rarissimi tamen sunt in Hispania & Numidia leprosi, vt Leo Afer scribit. Facit etiam vnius interdum fluminis discrimen, naturas hominum discrepantes, cùm in longitudinem fluit (vt Danubius, Niger, Eridanus, Tagus, Asopus) quia Septentrionales ab Australibus diuidit, ne tam facilè societatibus & commerciis vtantur. quò fit vt capitalibus odiis sæpe diffideant. Australes enim qui Nigrum flumen accolunt, parui, debiles, subcineritij: qui ad Septentrionem

trionem ex altera parte maiores ac robuſtiores ſunt, ac penitus atri. nec mirum ſi Plato diis gratias egit, quòd Athenienſis eſſet; non Thebanus: Athenæ tamen ac Thebæ Aſopo flumine dũtaxat, ac xx. circiter milliaribus diuiduntur: ſed Athenienſes ad Auſtrum, Thebani ad Septentrionem conuerſi ſunt. qui ſunt in conuallibus ad Meridiem maiori calore vrgentur, quàm qui eodem tractu Septentrionem ſpectant: ita vt hi ad Scytharum; illi ad Auſtralium naturam magis accedant. inde fit vt qui Carpatho adiacent Meridiem verſus retorridi ſint: ex aduerſa parte candidi. eandem ob cauſam Galen⁹ homines tabidos in agrum Tabianum mittebat, inter Surentum & Neapolim, vbi vallis ad Auſtrum hyeme quoque veris temperiem habet. inde quoque morum diſſimilitudines ac diſcrepantes eorum naturæ qui Rhetiam, Carinthiam & Croatiam incolunt, ab Iſtris & Illyricis: & Inſubrum à Liguribus & Hetruſcis. ſunt etiam qui conuallibus vndique ambiuntur, qui maximis caloribus vruntur vltra quintũ & quadrageſimum à Polo gradum, propter mutuum radiorum concurſum, & concluſa vndique loca. cùm autem è montibus fontes & imbres limoſi fluant, neceſſe eſt fertilitatem maximam ingenerari. neque enim fabuloſa mihi videntur, quæ veteres de Mauritania & conuallibus vtriuſque Atlantis

tis prodiderunt, centesimam colligi messem: cùm his quoque temporibus Leo Afer quinquagesimam se vidisse fateatur. certè Plinius scribit, Mauritaniæ Procuratorem Augusto tritici granum misisse, quod c c c c. germina, paucis minus, haberet. magis incredibile est illud Strabonis de vallibus Tauri montis, racemos duorum cubitorum nasci: & ex vna ficu modios colligi septuaginta. eadem ferè de agro Damasceno, in conuallibus Libani montis. nota est Aruernorum Limonia, Taurinus ager, aurea vallis Pyrenęorum, Thessala Tempe, vallis Sedunensis, & Carpati conualles: quæ tanta fertilitate luxuriant, vt montium sterilitatem, conuallium vbertas abundè compensare possit. in hac igitur frugum copia, necesse est agriculturæ deditos esse incolas, rem militarem negligere, otium colere, delitiis diffluere. Id quod Athenęus libro XII. scribit, de Lydis & Vmbris deliciarum infamia flagrare. vtraque regio sita est in locis planis & humilibus. hinc Propertius, Meuaniam sitam loco plano & cauo dixit. talis etiã fuisse dicitur Sybaritarum, qui neque orientem, neque occidentem Solem videbant; quorum delicias & luxum describit Athenęus. sed ridiculè Alciatus, qui apud Plautũ & Catullum, qui porcos Vmbros appellant, parcos legit. multò etiam absurdiùs quòd apud Plutarchũ libr. 2. cap. x.

tritici granum

o sympo-

ſympoſiacῶn ὀμβρικὰς δαιτὰς ad Vmbros pertinere putauit, cùm de feris illic agatur: ſic enim ὀμβρίκια & ὀμβρίκαλα Aeliano & Aeſchylo dicuntur catuli ferarum, & qui ex oue & Muſimone fero animali naſcuntur, Vmbri à Latini dicti ſunt. ſunt igitur luxui dediti, qui fertiles eiuſmodi conualles habitant. cõtrà quàm accidit iis qui loca ſterilia colunt. ſunt enim in bello ſtrenui milites; in pace ingenioſi opifices, aut diligenter mercaturam exercent. eam ob rem Atticus ager ſterilis Athenienſes habuit artium inuentores (apud quos otium capitale fuiſſe memoratur:) vt Genuenſes apud Italos, Lemouices apud nos, Norimbergenſes apud Germanos. beatiores igitur illi frugum copia; hi verò ingenio. & quoniam aquę gelidę ex niuibus coactę in valles deriuantur; fit ſępiſſimè, vt ſtruma vel hydrocele capiantur. pręſertim ſi vallis ad occaſum & Septentrionem conuertatur. nam qu Valedocam agri Taurini vallem incolunt, omnes ſtrumas habent, & gulę tumores aut ton ſillas: amentes quoq; ſunt & inepti ad loquen dum, vt in Aquitania Labdani populi Labda ciſmo balbutiunt. Atque hi morbi ab aquis ad corpora deriuantur; ab his ad animum transfe runtur. quanta ſit in aquis ad mores immutan dos vis ac poteſtas, ex Hippocrate ſatis intel ligitur, nec pluribus ꝓpus eſt: illud tamen ani maduer

vmbri

madversione dignum quod scribit Plinius; Haliacamone flumine Greciæ oues fieri candidas, Axio nigras; Xanto flauas: hoc etiam Vitruuius confirmat. Ab aëre verò, quo maximè viuimus, vitia non minora; interdum etiam maiora oriuntur. quod tametsi in vniuersum diximus: singulare tamen est, quòd ventosa loca ferociores homines, ac mobiliores reddũt. quieta verò humaniores & constantiores. ratio perspicua est: neque enim tranquilla mens esse potest in eo qui huc illuc iactatur. cuius rei argumento est, quod in motu ac tumultu contemplari nemo potest: sed purgata mente ac perturbatione vacua, tùm etiam immoto corpore id fiat oportet: & quo quisque magis sapit, eò tardiores habet corporis & animorum motus. qui verò insaniunt, perpetuò corpore æquè ac animo iactantur. itaque nautas, opinor, aquarum & ventorum perpetua iactatio, barbaros & inhumanos reddit: vt vt sit, cõpertum est Thraciam, Galliam, Britanniam, Circassiam, Lybiam desertã, Lusitaniam, Persiam, Noruegiam, Noricum & Pannonias, quę ventorum impetu magis agitari dicuntur, populos habere mobiliores ac ferociores, quàm quæ regiones eodem cœli tractu quietæ sunt, vt Assyria, minor Asia, Italia, præter Liguriã, Aegyptus; vbi cœlum aureũ esse fertur. nam Circassij, qui Tauricam Chersonesum inco-

loca ventosa

lunt,cœli tractum valde temperatum habent; mirum tamen in modum feroces, perfidi, & crudeles esse dicuntur : at nusquam ventorum maior vis est . constat etiam nullos esse populos in Gallia Narbonẽsibus, Aquitanis & Prouincialibus ferociores:qui tamen aliis Australiores sunt:vt putem partim ab Altanis (sic enim vulgo & Plinio vocatur Vulturnus, qui Galliam Narbonẽsem perpetuo infestat) partim etiam à Coro, siue Circio, qui ab incolis Serra dicitur, & omnium violentissimè spirat, hanc feritatem & irrequietam animi agitationem ingenerari. Non parum etiam mores hominum & naturam immutãt confusiones populorum. neq; enim verum est ab eadem cœli temperie Scythas omnes sui similes esse,vt putauit Hippocrates : cùm vbique terrarum sua sit propria quædam temperatio . verior esset Empedoclis & Stoicorum opinio, qui, vt refert Plutarchus , dissimilitudines oris ab imagine animo concepta fieri putãt . nam belluarum similes sunt partus, quòd nullis cogitationibus, vt est apud Plinium, sed solo sensu mouentur:ita Scythæ,qui puras & naturæ congruentes amant voluptates,minúsque cogitationum varietate distrahuntur, similiores parentibus liberos procreare solent . alia tamen ratione ducor. nam in Aethiopia,vbi hominũ genus acutissimum & salacissimum esse diximus,

mus, nemo tam sui similis est, quàm omnes omnium. sunt autem parui, crispi, atri, simi, labeones, glabri, albissimis dentibus, nigris oculis. Scytharum nullam esse dissimilitudinem, tùm Hippocrates ipse, tum etiam Tacitus de Germanis scribit, & re ipsa compertum habemus, quò longiùs à medio disceditur, eò sibi similiores esse vultus. in regione media videmus infinitam hominum dissimilitudinem. cùm enim in illa regione omnium oculi flauescere debeant (nam ex atro, cæruleo & flauo, omnis illa varietas oculorum conflatur) videmus tamen præter flauos, glaucos, cæsios, nigros, rauos, & ex his infinitam confusionem. sunt nasuti, simi, crispi, nigri, candidi, rufi, ænobarbi, punicei, pallentes, nani, gigantes. hoc itaque tribuendum est hominum confusioni, qui ab extremis ad media, velut ad optimam temperiem confluere solent. nam illæ Scytharum, Gothorum, Turcarũ, & Tartarorum innumerabiles exercitus in media regione conuenerunt. nulli, præter Vandalos, in Africam traiecerunt, ex qua paulò post eiecti sunt. & cum Arabes ac Pœni, quos Saracenos veteres appellarunt, ex Africa, in Europam & Asiam colonias deduxissent, in media regione consederũt. nulli in Scythiam penetrarunt: cùm in Hispaniam, Italiam, & Græciam inuasissent, in Gallia cæsi ac prostrati fuerunt. post

etiam, Galli, Italiam & Hiſpaniæ magnam par
tem ſeruitute liberarunt. ſimiliter Celtarum
ac Romanorum coloniæ, veteres in media re-
gione ſedes quæſierunt: nullæ in Scythiam aut
in AEthiopiam deductæ. quemadmodum igi-
tur videmus ex animantium & ſtirpium diuer
ſis generibns, diuerſas naſci formas, vt in Mu-
lo, Pardo, Crocuta, Lyciſca, Cameloparde,
quæ parentibus diſsimiles ſunt: ita quoque iu-
dicandum eſt in hominum varietate. nihil fe-
rè Lyciſca ex lupo cõcepta differt à cane, quia
lupus nihil aliud eſt quàm canis ſylueſter, ipſi
Varroni. ſed Mulus ab Equo & Aſina; Came-
lopardalis, à Camelo & Panthera maximè dif
fert: ita ſi miſceantur Scythæ cum AEthiopi-
bus, dubium non eſt, quin hominum genus
varium ac diſsimile ſint edituri. ſcribit Athe-
næus, Ptolemæum Philadelphum hominem
in Scena exhibuiſſe, qui ore ac toto corpore
bicolor eſſet: vno quidem latere niger, dex-
tro candidus. Hinc igitur factum opinor, vt
Dani, Saxones, & Angli confuſi cum Britan-
nis, ferociores eos fecerint, ipſi euaſerint hu-
maniores. Britanni verò cùm ſedibus pulſi in
Galliam appuliſſent, animi feritatem ægrè
depoſuerunt, ſeque ipſos à Gallorum ſerui-
tute paulatim vindicarunt. idem iudicandum
puto de Saxonum colonia, quam Carolus
Magnus in Belgas deduxit. nam ij pro liber-

tate, fortißimè ſemper dimicarunt. neque enim vt ſtirpes, quæ aliò tranſlatæ, citò vim amittunt; & ſoli, vnde trahunt alimenta, naturam induunt: ita quoque homines, inſitam ſuę naturæ vim facilè mutant, ſed longa temporis diuturnitate. cùm enim Tectoſages Galli, fertilißima quęque Germanię loca occupaſſent, vt ſcribit Cæſar, temporis decurſu mores & naturam ita mutarunt, vt Cæſaris temporibus in eadem egeſtate & patientia qua Germani, permanerent: eodem victu & cultu corporis vterentur. itaque L. Memmius Conſul dimicaturus contrà Galatas, qui in magna bellicæ laudis opinione floruerant, Romanorū legiones metu Gallici nominis perterritas, in victoriæ ſpem erexit: cùm diceret Galatas iampridem Gallos eſſe deſiiſſe, iam Aſię delitiis effœminatos, & cœli tēperie feritatem amiſiſſe, vt nihil amplius eſſet ab illis metuēdum. rectè enim Cyrus apud Herodotum, molles, cœlo molli natos dixit. & quidem Turcæ, Scytharum animi ferociam paulatim deponunt, ac niſi militarem diſciplinam magno ſtudio coerent, facilè Moſchouitarum & Sarmatarum viribus frangerentur. Reſtat igitur vt videamus quantùm diſciplina poßit, ad immutandum hominum naturam. Duplex eſt autem diſciplina, diuina & humana: hæc praua aut recta. vtraque profectò tantam vim habet,

vt sæpius naturã vincat. nam si verissimè Hippocrates, omnia plantarum genera ἐφημερῶν putauit, quantò id verius est in hominum genere: aut quæ natio tam immanis ac barbara, quę nacta duces ad humanitatem perducta non fuerit? aut quę gens politissimis artibus imbuta, quæ humaniore cultu neglecto, in barbariem ac feritatem non aliquando degenerarit? atque eius rei cùm infinita sint exempla, nullũ tamen illustrius est quàm Germanorum, qui cùm à feritate belluarum, vt ipsi confitentur, non procul abessent: cùm in paludibus ac syluis ferarum more vagarentur: cùm inueterato quodam odio semper à litteris abhorruissent; nunc tantùm profecerunt, vt humanitate, Asiaticis: militari disciplina, Romanis: religione, Hebræis: philosophia, Græcis, geometria. AEgyptiis: Arithmetica, Phænicibus: astrologia, Caldæis: opificiorũ varietate, populis omnibus superiores esse videantur. & quidem Maciauellus, suæ ætatis Italos vrbanè increpuit, quòd cùm ingeniosi admodum sibi viderentur; attamen Germanos accirent, ad metiẽdos fines agrorum. quinetiam Leo Pont. Max. cùm Solis ac Lunæ cursum emendare vellet, legatos in Germaniam, vt olim Cæsar in AEgyptum, misit. Eadem disciplina fecit, vt cùm Arabes & Pœni suapte natura molles ac effœminati, militarem sciẽtiam colere

lere cæperunt, Asiæ & Africæ imperium occuparint. Consimiliter Massilienses, vrbanam disciplinam tanta cum laude coluerunt, vt omnium populorum sapientissimi ac iustissimi, clarissimo Ciceronis testimonio, fuisse putentur. De Lacedæmoniorum disciplina, planè incredibilia narrant historici: quæ tamen eò certiora sunt, quò ab hostibus eorum profecta videmus. Neglectæ verò disciplinæ, maius testimonium nullum esse potest, quàm de Romanis: qui cum anteà populos omnes, iustitiæ opinione, ac militari gloria superarent; nunc ferè ab omnibus vtroque superantur. sic enim existimo, Romanorum atque adeò Italorum naturam præstantissimam esse: sed nulla tanta naturæ bonitas est, quæ praua disciplina non corrumpatur. in his ergo quæ in hominum populari sermone versantur, & quæ ex iisdẽ fontibus quibus ego haurire quisque potest, non diutiùs immorabor; sed exemplis domesticis vtar. cùm maiores nostri vultus oblongos formosiores esse putarẽt, obstetrices sinsim perfecerunt vt longissimi viderentur: id quod videre est in antiquis statuis & imaginibus. In India occidentali, latissima frons est, & nasus miræ magnitudinis, id quod obstetricibus tributum legimus. quinetiam tradit Synesius, se fœminam in Africa vidisse, quasi formicam arte insectam, vt spectantibus voluptatem præberet.

præberet. ita verendum eſt, vt is habitus fœminarum, quo nunc vtuntur ad corporis formam venuſtiorem, efficiat vt partus anguſtiori thorace naſcantur, & mutata forma pulmonici euadant. Quòd ſi tanta conſuetudinis ac diſciplinę vis eſt in rebus naturalibus & humanis, vt paulatim abeat in mores, & naturę vim obtineat, quantò id verius eſt in diuinis? videmus enim religionum tantam vim eſſe ac poteſtatem, vt mores hominũ & corruptam naturam, penitus immutare videantur. quanquam vix fieri poteſt, vt naturę prioris veſtigia omnino tollantur. vt enim Germani, omnium magnarum artium ſcientiam infinito labore adepti fuerint: in illis tamen ornatus, venuſtas, ordo, ratio quàm in Gręcorum & Italorum ſcriptis elucere videmus, multorum iudicio deſideratur: ſed vt corporum, ita librorum magnitudinem amplectuntur. nam plura ſcripſit Muſculus, plura Martinus, & Eraſmus, quàm quis longiſsimo vitę decurſu legere poſſit. Auſtrales longè diſsimiles ſunt. paucis enim verſibus, omnia rerum diuinarum & naturalium arcana complectuntur: & vt corporum imbecillitatem ingenij viribus, ita librorum exiguitatem vtilitatis magnitudine compenſant. Extremum eſt, vt Ptolemęi & eorum errores refellamus, qui Zodiaci partes ac triplicitates, quas vocant, cuique regioni diſertè tribuunt,

tribuunt,ex quibus populorum naturam iudicari posse putant. Aiunt,Europam inter occasum & Septentriones positam, primę triplicitati,hoc est igneę,Leonis, Arietis, ac Sagittarij,Ioue ac Marte dominantibus subesse: Scythiam Asiaticam, inter Septentriones & Ortum,aëris triplicitati,puta Geminis, Libræ,& Aquario, Iouis & Saturni radiis coniunctis: Africam inter Occasum & Meridiem triplicitati aqueæ, id est, Cancro, Scorpioni, & Piscibus,cum Marte,Venere, & Mercurio: Asiam Australem, inter Meridiem & Ortum terræ parti,hoc est, Tauro, Virgini, & Capricorno, vnà cum Venere & Saturno. quæ non modò iis quæ anteà diximus,sed etiam ipsi naturæ & historiis valde repugnant. erroris initium attulit locorum ac Geographiæ ignoratio, quæ tanta fuit, vt veteres nonnulli, Oceanum flumen;Hiberiam vrbem esse putarent.ac Ptolemæus ipse,qui aliis præluxit, in quantis erroribus versaretur, satis intelligunt in eo genere mediocriter eruditi. errorem auxit motuum cœlestium ignota ratio. vix enim Caldæi annos mille quingentos in eo studio consumere potuerũt, vt ex historia sacra & eorum obseruationibus,quibus vtitur Ptolemæus, intelligi potest. neque verò motum orbis octaui capere potuerunt: at ne Ptolemæus quidem motum trepidationis obseruare. hæc enim Arabum,

bum, Hiſpanorum, & Germanorum ſtudiis paulatim cognita ſunt. quòd enim Caldæi, vt eſt apud Ciceronem, iactant ſe c c c c. & ſeptuaginta annorum millia in periclitandis, experiundíſque puerorum animis poſuiſſe, falſum eſt. nec huius opinionis leuitas, à ſe ipſa confutata deſiderat orationem meam; neque enim ignoraſſent ea, quæ à nobis temporum decurſu cognita, perceptáque ſunt. Eſt autem omnino inexplicabile, quod de ſignis Zodiaci prodiderunt, cùm ab illorum obſeruationibus ad hæc vſque tempora, Zodiaci partes omnes, ac ſigna integra, locum mutarint. nam prima ſtella Arietis, quę annos ſexcentos antè Ptolemæum, primam partem eius ſigni occuparat, ad vigeſimam octauam peruenit. itaque poſt Caldæorum obſeruationes, ſignum integrum & multò ampliùs percurrit. Pleiades, quæ illis temporibus Tauri caput, nunc Geminos tenent. Reguli ſtella, quæ tùm erat in Cancro, nūc vigeſimam partem Leonis præteriit. quid autem Arieti cum Piſcibus, Leoni cum Virgine, Tauro cum Geminis? quid igni cum aqua commune? at ignea ſydera in aqueum ſignum conceſſerūt. nam ſi nonum orbem fingamus, id quod neceſſe eſt, nulla tamen in eo ſtella. igitur ſtare nullo modo poteſt, illa de triplicitatibus doctrina. ſed Ptolemæi exemplis vtamur. quid eſt enim abſurdius, ac tanto viro indignius

dignius (si tamen eius libri auctor est) quàm Phœnices & Caldæos. propterea simplices, humanos & syderum obseruatores appellare, quòd Leoni ac Soli subijciantur? idem tamen Babylonem, Asyriam, ac Mesopotamiã, Virgini & Mercurio subjecit, ac propterea Caldęos scientiarum amatores esse confitetur. Iudęos autem. Syros ac Idumęos, audaces & impios, quòd Arieti, Scorpioni, & Marti sint obnoxij. at omnium historicorum summa consensione, Syri adeò tractabiles sunt, vt ad seruitutem; Iudæi ad religionem nati videantur. Idumæis verò, nihil mollius fieri potest (excipio montanos) id quod Cicero Pompeij cineribus obiecit; Putabat, inquit, cùm Syris ac rege Nabathęorũ, sibi rem esse. sunt igitur hęc τῶν πρὸς τι, quia Syri & Idumæi ad Aegyptios, quals fuit Ptolemæus, Septentrionales sunt, partim etiã mõtani. ridiculè tamen Cardanus, eius libri interpres, qui quòd signa locũ mutasse intelligeret, ab ætate Ptolemęi ad hęc vsque tempora, tradit, Hispanos, Britannos, ac Normãnos, rapaces & versutos euasisse, & cordi Scorpionis nunc subijci putat, quos olim idos ac probos fuisse scribit, cum Sagitario ubessent. sed illi repono quòd Appianus de Cassio scribit. Cùm enim Romanorum exercitus Parthorum sagittis cæsus esset. Cassius verò reliquias ad se confugientes seruare conaretur,

naretur, Caldæus illum admonuit, vt tantiſper tempus protraheret, dum Luna Scorpione decurſo, Sagittarium attigiſſet: tum ille; Magis inquit, Sagittariũ metuo quàm Scorpionem: ita quoque Britannorum ac Normãnorum ſagittæ nobis non ſcorpiones nocuerunt, cùm vniuerſam penè Galliam bellis ciuilibus iactatam, occupauiſſent: ac noſtros exercitus ſagittis confeciſſent. Hæ igitur Cardani diſciplinę ſi locum habeant, rerum naturam conuelli & labefactari oportet: tùm plagam Aquilonis ad Auſtrum conuerti, ac pro Germanis audacibus, molles AEgyptios: Afros bellicoſos, prò ignauis hominibus naſci. quòd ſi Cardanus, ſtellas permutatis locis ſignorum vim confudiſſe putat, quid fiet Ptolemæo cuius ipſe iudicia de ſyderibus tantopere probauit? quid ipſi Cardano, qui veterum apoteleſmata ſua auctoritate alibi ſemper cõfirmauit? quinetiã, vt de multis vnum exẽplum afferam, Sleidanus ſcribit in eccleſiaſtica hiſtoria, Carolũ V. Imp. Iiſdem kalẽdis quibus natus erat, Imperatorẽ creatum fuiſſe: Franciſcum regem Gallorum cepiſſe; de Germania triumphaſſe. habuit autem in ortu Capricorni ſidus, vt Cardanus confitetur, quo ſydere natus erat Auguſtus, qui proptereà numum fœlici ſydere Capricorni percuſſit: hoc enim voluit Horatius, cùm Heſperiæ tyrãnum Capricornum appellauit, quo
loco

loco interpretes omnes lapsi sunt. Eodem sydere, Cardanus natum scripsit Carolum Burbonium, Cosmum Medicem, & Selimū principem Turcarum, qui VII. kalendas Septemb. eodem mēse quo M. Antonium Augustus vicit, id est, sextili: regem Persarum Hismaëlem in Galderanis campis fregit: biennio post iisdem kalendis Campsonem Sultanum de imperio deiecit. iam verò cōstat ab Augusti temporibus ad Selimum & Carolum V. omnia sydera locum mutasse, & gradus septemdecim percurrisse. Capricorni tamen vis eadem est. nam Augustus, Carolus V. & Cosinus Medices, anno decimo nono imperium acceperūt: quis igitur populorū mores, & cœlestium corporum vim putet à triplicitatū ratione duci, cùm syderibus permutatis, non immutetur natura? quod etsi antea planum fecimus; planius tamen & illustrius erit. si quis à Ptolemęi tēporibus, vel etiam à Cæsare maximas planetarum coitiones (inferiores omitto) cum historia coniūgat. nihil autem illustrius est in historia quàm bellorū motus. & quoniam Scorpioni Martē pręesse aiunt, in eo sydere coierēt planetę superiores, cùm inter Pōpeium & Cęsarem ciuilia bella toto terrarum orbe exarserunt, imperij verò ac Reip. cōuersio in Europa cōtigit, quam tamen Ptolemæus, Arieti, Leoni, ac Sagittario subiecit; Africam Scorpioni,

Piscibus

Piſcibus & Cancro. eadem coitio in Scorpione contigit anno D.C.XXX.quo tempore Arabes ex Aſiæ deſertis erumpentes, vniuerſum penè terrarum orbem armis domuerunt, nouas leges tulerũt,religiones confuderunt, imperia Perſarum deleuerũt; poſtremò,linguam Græcam, Latinam, & Perſicam, in Aſia & Africa ſuſtulerunt. hæc autem mutatio in Auſtrali Aſia contigit, quàm Ptolemæus,Tauro, Virgini & Capricorno ſubeſſe putauit. eadem coniunctio incurrit, in annum M. CCCC. LXXXIIII. cùm repente Italia, quæ diuturna pace conquierat, tùm ſuis,tùm Gallorum, & Hiſpanorum armis eſt obſeſſa: quæ bellorum calamitas Heſperides inſulas & nouum orbem inuaſit. tùm verò inaudita morbi lues ab Hiſpanis inuecta totam Europam populari cœpit. conuerſiones verò maximæ quæ ad Africam pertinebant, in Europa & America contigerunt.Rurſus anno Chriſti LXXIII.iidem Planetæ in Sagitario coierant, cùm Otto,Galba, Vitellius, & Veſpaſianus imperium Romanorum perturbarunt. nuſquam tamen grauiora bella quàm in Palæſtina, nec maior clades quàm Iudæorũ,quos Ptolemæus Scorpioni ſubjecit.& cùm anno Chriſti CCCCXXX.planetæ in Aquarium incurriſſent,repente legiones Gothorum ab extrema Septentrionis plaga in Europam influentes Romanorum

norum imperium oppresserunt. Orientalis Asia quieuit, quam Aquario Ptolemæus obligarat. rursus in eodem Aquarij sydere coierũt anno M.CCCXLVIII. quo tempore Germania maximo terræ motu; Appulia bello concussa: & sacra lues ab ortu versus occasum serpere cœpit, ac totam Europam infestare, quæ tamen nihil habet cum Aquario commune, vt ipsi volunt. eadem traiectio recurrit anno CCCXII. in sydere Capricorni, quem Asiæ meridionali tribuunt. secuta est trium Imperatorum & legionum Romanarum maxima strages, cùm Imper. Constantinus contrà Senatus P.Q.R. voluntatem vi & armis imperium inuasit, totiúsque imperij Romani leges, & Rempublicam paulo momento conuertit, omnia tamen in Europa: quæ, si Ptolemæo credimus, nihil ad Capricornum, nec rursus ad Pisces: in quibus tamen coniunctio magna contigit anno Christi M. CCCCLXIIII. quo tempore tyrannides ac bella ciuilia totam Europam inuaserunt. Eduardus III. Henricum Anglię regem necauit. Zadamachus Tartarorum princeps, à suis regno deiectus, ad Lituanos fugit. eodem tempore, coniuratio Prutenicarum vrbium facta est: Fridericus Imperat. à suis Viennæ obsessus: Ludouicus XI. Galliæ rex, principum coniuratione penè oppressus: Florentiæ maximæ seditiones: Sa-

xoniæ quoque vrbes cum ducibus Brunſuicen ſium bella geſſerunt : Scander Albaniæ dux à Turcis defecit, eóſque magnis cladibus afflixit. nihil tamen in Africa geſtum video. eodem in ſigno coitio facta eſt an. M. D. XXIIII. quo tempore Gallia bellis ciuilibus, Germania verò tota nobilium ac plebeiorum inter ſe concurrentibus, armis fœdiſſimè quaſſata eſt: Rex ipſe Gallorum ad Papiam captus: ac Roma paulò poſt ab Hiſpanis, Rhodus à Turcis eſt expugnata. tùm eluuiones aquarum maximæ, quibus orbem terrarum inundatum iri prædixerant. nihil tamen in Africa geſtum accepi. ſed infinitum ſit omnia perſequi. Quare cùm magnæ illæ traiectiones, rerum conuerſionem, varióſque bellorum motus ſignificēt, nec tamen vllius obſeruatione cognitum, aut diſciplina perceptum ſit, quæ quanque regionem ſigna fixa magis afficiant, nihil certi de eo genere ſtatui poteſt ex illorum præceptis: tametſi non dubito, quin obſeruatione diuturna diſciplina certior conſtitui poſſit: ſi quis ſuperiorum temporum hiſtorias, & coitiones ad initia recurrendo colligere velit. verbi gratia ex Polybio intelligi poteſt Olympiade centeſima quadrageſima rerum omniū quaſi conuerſionem quandam contigiſſe, atque iiſdem temporibus Philippum iuniorē Macedoniæ, Achæum Aſiæ minoris, Ptolemæum Philopatorem

torem Aegypti, Annibalem Carthaginēsium, Antiochum Syrię, Lycurgum iuniorem Lacedęmoniorum imperio simul successisse: ac subinde Romanis aduersus Pœnos, Antiocho in Ptolemæum, Achæis & Philippo contrà Lacedæmonios & Aetolos bella grauissima intercessisse. consimiliter ex Diodoro & Iustino colligemus, seruilia bella iisdem temporibus in Sicilia, Græcia, & Asia contigisse. & eodem momento, Spartacum latronem fugitiuorum armis Italiam inuasisse, quo Piratæ Mediterranei maris imperium occuparunt. rursus libertate seruis à Muhamede proposita, Christianos quoque seruos ad pileum vocasse, vt paulò post nulla ferè vestigia seruitutis extarent. contrà verò tyrannides iisdem penè temporibus orbem terrarum infestasse, cùm Muhamedes magnus, duos Imperatores & quatuor Reges fregit. Ludouicus XI. Gallorum Rex, omnium primus, suos seruitute oppressit: Christiernus, Suecos miserabili tyrannide afflixit: Zadamachus, Tartaros: Eduardus III. cæso rege, Anglos: Circassij Memmeluchi, Aegyptios: Vssumcassanus, Persas: Pandulfus, Senenses: Franciscus Valorius, Florentinos: Ludouicus Sfortia, Mediolanenses: Ioannes Bentiuolus, Bononienses: Baleo, Perusinos. Idem quoque de litteris ac disciplinis relinquitur iudicandum. simul enim ac

ſemel doctorum hominum magna vis erupit. deinde quaſi extincta memoria litterarum rurſus in lucem alij prodierunt. nam Plato, Ariſtoteles, Xenocrates, Timæus, Architas, Iſocrates, & oratorum ac poëtarum infinita multitudo ſimul floruit: longo poſt interuallo, Chriſippus, Carneades, Diogenes ſtoicus, Arceſilas in lucem venerũt. rurſus eadem ætate Varro, Cicero, Liuius, Salluſtius; deinde Virgilius, Horatius, Ouidius, Vitruuius claruerunt. nec ita pridem Valla, Trapezuntius, Ficinus, Gaza, Beſſario, Mirandula ſimul floruerunt. Si quis igitur collectis rerum memorabilium locis ad ea traiectiones maximas accommodarit, & regiones affici, aut Reſpublicas mutari perſpexerit, tùm ſcientiam de moribus & natura populorum efficiet pleniorem: tùm etiam de omni genere hiſtoriarum, multò veriùs ac meliùs iudicabit.

DE

De statu Rerumpublicarum. Cap. sextum.

CVM HISTORIAE magna sui parte in Rerumpublicarum statu & conuersionibus explicandis positæ sint, consequens est ad consummatam historiarum rationem initia, status, & exitus imperiorum breuiter explicare: præsertim cùm nihil sit in toto historię genere magis frugiferum ac fructuosum. cętera quidem ad agnitionem animi pulcherrima, & ad conformandos cuiúsque mores valde præclara iudicantur: quæ verò de ciuitatum initiis, incrementis, statu, inclinatione, ruina, percipiuntur ab historicorum lectione: non singulis modò, verumetiam vniuersis adeò necessaria sunt, vt Aristoteles nihil efficacius putet ad hominum societates stabiliendas ac retinendas, quàm Reipub. moderandæ scientia informari. de qua tamen tam varię sunt magnorum virorum, tamque discrepantes sententiæ, vt mirum videri debeat, tot sæculis neminem adhuc constituisse, quis esset optimus ciuitatis status. etenim Plato cùm nullam Reipublicæ gerendæ scientiam esse puta-

ret,aut ita difficilem ad intelligendum, vt eam nemo caperet; legum tradendarum ac ciuitatis bene instituendæ rationem hanc animaduertit:si viri prudentes omnibus omnium Rerumplicarum moribus ac legibus collectis,eas inter se cōpararent,& ex his optimum Reipublicæ genus conflarent. quod quidem consilium,Aristoteles,quoad eius fieri potuit,secutus videtur;non tamen assecutus.pòst Aristotelem, Polybius, Dionysius Halicarnassæus, Plutarchus,Dio, Tacitus (eos omitto,quorū scripta interciderunt) multa de Repub. præclarè & grauiter in historiis dispersa reliquerunt. multa quoque Maciauellus, primus quidem,vt opinor, post annos mille circiter ac ducentos quàm barbaries omnia cumularat, de Republica scripsit,quę omnium ore circunferuntur: nec dubium est, quin multò plura veriùs ac meliùs scripturus fuerit, si veterū philosophorum & historicorum scripta cum vsu coniunxisset. hoc quidem illi defuisse Iouius tradit, & res ipsa loquitur. hunc secuti Patritius. Th.Morus, Rob. Britannus, Garimbertus,multa grauiter & copiosè,de ferendis moribus, de sanandis populis, de principe instituendo,de legibus stabiliendis: leuiter tamen de statu;nihil de conuersionibus imperiorum: & ea quæ Aristoteles principum σοφίσματα, seu κρύφια; Tacitus imperij arcana vocat, nè attige-

attigerũt quidem. alij aliquot Rerumpublicarum imagines puras, nulla ſubiecta ratione, velut hiſtoriã ob oculos poſuerunt. excipio Contarenum, qui Reipub. Venetę formam, quam ipſe omnium pulcherrimã iudicabat; non modò ad intuendum propoſuit, ſed etiam ad imitandum. atque hi ferè ſunt quorum de Republica ſcriptiones habemus: qui tametſi tam accurtè quàm decuit eo de genere ſcripſiſſent, nihilominus ea breui methodo complecti neceſſarium ducerem: quantò magis ſi à multis multa deſiderantur? Quamobrem vtile viſum mihi eſt, ad eam quam inſtituto methodum, philoſophorum & hiſtoricorum de Republica diſputationes inter ſe & maiorũ imperia, cum noſtris cõparare, vt omnibus inter ſe collatis, vniuerſa Rerumpublicarum hiſtoria planiùs intelligatur. hunc etiam fructum ex ea diſputatione feremus, quod quæ leges in regia poteſtate, quæ item in populari & optimatũ ſtatu neceſſariæ ſint (harũ enim legum tam magna varietas eſt, quam Rerumpublicarum) faciliùs intelligemus. Sed ne plus auctoritatis in diſputando, quàm rationum momenta quærantur, priùs Ariſtotelis definitiones de ciue, de ciuitate, de Republica, de ſummo imperio, de magiſtratu; quæ ſunt huius diſputationis fundamenta, neceſſariis argumentis refellendæ ſunt, deinde noſtram de ſingulis opi-

nionem explicabimus, & inueteratũ errorem de ſtatu temperato reijciemus: tùm de tripli-ci Republica ſuo ordine dicemus: poſtea de cõuerſionibus imperiorum: poſtremò de optimo ſtatu. Ciuem definit Ariſtoteles, iudiciorum, magiſtratus, & conſilij capiendi poteſtate, quam definitionem populari tantùm imperio conuenire fatetur. ſed cùm definitio debeat eſſe vniuerſorum, nullus Ariſtotelis iudicio ciuis erit, niſi natus Athenis, & eo tempore quo Pericles: cęteri in ſua ciuitate exules aut peregrini, qui ab honoribus, iudiciis, & conſilio publico prohibentur. quid igitur fiet Imperatori Antonino, qui omnes homines liberos monarchię Romanę finibus comprehenſos, promulgata lege ciues Romanos eſſe iuſſit? nam ſi Ariſtoteli credimus, peregrini fuerunt ſublata populari poteſtate. quæ opiniones cùm abſurdæ ſint, ac ciuitatibus pernicioſæ, & illa ex quibus ſequuntur abſurda videri neceſſe eſt. atque hæc Ariſtotelis ſententia, Contarenum, Sigonium, Garimbertum, ac pleróſque alios impulit in errorem: nec dubium eſt quin multis ciuitatibus bellorum ciuilium magnam præbuerit occaſionem. quid ſi ne populari quidem Reipublicę congruit ciuis hęc ab Ariſtotele allata deſcriptio? nam Athenis, vbi Reſpublica maximè omnium popularis fuiſſe dicitur, quarta claſſis infimorum

Quid ciuis.

ac

ac tenuium, id eſt, populi pars longè maxima, lege Solonis, ab honoribus, à Senatu, à magiſtratuum ſortione arcebatur, vt Plutarchus ſcribit. Idem magiſtratuum definit imperio, iuriſdictione, & conſilij capiendi iure. ex quo innuit eum qui adeptus ſit ea quæ ciuis adipiſci poteſt, appellari magiſtratum, vt ciuis aptitudine tantùm ac poteſtate; ſed ne ſubtiliùs agere videamur, quiſnam igitur in Republica magiſtratus iſta ratione dici poterit, cùm tanta magiſtratuum paucitas ad cōſilium admittatur? nam vbique ferè imperio ac iuriſdictione caret Reipublicæ Senatus, & ea quæ decernit, non priùs vim habitura ſunt, quàm à populo, vel optimatibus, vel principe ſanciantur, vt poſteà planum faciemus. ſed quid argumenter, cùm ipſe Ariſtoteles multa genera magiſtratuum extremo libro enumeret, qui nec imperium, nec iudicium, nec conſilij capiendi ius ullum habent? Cùm verò Rempublicam ciuitatis ac magiſtratuum deſcriptionem vocat, planè ciuitatem Republica priorem facit, vt ciuitas ſit quædam hominū multitudo ſine magiſtratibus & imperiis; Reſpublica verò ciuiū ac magiſtratuum deſcriptio. ſed ſi plures vnum in locum coeant ſine legibus & imperiis, vt nemo rem communem quæ nulla ſit, ſed priuatam quiſque tueatur, ſi nullæ pœnæ ſint improbis, nulla præmia bonis conſtituta, vbi

nam

nam ciuitatis imago exiſtere poteſt? hæc igitur congregata multitudo, non ciuitas debuit, ſed ἀναρχία, vel aliò quàm ciuitatis nomine vocari: cùm eiuſmodi homines ἀπόλιδες ſint, vt eſt apud Homerum, καὶ ἀθέμιστοι. Iam verò ſummum imperium, quod ipſe κύριον πολίτευμα vocat, & κυρίαν ἀρχὴν, in quo verſatur maieſtas ac Reipublicæ ſtatus, nuſquam definit. niſi putemus id voluiſſe, cùm tres omnino ſtatuit Reipublicæ partes; vnam in conſilio capiendo: alteram in creandis magiſtratibus: poſtremam in iuriſdictione. ſed imperium quod ſummum dicitur, eiuſmodi eſſe debet, vt nulli magiſtratui tribuatur: alioqui ſummũ non ſit, niſi populus aut princeps imperio ſe penitus ſpoliaret. is autẽ cui ſummum imperium dabitur, niſi precario detur, non iam magiſtratus, ſed princeps erit. conſilij verò de Republica capiendi ius, etiam priuatis conceditur, & iuriſdictio minimis quibúſque. non pertinent igitur ad ſummum imperium. itaque nulla pars eſt ex his tribus, in qua imperij ſummi maieſtas elucere poſſit, præterquàm in magiſtratuum creatione, quæ ſolius principis eſt, vel populi, vel optimatum pro ciuitatis cuiuſque ſtatu, at multò magis ad ſummum imperium pertinet, leges iubere ac tollere: bellũ indicere ac finire, extremum ius prouocationis, vitæ denique ac præmiorum pote-

potestatem habere. quòd si demus Aristotelem noluisse summum imperium, sed Reipublicæ administrationem significare: illud quoque fatendum erit, nusquam imperium summum ab eo definiri, nec omnino Reipublicæ statum, quia status in summo imperio versatur. gubernatio verò ipsa Reipublicę, quę longè latè patet, breuiùs fortasse & commodiùs, decretis, edictis, & executione definietur. quartum nihil est, & his tribus omnia Reipublicæ munera, imperia, magistratus, honores continentur. verbi gratia; Senatus bellum decernit: princeps edicit: milites exequuntur. in iudiciis, decernunt etiam priuati iudices & arbitri: iubent magistratus: exequuntur apparitores. quæ sæpe fiunt ab vno & eodem. cùm igitur decernant & edicant magistratus, non possunt edicta, quæ Latini iussa, & imperia vocant, τὸ κύριον πολίτευμα significare: multò minùs decreta vel executiones, in quibus iurisdictio consistit. Quæ cùm ita sint, certiora principia, si modò fieri potest, ac magis explorata, quàm quæ hactenus allata sunt, quæramus. Sic igitur statuo familiã aut collegium Reipub. veram imaginem esse: & quemadmodum in vnius hominis solitudine, familia consistere nequit: ita nec Respublica in vna familia, vel in vno collegio. quòd si plures iisdem lectis contineantur, nec tamen alter alteri

pareat

pareat aut imperet,nec vnus omnibus,nec singulis pauci; nec singulis vniuersi, non poterit familia vel collegium sibi constare, quòd non aliter quàm imperio domestico retinetur. contrà verò si plures, puta vir, vxor, liberi, serui; aut plures collegæ eiusdem imperio priuato, ac domestica potestate retineantur, familiam aut collegium efficiunt: modo tres in collegio personæ fuerint, vt Neratio placet, in l. Neratius. de verb. signific. & in familia tres personæ cum matrefamilias imperio patrisfamilias subiiciantur: vt voluit Vlpian. in l. detestatio. de verb. signific. si eius verba cum Apuleij oratione coniungamus. is enim quindecim personas populum cōstituere scribit: id est quinque collegia vel tres familias: sic enim familia quinque personas, collegium tres complectetur. tres ergo pluréſve familię, aut quinq; pluráve collegia Rempublicam constituunt, si legitima imperij potestate simul coniungantur: si familiæ, vel collegia à se inuicem diuisa sint, nec communi imperio coerceantur, ἀναρχία debet non Respublica vocari: nec refert vtrū eodem in loco familię coeant: an locis ac sedibus seiungantur. non aliter atque familia dicitur eadem, tametsi paterfamiliæ seorsum à liberis & seruis, aut hi à se inuicem locorū interuallo distant; modò patrisfamilias imperio legitimo ac moderato coniungantur. moderatum

fatum dixi, quia hoc maximè differt familia à Republica, quod hęc ſummum & publicum, illa moderatum & priuatum imperium habet. ita quoque Reſpublica dicetur eadem ex pluribus cōflata familiis, etiam ſi locis ac ſedibus à ſe inuicem diuellātur, modò ſint in eiuſdem imperij tutela: ſiue vnus imperet omnibus: ſiue ſingulis vniuerſi : ſiue pauci vniuerſis. Ex quo illud efficitur, vt Reſpublica nihil aliud ſit, quàm familiarum, aut collegiorum ſub vnum & idem imperium ſubiecta multitudo: ciuis autem qui communi libertate fruitur, ac imperij tutela. nam quòd Tullius Rempublicam definit, hominum multitudinem bene viuēdi cauſa ſociatam : finem quidem optimum ſignificat, non Reipublicæ vim & naturam. hæc enim definitio, pertinet etiam ad cœtus Pythagoręorum, & eorum qui bene viuendi cauſa ſimul coeunt: non tamen Reſpublicę dici poſſunt, ſine magna Reipublicę & collegij cōfuſione. pręterea ſceleratorum quoque familiæ ſunt, non minùs quàm virorum bonorum, quia non minùs homo eſt ſceleratus quàm bonus. idem quoque de Republica iudicādum relinquitur. quis enim dubitat, quin maxima quæque imperia ſint à latronibus vi conſtituta? Hæc igitur Reipublicæ definitio à nobis data, pertinet ad vicos, vrbes, ciuitates, & principatus, quantumuis latè pateant, modò eiuſdem

eiuſdem imperio coerceantur . neque enim locorum anguſtiis, vel amplitudine Reſpublica deſcribitur : vt neque magis animal eſt elephas quàm formica, cùm vtrique mouendi ac ſentiendi vis inſit : ita non minùs Reſpublica dici debet Rhaguſia vel Geneua , quarum dominatus penè mœnibus ipſis concluditur, quā Tartarorum imperia, quæ iiſdem regionibus quibus ſolis curſus definiuntur . itaque abſurdum eſt quòd Ariſtoteles ait ; nimis magnam multitudinem hominum , quanta fuit Babylone, gentem eſſe non Rempublicam . at nullum eſt imperium commune gentium inter ipſas , neque verò lex vlla : Babylonij autem non ſolùm iiſdem imperiis , magiſtratibus, ac legibus , ſed etiam mœnibus continebantur. quid igitur Reſpublica niſi hoc eſt? Obſcurius tamen videtur quòd Cicero alicubi Rempub. definit cœtum multitudinis iuris conſenſu & vtilitatis communione ſociatum : quod quidem ſi admittatur , non ſatis erit ciues eodem imperio,niſi legibus iiſdem ſimul deuinciantur . ſed abſurdum ſit imperium Turcarum, quod populos habet nulla iuris ſocietate ſibi cohærentes, Rempublicam non eſſe , cum iiſdem magiſtratibus & imperiis, ſimul coniungātur. erit autem Reſpublica vel anarchia: non hoc;illud igitur. Ex quo ſequitur Rēpublicam eodem imperio definiri : ciuitatē imperio ac
iure:

iure:vrbem autem,quę non ſolùm imperiis ac
legibus, verumetiam mœnibus iiſdem ſuos
ciues amplectatur. itaque vrbs vicos; ciuitas
pagos,interdum etiam vrbes & oppida modò
iuris ſocietate coniuncta; principatus ſiue di-
naſtia, vtamur hoc verbo, plures ciuitates;
Reſpublica denique veluti genus hæc omnia
complectitur. ſic enim Cæſar; Omnis,inquit;
ciuitas Heluetia in quatuor pagos diuiſa eſt.
& Cicero Tuſculum municipium Romana ci-
uitate contineri dixit: aliter quàm Bartolus,
qui ciuitatem muris definiit, in l vrbis appel-
latio. de rerum & verborum ſignificatione.
& ad legem municipalem, municipem genus
ciuis appellauit, nec ratione, nec auctoritate
cuiuſquam adductus. Nam Cenſorinus apud
Appianum in Lybico reſpondit legatis Car-
thaginenſium, ſe vrbem quidem Carthaginis
deleturum: ciuitatem verò Carthaginis ac ci-
ues ſuis legibus vtentes;id quod Romani pro-
miſerant relicturum, nec ciuitatem ipſam in
muris aut area conſiſtere. quemadmodum
igitur maior eſt eorum coniunctio, qui ſunt
eiuſdem vici, quàm vrbis: ita maior eſt eo-
rum propinquitas, qui ſunt eiuſdem vrbis
quàm ciuitatis: quòd non modò imperia,
iudicia, leges, inſtituta ciuibus inter ſe com-
munia, verumetiam vrbis ipſius tutela, fo-
rum, fana, porticus, viæ, theatra, ſacrificia,
multæ-

multæque cum multis amicitiæ rationésque communes sint. vt cùm Romana Respublica ex Albanorũ tribus omnino millibus coaluisset in eodem agello, primùm Antemnates, Camerinos, Crustuminos, Sabinos; post etiam Albanos victos partim eadem ciuitate: partim iisdem agris & mœnibus excepit. cùm autem Tusculanos, Aequos, Volscos, Hernicos, bello fregisset, non in vrbem aut agrum Romanum, propter loci angustias, sed tamen in Rempublicam admisit, & saluis eorum legibus, honores & magistratus capere voluit: qui ciues eodem quo alij nomine; proprio municipes: incolæ autem agri Romani veriùs Quirites dicebantur, quorum fuit conditio melior. hinc illa M. Scauri vox ad auum Ciceronis, quòd Arpini quàm Romæ viuere mallet; Vtinam M. Cicero isto animo atque virtute in summa Republica, quàm in municipali viuere maluisses. huius nepos orator, non modò in vrbe domicilium quęsiit, sed etiam domum quinquaginta millibus aureorum æstimatam: nihilominus tamen nouus homo, & peregrinus est ab aduersariis appellatus: nouus quidem; quòd primus in sua gente honores esset adeptus: filius nobilis; quia patrem nouum habuit: ille peregrinus contumeliosè dictus, quòd Arpini esset, non in agro Romano natus. Ex quo existit illud, variæ ciues à Latinis vsurpari, ac ci-

ues

ues vrbanos meliori conditione fuisse quàm ciues coloniarum, quia tametsi legibus, moribus, & imperiis iisdem vterentur, non tamen iisdem agris & vrbe, à qua lux imperij & immunitates quærebantur: ipsa verò municipia deteriore fuerunt olim conditione quàm coloniæ, propter generis ac sanguinis Romani dignitatem. nam pro beneficio datum est municipiis ius coloniarum vsque ad Tyberij tempora, quibus municipia repudiarunt vltro ius illud, ac suis legibus ac moribus quàm Romanis vti maluerunt, vt est apud Gellium. itaque ciues quidem fuerunt eiusdem Reipublicæ, non tamen eiusdem ciuitatis: sic igitur interpretari debemus legem Iuliam, qua Romani bello sociali ciuitatem omnibus sociis communicarunt; non quòd anteà ciues non essent, cùm omnes iisdem imperiis tenerentur, sed ab honorum petitione arcebantur. posteà ius illud Italis omnibus dari cœpit. deinde coloniæ, quas Vlpianus complexus est in titulo de censibus, ius Italicum habuerunt. reliqui populi partim vectigales fuerunt, qui à Plinio enumerantur: tametsi aliud alij paulò momento concessum est: partim liberi, qui suę Reipublicæ dignitatem tuebantur: vt apud nos Albii, Meldi, Bituriges, Santones, Tarbelli, Aruerni, Neruii, Verunni, Vlbanectes: apud Grecos; Athenienses, Lacedæmonii, Thessalonicenses,

poſt etiã tota Achaia beneficio Neronis: partim liberi ac fœderati,qui iure ciuitatis honorario fruebantur:vt Maſſilienſes, Hedui, Rhemi, Cauratani; non tamen re vera ciues, quia Romanorum imperiis non tenebantur. cum ſcilicet integro iure libertatis ac immunitatis fruerentur. Achęis, inquit Seneca, Rhodiis & pleríſque vrbibus claris ius integrum libertatémque cum immunitate reddiderat Roma, ipſa tributum ſpadonibus M.Antonij pendebat. & Plinius libro x. epiſt.v i. familiari ſuo Aegyptio, ciuitatem Alexandrinam & Romanam impetrauit. quòd igitur Liuius libro x x i i i i. ſcribit, eos qui Puteolos,Salernum, & Buxentum deducti fuerant coloni, cùm ſe pro ciuibus ferrent, iudicatos à Senatu non eſſe ciues: hoc pertinet ad ius ſuffragiorũ, & honorum petitionem, quo nihil maius ac melius ciui dari poterat:non quòd ciues non eſſent;alioqui peregrinos fuiſſe fatendum ſit. quod etiam Boëtius ad Ciceronem tradit, ciues Romanos mediam capitis diminutionem pati, cùm in colonias Latinas deducerentur,& ciuitatem amittere : hoc eſt ius ſuffragiorum, domicilium,ſacra, tribum : ius autem honorum, magiſtratuũ,ordinis, nexorum, dominij mancipi,teſtamentorum, connubiorum conſequebantur municipes & coloni,ſed alius alio plus. quòd ſi ęquo iure omnes vterentur,nemo cuiuis

uis haberetur, nisi qui ingenuus Romæ natus esset. at vbique apud Liuium & alios scriptores ciues etiam appellantur, qui habuerunt ius Quiritium, quod multò deterius erat: vel etiã Municipum, vel ius Latii; vel coloniarum Latinarum; quæ Romanis coloniis iure inferiores erant: vel ius Italicum, quod item duplex erat in Italia & prouinciis, vt planum fit in titulo de censibus. quòd si appellatio ciuis in omnes valet, falsa est illa definitio quæ ciues omnes honoribus, suffragiis, consiliis, iudiciis, ac tributorum immunitate metitur. præsertim cùm lex Iulia de ciuitate sociis omnibus ciuitatem dederit: tùm etiam lex Antonini Pii de statu hominum his verbis concepta; In orbe Romano qui sunt ciues sint Romani: non modò sociis, sed prouinciis omnibus ciuitatem communicarit: neque tamen prouinciales Italis, nec Italiæ præfecturas municipib9, nec municipes Italos Latinis, nec Latinos municipes colonis Latinis, nec Latinas colonias Romanis colonis, nec Romanas colonias Quiritibus, nec Quirites Romanis æquauit, vt falsò plerique putant. cur enim ius Romanum Italicum & municipale, Iurisconsulti tàm accuratè interpretarentur? nam Scæuola, Papinianus, Paulus, Hermogenianus, Marcellus, Modestinus, floruerunt post Antoninum Pium, qui hanc legẽ tulit: fallitur enim

Onuphrius, qui latam putat ab Antonino Caracalla, vt planum fit ex Authent. LXXVIII. prætereà falſum eſſet quòd Dio ſcribit, Alexandrinis à Seuero conceſſum eſſe vt Senatores fieri poſſent. quid igitur, dicet aliquis, lege Iulia ſociis datum eſt, ſi iam libertate & imperii tutela fruerẽtur? cur pro ciuitate adipiſcenda tandiu bella geſſerunt? hoc ſcilicet, vt honores petere, ac ſufragium in comitiis ferre poſſent. hoc ius Romanę ciuitatis appellabant optimum: aliis honores petere, non tamen ſufragium ferre licuit: aliis neutrum, ſed tamen iure priuato Romanorum vtebantur, quo alii carebant, liberi tamen à vectigalibus erant. aliorum alia iura ſunt à Iuriſconſultis explicata, longum eſſet percenſere. lege verò Antonini, prouinciales quoque omnes Romani generis, nobilitatem adepti ſunt, ſic enim Iuſtinianus ſcribit: vt poſteà magiſtratus parem in eos iuriſdictionem haberent. cùm anteà ciuis libera prouocatio Præſidi omnem adimeret cognitionem. cùm enim D. Paulus, cuius pater ius ciuitatis emerat, in capitali cauſa Cæſarem appellaſſet, tùm Fœlix Syriæ Præſes; Poterat, inquit, hic homo liberari, niſi appellaſſet Cæſarem. & Plinius ſecundus ad Traianum ſcribẽs de Chriſtianis; Qui ciues erant annotaui in vrbem mittendos. neq; ſolùm in Republica Romana, ſed vbique diſcrimen illud ciuium reperiemus.

riemus. Romæ quidē in iiſdem mœnibus fuerunt patricii, equites, plebei. apud veteres Aegyptios, ſacerdotes, milites, opifices, vt ſcribit Diodorus: apud maiores noſtros, Druidæ, equites, agricolę: nunc ſacerdotes, nobiles, plebei. apud Venetos, nobiles, citadini, plebei. apud Florentinos olim, grandes, populares, plebei: & popularium tres ordines; potentiores, mediocres, infimi. Plato quoque, cuſtodes, milites, agricolas conſtituit: omnes vbique iure, legibus, muneribus, ſufragiis, honoribus, priuilegiis, conditione, immunitate aut re quapiam à ſe inuicem diuiſi. omnes tamen ſunt Reipub. ciues, veluti membra corporis eiuſdem. rectè enim Auguſtinus; Dicetne pes, nō ſum oculus, non igitur de corpore? igitur valde abſurdum debet videri, pace dicam Ariſtotelis, eiuſmodi ciues, partim ciues eſſe, partim peregrinos. cui enim rei deſcriptio & rei appellatio congruere debet. Sed obſcurius eſt quod ait Cicero; neminem ſuę & Romanę ciuitatis ciuem eſſe potuiſſe, apud Græcos tamen licuiſſe. ego verò putem eandem eſſe omnium rationem, & Ciceronis dictum de ciuibus duarum ciuitatum, ad ciues honorarios pertinere. ſic enim pro Cornelio Balbo: Multi etiam ſuperiore memoria ciues Romani ſua voluntate indemnati & incolumes, his rebus relictis, alias ſe in ciuitates cōtulerunt. & pau-

lò post: O iura præclara, ne quis nostrum plus quã vnius ciuitatis esse possit: ne quis inuitus ciuitate mutetur, néue in ciuitate maneat inuitus. quòd Hermogenianus interpretatur in l. municipes, ad legem municipalem: vt alterius quidem ciuitatis necessarius, alterius sit honorarius ciuis. alioqui fatendum erit, eundem ciuem diuersis imperiis ac iussis simul ac semel obligari, quòd absurdum sit. quid enim facturus est si alter iubeat, prohibeat alter? quod igitur Vlpianus ad legem municipalem manumissum duarum ciuitatum, ciuem effici posse tradit, ad eam quoque pertinet interpretationem. cùm autem vna ciuitas alterius imperio gubernatur, vt olim præfecturæ, coloniæ, fora, conciliabula, municipia, prouinciæ imperio Romano tenebantnr, suorum quisque ciuium decretis parere cogebatur, salua tamen imperij Romani maiestate: vt collegæ statutis collegij obligantur, salua Reipublicæ dignitate, ex antiqua lege Solonis quæ est in l. vlt. de collegiis. quod autem Romanis, idem populis omnibus video licuisse; vt dimissa ciuitate propria, possint alienã sine fraude vsurpare, si modò recipiantur. Anglos excipio, qui excedere patria non audent iniussi, vt ex ipso comite Rotelãdo, non modo generis splendore & opibus sed etiã virtute clarissimo, didici. vt enim ad beneficiariũ seu fidelem cõstituendum,

dum,necesse est vt ea conditione natus sit, aut si alteri suam fidem obligare velit, necessarius est imperantis & obsequentis consensus: ita quoque ad ciuem constituendum, satis est vt eius imperio, in cuius finibus natus est, acquiescat(acquiescit autem si non apertè dissen tit)aut si aliò se transferat, necesse est antequã ciuis dicatur,vt se alterius imperio subiiciat & recipiatur:quod quidem si factum erit,postliminio redire non potest, quia ciuis alienus factus est,& suæ ciuitatis peregrinus, vt in curia Parisiorum iudicatum memini.quare in causa Mãcini, qui deditus hosti fuerat, ab eo tamen repulsus, iudicatum est ciuem esse non desiisse: tametsi Tribunusplebis è Senatu iusserat educi veluti peregrinum. peregrinos igitur à ciuibus hac ratione potissimùm distinguem⁹, quòd hi vel patriæ imperiis acquiescant, vel alieno imperio se subiiciant & accipiantur; illi quòd nec originis imperio acquiescunt,nec se aliis dediderunt, aut cum se dedidissent repulsi sunt.reliqui sunt fœderati,aut hostes,aut neutri. Sribit enim Appianus, se multarum gentium legatos Romæ vidisse, qui se suáque Romanorum potestati permitterent; ab illis tamen repulsam tulisse.ac tametsi ius peregrinis dicitur æquè ac ciuibus, propter eam quæ est homini cum homine rationis societatẽ, multáque liberaliter communicantur,vrbis domi-

cilium,ſacra,forum,viæ,theatra;nullum tamẽ eſt imperium in illos,niſi ſcelere pactóve ſe obligarint: nec ad munera cogi poſſunt,niſi vbi ſuarum fortunarum domicilium collocarint, vt iuriſconſulti tradunt.Veneti annos XIIII. exigunt,vt in vrbe habitarit peregrinus,priuſquam efficietur ciuis: nec tamen honoribus fruitur, ſed collegiorum ſocietate & imperij tutela.quòd autem ciues ſint,qui originis imperio acquieſcunt, tametſi ex peregrinis nati, planum fit ex omnibus omnium gẽtium moribus & inſtitutis. ampliùs etiam Germani, qui eos admittunt ad honores, non item Veneti, nec veteres Romani, nec Athenienſes; niſi quis vtroque parẽte ciue naſceretur,vt eſt apud Plutarchum in Pericle, qui legem tulit μόνους ἀθηναίους εἶναι τοὺς ἐκ δυοῖν ἀθηναίων γεγονότας,& apud Liuiũ, vbi agit de iis qui ex ciuibus Romanis & Hiſpanis mulieribus nati erant.apud nos, qui ex peregrinis parẽtibus naſcitur, æquo iure ciuis eſt,ac ſi ex ciuibus naſceretur: & bonis parentum peregrinorum(quæ nõ modò noſtris,ſed etiam Britannorũ ac Turcarum legibus fiſco vindicantur,niſi liberos in ipſa Gallia legitimos ſuſceperint) liberè frui poteſt. illud etiam magni ponderis eſt ac momenti, quòd peregrini iure omnium gentium imminente bello poſſunt expelli, ciues etiam ab iniuſtis poſſeſſoribus iure vindicari. tametſi

reges

reges Abiſſinorum ac Moſchouitarum peregrinos contrà ius gentium inuitos retinere,ac liberaliter fouere dicuntur.Sed hæc vberius in libro de decretis diſſeruimus. Ex quibus perſpicuum fit, definitionem ciuis ab Ariſtotele inuectam, Contareno, Sigonio, Garimberto, Soderino probatam, conſiſtere nullo modo poſſe.Sed vt omnis ambiguitas tollatur,quęri poteſt, vtrũ fœderate inter ſe ciuitates Rempublicam efficiant eandem, puta ciuitates Heluetiorum, & Balticæ vrbes. id quidem Leandro Mutio ac multis ſępe viſum eſt:quòd Heluetii arctiſſimo inter ſe fœdere ſociati ſunt, habent prætereà cœtus eoſdem, Badenſe oppidum, & pleraque loca inter ipſos cõmunia, quò magiſtratus communes mittunt. ſed hebere commercia mutua, rerum contractarum fidem,iura connubiorum & hoſpitii; denique magnam amicitiæ cõmunionem, efficere non poſſunt vt vna ſit & eadem Reſpublica: alioqui Gallorum quoque,& Hiſpanorum,quibus ſunt hæc inter ſe communia, Reſpublica eadem ſit; quod falſum eſt, non etiam ſi legibus iiſdem vtãtur,vt olim Romani, legibus Græcorum acceptis:non denique ſi tanta ſit fœderis inter ipſos coniunctio, vt eoſdem hoſtes perſequantur, eoſdem amplectantur amicos: vt ſæpe fit inter principes,ſumma conſpirationis fide & conſenſu. reſtat igitur ea quam dicebam

cebam imperii ſocietas & coniunctio. Heluetiorum autem ciuitates XIII. Rhethorum III. Balticę LXX. iis legibus fœdera percuſſerunt, vt ne aliis alii noceant, & iuratos hoſtes in communem perniciem mutuis auxiliis perſequantur. imperii verò nulla ſocietas, nulla coniunctio eſt. non alio fœdere vtebãtur Amphyctionum vrbes VII. Aetolorum III. Ionum XII. quæ tametſi communes quoſdam conuentus haberent, vt ſua tuerentur, & hoſtes propulſarent; attamen vna quæque ciuitas ab aliis erat imperii iure diuiſa: ſic Heluetiorum ciuitates ſingulæ aliarum decretis non aliter obligantur, quàm ſi ſponte aſſentiant, vt in pactis ſociorum priuatis. at in eodem imperio, quod pluribus placuit, omnes obligat. aliud ſentiendum eſt de ciuitatibus XLVII. Latinorum. XII. Achæorum: totidem Hetruſcorum & Germanorum imperialibus oppidis ac prouinciis, quæ Rempublicam conſtituunt, propterea quòd eidem imperio ac imperatori obligantur. nam Achæi, Latini, Hetruſci ſingulis annis Imperatorem creabant (interdum tamen imperium diutius prorogabant) Germani perpetuum. & quemadmodum Philippus vterque & Antigonus Macedoniæ reges, ab Achęis Imperatores aliquando electi ſunt, vt Plutarchus & Polybius tradunt: ſic etiam Seruius Tullius, & Tarquinus

Superbus,

Superbus, Imperatores Latinorũ creati ſunt; Coriolanus, Hetruſcorum, vt Dionyſius ſcribit. conſimiliter Hiſpani & Galli reges, Germanorum Imperatores facti ſunt. Sueuia verò ſocietas, quæ in annos XL. concepta fuerat, & Balticarum vrbium fœdus, hoc tantùm diſfert ab Heluetica ſocietate, quòd hæc in perpetuum, illa verò ad tẽpus conſtituta; ſalua tamen imperii Germanici maieſtate. ſunt etiam interdum ſanctiora fœdera, quibus ciuitates non modò principum amicitiam, ſed etiam fidem colunt, nec aliud præſtare tenentur, nec eis aliud imperari poteſt: vt Traiectum, Ligii, Gueldria, Conſtantia, Cameracum Auſtriacis quondam principibus: alię quoque in Germania quamplurimæ ducibus & comitibus ſuam fidem obligarunt; nihil tamen aliud præſtare tenentur, vt vaſſalli plerique. quod nihil aliud eſt, quam quod veteres Latini dicebant, maieſtatem populi Romani comiter conſeruare: vt Modeſtinus in l. non dubito, de captiuis, & Cicero pro Balbo interpretatur; Id habet hãc vim, inquit, vt ſit ille in fœdere inferior. nã ciuitas ciuitati coniũgi poteſt, amicitia, ſocietate, ſpõſione, pactione, fœdere, vt M. Tulli⁹ ſcribit. Hæc autẽ quæ diximus, grauiſſimis imperatorum & regum ſentẽtiis comprobata fuere. Cùm enim Tigurinis ſocii bellum indixiſſent, quòd cùm Auſtriacis fœdus percuſſerãt, Ti-

Tigurini ſibi licere docuerũt, modò nihil contrà ſocios molirentur. at nemo dubitat, quin Auſtriaci communes Heluetiorum hoſtes, & quidem capitales eſſent. quare non priùs bellum Tigurinum exitum reperit, quàm Baſileæ & Conſtantiæ Pontifices, Tigurinos ab Auſtriaco fœdere diſiunxiſſent: propterea quòd fraudem fœderibus faciebant: non quòd aliorum imperiis, ſed pactis ſuis obligarẽtur. atq; eius rei maius argumẽtum nullum eſt, quàm de agris hoſtium captis à Bernatibus: ſociæ ciuitates prædá ex æquo diuidi oportere contendebant: Franciſcus Gallorum rex arbiter electus, iudicauit ea cuiuſque ciuitatis eſſe propria, quæ propriis non ſociorum armis quęrerentur, vt Leander Mutius ſcripſit. poſtremò, cùm nuper Glarenſes veterem religionem abiuraſsẽt, magna inter ſocios orta diſſentio eſt: quòd alij fas eſſe negarent ea fœdera violare, quæ ſacro bello contracta fuerant, quibus ſanctiſſimè cauebatur, ne à ſuſcepta religione poſthac diſcedere liceret. Glarenſes ſe hoc pacto contrà ius diuinum obligari potuiſſe negabant, multò minùs poſteros. iam ad arma res prolapſura videbatur, niſi prudentium hominum conſiliis acquieuiſſent, ea lege, vt ſua quiſque religione ac imperio vteretur. Eſt etiam cum ſummi principes ac reges tam arctis inter ſe fœderibus atque amicitia conſpirant,

tant, vt & eoſdem hoſtes habeant & amicos, ac mutuis armis & præſidiis aduerſus omnes, ſine exceptione tueri debeant: non licet fœdus vllum aut amicitiam coire, niſi vtrique conſentiant: iiſque fœderibus, ſe, ſuóſque ac poſteros obligant: cuiuſmodi ſunt fœdera quæ Philippus Auguſtus cum Alberto rege Romanorum: Ludouicus IX. cum Alphonſo rege Caſtellæ. ſanctius eſt etiam fœdus illud quod ictum eſt inter Carolum V. regem Gallorum, & Henricum Caſtellæ principem: qui in fœdere, ſuperiorem Carolum vti dominum agnouit. quæ fœdera, cum tota antiquiate Gallorum ex archetypis ærarij deſcripta, mihi exhibuit Carolus Vicinus meus collega, vir & eruditione & integritate clariſſimus. Non igitur diuerſarum ciuitatum fœdera, cōmercia, iura, leges, religiones, Rempublicam conſtituunt eandem, ſed eiuſdem imperij coniunctio. vt rex Hiſpanus imperium habet prouinciarum magnitudine, ac locorum interuallis longè maximum: ſingulę verò prouincię, multas ciuitates legibus ac moribus diuiſas; vnaquæque ciuitas aliquot vicos, vrbes, oppida, caſtra, quæ eodem iure vtuntur: nec vllum eſt oppidum, quod non habeat ſingulare quiddam (vt omittam loca cuiuſque vniuerſitatis propria) quod aliis non communicatur: omnium tamen communes ſunt imperij leges, quæ tot

populos,

populos, tanta linguarum, morum, & regionum distantia seiunctos, vnius & eiusdem principis maiestate coniungunt. idem quoque de reliquis iudicandum. omnia autem omnium regna, imperia, tyrannides, Respublicæ, non alio quàm rationis imperio ac gentium communi iure copulantur. ex quo sequitur, hunc mũdum veluti ciuitatẽ aliquam esse, & omnes homines eodem iure quodãmodo confusos, quòd intelligunt se esse consanguineos, & subiectos omnes sub vnã eandémque rationis tutelam. sed quia illud imperiũ rationis cogit neminẽ, re vera non potest vna ex omnibus gentibus Respub. conflari. itaq; principes aut mutuis armis agunt, aut fœderibus, aut bona venia à se mutuò impetrãt, vt res legitimè trãsactas & iudicatas extra fines imperij exequãtur.

Quid magistratus.

Explicata definitione ciuis, magistratum quoque definiamus. sunt enim hæc ciuitatis elementa. hunc igitur Aristoteles imperio, iurisdictione, & consilij capiendi iure describit: in extremo tamen omnia Reipublicæ munera, magistratuum nomine complectitur. qua ratione nulli ferè sint magistratus; cùm tanta raritas sit eorum, qui consilij, iurisdictionis, & imperij participes sunt. absurdum quoque videatur, eos omnes magistratus appellatione venire, qui munera publica gerunt: alioqui scribas, lictores, cornicularios,

tios, apparitores, carnifices, denique licebit magiſtratus appellare; qui olim cōditione ſerui fuerunt,& veriùs miniſtri dicantur. vox autem Magiſtratus, imperium ac poteſtatem ſignificat. ſic enim Dictator, magiſtratus omnium maximus, populi magiſter dictus eſt. atque hæc fuit Aeſchinem inter & Demoſthenem controuerſia grauis, cùm Aeſchines τειχοποιὸν magiſtratum eſſe diceret, Demoſthenes negaret, ſed munus illud ὑπιμέλειάν τινα ϰ̀ διακόνιάν vocaret, magiſtratum autem imperio definiret. Sed hæc nobis ſunt in libro de Imperio ſubtilius diſputata. Sit ergo magiſtratus, is qui imperij publici partem habet. publicum adieci, vt ab imperio patrio & herili diſtinguatur. eſt autem imperium in magiſtratu nihil aliud quàm edictum; in principe lex: at fruſtra quis iubeat, niſi exequutiones iuſſa ſequantur. cùm verò minima pars imperij exequēdi aduerſus contumaces in comprehenſione poſita ſit, ex regula Varronis & Vlpiani, conſequens eſt vt is imperio careat, qui prehenſionis iure caret. itaque in omnibus ferè ciuitatibus comprehenſio minimis quibuſque magiſtratibus permiſſa eſt, etiam iis qui vocandi ius non habent: vt Tribuniſplebis, tametſi poteſtate ſæpiùs abuterentur, & in ius vocarent. apud Venetos, Triumuiri aduocatores ſontium prehēſionem & accuſationem habent,

habent,vocationem non habent. apud nos õ=mnibus non modò iudicibus, ſed etiã iis quos caſtelli commiſſarios vocant,prehenſio tributa eſt;qui tamen à iuriſdictione deſerũtur. qui plus habent imperij,etiam vocare & mulctam irrogare poſſunt pro modo ſuæ poteſtatis, tuendæ iuriſdictionis cauſa,quę alioqui inanis eſſet: etiam mulctare poſſunt iudices ij qui iuriſdictionem habent minimam,quam prędiatoriam vocamus.aliis mulcta maior permittitur: quibuſdam verberum poteſtas; nonnullis etiam quæſtio. extremum eſt cùm gladij ius tribuitur,in quo merum imperium poſuerunt Iuriſconſulti; quia nihil magiſtratui maius tribui poteſt, niſi ſummum imperium accedat: id eſt, vitæ ius ac necis, quod verſatur in ſumma contrà leges clementia vel acerbitate,quæ propria ſunt eorum qui ſummum Reipublicæ imperium habent. igitur imperia magiſtratuum,gladii poteſtate ac prehenſione,quaſi ſinibus extremis continẽtur:quę ſæpe rationem habent à iuriſdictione diuiſam. hæc enim verſatur in decretis; imperium in edictis. itaque videmus priuatos iudices & legatos magiſtratuum,decernere ac iudicare;magiſtratus ipſos imperare & exequi, cùm raro ius dicant. ita curiæ ſuperiores apud nos decernunt, princeps ipſe iubet. Et quoniam Varro quibuſdam magiſtratibus, tribuit prehẽſionem & viatorem: nonnullis

nonnullis vocationem & lictorem: aliis neutrum, videtur eos etiam magiſtratus appellare qui imperio carent: vt AEdiles & Quæſtores: quod appellatione communi non propria fieri puto. quis enim magiſtrum vocet, qui & miniſtro caret, nec quicquam imperare poteſt? id quidem muneribus & honoribus tribuatur, imperio non item. atque in eo Carolus Sigonius & N. Grucchius falluntur, quod ex opinione Feſti, poteſtatem illis, non imperium tribui putãt. neque enim Grammaticorum regulis hæc metienda ſunt, ſed Iuriſconſultorum, qui poteſtatem imperio æqualem, interdum maiorem faciunt. Poteſtatis verbo, inquit Paulus I.C. imperium in magiſtratu ſignificatur. Procõſul verò, qui pleniſſimam iuriſdictionem (ſic enim Vlpianus) & omnium vrbanorum magiſtratuum imperia ſolus habet, poteſtas ab Iuriſconſultis appellatur, in l. imperium, de iuriſdictione. ſic vſurpauit Alexander Auguſtus apud Lampridium; Non patiar, inquit, mercatores poteſtatum. itaq; cùm edicti verbis caueretur, ne in ius vocare liceret Conſulem, Prætorem, cæteróſque qui imperium poteſtatémve habent, extrema verba de prouincialibus magiſtratibus intelliguntur: alioqui ſi verum eſſet quod illi aiunt, non licuiſſet AEdiles & Quæſtores in ius vocare, contrà quàm Varro ſcribit, & Valerius Max. compro-

 bat

bat exemplis. caruerũt igitur poteſtate ac imperio, tametſi AEdiles, Prętoriæ iuriſdictionis partem vſurparent, vt eſt apud Iuſtinianum in Inſtitut. Falſum illud quoque, Cenſores poteſtatem habuiſſe; imperio caruiſſe, vt Sigonius ſcripſit. at vocationem habuerunt viritim; igitur prehenſionem ex regula Varronis. hæc autem ad imperium pertinent. nam quo iure edicta propoſuiſſent (edicta verò magiſtratuũ iuſſa Latini vocãt) quæ videmus apud Liuium libro XL. XLIII. apud Zonaram lib. II. quo iure Senatores & Equites in ordinem cooptaſſent, aut legendo præteriiſſent, ciues ad cenſum vocaſſent, pignora cœpiſſent, Senatum habuiſſent, populum vniuerſum ad luſtrum coegiſſent, niſi imperium, vocationem, prehenſionem haberent? nam Varro libro V. de lingua Latina negat Prętori exercitum vrbanum conuocare licere; Cenſori, Conſuli, Interregi, Dictatori licere. iam verò abſurdum videatur Tribuno pl. qui minores magiſtratus vocantur, imperium habuiſſe; Cenſores autem magiſtratus maiores, & qui maioribus auſpiciis creabantur, imperio caruiſſe. Quòd autem Ariſtoteles etiam, iudicandi & conſilii capiendi iure magiſtratum definit, nihil ad imperium: nam qui Reipub. conſilio pręſunt, decernendi quidem, non imperandi ius habent: priuati verò iudices ac pontifices, iudicare ac decernere,

non

non imperare poſſunt. nullam enim vocationem aut prehenſionem, nec rurſus viatorem aut lictorem habent. Pontifices, inquit Cicero ad Atticum, religionis ſunt iudices; legis Senatus. at neque Senatus ea quæ decreuerat iubere potuit, vt ex Dionyſio planum faciemus: nec Pontifices vllum omnino imperium, aut viatorem habuerunt; ſed eorum iudicia exequebantur Prætores, vt videre eſt apud Liuium & Valerium, de inceſtis Veſtalibus & ignibus extinctis: ita quoque noſtri Pontifices, nec viatorem, nec lictorem habēt: ſed aut viatores & lictores à magiſtratu impetrant, aut capitales eorum opiniones exequuntur magiſtratus: Quia non licet nobis (ſic enim ridiculè) interficere quenquam. quę verba ſunt Iudæorum, quibus ereptum fuerat omne imperium, & Iudæa in prouinciæ formam redacta, XL. annis antè ſecundam euerſionem templi, vt Rabini ſcribunt: non quòd lege Moſis prohiberentur, vt noſtri falsò putant: cùm ſolis ſacerdotibus ac legatis, eorúmque agnatis, capitales ſententias de ſceleratis, & capitalia iudicia exercere licuerit: vt tradunt Iuriſconſulti Hebræorum in libris Talmudicis titulo Sanedrim cap. IIII. & ad Hieremiam Caldæus interpres, id nota dignum putauit. quare cùm magiſtratus municipales Iudæorum animaduerſionem modicam in ſeruos duntaxat ha-

berent, vt ſcribit Vlpianus in l. magiſtratibus, de iuriſdictione: reſponderunt Publio Pontio Iudææ Præſidi, qui Chriſtum leniter ab illis caſtigari cupiebat, capitale crimen admiſiſſe ex lege Moſis, ſibi tamen non licere mortem cuiquam irrogare. Ex his perſpicuum fit, munerum publicorum partitionem tertio capite à nobis allatam, non minùs veram quàm neceſſariam eſſe.

Quid ſummum imperium.

Veniamus ad imperij ſummi definitionem, in quo verſatur Reipublicæ ſtatus, quem Ariſtoteles τὸ κύριον πολίτευμα, ſiue κυρίαν ἀρχὴν, Itali ſignoriam: nos, ſuuerenitatē: Latini, ſummam rerum & ſummum imperium appellant. hoc enim percepto, multæ de Republica quæſtiones obſcuræ ac difficiles explicantur: quod tamen eſt ab Ariſtotele, & iis qui de Republica ſcripſerunt prętermiſſum. Putabam ſummum imperium vel magiſtratuum creatione, vel præmiorum ac pænarum poteſtate definiri: ſed cùm variæ quoque pænæ ac præmia, voluntate ac imperio magiſtratuum ſoleant irrogari, oporteret ipſos magiſtratus imperij ſummi ſocietate cum principe copulari; quod abſurdum eſt. perniciosius tamen magiſtratui omnem Reipublicæ permittere poteſtatem, vt Soderinus prudenter diſputat apud Guichardinum: id enim cùm Florentiæ fieri conſueuiſſet, Reipublicæ perniciem attulit.

lit. consimiliter apud Aſsyrios & maiores noſtros magiſtri palatij ſemel à principe creati, omnem Reipublicę poteſtatem tantiſper geſſerunt, dum ipſi regnum inuaderent. non erit igitur Reſpublica bene conſtituta, in qua magiſtratui omne imperium tribuetur. Itaque Ariſtotelis, Polybij, Dionyſij, ac Iuriſconſultorum rationibus inter ſe, & cum vniuerſa Rerumpublicarum hiſtoria collatis; video ſummam Reipublicæ in quinque partibus verſari. vna eſt ac præcipua, in ſummis magiſtratibus creandis, & officio cuiuſque definiendo: altera in legibus iubendis aut abrogandis: tertia in bello indicendo ac finiendo: quarta in extrema prouocatione ab omnibus magiſtratibus: poſtrema in poteſtate vitæ & necis, cùm lex ipſa nec facilitatis vllum, nec clementiæ locum relinquit. hæc enim magiſtratibus nunquam tribuuntur in imperio bene conſtituto, niſi extra ordinem premente neceſſitate. aut ſi de rebus is magiſtratus decernat, ſanctio penes eſt principem aut populum, pro rei cuiuſque publicæ ſtatu. Ac principis quidem hæc propria eſſe Iuriſcõſultorum opinione conſtat; & quidem multò plura: puta vectigalium ac tributorum, numíque percutiendi poteſtatẽ, quam ſolius principis eſſe aiunt. quanquam hæc magiſtratibus anteà ſæpe, atque his temporibus tribuuntur. quæ vberius diſputata nobis ſunt

in libro de iure imperio. in cap. de iure maie-
ſtatis. cùm autem in democratia & ariſtocra-
tia par ſit imperium optimatum & populi, vt
in monarchia regis, conſequens eſt vt ea quo-
que imperij ſumma capita populo tribuantur.
quæ vt planiùs intelligi poſſint, explicāda quę-
ſtio eſt, diutiſſimè à Iuriſcōſultis agitata; non-
dum tamen definita: vtrum ſcilicet magiſtra-
tus habeat merum imperium, an ſolius prin-
cipis proprium ſit. quam quidem ad quæſtio-
nem definiendam, cùm Henricus VII. Imp.
arbiter Bononiæ eſſet electus, inter Lothariū
& Azonem æqui ſpōſione facta; iudicauit me-
rum imperium ſolius principis eſſe. ex quo
Lotharius ęquum, Azo ęquum tuliſſe dicitur.
cæteri quotquot ſcripſere præter Alciatum, &
Molinæum, Azonis ſententiam veriorem eſſe
iudicarunt. ſed hæc quæſtio ab hypotheſi ad
theſim reuocari debet, vt planiùs intelligatur.
eſt enim merum imperium in ſola gladii po-
teſtate, vt ex ipſo Vlpiano interpretantur. hic
autem quæri debet, vtrum imperium magi-
ſtratui à principe datum, ſiue gladii, ſiue belli
gerendi, ſiue pacis ſanciandæ, ſiue creandi ma-
giſtratus, ſeu iubendę legis, ſeu pręmiorum ac
pænarum proprium ſit principis, an in magi-
ſtratum quoque transferatur? omnium enim
idem iudicium eſt. Lotharius vſurpauit Papi-
niani regulam de officio eius cui mandata eſt
iuriſ-

iurisdictio, qua magistratus publici iudicii exercitium habere dicuntur, nec mandare posse: ac sæpius executores & administratores in iure appellari: quibus verbis Accursius ipse ius principi; exercitium aliis competere scribit, quod in facto consistit. Azo verba legis interpretatus est ad ius ipsum necessario pertinere, quibus Prætor dicitur pro suo imperio quid facere: aut Præsidem maximũ imperium post principem habere: tum etiam præfectum Aegypti imperium quòd illi datum est deponere: hæc summa est argumentorum quæ ab omnibus interpretibus allata sunt: quę quidem quęstionem non definiũt, magis etiam ac magis ambiguam reddunt. Neque tantùm hæc, sed infinitæ de iure quæstiones in magna obscuritate versantur, propterea quòd nullus interpretum hactenus explicauit, quid inter legis actionem & iudicis officium intersit. at ne legis quidem actio quid esset in tanta scriptorum multitudine quisquam videtur apperuisse, vt breui planum me facturum spero, & quæ cuiusque vis est ac potestas. nunc illud tantùm ad id quo de agitur; esse duo capita iuris vniuersi, legem & æquitatem, à quibus pendet legis actio, & magistratus officium: & quæ ratio legis est ad eius actionem, eadem est æquitatis ad officium magistratus. hoc igitur Papinianus, hoc Vlpianus, hoc veteres illi Iurisconsul-

ti voluerunt; quæcunque lege tribuuntur, ea magiſtratum alteri committere non poſſe, ſed nudam duntaxat habere legis actionē; ac propterea non tam eius eſſe propria quàm legis ipſius: quæ verò eius æquitati permittuntur, ea pro ſuo iure alteri committere poſſe. verbi gratia, Prætores ac Iudices publicarum quæſtionum (hoc enim exemplum propoſuit Papinianus) aliis imperium illud mãdare non poterant: nec in iudicando legis acerbitati aut lenitati detrahere, aut addere quicquam; ſed vno verbo, imò vna littera ſentētiam ferebant, puta A. C. N. L. abſoluo, condemno, non liquet. ídque factum eſt ne ab hominis cuiuſquam, ſed ab ipſius legis arbitrio, fama, vita, fortunæ denique ciuium penderent. at cauſſæ ciuiles, propterea quòd minùs periculoſæ eſſent, nec legibus omnino comprehendi poſſent: id enim eſt infinitũ, Prætoris vrbani aut peregrini arbitrio relictæ ſunt, vt in illis explicandis non legis actionibus, quaſi vinculis conſtringerentur, ſed pro ſua æquitate ac religione, multa præter legem, aut etiam interdum contrà legem decernerent, iudicarent, iudices darent: denique leges arbitratu ſuo propoſitis edictis, emendarent, flecterent, lenirent, exacerbarent. hoc igitur propriè magiſtratus officicum quod Bartolus nobile appellauit: & legis actionem, officium mercenarium; meliùs

ſeruile,

ſeruile, propterea quòd inſeruit duntaxat legi: vt quæ priuati iudices, aut arbitri iure dati, aut delegati faciunt, legis actione potiùs quàm iudicis officio facere dicũtur, tametſi enim Prætor Vrbanus non teneretur legis actionibus, attamen iis litigãtes obligabat. non quòd magiſtratus qui iuſſa legũ exequitur, officio non fungatur; ſed minùs verè ac propriè ſic vſurpatur. & qui ſuo iure imperiũ, aut iuriſdictionem, aut quid aliud eiuſmodi habet, eius omnino proprium eſt: ídque alteri mandare poteſt, vt Vlpianus ſcribit in l. more maiorum, de iuriſdictione. is autem qui mandatum habet, quaſi rem commodatam alteri commodare non poteſt, alioqui furti tenetur. id quod verum eſt, non modò in priuato, ſed etiam in magiſtratu qui ab alio mandatam habet iuriſdictionem, alienam habere ſcribit Iulianus in l. & ſi, de officio eius cui mandata eſt iuriſdictio. & quoniam multa magiſtratib⁹ ſine lege permittuntur, multa legibus ſunt comprehenſa: planum fit ea quæ ſuo iure habẽt accepto magiſtratu, eorum eſſe propria, cætera legum, aut eorum qui mandauerunt. Ex quo perſpicitur Prætores quęſtionum publicarum merum imperium non habuiſſe, nec gladii poteſtatem: ſed nudam executionem, & lęgis actionem; perinde vt lictorem ipſum, ad quem Brutus verba faciens; Lictor, inquit, lege, age. eum verò

rò qui ſemper extra ordinem cognouit de capitali crimine, nullis vinculis conſtrictum fuiſſe, quin pænam arbitratu ſuo leniret aut exarcerbaret, dum tamen non excederet modum, vt ſcripſit Vlpianus in l. hodie. de pænis: idcirco gladii poteſtatem habuiſſe. eodem modò Romani Conſules accepto exercitu, belli gerendi poteſtatem habuerunt iure magiſtratus, vt pro ſuo arbitrio laceſſerent aut inuaderent hoſtem, rationémque commeatus, ac militarem diſciplinam ſua voluntate regerent: bellum autem indicere aut finire non potuerunt. hoc enim plebis; illud populi proprium erat. hinc deditio Conſulum, qui cùm Samnitibus & Numātinis fœdera percuſſerant iniuſſi. hinc Heluetiorum exercitus icto cum Tramulio fœdere, obſides accepit qui capite luerent, niſi princeps id ratum haberet; quia ſolius principis eſt bellum indicere ac finire. itaque Cato Cæſarem Gallis dedēdum eſſe ſuadebat, quòd iniuſſus bellum illis indixiſſet. cùm verò Imperatori pacis ſanciendę poteſtas, aut indicendi belli certis legibus & conditionib. permittitur: quod fit extra ordinem, nec mandatum egredi poteſt, nec alteri mandare, quia non habet id iure magiſtratus & imperij, ſed nudam legis actionem. at Dictator belli, pacis, vitæ, necis, totiúſque Reipublicæ poteſtatem habuit iure magiſtratus: ſed tamen precario, & quan-

quandiu Reipub. Dictator, qui non proprie magiſtratum, ſed curationē gerebat. Ac tametſi proprium eſt imperiū magiſtratus, nihilominus tamē, nec magiſtrat⁹, nec honores quiſquā habet ſuo iure: ſed veluti depoſitos quouſque tempus finiatur, aut is qui dedit repetat. id enim voluit Vlpianus cùm diceret, acceptum magiſtratum deponi, id quod Alciatum conturbauit. quæ autem ſingulari iure ac legis actione magiſtratui aut priuato credūtur, mortuo principe, vel eo qui mandauit reuocantur, ſi res integra ſit, vt in procuratore: quę autem iure magiſtratus competūt, non item. ſed hæc ſuo loco fuſiùs. Sed hæc in libro de Imperio ſunt à nobis accuratius diſputata. Alia quæſtio difficilior eſt; vtrum Senatus decreta principis egeant ſanctione, aut eorum qui Reipublicæ ſummam habent. de principe minùs ambigitur, propterea quòd ſui Senatus & conſilij caput eſt. itaque omnia decreta principis habent ſanctionem, nec aliter vim haberent quàm ſi princeps ipſe iuberet. quia Senatus nullum imperium, nullā habet iuriſdictionem: niſi Principis aut populi patiētia, qui acti Senatus probare videtur quæ non improbat. ſed ſi quid grauiùs eſt quod ad maieſtatem pertineat, ad principem referri ſolet; eo quidem iure vtimur. ſed in populari & optimatum ſtatu, obſcurius eſt; quia nec populus, nec optimates

omnes

omnes consiliis de Republica interesse possunt, & vt possint, perniciosa tamen res est, ac periculi plena consilium sacrosanctum manare in vulgus: sed aliter sanciri nō possunt quàm intelligantur. illud tamen confirmat Dionysius libro 2. Non enim Senatus Romanorum, inquit, arbiter est, id est κύριος earum rerum quas decreuit, sed populus. hinc illa frequenter apud Liuium; Senatus decreuit, populus iussit. & cùm Scipionis Africani potētiam indicat; Sub vmbra Scipionis, ait, ciuitatem dominam orbis terrarum latere: nutus eius pro decretis patrum, pro populi iussis esse. neque verò quicquam sacrosanctum esse potuit, inquit Cicero, nisi quod plebs populúsve iussit. itaque Senatusconsulta duntaxat annua fuisse, contrà quàm Conanus putat; auctor est idem Dionysius libro VII. æquè vt apud Athenienses, quēadmodum Demosthenes aduersus Aristocratem scribit. nec populum aut plebem tenuisse: non aliter ac magistratuum edicta, qui leuioris duntaxat multę irrogationem habuerunt post legem Aterinam, grauioris autem irrogatio ac mulctatio, fiebat iudicio plebis: vt videre est apud Liuium libro XXV. & vbique apud Valerium. quare cùm solius populi proprium esset legem iubere, nec magistratuum iussa, nec Senatus decreta leges dicebantur, & à legibus plurimùm differebāt, tùm

pæna,

pæna, tum ſanctione, tum etiam vi ac poteſtate. nan in lege ſancienda, non modò magiſtratus, ſed vniuerſus populus iurabat in legem, vt ſcribit Appianus libro 1. bellorum ciuilium. itaque XII. tabulis & ſacratis legibus comprehēſum erat, ne quis legibus ſolueretur niſi per populum. & quemadmodum conuentionis leges derogare non poſſunt iuri publico: nec collegiorum ſtatuta municipalibus: neque lex municipalis ciuitatum moribus: nec ciuitates legibus imperi: ita nec priuati magiſtratuum imperio derogare potuerūt: nec imperia magiſtratuum, Senatus auctoritati: nec auctoritas Senatus, plebis poteſtati: nec plebis poteſtas, maieſtati populi; penes quem fuit totius imperii ſumma. Sed quoniam periculoſum videbatur conſilia Reipublicæ manare in vulgus (id autem neceſſe erat ſi omnia decreta Senatus à populo ſancirētur) Senatui tributum eſt à populo, vt cętera quæ ad Rēpublicam pertinerent adminiſtraret, excepta creatione magiſtratuū, legum ferendarū, belli & pacis, vitæ ac necis & extrema prouocatione, quæ propter imperij maieſtatem populus ſibi reſeruauit: vt videre eſt in oratione M. Valerii Conſulis apud Dionyſium, & ex ipſius Polybii ſententia: in reliquis ne Senatus poteſtate abuteretur, permiſſum eſt Tribuniſplebis aduerſus omnia Senatus conſulta intercedere. itaq; cùm Sena-

Senatus haberetur, ſtabant Tribuni pro foribus, nec priùs Senatuſconſultum ratum erat, quàm Tribuni litteram T. aſſenſionis indicem ſuperſcripſiſſent. poſtremis temporibus in Senatum licuit venire. quę igitur Senatui vel magiſtratibus tribuuntur, rationē habent à ſummo imperio diuiſam: alioqui fatēdum ſit ſummum imperium in iis eſſe qui ab aliis acceperunt, quæ ſi abſurda videntur, abſurdum quoque debet videri quòd Polybius affirmat, Reipublicæ ſummum imperium partim in populo, partim in Senatu, partim in Cōſulibus fuiſſe: ac propterea imperium temperatum videri ex optimatibus, regno ac populo. quam opinionem Dionyſius ac Cicero arripuerūt: deinde Maciauellus, Contarenus, Th. Morus, Garimbertus, Manutius, vehementer probarunt: qui nobis ſunt hac diſputatione refellendi: propterea quod ad hiſtoriam Rerumpublicarum penitus intelligendam magnum habet ea diſputatio momentum. cùm enim acerrima contentione ageretur apud Florentinos, de libertate populo reſtituenda, nec tutum videretur, & pernicioſum eſſet imperii arcana manare in vulgus: decretum eſt oportere à populo ſemota fece plebeiorum, qui per leges magiſtratum capere non poſſent, leges iuberi ac magiſtratus creari: cętera per Senatum & populi magiſtratus explicari. ſic enim Guichardinus

dintus scribit. Ex quo etiam planum fit, imperii summi ius in his pręcipuè versari. Prius igitur in omni Republica intuēdum est, quis imperium magistratibus dare & adimere, quis leges iubere aut abrogare possit. vtrum vnus, an minor pars ciuium, an maior. hoc percepto, facilè intelligitur qualis sit Reipublicæ status. nihil enim quartum esse, at ne cogitari quidem potest. neque enim virtus aut vitium efficit Reipublicę varietatem. siue enim princeps iniustus sit, siue probus, monarchia tamē est. idem de optimatibus & populo iudicandum: qui vt nihil aliud habeant quàm magistratuum creationem, summum imperium habent, & ab iis status Reipublicæ pendeat necessé est. hunc igitur statum optimatum dicemus aut popularem (his verbis vtamur, ne specie virtutis ac vitiorum Aristocratiæ, Oligarchię, Democratiæ, & Ochlocratiæ appellationibus sæpius vti cogamur) multò magis si pręter magistrat⁹ creationē, belli quoq; ac pacis, vitæ ac necis, legum deniq; & prouocationis potestas adsit. hæc autē non modò in Monarchia, sed etiam in optimatū ac populi statu semper fuisse constat. quod enim dicitur à Senatu & Præfecto Prætorio prouocādi ius non esse, ad ius ordinarium pertinet, quia principem vel populum extra ordinē appellare licet, quòd Arcadius supplicare dixit, cùm rei nouitas

tas postulat, aut grauitas personarum. sed ne infinitum sit ex historiis omnia persequi; Atheniensium, Romanorum & Venetorum exemplis vtemur, vt falsum esse doceamus quod illi de Romanorum temperato statu tradiderunt.

Status Romanorum.

Sic igitur existimo, Romanorum statum Polybij, ac multò magis Dionysij & Ciceronis ætate omnino popularem fuisse. nam exactis vrbe regibus, prima lex à Bruto de imperio lata est ad populum; vt annui Consules à populo crearentur. sic enim Liuius ac Dionysius tradunt. ex eo constat omne imperium consulare à populo peti & impetrari debuisse. quòd igitur aiunt regni speciem in consulibus fuisse, tam falsum est, quàm si quis dicat, Præfectum Prætorio sub Imperatoribus Romanorum, aut Bassam maximum apud Turcas, vel etiam Palatij magistros sub regibus Gallorum, regiam potestatem habuisse: quod per se ipsi maxima quæque in Republica gererent. & quidem hi potestatem non modò maiorem quàm consules, sed etiam perpetuam habuerunt. quare si absurdum est Regiam potestatem in magistro militum, multò absurdius est in Consulibus collocare. posteà docebimus potestatem Tribunipleb. Consulari maiorem fuisse. venio ad Senatum, in quo Aristocratiæ speciem posuerunt: cùm tamen ius omne ac imperium

imperium à populo haberet. quippe Senatorum delectus populi arbitrio vel iussu fiebat; Maiores nostri, inquit Cicero, ita magistratus annuos crearunt, vt consilium Reipub. præponerent sempiternum: deligerentur autem in id consilium ab vniuerso populo, aditúsque in illum summum ordinem omnium ciuium industriæ pateret. Posteà populus vt eo labore se leuaret, lege Ouinia Tribunitia, vt est apud Festum, iussit Censores optimum quenque ex omni ordine curiatim legerent. Censores autem à populo vt reliqui magistratus creabantur. consequens est igitur imperium quantumcunque fuit populo acceptum ferre. vbinam igitur Aristocratia Senatorum? nam si vlla est, eadem in regno sit oportet, vbi consilium à principe constitutum, parem atque Senatus Romanorum potestatem habet: quem tamen imperij societate cum principe copulare, non modò stultum, sed etiam capitale est. idem iudicādum relinquitur de Senatu Romanorum, quem isti cum populo in partem imperij vocant: id est dominos cum seruis & procuratoribus imperij societate coniungunt. tenemus igitur omnia Senatus & magistratuum imperia, in arbitrio & voluntate populi fuisse. quod satis esset argumenti ad iudicandum statum fuisse omnino popularem: sed altera quoque lex à P. Valerio Bruti collega lata est, quàm

Liuius appellat præsidium vnicum Romanæ libertatis,qua primo capite cautum est, vt aduersus omnes magistratus, ad populum liberè prouocaretur.altero capite,ne quis magistratus ciuem Romanum aduersus prouocationem verberaret,aut necaret,aut pecunia mulctare vellet: deinde ne quis imperium haberet,nisi cui à populo datum esset, adiecta capitali pæna.in eo quoque sibi consentiunt Liuius,Dionysius,Valerius,Plutarchus & Pomponius. nam ea lex de prouocatione, quòd sæpius violaretur, ter in eadem gente lata est, à P.L.& M.Valeriis. vbinam aristocratia in Senatu;vbi regnum in Cõsulibus,qui nec ciuem verberare,nec mulctare cõtrà prouocationem poterant? quòd autem belli ius omne esset in populo, planiùs est quàm vt egeat exemplis. nam id Seruia lege sub regibus cautum erat, vt Dionysius tradit,multò magis post regifugium. Liuius libro IIII. Controuersia fuit, inquit,vtrum populi iussu bellum indiceretur, an satis esset Senatusconsulto: peruicere Tribuni denunciando se delectum impedituros, ni Quinctius ad populum ferret. omnes centuriæ iussere. consimiliter lege Acilia bellum aduersus Antiochum susceptum est.ius autem verberũ,libertatis,exilij (iam de nece dictum est)in populo fuisse planum est ex lege,Portia Tribunitia,lata Valerio & Appuleio Coss.an-
no

nó ab V.C. c. d. l i i i i. (fallitur enim Sigonius, qui à Catone Censorio latam scribit) qua lege verbera sunt à corpore ciuium amota: quæ lex anno centesimo post Sempronia rogatione sanctiùs confirmata est, adiecta pœna perduellionis. Quid igitur Polybius? Si quis, ait, ad populi potestatem se conuertat, putabit Rempublicam esse popularem: si verò ad Senatum, iudicabit imperium optimatum. quia consilio publico præest, ærarij potestatem habet, legationem admittit ac dimittit, de coniuratione, perduellione ac veneficiis cognoscit. in eo multa peccat, vt etiam in explicanda potestate populi, quem cum plebe (vt Græci fere omnes) magno errore confudit. nam quę in Senatu maxima fuerũt, omisit: quæ sine populo fieri non poterant, Senatui propria fecit. nihil enim maius habuit Senatus quàm illud S. C. Videant Coss. &c. quod veluti gladium extremis Reipub. tẽporibus exeruit in Sp. Melium, Gracchos, Saturninum & Cæsarem. habuit quoque Dictatoris creandi potestatem, sed duntaxat extra ordinem. nam Interrex à Consule, Dictator ab Interrege decreto Senatus, cùm res ita postularet, creari solebat. qua ratione, inquit Dionysius, Senatus plebem fefellit. sed illud imperij arcanũ Tribuni plebis facilè detexerunt, nec Dictatorem optima lege creari diu permiserunt, id est, sine

prouocatione: ſic enim Feſtus optimam Dictatoris legem appellat. cùm autem magiſtratus omnes creato Dictatore abdicarent, Tribuniplebis imperium retinebant, inquit Plutarchus, & aduerſus Dictatorem ciues interceſſione iuuabãt: vt aduerſus Fabiũ Maximum Dictatorem, cùm de Minutio magiſtro militum pænas exigere vellet: Tribuni perfecerũt, vt pænæ metu liberatus, Dictatori poteſtate par eſſet. quod de capitalibus iudiciis tradit Polybius, falſum eſſe docuimus in lege Portia, Valeria, Sempronia. ſic enim Liuius Senatorem loquẽtem inducit; Per Senatum agi de Campanis, qui ciues Romani ſunt, iniuſſu populi non video poſſe. at Campani cùm Annibalem diu fouiſſent, maximo crimine perduellionis tenebantur. Cur ergo, dicet aliquis, iniuſſu populi tot ciues à Senatu, plures etiam à magiſtratibus ſupplicio affecti? cuius rei cùm infinita ſint exempla, nullum tamen illuſtrius eſt, quàm de exercitu qui ad Rhegium Iubellio Imperatore mortuo ſcribam elegerat: Senatus, inquit Valerius, tam acerbè tulit, vt milites in vrbem reuocatos capitis damnauerit, & quotidie quinquagenos verberibus cæſos ſecuri percuſſerit, tùm etiam ſepeliri, ac mortem lugeri vetuerit. M. Fuluius Tribunuſpleb. fruſtra clamare: morem maiorum violari: leges ſacratas à Senatu conuelli. Appius verò

Conſul

Conſul in exercitum militaris diſciplinæ proditorem inuectus,centuriones,ſigniferos, duplicarióſque verberibus, non in caſtris, quod Imperatori licebat, ſed in media Vrbe cæſos morte affecit: reliquæ multitudinis decimum quẽque ad ſupplicium legit. Conſimiliter Senatus pleroſque legibus ſoluebat contra leges ſacratas, & ante legem Corneliam. cui obiectioni reſpondet quidam Iuriſconſultus: Non quid Romæ fiat,ſed quid legitimè fieri debeat ſpectandum eſſe. neque enim ex abuſu, ſed ex ipſis Reipublicæ inſtitutis iudicandum eſt de ſtatu ciuitatis. nam Triumviri capitales, qui duntaxat in ſeruos, & extremæ ſortis peregrinos animaduerſionem habuerunt, non tantùm ciues, verumetiam magiſtratus ipſos, & quidem Curules, in carcerem coniectos capitali ſupplicio affecerunt,vt videre eſt apud Valerium Maximum. licebat tamen cuique maieſtatis illos accuſare, vt Ciceronem Clodius perduellionis apud plebem damnauit, quòd de coniuratis iniuſſu populi ſupplicium ſumpſiſſet. ſed illud quoq; iudicium Ciceronis reſciſſum eſt,quia non niſi à populo iudicari potuit. hinc certamina plebis aduerſus patres, & magiſtratuum inter ipſos, cùm imperio contra leges abuterentur. fuerunt igitur in magiſtratibus magna imperia, ſed tamen moderata:in Senatu maior quàm in magiſtratibus au-

ctoritas: in plebe maxima poteſtas : ſed ipſius Reipublicæ maieſtatem & ſummum imperium in populo fuiſſe, nemini dubium eſt in eam rem penitus intuēti: tùm ex iis quę diximus, tùm etiam ex eo quod populus inter patricios & plebē, veluti iudex & arbiter controuerſias dirimebat. cùm enim Senatus plebem opprimere, aut plebs in Senatum inſurgere conaretur; nullus erat componendæ ſeditionis modus, niſi Conſules ipſi, aut creatus Dictator populum rogaret quid fieri vellet, vt videre eſt in tribus ſeceſſionibus plebis: maximè verò in illa tanta támque diuturna contentione, qua patricij plebiſcita; plebs Senatuſconſulta pertinaciter reſpuebat. nam L. Valerius, & M. Horatius Coſs. conuocato populo, vt eſt apud Dionyſium, legem tulere comitiis centuriatis, vt plebiſcita Senatū tenerent. repente ſeditio cōquieuit. ſed paulatim Senatus plebiſcita repudiare: Tribuni furere: Senatui inter cedere. rurſus anno decimo ac cēteſimo poſt, Q. Philo Dictator creatus, eādem legem ad populum tulit, vt plebiſcita perinde vim legis haberent, ac ſi populus iuſſiſſet. illud etiam vno capite cauit; ne leges centuriatis comitiis ad populum ferrentur inconſulto Senatu. ad plebem verò inconſulto Senatu ferebatur, ac propterea ægrè impetratum eſt à patriciis, quin plebiſcita ſæpe violarent: quouſque Di-
ctator

ctator Q. Hortensius eádem legem anno post quinquagesimo ad populum ferret. atq; hinc imperij Romani labes, quòd plebi, hoc est, infimæ multitudini permissum sit legem iubere, qua perinde tenerentur ciues, ac si populus ipse iussisset. impetrauit etiam plebs, vt omnes Magistratus ac Pontifices crearet, præter Consules, Prætores, ac Censores. prætereà iudiciorum publicorũ, præterquam capitalium potestatem; vtque bellum à populo indictum finiret, ac imperium à populo datum prorogaret. tandem cætera quoque plebs impellentibus Tribunis arripuit: bellum sæpius indixit, vt rogatione Sulpitia, Manilia, Gabinia, quas ad plebem contra morem maiorum Tribuni tulerunt, & optimos quosque contrà leges sacratas exilio damnarunt. ex quo factum est, vt à populo ad plebem; à Democratia ad Ochlocratiam, & fecem populi summa rerum delaberetur, iis maximè temporibus quibus Gracchus vterque, deinde Liuius Drusus, post etiá Saturninus ac P. Sulpitius Tribunipl. vrbem suo ciuiúmque sanguine fœdarunt. siue igitur populo, id est quinque classibus (nam sextæ nulla ratio habebatur in maioribus cōmitiis) siue plebi, hoc est omnibus ciuibus præter patricios in XXXV. tribus promiscuè diuisis imperij summam demus, perspicuum fit eiusmodi statum esse popularem. Senatum verò au-

ctoritatem omnem à populo habuisse, nec sine populi iussu aut assentione quicquam potuisse: aut quæcunque iuberet populi nomine iussisse. quid autem interest ad statum Reipublicæ iudicandum, an populus ipse iubeat, an suo nomine iubeatur? absurdiùs tamen videtur id quod vnius est, puta regiam potestatem, duobus Consulibus tribuere velle, cùm multò maior fuerit in Tribunis. neque enim verum est, quòd Carol. Sigonius in cap. de magistratibus scripsit; Consules ab omnibus magistratibus concionem auocare potuisse, ab iis neminem: cùm nihil frequētiùs occurrat, quàm intercessio Tribunorum aduersus Consules. scribit Liuius libro XLIII. bona Tib. Gracchi, eius qui Consul & Censor fuerat, à Tribuno plebis consecrata, quòd in mulcta pignoribúsque capiendis, intercessioni Tribuni non paruisset. idem Claudio Censorio diem dixit, quòd concionem à se auocauisset. L. quoque Flauius Trib. pl. Metellum Consulem; alius Appium Cēsorem in vincula duci iussit. vt est apud Liuium libro IX. idem libro II. Tribunus, inquit, viatorē mittit ac Consulem: Consul lictorem ad Tribunum priuatum esse clamitans, sine imperio, sine magistratu. Drusus tamen Trib. pl. Philippum Consulem, quòd se in concione interpellaret, obtorta gula per viatorem in carcerem adegit, vt scribit Florus

cap.

cap. L V: at Tribuni sacrosanctum corpus attin gere violandi causa, capitale fuit. quinetiam Vectius impunè cæsus est, quòd non assurrexisset Tribuno. denique tanta potestas erat Tribuni plebis, vt non modò Senatus, sed etiam magistratuum & collegarum, ipsiúsque plebis acta vnus sua intercessione impediret: nec vlteriùs progredi poterant, nisi priùs imperium illi à plebe solenni iure suffragiorum abrogaretur. argumento sit M. Octauius Trib. pl. qui vt est apud Plutarchum, omnibus collegis ac Tiberio Graccho legem Agrariam ferenti solus intercessit. neq; enim lex ante perferri potuit, quàm imperium illi adimeretur suffragio plebis. postremò, creato Dictatore, soli Tribuni imperium retinebant, cùm cæteri magistratus abdicarent. igitur si regia potestas in Consulibus; multò certè maior in Tribunis: nisi obiiciant ea, quæ tanti facit Contarenus, ornamenta regia defuisse; propterea quòd in Vrbe semper, & inter plebeios homines versari oportuit, sine fascibus, sine lictoribus, sine sella curulli, sine vocatione, sine iurisdictione; vt ob eam causam Plutarchus in quæstionibus, & Liuius libro I I. magistratus esse negarint. sed his omissis, cùm ciuium omnium bona, fortunæ, libertas, vita, mors, totiúsq; Reipublicę status, imperia, iura, leges, bella, fœdera, magistratuum denique ac pontificum. ipsiúsque

siúsque Senatus auctoritas à populi voluntate penderet; quis ampliùs dubitet Rempub. fuisse popularē? magis quidem Athenieſes quàm Romani populares; vtrique populares tamen. Hæc à nobis fusiùs disputata sunt, vt Polybij, Ciceronis ac Dionysij de temperato Reipub. statu opinionem cōfutaremus; nostram tueremur, quæ vera sit an falsa, nō affirmabo: sed veri tamen similior est quam illa. Nunc facilè est Maciauelli, Contareni, Sigonij, Manutij, & aliorum qui in eadem sentētia fuerunt, refellere argumenta. Posuerunt enim ex ipsius Polybij ac Dionysij sententia, Lacedæmoniorum æquè ac Romanorum: deinde etiam Venetorū Respublicas ex his tribus, quæ dixi, generibus esse temperatas ac modicè confusas. Quòd ad Lacedæmonios attinet, videtur Aristoteles iis errandi occasionem præbuisse, qui temperatū Reipublicæ genus esse putarunt; propterea quòd aliorum sententias retulit, qui partim popularem, partim regiam, partim optimatū esse dicerent; quos non refellit. sed cùm sublata disputatione tria duntaxat Rerūpublicarum genera posuerit, non ampliùs quærendum videtur quid de re tota sentiat, cùm apparet quid scripsit. Si quis tamen eius Reipublicæ statum penitus intelligere velit; neque ex Aristotele, quem Plutarchus tacitè refellit, neque à Xenophonte, qui de moribus duntaxat iudicauit:
sed

ſed ab ipſo Plutarcho hauriendum: qui Lacedęmona profectus eſt,& antiquiſſimos rerum Laconicicarum ſcriptores conquiſiit,vt veriùs ac meliùs ſcriberet.

Status Lacedæmoniorum.

Is igitur ſcribit Lycurgum regia poteſtate ſublata, Senatum XXVIII. virorum creaſſe, quibus coniunxit duos reges, Charilaum fratris filium, & Archelaum, qui ab Hercule genus ducebant,lege promulgata,vt Senatus ille xxx. virorum omnia decerneret quę ad Rempublicam pertinerent, deinde populus decreta Senatus ſanciret. nihil aliud eſt à Lycurgo de ſtatu Reipublicæ conſtitutum. nec vlli magiſtratus creati præter magiſtrum iuuentutis. regibus autem quaſi ducibus belli gerendi curam dedit. Dionyſius quoque libro II. confirmat,Lycurgum populo permiſiſſe vt leges iuberet,magiſtratus crearet,bellum indiceret ac finiret. ex quo perſpicuum fit,Lycurgi ſtatum omnino popularem fuiſſe. ſed cùm populus decreta Senatus plerunque ſancire nollet, vt Plutarchus tradit,Theopompus ac Polydorus reges, anno trigeſimo ac centeſimo poſt Lycurgum,imperium illud ſummum populi tranſtulerunt ad Senatum, quaſi oraculo iubente; ne populus ereptam ſibi poteſtatem lugeret: tùm Ephoros quinque cum annua poteſtate creari voluerunt à Senatu, quaſi ſpeculatores regum & Senatus,ne tyrānis vſurparetur. nam

reges

reges, præter nomen nihil habuerunt. in quo Maciauellus & plerique alij fallunt, qui affirmant vnum duntaxat regem fuisse. at si regia potestas, quæ vnius propria esse debet, duorũ communis sit, erit & plurium: ex eo igitur popularis imperij, secuta cõuersio est in optimates. nihil enim populo relictum est in imperio loci. hoc tantùm, quòd vno ex optimatibus mortuo, cùm candidati præterirẽt, vt quisque gratissimus erat, sic maiores plausus ferebat. tùm arbitri qui sub tecto latebant, eum qui plausu maiore exceptus esset, Senatorem renuntiabant. sed nullæ tabellæ, nulla sufragia, nulla denique ratio comitiorum. Ephoros quinque annua potestate creabant optimates: qui magistratus omnium maximus erat. nam regibus ciues omnes præter Ephoros, reges Ephoris assurgebant. iidem Ephori ciues ac reges ipsos arbitratu suo mulctabant, & omnium iudiciorum præterquàm capitalium, ius habebant, vt est apud Xenophontem. quinetiam rex Agis in carcerem ab illis coniectus, & supplicio affectus est, cùm populi mores emendare, ac leges Lycurgi restituere conaretur, & antea sępe regibus capitalem accusationem intentauerant & in exilium miseram, vt in Agide & Cleomene Plutarchus scribit. si igitur Polybius ac Dionysius regiæ potestatis speciem nomini tribuunt, debuerant in rege

sacro-

ſacrorum, qualis fuit apud Romanos & Athenienſes, non in Conſulibus regnũ ſtabilire: aut regiam poteſtatem Ephoris quoque cõmunicare, qui tam imperioſè ſe gerebãt, vt ineunte magiſtratu omnibus ciuibus edicerent κείρειν τὸν μύστακα, id eſt radere muſtacam; quemadmodum Ariſtoteles ſcribit, non aliam ob cauſam, quàm vt ciues intelligerẽt eorum iuſſis obediendum eſſe. ex quo intelligitur iuniores, Polybij ac Dionyſij, præclara ſpecie ſe texiſſe: ſed rationibus oportet quare quicque ita ſit docere, non auctoritate. quanquam noſtrę ſententię magnos quoque auctores habemus; Thucydidem, Xenophontem, Ariſtotelem, & Plutarchum, qui vno conſenſu tradunt Athenienſes cum Lacedæmoniis annos amplius xxx. grauiſſima bella geſſiſſe, vt alteri populares, alteri optimatũ ſtatus in tota Græcia ſtabilirent. nam victis Athenienſibus, Lacedęmonij ſtatum popularem euerterunt, optimates triginta, qui tyranni ſunt appellati, ſummo imperio pręfecerũt. id quod apertius Demoſthenes in oratione contra Leptinem ſcribit, Senatores rerum dominos eſſe in Republica Lacedæmoniorum: populum verò apud Athenienſes. quare æquiùs erat vt Polybius, Dionyſius, Contarenus, Maciauellus, tot ac tam multos ſcriptores, ac tantæ auctoritatis priùs coarguerent, quàm Lacedæmoniorum

rum ſtatum ex optimatibus eſſe negarent. rectè igitur Ariſtoteles tres omnino Reipublicæ ſtatus laudabiles poſuit, at totidem vitioſos: qui tamen plures tribus eſſe nequeunt, vt anteà dixi; cùm nihil referat quoties de ſtatu quæritur, probi an improbi ſint qui imperio præſunt: neque enim minùs ciuis eſt vir ſceleratus quàm bonus. & optimus quiſque vir, peſſimus ciuis eſt, quia ſolitudinem quærens, totus in cœlum contemplatione fertur. quare vnum ex omnibus ciuibus præeſſe oportet: aut plures vno, minorem tamen ciuium partem: aut omnes, ſiue ex omnibus plurimos. nihil aliud fingi poteſt. erit quidem aliud imperium alio magis populare: ſed populare tamen. hac propoſita diſputandi regula, conſequens eſt apud Venetos, vnum aliquem ſummum imperium tenere: aut minorem partem ciuium: aut omnes, ſeu magnam omnium partem: hoc eſt Monarchiam eſſe, vel Ariſtocratiam, vel Democratiam. igitur planum fit ex ipſius Contareni, Sabellici, & Bembi ſcriptis, Venetiam ab originis ſuæ primordio popularem fuiſſe, poſteà temporis decurſu, ad optimates delapſam. ſi enim popularis fuit Reſpub. Romanorum, vt anteà docuimus, ſi popularis Athenienſium, vt omnes fatentur; Venetorum quoque Reſpublica initio popularis erat: verum illud; hoc igitur. Prima lex imperij popularis

omnium

omnium maxima, quàm à Solone latam scribit Plutarchus, ea ipsa est quàm Brutus primus omnium Consul, quam Valerij tres tulerunt, vt esset ab omnibus magistratibus prouocatio ad populum. hanc quoque legem vt omnium antiquissimam nascente Venetorum Respublica latam scribit Cõtarenus, cùm Veneti simul in eadem æstuaria coaluerunt. id autem Caroli magni temporibus contigisse narrat, cùm anteà in scopulis huc illud dispersi Reipub. formas singulares haberẽt. neque verò antè hoc tempus duces vllos aut Senatum, aut magistratus creati memorantur; sed primus omnium Paulus Anasatus anno Christi DCCVI. dux est electus. anteà cuiusque pagi suum ius erat & imperium ab aliis diuisum. itaque fallit Manutius, qui Rempub. Venetorum MCXX. annos in eo statu floruisse affirmat: rectè Iouius DCCC. cui congruit Gianotus Donatus ciuis Venetus, qui accuratissimè de Repub. Venetorum scripsit. non enim quæritur quo quæque ciuitas tempore condita sit, sed quando quæque Respub. cœperit, aut desierit eodem statu vigere. cùm igitur omnes in eandem vrbem coissent, lex illa de prouocatione, quæ popularis imperij rationem continet, non ad optimates aut patricios, qui nulli erant, sed promiscuè ad populum, id est, ad ciuium omnium multitudinem simul coactam lata

lata est. negat enim Contarenus patriciorum ac plebeiorum discrimen fuisse, cùm ciues omnes eodem iure censerentur, atque eiusdem imperij popularis participes essent. nam Vespucius apud Guichardinũ in oratione quam habuit Florentiæ pro statu optimatum (agebâtur enim de conuertenda Florentinorum Republica) exemplum vrbis Venetæ proposuit: Soderinus verò populare imperium tuebatur, & eos qui Venetiis Rempublicam gerunt, docebat errore patricios vocari: cùm nihil aliud essent quàm ciues, reliquos esse peregrinos: cui consentaneum est quod Gianotus Donatus, ciuis Venetus, in eo libro quem accuratè de Repub. Venetorum scripsit, verbum Gentilhuomo, nusquam in monimentis Venetorum vsurpari, ante tempora Sebastiani Ciani, hoc est, ante annum M. C L X X V. quòd quidem si Veneti fateantur, Respublica planè popularis erit, cùm illa ciuium omnium multitudo, peregrinis exclusis, summum ius prouocationis habeat, magistratus omnes ac imperia tribuat, leges deniq; iubeat, vt scribit Contarenus: addo etiam belli ac pacis, vitę & necis potestatem; vt videre est apud Bẽbum in bellis susceptis aduersus Iulium Pontificem max. & Ludouicum regem Gallorum, quæ non ante gesta sunt, quàm populus suis suffragiis iussisset. nec obest quòd interdum bella suscipiantur

tur

tur decreto Senatus ſine populi iuſſu, cùm id ſæpiſſimè quoque fieret apud Romanos & Athenienſes. ac tametſi raræ ſunt prouocationes à decemviris & XL. viris, ne libera prouocatione ſæpius admiſſa ſcelerum impunitas conſequatur; nihilominus tamen interdum quæſtiones capitales propter ciuium dignitatem, aut ſceleris atrocitatem ad populum deferuntur, vt videre eſt apud Bembum, in iudicio Ant. Grimani, qui propter generis ſplendorem & potentiam à populo iudicatus eſt, exilióque damnatus. nec ſi iudices ſupplicia de ſceleratis ſine prouocatione ſumunt, propterea necis ac vitæ ius habent, cùm legibus obſtricti teneantur, nec merentes morte liberare poſſint: hoc regis eſt, aut populi, aut optimatum, apud quos clementia contrà leges locum habet. itaque Cicero veniam pro Ligario precatus à Cæſare; Apud iudices, inquit, nunquam egi hoc modo: ignoſcite iudices, errauit, temerè fecit, ſi vnquam poſthac: ad parentem ſic agi ſolet. apud iudices; non fecit, non cogitauit, falſi teſtes, fictum crimen. Quod ſi decemviri aut XL. viri præuaricantur, exacto magiſtratu accuſari poſſunt. videmus igitur illa quæ ad imperii maieſtatem pertinent, populi Venetorum, id eſt, ciuium omnium eſſe propria. cætera ferè à decemviris geruntur: quòd ſi maioris momenti res eſt, accire ſolent

t ſeptem-

ſeptemviros : ſi diſſident inter ſe, adhibentur quoque x v i. viri præconſultores: ſi ne inter ipſos quidem cõueniat, aut grauioris momenti res videatur, ad Senatum : ſi nec in Senatu tranſigi poſſit, aut ad imperii maieſtatem pertineat, fertur ad populum : vt apud Carthaginenſes (quorum imperium populare fuiſſe tradit Ariſtoteles) fieri ſolebat. Iam verò cùm ſexdecim creandorum magiſtratuum genera ſint, ídque ſorte, vel electione, vel vtroque (quibus adijcienda ſunt duo genera regiæ poteſtatis, cùm omnes, vel pauci ab vno creãtur) nullum tamen Ariſtoteli magis populare viſum eſt, quàm omnes magiſtratus ab omnibus ciuibus creari : vt apud Venetos; in illa quã dixi ciuium omnium multitudine (quoniam reliqui Contareno ac Sigonio peregrini, non ciues habentur) omnes ab omnibus imperia conſequuntur; & quidem ſine vlla ratione, cenſus, nobilitatis, eruditionis, dignitatis: cùm tamen apud Athenienſes, qui omnium maximè populares fuiſſe dicuntur, magna ratio cenſus haberetur, nec quartæ claſſi, quæ cæteras multitudine longè ſuperabat, vllus eſſet aditus ad honores ex lege Solonis, quouſque Ariſtides legem abrogauit. quinetiam ſorte, quæ ipſa nullum virtuti relinquit, nec honeſtati locum, maximi quiq; honores mixtis ſufragiis apud Venetos tribuuntur : at nihil magis populare

Ariſto-

Aristoteli visum est, quàm sorti magistratuum permittere creationem. contrà verò apud Lacedæmonios, quorum Rempub. suæ similem facit Contarenus, nullus omnino sorti locus erat. Quæ cùm ita sint, non video cur Contarenus, Rempublicam Venetorum ex triplici genere temperatam esse putet. est, inquit, in magno concilio popularis: in Sanatu optimatum: in duce regia potestas. sed vnde annuum imperium Senatui, duci, magistratibus, nisi à populo? dux autem ne vocationis quidem aut prehensionis ius habet. neque verò satis est armis illum & imperio spoliasse: adhibuerunt etiam decemviros exploratores, ac libertatis custodes, qui supplicium de Faliero duce sumpserunt. at imago ducis est in numismate; dat nomina fastis; & vbique regis speciem intueri possis, inquit Contarenus, potestatem nusquam. idem quoque dici poterit de Consulibus Romanis, & Archonte Atheniensium: & eadem ratione Athenis regnum imperio populari confusum dicemus. idem etiam iudicandum relinquitur de statua veste purpurea & aurea corona insigni; addo sceptrum ac diadema, quæ rex Venetorum gestare prohibetur: regis speciem & imaginem intueri licet, potestatem nusquam. si hoc absurdum, illud quoque. profectò consimiliter faciunt vt indocti pictores, qui cùm virginem Mariam in stabu-

lo malè tecto parientem conſtituunt, eandem aurea veſte & corona nobili ſolœciſmo exornant. & quoniam Cõtarenus eos tantùm quos vocat patricios, ciues eſſe arbitratur, cæteros omnes habet loco peregrinorum, ſecutus ciuis definitionem ab Ariſtotele inuectam: neceſſe eſt iſta ratione Rempub. Venetorum popularem dici, vt Soderinus diſſerebat. ac ipſe Contarenus fatetur, in magno ciuium concilio popularis imperii rationem ineſſe. neque enim ciuium magnus numerus ſtatum efficit, ſed illud ſpectandum, an omnes ciues imperii participes ſint: alioqui ne Athenienſium quidem Reſpublica Periclis tempore quo maximè florebat, popularis dicetur. quia tametſi non plures XIIII. millib. & CCCC. millib. ciuium vtroque parente Periclis temporibus cenſi feruntur, quinque millib. qui pro ciuibus irrepſerant publicè venditis: ſic enim Plutarchus ſcribit in Pericle. pòſt aucta multitudine cenſa fuerunt XX. millia ciuium decem peregrinorum, & CCCC. millia ſeruorum, vt Athenæus tradit. Demoſthenes in oratione contra Ariſtogitonem ſcribit, XX. millia ciuium ſuis temporibus Athenis cenſa fuiſſe: non meminit peregrinorum. Dinarctius verò aduerſus Demoſthenem, ait, mille & quingentis ciuibus reorum ſufragia permiſſa fuiſſe. ex quo intelligitur, paucos admodum in tanta multitudine

tudine imperium tenuisse. idque Demosthenes in oratione de Republica ordinanda scripsit, oratores Reipub. principes esse: his subiectos Imperatores: trecentos ferè ciues sufragium tulisse: reliquos trecentis attributos fuisse. cùm igitur in tanto peregrinorum ac seruorum numero, tanta ciuium paucitas imperium haberet, quod omnium consensu populare appellatur: quis neget ea ratione, Venetorum Rempublicam esse popularem, quæ circiter quinque millia ciuium paulò minùs habet, qui honoribus adipiscendis idonei sunt? iam verò negat Aristoteles ciuitatem esse, quæ plures decem millibus ciuium complectatur. Plato quinque millibus & quadraginta definiit, ac propter numeri fœcunditatē, qui diuisores habet vno minùs quinquaginta, abortus fieri, ac partus non modò monstrosos, sed etiam integros cædi maluit, quàm plures admitti.

Comparatio Reipub. Atheniensium, Venetorū, & Romanorum.

Sed comparemus, si placet, status Atheniensium, Venetorum ac Romanorum, vt populares esse planiùs intelligatur. nihil enim cum Lacedæmoniis commune habent. cùm de statu Romanorum disputo, intelligo semper popularem illum, quum populus non simulatione imperium habuit, vt olim sub regibus, qui ad populum, belli, pacis, magistratuū, ac prouocationis summum ius detulerunt, vt est apud Dionysium libro IIII. cùm re vera

ſtatuerẽt arbitratu ſuo reges ipſi: vt etiam Auguſtus, qui adepta poteſtate comitiorum imaginem habebat, leges ad populũ ferebat, quarum ipſe arbiter erat. illud igitur commune eſt quod populi concio imperii ſummam habuit: hoc tamen intereſt, quod populus Venetorum, de iis duntaxat quæ ad imperium ſummum pertinere diximus, cognoſcit: cętera Senatui ac magiſtratibus permittit. rarò prouocatur ad populum, rariùs de bello, rariſſimè de legibus rogandis aut abrogãdis agitur; ſed ferè magiſtratuum creandorum cauſa coeunt. at Romana plebs etiam iudicia publica definiebat, quæ tamen ad imperii maieſtatẽ non pertinent, quoniam vbique ferè magiſtratibus tribuuntur. populus verò Athenienſis præter leges, fœdera, bella, iudicia publica, de quibus ſępiſſimè ferebatur, etiam religiones, legationes, conſilia, decretáque Senatus ac res leuiſſimas, ſæpius quàm par eſſet tractabat. anteà quidem mulcta cogebãtur ciues concionibus adeſſe, vt eſt apud Pollucem: poſteà Pericles Areopagitarum imminuta poteſtate popularem auxit, propoſitis populo præmiis ſi concionibus adeſſe vellet. peiùs etiam quòd ſuffragia ferebant manuum extenſione, id eſt, χειροτονεία (vti nunc Heluetii montani) qua tenues, potentiorum vi ac pugnis cogebantur χειροτονεῖν, præterquam in oſtraciſmo & ciuium

uium cooptatione, vt ſcribit Demoſthenes contra Neæram. peſſimè quòd ſolus populus præmia proponebat, ciuitatem, immunitatē, largitiones, coronas, proedrias, ſtatuas, victū in Prytaneo concedebat: ſic enim ſcribit Demoſthenes cōtra Leptinem: quæ ab impudentiſſimis quibuſque extorquebantur, iuſtiſſimi verò eiiciebantur. abſurdiùs etiam quòd in creandis magiſtratibus, omnia ſorti permittebantur, vt ea Reſpublica ſortilega veriùs eſſet quàm popularis, cùm imperia ſortis, non populi beneficio tribuerentur. meliùs Romani, qui magiſtratus omnes eligebant, ſufragio tabellarum ex lege Caſſia & Papiria, quas miror à Cicerone repudiari, cùm aperta ſufragia tantis odiis ac ſeditionibus ſint opportuna. præmia verò populus dabat. quāquam nullum ferè apud Romanos, niſi gloriæ præmium propoſitum videmus, vt etiam apud Venetos, qui peregrinis bene de Repub. meritis ciuitatem; ciuibus honores, magiſtratus, ac ſtatuas decernunt. Senatus autem Romanorum hoc differt à Senatu Venetorum, Athenienſium, Carthaginenſium, Genuenſium, Rhaguſiorum, & omnium ferè Germaniæ ciuitatum, quæ optimatum imperio reguntur, quòd hi annuam; illi perpetuam habuerunt poteſtatem. Platonis quoque Senatns annuus eſt. rurſus apud Venetos maximam habet Senatus auctoritatem;

apud Romanos, mediocrem: apud Athenienses, minimam. nam quò plura populo tribuuntur, eò magis imminuitur Senatus poteſtas; quæ olim vnius Tribuni vetantis oratione ſuſpendi poterat. fallunt enim plerique Romani iuris interpretes, qui Senatui legis condendæ poteſtatem tribuunt. neque enim priùs hoc Senatui permiſſum eſt, quàm Tiberius à populo ad Senatum tranſtulit ius illud comitiorum, quæ Auguſtus dicis cauſa reliquerat populo, ad quem leges ferebat, quarum ipſe arbiter erat: magiſtratuum quoque ac prouinciarum dimidiam partem à populo peti patiebatur, cùm ipſe candidatos manu duceret. quòd igitur Tacitus libro II. Dio libro LIII. comitia tradunt ad Senatum tranſlata, eò pertinet, vt ea quæ ſimulatè populo relicta fuerant, Senatui tribuerentur. ex quo tempore Senatuſconſulta vim legis habuere, quæ tamen à principe reuera fiebant ac ſanciebantur: vt videre eſt in orationibus D. Marci, Adriani, Seueri, quas habemus in Pandectis. ſed de populari tempore hic agitur, & Tribunorum poteſtate. nullus apud Venetos Tribunus: nullus item orator impudens, qui populi voluntates flectere, & vnde velit deducere audeat: ſed liberè Senatus omnia, præter illa quibus imperij maieſtas continetur. hoc tamen commune eſt, quòd nihil ad populum Athenienſem aut

Romanum ferri potuit inconſulto Senatu, quemadmodum ſcribit Plutarchus, & Demoſthenes aduerſus Androtionem: quem propterea Demoſthenes accuſauit, quod inconſulto Senatu,legem ad populum tuliſſet: contra quem Androtio conſuetudinem receptam opponit,quod ſcilicet aliter fieri conſueuiſſet. peius tamen quod lege permittente ad plebem Romanam ferre licuit inconſulto Senatu. Veneti prudentiſſimè cauerunt,non modò ad populum, ſed ne ad Senatum quidem vllius rei rogationem ferre ſine conſilio XVI. virorum,qui ſapientes ab illis,ab Ariſtotele πρόβουλοι appellantur. hoc item commune eſt, quòd nulla iudicia Senatus Athenienſis aut Romanus attingebat, quandiu libera fuit Reſpublica;niſi fortaſſe rei nouitas,aut ſceleris atrocitas,animaduerſionem extra ordinem poſtularet: ſed cùm Senatus Athenienſis extra ordinem cognoſceret,non maiorem mulctam quingentis drachmis irrogare poterat, vt Demoſthenes contrà Euergum ſcribit. ſi quid grauius eſſet,ad populum ferebatur. apud Venetos X. viri & XL. viri publicorum iudiciorum, cognitiones etiam extraordinarias habent,quas Græci vocant εἰσαγγελίας. hoc tamen ampliùs habuit Senatus Atheniēſium, quòd Senatorem ordine mouere, & ἐκφυλλοφορῆσαι potuerit: & reos ad populum deferre.

re.apud Romanos, Cenſorum;apud Venetos, decemvirorum poteſtati tributum eſt. Sequuntur magiſtratus qui apud Venetos & Athenienſes magnam inter ſe ſimilitudinem, nullam ferè cum Romanis habent. ſcitum eſt quàm pauci fuerint Romę magiſtratus. Athenienſes prope infinitos habuerunt. fuit enim pręter Senatum quingentorum virorum, Areopagitarum curia, quæ parem habuit poteſtatem atque collegium decemvirorum apud Venetos. hoc tamen intereſt quod hi ad breue tempus; illi perpetuũ imperium habuerunt. ac primùm ſub regibus ad capitales cauſas: deinde rerum omnium ſpeculatores ſunt & legum cuſtodes à Solone cõſtituti, vt Plutarchus ſcribit. ſed quemadmodum Pericles Areopagitarum potẽtiam labefactauit: ita non mediocriter decemvirorum poteſtas eſt imminuta X L. virorum capitalium, deinde V I I. virorum ac X V I. virorum creatione. Sequitur collegium nouem ἀρχόντων, quod V I I. viris Venetorum non malè congruit. item collegium X L. virorum, qui de vi & iniuriis cognoſcebant. & Ephetarum quinquaginta, qui cum X L. viris capitalibus Venetorum conferri poſſunt: ſed Ephetæ de cęde fortuita duntaxat cognouerũt, vt eſt apud Suidam, Pollucẽ, & Pauſaniam in Atticis, vbi copioſè genera iudiciorum explicantur: neque enim ciuibus tãtùm ac peregri-
nis

nis, ſed etiam brutis animalibus, & rebus inanimatis ius dicebatur. quod apud Græcos conſuetum erat. nam ſcribit Plutarchus in Timoleonte, poſt exactum vrbe Dionyſium iuniorem & Icetem, vnà cum Carthaginẽſibus, ſupplicium de ſtatuis tyrãnorum, quaſi de tyrãnis ſumptum fuiſſe. fuerũt etiam Arbitri CCXX. qui ex vna quaque tribu ſorte quotannis ducebantur ſupra ſaxageſimum annum, vt Pollux; vel quinquageſimum, vt Suidas tradit. his ferè octoginta viri, ciuilium cauſarum apud Venetos comparari poſſunt: XL. quidem inter ciues & ciues; totidem ciues inter & peregrinos. Archon præſidebat arbitris ciuium, Polemarchus arbitris peregrinorum. quo munere fungebantur duo Prætores apud Romanos; Vrbanus & Peregrinus, vnà cum Centumviris: quibus decemviri litibus iudicandis pro Prætore præerant. publicis iudiciis Prætores quæſtionum, vnà cum decuriis Senatorũ, & equitum; quibus lege Aurelia Tribuni ærarii adiecti ſunt. hoc tamen animaduerſione dignum eſt, quod Budæum ac pleróſque alios fefellit; quòd tametſi Senatus iudicia nulla diſceptaret, ſiue legitimus, ſiue indictus eſſet: nihilominus ab eiectis regibus vſque ad legem Semproniam, Prætores quæſtionum, ac parricidij Quæſtores, non alios quàm ex ordine Senatorio ſortiebantur. aliud eſt autem Senatum iudicare;

dicare ; aliud Senatorios viros à Prætoribus ad iudicia ſorte duci. Apud Athenienſes Phylarchi decem, ſiue tribuum præpoſiti à Cliſthene inſtituti, planè ſimiles erant ſexviris Venetorum tribuum Præfectis:& Phratriarchi Athenienſium, Præfectis ſodalitiorum apud Venetos:aut Curionibus apud Romanos:quales ferè ſunt vbique.rurſus Demarchi Atheniēſium nomine duntaxat, cum Tribuniſplebis conueniunt ; poteſtate nullo modo. Proedros, Archontes, & Epiſtatas Senatus, concionis, & iudiciorum, pares habent Veneti in quibuſque collegiis.apud Romanos Cōſul, Senatui præerat: maior magiſtratus populo, Tribunus plebi, aut Aedilis (raro tamen) aut maior magiſtratus:Prætores iudiciis. qui autem apud Athenienſes vndecimviri νομοφύλακες à Polluce appellantur, iidem ferè apud Romanos triumviri capitales. minores iudices multi ſunt apud Venetos, quales nec Romani vllos, nec Athenienſes habuere, præter Epagogos, qui ſimiles erant iudicibus mercatorum. ſed hæc apud Contarenum. vnum genus eſt magiſtratuum apud Venetos, qui triumviri aduocatores appellantur, ac ſontium prehēſionem & accuſationem habent;ne, vt apud Romanos & Græcos, quenquam temere accuſare liceat. talis eſt apud nos aduocatio triumviralis, in omnibus iudicum decuriis. Logiſtæ quoque Athe-

Atheniensium, Syndicis Venetorum non malè congruunt, quòd vtrique rationem gesti magistratus exigebant: sed illi de moribus ante magistratum quæstionem habebant: hi de prouincialibus magistratibus duntaxat inquirunt: decemviri ac triumviri de vrbanis, cæteri magistratus qui ærarium curant, iidem ferè apud Athenienses qui apud Venetos. habent hi Præfectos vectigalium ac tributorũ, qui tam varij sunt, quàm varia genera tributorum ac vectigalium: Prȩfectos pecuniæ mutuȩ, tribunos ærarij, qui publicas pecunias recipiunt: quæstores vrbanos, ad quos pecunia defertur. apud Athenienses Apodectæ, Hellenotamiæ, quæstores Palladis, quȩstores vrbani, siue Practores, inquisitores, syndici, qui sacras pecunias mulctæ nomine exigebãt: quæstores spectaculorum, quæstores militares, quæstores rerum venalium, Epigraphi seu bonorum censores, & antigraphi. omnium autem maximus fuit quæstor populi. magistratus item annonæ multò plures apud Athenienses, quàm apud Venetos aut Romanos. his quidem vnus annonæ Præfectus, aut ad summũ Aediles duo. illis præter Agoranomum, Metronomi quindecim, totidem Sitophylaces, ac prætereà curator emporij. reliqui sunt apud Venetos Prȩfecti salutis publicæ, Præfecti Monetæ, Aediles viarum, Præfecti classis, Procuratores D. Marci,

Marci, qui pupillorum ac viduarum curam habent. apud Atheniēſes propè infiniti vrbis dignitatem ac ciuium ſalutem curabāt, quos Ariſtoteles ἀςυνόμȣς vocat: vt Præfecti aquarum, murorum, operum publicorum. præterea Nomophylaces cęremoniis præerant: Sophroniſtæ moribus: Gynæcocoſmi mulieribus: Oenoptæ conuiuiis: Gymnaſiarchæ palęſtræ: Choragi choro: Liturgi curationibus extraordinariis: Conquiſitores peregrinos à ciuibus dirimebant: Epiſcopi magiſtratuum actiones explorabant: Oratores cauſas publicas ſuſcipiebant: legati ad ſocios aut exteras gentes mittebātur. omitto militares magiſtratus, Taxiarchos, Hipparchos, Trierarchos, Strategos: omitto pontifices ac ſacerdotes, qui eò plures apud Romanos fuere, quò religionem ac militarem diſciplinā magis coluerunt. Prouinciales magiſtratus apud Athenienſes video nullos, cùm ſociæ ciuitates ſuos magiſtratus haberent: ſed prouocandi ius erat ad magiſtratus Athenienſes, vt eſt apud Xenophontem. ita quoq; apud Venetos & Romanos: ſed hoc ampliùs, quòd hi magiſtratus prouinciales habent. Romani tres; Præſidem, Legatum, & Quæſtorem. nam Procōſules, Prætores, Proquæſtores, Præſidis appellatione complectitur Vlpianus. ſi prouincia latè pateret, legati plures adiungebantur. Veneti quatuor creare ſolent:

ſolent: Prætorem vrbanæ diſciplinæ, Præfe-
ctum militari, Cuſtodem arcis, & Quæſtorem.
hæc forma eſt Rerumpublicarum quæ in ſta-
tu populari magis claruerunt, excipio Cartha-
ginenſem, cuius veſtigia ſunt apud Ariſtote-
lem, Polybium ac Liuium, ſed valde obſcura.
Ex his planum fit Rempublicam Venetorum
anteà popularem fuiſſe, ſed paulatim in Ari-
ſtocratiam mutari cæpiſſe, cùm magna pars ci
uium ac plebeiorum opificiis intenta, ſponte
ſe à rebus agendis ſubduceret; peregrini verò
& inquilini non admitterentur, nec ius impe-
rij cuiquam niſi de Republica bene merito, &
auarè admodum tribueretur: paulatim familiæ
veteres interire cæperunt, ac multò pauciores
eſſent, niſi Genuenſi bello triginta peregrini
ius ciuitatis emiſſent, cùm ciuitas inopia pre-
meretur. hoc idem contigiſſet apud Romanos
& Athenienſes, ſi eodem modò vterentur quo
Veneti. ſed apud Athenienſes ciuium multitu-
dinem auxit Cliſthenes, qui omnes inquilinos
ac manumiſſos in ciuitatem recepit: Romani
verò manumiſſos omnes exceptis oppidò pau
cis. ac propterea Latini, ſuos liberos ſeruilem
in modum Romanis vendere conſueuerant,
auctore Dionyſio, vt manumiſſi ius honorum
adipiſcerentur. poſt armis ſocialibus coacti,
vniuerſæ Italiæ ciuitatem conceſſerunt. tan-
dem etiam exteris nationibus: poſtremò om-
nibus

nibus qui Romano imperio continebantur. Sunt igitur apud Venetos Citadini & Plebei æquè ciues ac Nobiles: vt priuatus æquè ciuis est ac magistratus: sed illi ab honoribus & imperio summouentur. huc enim relabi oportet, vnde totius disputationis originem ducebamus. non enim quia Citadinus Venetorum Cancellarius esse potest (quanquam sufragiis tribuitur non sorti) aut etiam scriba, propterea ciuis habetur, cùm in tanta munerum, quæ in perpetua sunt paucitate, vnus tãtùm aut alter ciuis isto modo esse possit. cæteri peregrini. apud Athenienses, si Athenęi scripta sequamur, cùm x x. millia ciuiũ imperium tenerẽt, decẽ millia peregrinorũ qui nati erãt ex peregrinis, tametsi ab honoribus & sufragiis arcerentur, nihilominus ciues fuisse oportet: cùm libertate, imperij tutela, iuris æquabilitate, domicilio perpetuo, ac patria denique in qua nati erant, fruerentur; nec ab aliis ciuitatibus aut principibus iure vindicari possent. fuerunt igitur revera x x x. millia ciuium, quorum x x. millia popularem statum tuebantur. neque enim oportet in populari statu ciues omnes imperij participes esse, sed maiorẽ partem. quod enim pluribus placet, omnibus placere dicitur.

Status optimatum.

Cùm verò minor pars ciuium imperat, & pro lege habetur, quod paucioribus ciuibus placet, optimatum potestas est. nisi ad verbo-

rum

rum subtilitatem omnia reuocemus, vt non sint optimates nisi optimi præsint: at ista ratione non solùm apud Venetos, Rhagusios, Genuenses, Lucenses, & Germanos, vbi paucissimi imperium tenent;sed nulla omnino Aristocratia vsquam fuisse reperietur:& vitiosæ eiusmodi Respublicæ videbuntur, in quibus nobiles,aut diuites,nulla virtutis aut eruditionis habita ratione, soli Rempub.gerunt: cùm interim optimi ac prudentissimi propter inopiam vel generis obscuritatem reijciantur. quod absurdum esse affirmabunt. ergo populariter loquamur, & optimatum imperia ciuium paucitate; paucitatem minore ciuium parte definiamus:siue duo (nam plures eo numero intelliguntur, vt Iurisconsulti tradunt) siue tres fuerint, vt cùm Augustus Antonius, ac Lepidus triumviri Reipub. constituendæ Rēpublicam suo arbitrio gubernarent: quanquam statim in monarchias tres,ac paulò post in duas, postremò in vnam concessit. siue plures tribus imperent, paucissimi tamen & virtute insignes, vt apud Hebræos ante regiam potestatem: apud Lacedæmonios, sublato regno : apud Pharsalios,ante Alexandri tempora. siue paucissimi ac deterrimi, vt apud Megarenses & Athenienses sub xxx.tyrannis:apud Romanos, sub decemviris: apud Perusinos, sub Ottonibus: apud Senēses,eiectis patriciis.

ſiue nobiliſſimi magno numero, vt apud Romanos patricij ante creationem Tribunorum. tunc reuera imperium tenebant, populare nomen inane erat: vel etiam apud Cnidios, Venetos, Rhaguſios, Lucenſes, & Norimbergenſes. ſiue pauci diuites, vt apud Rhodios, Thebanos, Genuenſes, ſublata populi poteſtate. numerus verò infinitam adfert varietatem: vt apud Pharſalios xx. apud Lacedęmonios xxx. apud Hebręos LXXI. apud Germanos ducenti, aut ad ſummum trecenti: totidem ferè apud Rhaguſios, & Lucēſes. apud veteres Maſſilienſes ſexcēti, vt Valerius max. teſtatum reliquit. nunc apud Genuenſes circiter mille quingenti: apud Venetos numerus optimatum triplo maior eſt, ſed illic numerus fruſtra definiatur, cùm à ſtirpe quærantur optimates: ſi tamen electione aut ſorte ducātur, centeſimum quenque cooptari meliùs eſt ad geometricam rationem, quæ optimatum imperio rectiſſimè congruit, vt harmanica regno, arithmetica populari. quare ſi demus ciuium decem millia, centū optimates deligendi ſunt; ſic enim geometrica ratio conſtabit: quia hic numerus æquabili ratione vnum ac decem millia complectitur. conſimiliter ex xx. millibus ducenti, numerum implēt optimatum. at Lycurgus ferè milleſimum quenque, ſcilicet è quinque Spartiatarum & xxx. Lacedæmoniorum millibus

libus xxx. dūtaxat elegit. In Senatu cooptando multò pauciores desiderantur, quàm in optimatibus eligendis. contrà quàm voluit Plato, qui trigesimum quenque in Senatum annuum cooptauit, id est, ex millibus quinque & quadraginta, CLXXX. quod veteri more factum opinor. nam Romulus trigesimum quēque se legit, id est, centum Senatores ex tribus ciuium millibus, quos in coloniam suæ vrbis deduxerat. at in consequentibus coloniis decimus quisque legebatur, vt I.C. scribit in l. pupillus. de verb. signific. Moses tamen videtur è decem millibus vnum duntaxat diuina sorte duxisse. cùm enim censa fuissent DCXXII. millia hominū supra XX. & infra LV. annos qui arma ferre poterant, vnū & septuaginta Senatui præfecit. quæ ratio congruet, si minorum centum millia fuisse concedamus: reijcio seruos, senes, ac fœminas, quorum numerum duplo maiorem fuisse necesse est; cùm ferè tot sint vbique fœminæ quot viri, atque etiam vna plus Athenarum vrbi nomen dedit. sed hāc Senatus, & optimatum deligendorum rationem miror à Platone esse & Aristotele prætermissam: cùm tamen numerum ciuium definirent; qui semper variè minuitur & augetur. nam Dionysius tradit primo censu Romuli tria millia ciuium: secūdo Seruij, LXXX. quinto CXXX. septimo CX. octauo CIII. mil-

lia, præter ſeruos, fœminas, opifices, mercatores; quorum numerum triplo maiorem fuiſſe confirmat. numerus autem ſingulis annis facilè intelligebatur, quod naſcens quiſque, Iunoni Lucinæ; moriens, Veneri Libitinę nummum pendebat, Seruia lege. at in Ariſtocratia pauciſſimorum, iidem optimates ſunt & Senatores, vt apud Lacedæmonios, Pharſalios, Hebræos. Atque hæc de populari & optimatum ſtatu.

Monarchiæ ſtatus.

Reſtat de Monarchia dicere, cuius tametſi vnum genus eſt, varias tamen cõplectitur formas. quinque ab Ariſtotele conſtituuntur, in quo refellendo, ne longior ſim, id cuique iudicandum relinquam. Monarchiã appello, quum ſumma poteſtas eſt in vno, qui iure imperat aut iniuria. hic tyrannus; ille rex appellatur. finis huius honeſtas; illius voluptas. neque enim verum eſt quod ait Ariſtoteles; Regem euadere tyrannum, cùm vel aliquãtulum imperat contra populi voluntatem. nam iſta ratione nulli ſint reges: ac Moſes ipſe iuſtiſſimus & ſapientiſſimus princeps, idem tyrãnus omnium maximus iudicaretur, quòd omnia penè iuberet ac prohiberet contra populi voluntatem. quanquam popularis ſit non regia poteſtas, cùm arbitrio populi Reſpublica gubernatur à Rege: quoniam ſtatus à populo pendet. Quare cùm Ariſtoteles hanc definitionem tuere-

tur,

tur, coactus est nullos vſquam eſſe reges confiteri. Tyrannorum igitur alius alio iniuſtior, omnes tamen ſcelere ac iniuria coniuncti. Regum autem qui iure imperant, duo ſunt genera: alteri quidem nulla tenentur lege: alteri legibus obligantur. primi generis ſunt reges illi qui manu regia, ſine vllis legibus, olim imperia iuſtiſſimè gubernarunt: quales fuiſſe dicuntur, reges veterum Græcorum ante Lycurgum & Draconem, id eſt, antequàm leges vllæ ſancirentur. tales quoque in Italia veteri regum ſtatus fuiſſe memorantur. cùm nec regibus, nec priuatis leges vllæ ferrentur: ſed tota Reſpublica iúſque ciuium in arbitrio principis poſitum eſſet, ac manu regia, vt Pomponius ſcribit, ſine certo iure gubernaretur. nam Ioſippus eo argumẽto colligit, Moſem antiquiſſimum omnium fuiſſe legiſlatorem, quòd Homerus in opere tanto νόμȣ verbum, nuſquam vſurparit. ac tametſi poſteà leges inuentę fuiſſent, priuatis tamen non regibus ferebantur: nec niſi ſerò admodum principes legibus obligari voluerunt: at ne regibus quidem Vrbe exactis Conſules ſuum imperium ac poteſtatem lege teneri patiebantur. eſt enim ac ſemper fuit, vetus illa inter potentes ac tenues grauis controuerſia, quæ magnis imperiis exitus attulit valde calamitoſos: quòd potentes arbitrio ſuo imperare, ac legibus ſolui, tenues æ-

quabili iure omnes teneri volunt. itaque Terentius Arsa Trib.pl.legem tulit ad populum, vt Consulibus leges conscriberentur, ne plebs ab eorum arbitrio penderet: quæ lex, inquit Dionysius, à Consulibus annos sex oppugnata, ad extremum perlata est. hinc decemviri legibus scribẽdis creati. sed longè aliud est magistratum lege teneri, aliud Regem: quia hic à seipso; ille à principe vel populo imperium habet. nullum autem Reipub. interituræ maius argumentum Platoni visum est, quàm si magistratus legi, non magistratui lex imperet. illud tamen valde periculosum; Regem ita creari, vt nullis omnino legibus teneatur, sed omnia nutu arbitrióque suo gerat. atque hæc disputatio grauiter est ab Aristotele tractata, vbi quærit an præstabilius sit imperium homini tribuere, quàm legi. & cùm æquiùs esse dixisset virum bonum imperare, si modò talis in Repub. futurus est, posteà subiecit; Imperium Deo tribui, cùm legi tribuitur: cùm autem homini communicaretur, belluam adiungi: proptereà quòd homines variis perturbationibus ab æquitate distrahi solent. sed cùm interprete lex egeat; nec omnia quæ ex infinita locorum, temporum, & causarum varietate occurrunt, possint legibus comprehendi: necesse putat quæcunque possunt, ea legibus complecti oportere: cetera hominum æquitati ac religioni

ni dare. quæ vt vera ſint, non tamen ad principes, aut eos qui ſummam Reipub. potaſtatem habent, ſed ad magiſtratus pertinere videntur. nam qui iubent legem, ſuperiores legibus eſſe oportet, vt eam vel abrogare, vel ei derogare, vel obrogare, vel ſubrogare poſſint: vel etiam, ſi res ita poſtulat, antiquari patiantur. quæ fieri non poſſunt, ſi lege teneatur is qui tulit. Itaq; Demoſthenes Leptinis legem ob id reiecit, quod euerteret imperij ſtatum. tulerat enim Leptines rogationem ad populum, ne à populo cuiquam immunitatem dare liceret, & qui petiiſſet, is capite puniretur. at cùm Romani lege ſacrata decreuiſſent, ne priuilegia cuiquã irrogare liceret, ſubrogarunt, niſi comitiis centuriatis: alioqui populus ſuæ legis abrogandæ poteſtatẽ non habuiſſet. quod abſurdum eſt, cùm nemo ſibi legem dicere poſſit, quin ab ea recedere ei liceat. l. ſi quis in princip. de legat. 3. l. à Titio. de verb. obligat. atque hæc vna cauſa fuiſſe videtur, cur Auguſtus primùm, deinde Veſpaſianus, accepta imperij ſummi poteſtate, legibus ſunt à Senatu ſoluti: ſed in eo tamen ſæpe fraus imperio fit. honeſta quidem oratio eſt, oportere legibus ſuperiorem eſſe, qui legem iubet, propter ea quæ diximus: ſed lege lata, ſummóque omniũ probata conſenſu, cur non teneatur princeps, ea lege quàm tulit? hanc enim ob cauſam lata eſt lex Corne-

lia Tribunitia, qua cautum eſt, vt Prætores ſuis edictis obligarentur, nec ſemel fixa, refigere aut mutare poſſent; cùm ambitiosè arbitrióque ſuo contrà quàm edixerāt, decernere conſueuiſſent, vt Aſconius ſcribit. quæ autem ratio Prætoris eſt ad edictum; eadem Principis, aut populi ad legem. igitur ſi æquum eſt, vt quod quiſque iuris in alium ſtatuit, eodem ipſe teneatur: quantò eſt æquiùs Principem aut populum ſuis legibus obligari? quare populus Rom. iurabat in legem quam ipſe iuſſerat, vt eſt apud Appianum lib. 1. ac proptereà Metellus Numidicus, quòd Appias leges non probaret, nec iurare vellet; in exilium miſſus eſt. cùm igitur ſua lege populus tantiſper teneretur, dum abrogari æquiùs eſſet; conſequens eſt Principes quoque teneri. at ſophiſmate aduerſus populum vtebantur, cùm ſe legibus ita ſolutos eſſe dicerent, vt non modò legibus ſuperiores eſſent, ſed etiam vt nulla ratione iis obligarentur; quodque turpiùs eſt, quæ ſibi placuiſſent, vim legum haberent. cui ſanè opinioni, Pōponius & Vlpianus, plus aliquantò quàm Iuriſconſultos deceat, blandiuntur: Paulus grauiter; Inuerecūdum eſſe Principem ex imperfecto teſtamento quid capere; tantæque Principum maieſtati decere, leges eas ſeruare, quibus ſoluti videntur. iiſdem temporibus Alexander Seuerus, primus omnium id ſuo reſcri-

›to confirmauit: post etiam Theodosius &
Valentinianus, se legibus teneri oratione pla-
nè regali testati sunt; Digna vox, aiunt, maie-
state regnātis legibus alligatum se Principem
profiteri. adeò de auctoritate iuris nostra pen-
det auctoritas, & revera maiꝰ imperio est sub-
mittere legibus principatum: & oraculo præ-
sentis edicti, qnod nobis licere non patimur,
aliis indicamus. sed pauci Principes legem hāc
sibi latam putant. neque enim Turcarum, nec
Persarum, nec Scytharum, nec Britannorum,
nec Abissinorum reges: at ne Pontifices qui-
dem Romani, legibus vllis se teneri volunt; &
vt eorum verbis vtar, nunquam manus sibi li-
gant. cùm igitur legum ac rerū omnium do-
minos se ferant, consimiles sunt regibus iis,
quos Aristoteles dominos appellat; qui veluti
patresfamilias, Rēpublicam quasi suam tuen-
tur. neque enim contra naturam est, aut contra
ius gentium, vt Princeps in Republica rerum
omnium ac legum dominus sit, modò impe-
rium suis armis & sanguine partum iustè tuea-
tur: cùm paterfamilias non modò bonorum
quæ à se quæsita sunt, sed etiam quæ à seruis,
& seruorum quoque iure gentium dominus
sit. hoc igitur primum genus est Principum.
Alterum est eorum, qui non modò magistra-
tus ac priuatos, verumetiam seipsos legibus
constringunt, vt Principes Christiani, paucis
exce-

exceptis, ac Pœni: qui cùm ſacris initiantur, magno iureiurando verbis conceptis à Pontificibus & regni proceribus ſeſe obligant, ex legibus imperij & æquo bono Rempublicam geſturos. formula quidem initiationis regum noſtrorum, non modò verborum & antiquitatis eximia ſpecie, ſed etiam pondere & grauitate ſententiarum pulcherrima viſa mihi eſt: in eo maximè, quòd Princeps ante Pontifices per Deum immortalem iurat, ſe omnibus ordinibus, debitam legem ac iuſtitiam redditurum: & quanta poterit integritate ac religione iudicaturum, neque verò iuratus fidem violare facilè poteſt, aut ſi poſſit, nolit tamen. ius enim illi dicitur vt priuato cuique, & iiſdem legibus tenetur. leges autē totius imperij proprias conuellere non poteſt, nec de moribus ciuitatum & antiqua conſuetudine quicquam immutare, ſine trium ordinum conſenſu. hinc illa grauis ac diuturna cõtrouerſia Regem inter & populum Narbonenſem, de titulo poſſeſſionis antiquæ, quam ex ſuis, iiſdémque Romanis moribus, vt cogantur docere, inciuile ac iniuſtum eſſe aiunt. hæc quæſtio multoties ampliata eſt, ad extremum à Rege, vel potiùs ab adulatoribus & quadruplatoribus omiſſa. Ex his perſpicuum fit, opinor, errare Ariſtotelem, cùm reges eos qui legibus obligantur, reges non eſſe ſcribit. ſi enim ſummum imperium

rium habent, sanè Reges sunt, aut ne populus quidem Romanus summum Reipublicæ ius habuit, cùm iureiurando legibus obligaretur. perniciosius tamen Iurisconsultorum interpretes, cùm Vlpiani ac Pomponij dicta de principibus Romanis (quos non modò legibus solũt, sed etiam eorum arbitrium legem esse aiunt) ad omnes Principes pertinere affirmant. turpiùs etiam quòd Iaso caput legis benè à Zenone, coram rege Ludouico XII. interpretatus, omnia Principis esse temerè affirmauit. quæ interpretatio non solùm abhorret ab huius imperij moribus ac legibus, verumetiam ab omnibus omnium Imperatorum ac Iurisconsultorum edictis & responsis: alioqui omnes rerum vindicationes tollantur, si nemo rei cuiusquam dominus est. Ad Reges, ait Seneca, potestas omnium pertinet, ad singulos proprietas. & paulò post; Quemadmodum sub optimo Rege, omnia Rex imperio possidet, singuli dominio. omnia sunt in imperio Cæsaris, in patrimonio propria. Sit igitur hoc discrimen Regum, inter ipsos qui iustè imperant, quòd alteri quibusdam imperij legibus obligantur: alteri sunt omnino soluti. Alterum est cùm creantur, aut nascuntur à stirpe Regum: quòd regni genus, Aristoteles barbaricum appellauit. atque hi quidem perpetui sunt. eorum verò qui eliguntur, alteri

alteri in perpetuum;alteri ad breue tempus: ſi hoc; Dictator Latinis, cùm optima lege creabatur, Archus Theſſalis, Aezymnetes Mitylenæis, Harmoſtes Lacedæmoniis, Archō Athenienſibus ante popularem ſtatum: Balia Florentinis: ſed hæc fuit multorum. hi enim ſummum imperium belli, pacis, pænarum ac præmiorum ſine prouocatione habuerunt. ſi verò perpetuam poteſtatem accipiunt ab optimatibus, aut plebe, Reges ab Ariſtotele vocantur: quales fuiſſe ſcribit heroicis temporibus, cùm iuſtiſſimus ac prudentiſſimus quiſque omnium conſenſu dux belli perpetuus, iuríſque ac ſacrorum interpres eligeretur. tales etiam eligebant Romani veteres, ac maiores noſtri Franci, Arabes, Scythæ, Dani, Noruegi, Poloni, Hungari. nam Pyaſtus homo ruſticus, Poloniæ rex, à ſuis creat⁹ eſt, anno Chriſti DCCC. à quo cæteri ad Iagellones vſque, à quibus Sigiſmundus hic originem traxit. Matthias verò Coruinus Hūgariæ, Goſtauus quoque ex priuato, Sueciæ rex, non ita pridem electus eſt. electionem verò Hunni Caros appellant, quæ fit in Pæſtæ campis, vbi exercitus cogitur. & Aegyptiorum Sultani, à Memmelucis, id eſt, à Prætorianis militibus eligi ſolebant: non aliter quàm Pœnorum & Mauritaniæ reges, niſi adoptione ſuperiorum regum, ac optimatum conſenſu in ſpem imperij vocati ſint, vt Cæſa-

res

res olim ab Augustis ad imperium designari consueuerant. quintum genus Regum posuit Aristoteles in perpetuo belli duce. exemplum affert de regibus Lacedæmoniorum, sed non satis accommodatè, cùm reges illi nihil omnino imperij haberent, nec bellum indicere aut finire possent, vt antea dictum est. sed Aristotelē fefellit, opinor, nominis appellatio, quam Lycurgus adēpta potestate reliquit, ne Rempublicam perturbarent. at multò maiorem habent in regno magistri militū, aut etiam perpetui Vexilli feri apud veteres Genuenses. qui tamen ex albo regum eximendi sunt, atque etiam duces Thebanorum, Achæorum, Phocensium, Lucensium, Rhagusiorū, ac veterum, Gallorum, quos annuos fuisse tradit Cæsar.

Status Germanorum.

De Imperatoribus Germanorum dubitari potest. ac initio quidem, id est, intermortua Caroli magni stirpe, cumprimùm electione creari cœperunt, planè regiam potestatem habuere; vt Henricus Auceps, Ottones, ac reliqui, exceptis admodum paucis vsque ad Rodulphum, qui quod regiæ potestatis reliquum erat, penitus amisit: cùm scilicet noui Principes honoris quàm imperij cupidiores, electorum legibus se constringi paterētur. nam Otto tertius, sufragio Principem creari voluit, non à stirpe duci. hinc optimatum secuta conuersio est, propterea quòd imperij summa,

princi-

principibus & optimatibus omnino cessit; vt videre in aurea bulla Caroli IIII. etenim Imperator, qui revera belli dux est, vt olim apud Hebræos, nec legem ferre, nec indicere bellũ, nec magistratus creare, nec tributum imperare potest. habet ipse quidem imperij dignitatem, aliquid etiam ex vectigalibus & portoriis, prȩterea nihil. nam creatio magnorum iudicum & imperialis curiæ, quæ XXIIII. viris & vno Prætore constat, Imperatori cùm aliis principibus cõmunis est. nec principem quenquã efficere potest; sed vt apud nos principes à Rege, sic apud illos Imperator à principib⁹, ac principes quoq; creari consueuerunt. denique imperiũ ei abrogari potest; vt non ita pridem Vẽceslaus Caroli IIII. filius imperio spoliatus est. Atq; illud est quod quȩritur Iulius Flugus episcopus German⁹, Imperatoris qui optimatibus ac populo imperare debeant, eorum imperiis ac iussis acquiescere. quinetiã principes habere plus imperij in ciues quam ipsum Imperatorẽ. quibus verbis apertè significat optimum statũ. cœtus autem principũ & optimatum, ex electoribus, ducibus, Lãdgrauiis, Marchionibus, Comitibus, Baronibus, Pontificibus, & sociarum vrbiũ legatis coalescit. illic imperij leges rogantur & abrogantur: illic vectigalia ac tributa imperantur, bella decernũtur, exercitus attribuũtur, legationes admittũtur,

fœdera

fœdera ſanciuntur : eſt autem ratio ſuffragiorum ex triplici comitiorum genere. prima comitia conſtãt ſeptem electoribus: altera principibus imperij, tertia vrbium legatis. itaque ſi duo comitia, puta electorũ & principum, aut principum & vrbium conſentiant, tertia comitia nullam vim habẽt: quòd animaduerſione dignum eſt, quia nuſquam ea ratio comitiorum habetur. non tamen vetus eſt hoc inſtitutum, vt videre eſt in conceſſione comitatus Burgundiæ, Philippo Burgundiæ duci facta à Carolo IIII. Imperatore, ſolo ſuffragio Electorum. quod in re tanti momẽti fieri non potuiſſet, ſine Principũ ac Vrbium imperialiũ conſenſione, ſi tunc iura ſuffragiorum habuiſſent. nec obſtat quòd Principes in ſuos imperium habent (quãquam imperiali lege moderatum eſt) cùm ipſi vitam, fortunas, agros, ac ius omne poteſtatis, ordinibus acceptum ferant. argumento eſt, quòd Principum ac ciuitatum controuerſiæ, graues & capitalia iudicia, vel in comitiis, vel ab imperiali curia diſceptantur, & priuata quoque iudicia prouocationum, ſi XX. aureorum ſummã exceſſerint. cętera ſunt in promptu, & ex aurea bulla facilè intelliguntur. Præterea quòd magis ad optimatum ſtatum accedit, ſacerdotia quæq; ampliſſima nobilitati nulla ferè plebeis tribuũtur, vt Iulius Flugus ſcribit. Ipſæ quoque ciuitates impe-

imperiales partim liberæ, cuiusmodi ferè sunt septuaginta: partim principibus quodammodo subditæ, suo tamen iure vtẽtes, optimatum imperio gubernantur: quòd intelligi poteſt ex ſtatu Norimbergæ, quæ omnium maxima & domeſtica diſciplina clariſſima putatur.

Norimbergæ ſtatus.

Habet autem trecẽtos ferè optimates (neque enim certus eſt numerus) qui, vt Conradus Celtes ſcribit, ex octo & x x. gentibus patriciorum conſtant. nam opifices ac mercatores tametſi ad ſufragium, non tamen ad imperium admittuntur; contrà quàm in aliis Germaniæ ciuitatibus fieri ſolet. in iis igitur ſumma Reipub. poſita eſt. ab iis enim eliguntur Cenſores, ſiue Senatus electores: quibus creatis, cæteri magiſtratus abdicãt. Senatus autem conſtat x x v i. viris, qui antiquos octo ſublegere ſolent; ac deinceps alios quoque magiſtratus, puta x i i i. viros ex Senatorum numero, qui Scabini vocantur, & v i i. viros Burgomagiſtros, qui parem ferè ac decemviri Venetorum poteſtatẽ habent. creantur etiam quinqueviri capitales, qui de furtis, & damno iniuria dato perinde cognoſcunt: vt x i i. viri de ciuilibus, vnà cum aſſeſſoribus Iuriſconſultis. cætera ſunt penes Senatum. ſequuntur ſeptem viri militaris diſciplinæ Præfecti, Prætor ruſticorum, Quęſtores duo, ſummę apud ciues auctoritatis, Præfectus annonæ, Triumviri tutelares,

lares, eodem munere ac potestate, quo Procuratores D. Marci apud Venetos: postremò collegiorum & corporum Præfecti. hæc forma est eius Reipublicæ, quam aliæ ciuitates Germanorum ferè imitantur. tametsi nonnullæ popularem statum habent. ex quo perspicitur eos vehementer falli, qui Germanorum Imperatorem summū imperium habere putant: propterea quòd Carolus IIII. Principes & Electores, ipsos in aurea Bulla (quæ tamen ex parte abrogata est) suos pinsernas, dapiferos, coquos, armigeros, stabularios appellat; qui omne imperium habent, Cæsar nihil penitus. nec maius argumentum est, quàm quòd Imperator non aliter renuntiatur, quàm iuratus in electorum fidem. neque verò vllam publicæ pecuniæ potestatem habet: sed ærarium omnino triplex est, vnum Argentinæ, alterum Lubeci, tertium Augustæ: vbi tributa seruantur.

Achæorum status.

Atque hæc imperij forma, consimilis est Achæorum imperio, quòd ex vrbibus XII. initio constabat. cùm enim ab Oreste vsque ad Gigem tyrannum regiam potestatem pertulissent, cęso tyranno statum optimatum stabilierunt: tum variis Demetrij & Antigoni artibus ab amicitia mutua disiuncti, in tyrānorum potestatem relapsi sunt: ac rursus in libertatem seipsos vindicarunt, cùm Pyrrhus in Italiam

exercitum transmisisset. deinde Iseas Ceraunniorum tyrannus sibi metuens, vrbem Acheis sponte reliquit. post accessit Carinia, Leontia, Pellene: tandem finitimę quoque vrbes tyrannis eiectis, in eam societatem venerunt: scilicet, Argiui, Sycionij, Arcades, Corinthij, Lacedæmonij, & vniuersa Pelopenesus, propter virtutis & iustitię opinionem, quàm Achæi de seipsi in disceptādis Græcorum controuersiis excitarant. cùm enim cœtus Pythagoræorum in Italia sublati essent, tanta Rerūpublicarum perturbatio secuta est: vt potentissimis ac sapiētissimis quibusque principibus interfectis, Italiæ ciuitates vno consensu seipsas Achæorum potestati permiserint, tametsi armis & opibus multò magis florerent Athenienses ac Lacedæmonii. postremò conspirationis fide & consensu tot vtilitates adepti sunt, tot vrbes in suam amicitiam pertraxerunt, vt quòd incredibile videatur, verum tamen sit: tota Pelopenesus iisdem legibus (sic enim Polybius tradit) iisdem moribus, iisdem ponderibus, iisdem mensuris, iisdem nummis, iisdem iudicibus, eodem consilio, eadem religione, eodem imperio vteretur: & cùm ea beneuolentia longè latè diffusa, tot populos ac ciuitates complexa foueret, nihil aliud restabat, quàm vt iisdem mœnibus clauderentur. hoc etiam præclarius, quòd sua virtute tantùm perfecerunt,

vt

vt non modò ſe inuictos hoſtibus prębuerint, ſed etiam tyrannorum cenſores ac magiſtri (quod de Heluetiis quoque proditum eſt) appellarentur: nec priùs à Romanis vinci potuerint, quàm illorum fraudibus ab amicitia mutua diſiũcti fuiſſent. cœtus annuos vt Germani habuerunt, & annuos Imperatores; illi perpetuos. Ex quo intelligitur, eos belli duces falsò ab Ariſtotele reges appellari. Rex autem is dicitur, penes quem legum, magiſtratuum, belli, pacis, ac prouocationis ſummũ ius eſt: quæ ſi defuerint, regis inane nomen eſt. cætera quæ in populari & optimatum ſtatu videmus, paria ſunt in monarchia.

Monarchiæ ordo.

Eſt enim poſt Principem ſumma poteſtas in Senatu, quod priuatum conſilium apud nos, regale apud Hiſpanos, Diuan apud Turcas dici conſueuit. quanquam præter hunc alius eſt vbique Senatus, quem Hiſpani ſecretum, nos ſtrictum appellamus: conſtat autem quatuor aut quinque viris, amicitia cum Principe coniunctiſſimis, qui arcana imperij tractant: quale eſt apud Venetos decemvirale collegium. apud Hiſpanos, regale conſilium, duodecim viris ferè conſtat: qui de legibus, de bello, de pace, déque toto Reipublicæ ſtatu cum Principe decernunt, vt Alfonſus Vloa ſcribit. alterum conſilium eſt Indicarũ rerum: quartum quinque virorum, vbi de nobilium ordinibus, déq;

expeditionibus & bello ſacro agi conſueuit. quintum eſt inquiſitionis, vbi de religionibus deliberatur. ſextum belli proprium, quòd cum Imperatoribus ac regni proceribus haberi ſolet. apud Polonos duplex eſt, vnum quidem ſanctius, alterum maius: vbi admittuntur ij omnes qui Pontifices aut Caſtellani ſunt, aut maiores magiſtratus geſſerũt, vt ſcribit Sarius Polonus. apud Anglos Senatus XV. circiter virorum ab Odoardo II. conſtitutus eſt, ex iis qui ſummæ auctoritatis ac prudentię viderentur, ídque factum ſuaſu Roberti Canturbiæ Pontificis, ad tyrannidem principum coercendam. apud Turcas principis Senatum conflari aiunt ex Baſſis quatuor, duobus Cadileſchieris, & octo Bellerbeis. apud nos in Senatum admittuntur Principes Regis conſanguinei, deinde maiores magiſtratus, puta Cãcellarius, magiſter militum, magiſter palatij, magiſtri libellorum, Mareſchalli, Præfectus maris, magnus Scutifer. cæteri Principis arbitrio leguntur, puta Cardinales, Pontifices, tribuni quidam ærarii, & maioris curiæ Præſides: aut vt quiſque legationibus diuturnis, & vſu rerum agendarum præſtare videtur. Poſt Senatum proximæ dignitatis ſunt duo magiſtratus, puta magiſter militum, & Cancellarius. qui in omni ferè monarchia conſimili officio funguntur. olim quidem ſub Romanis regibus Tribunus

bunus celerũ,ſub Dictatoribus magiſter militum: ſub Imperatoribus, Præfectus Prætorio dicebatur is,qui legum ęquè ac armorum moderator erat; cùm idem eſſet bonus Senator, fortis imperator,& diſertus orator,vt tempora ferebant.talis fuit Themiſtocles, Ariſtides, Pericles, Demetrius Phalereus, Demoſthenes,Cato,Cæſar, Brutus, Antoninus, & innumerabiles alii. poſteà verò quàm legum multitudo Reſpublicas inuaſit,militaris ac vrbanę diſciplinæ diuiſa ratio eſt, & vbique duplex vtriuſque magiſtratus cõſtitui cœpit: alter quidem togatus;alter ſagatus.nam qui apud nos, Hiſpanos, Britannos, magiſter militum ſiue Coneſtabilis,olim magiſter palatii:idem apud Pœnos Munafidus,quem malè Iouius Niphatem, vt apud Sultanos Edegnarus (ſic enim Leo Afer)ipſe Diadarium vocat. apud Turcas Baſſa Viſir,id eſt,conſilii princeps: apud Abiſſinos Betudeta,id eſt domeſticus. Atque horum quidem imperium maius ſemper fuit, ac magis gratioſum quàm togatorum, propterea quòd Reipub. ſalus & domeſtica diſciplana beneficio militaris & armorum conſiſtit. tam etſi illa decernit ac iubet: hæc iuſſa exequitur. Cancellarii quoque munus, vbique ferè idem eſt, vt iuris ac legum interpres, & ſacri ſigilli cuſtos ſit. abſurdum eſt enim quòd Maciauellus Cancellario Gallorum, tribuit liberam in

ciues necis ac vitæ poteſtatē. idem apud Abiſſinos magna iuſtitia vocatur, vt Aluareſius tradit. apud Turcas Cadileſchier, ſiue princeps iudicum: vnus quidem Aſiæ, alter Europæ; qui ordine Baſſas ipſos antecedunt. habent enim in iudices animaduerſionem, ac ſummam iudiciorum poteſtatem. nam qui Mofti, ſeu Pontifex maximus eſt, diuinæ quidem legis interpres habetur, eatenus ne quis in legibus humanis à religione aberrare poſſit. reliqui militares ac togati magiſtratus ſunt illis inferiores. vt Mareſchalli, pares Tribuniſmilitum ſub imperio Conſulari. & qui apud Perſas Satrapę, apud Romanos Pręſides, apud Turcas Bellerbei, apud Abiſſinos Negui; iidem apud Germanos, Gallos, Britannos, Hiſpanos, duces olim & comites, nunc gubernatores prouinciarum dicuntur. qui apud Turcas Sangiachi, paulum admodum differunt à noſtris Seneſchallis. Diximus quid ciuis, quid Reſpublica, quid ciuitas, quid magiſtratus, quid imperium, quid ſtatus Reipublicæ, nec plures eſſe tribus. Nunc ad Rerumpublicarum conuerſiones veniamus.

Conuerſiones Rerumpublicarū.

Vt ergo progrediamur à prima illa origine ſocietatis, ad eam quæ latiſſimè pateat omniū inter omnes, infinitos propè gradus & conuerſiones reperiemus. nam prima ſocietas quæ eſt viri & vxoris, omnium antiquiſſima putatur;

pro-

propterea quòd animi corporis, omniúmque fortunarum communitas quædam est. tùm liberorum coniunctio, paululum à prima discedit: deinde fratrũ inter ipsos: post agnatorum & gentilium; qui cùm iisdem tectis capi non possint, in alias domos emigrant, quibus sunt res rationésque distinctę. sequuntur affinitates & noua connubia, ex quibus plures propinqui ab agnatis gentilitate disiuncti. cùm verò ab affinitatis coniũctione discesseris, proxima est amicorum virtute parta societas: tùm vicinorum, qui propagata sobole, in plures vicinias coniũctis ædificiis coalescunt: hinc phratriæ & pagi, quòd ex ἑαυτοῦ φρέατος, id est, puteo, vel πάγας, id est, fonte biberent. sed aucta vicorum multitudine, quò tutiores essent à peregrinis, qui maiore multitudine oberrantes, vt est apud Thucydidem, cultos agros & ædificia disiectis possessoribus occupabant: fossa primùm seipsos cinxerunt, vnde oppidi nomen & πόλεως, quòd illic fruges & opes collocarent, vel opem in iis sperarẽt, vel commodiùs habitarent. est enim πολεῖν & πολεύειν habitare, alere, gubernare. cùm autem non satis esset in fossa præsidii, varris primùm vt credibile est: hinc valli nomen prisca litterarum mutatione: deinde mœnibus oppida sepserũt, quæ propterea vrbes à Latinis dictæ sunt, vel ab vrbo, vt tradit Festus: vel ab orbe, vt Var-

ro : quia interiore ſulco fiebat orbis ad murorum deſcriptionem. Græci Aſtu & πύργος, Germani Purgum dixerunt: vtrique ab arce tutiori. Iam verò cùm ciuium numerus augeretur, pomœria proferri oportuit: quòd nemini fas erat apud Romanos, auctore Tacito, niſi qui agro de hoſtibus capto, rem Romanam auxiſſet: vel colonias aliò mitti; quę quòd iiſdem moribus ac priores vterētur, vna & eadem ciuitas dici cœpit. eſt enim ciuis, opinor, quaſi quiuis (veteres enim littera q caruerũt) propterea quòd quiuis eodem iure cum reliquis omnibus vteretur. ſic paulatim amicitia, ſocietatis humanæ vinculum, ab vna domo in plures diuiſa, familias, vicos, vrbes, ciuitates, nationes, eouſque propagata eſt, quoad omne genus humanum complexa tueretur. Siue igitur iſta, ſiue alia principia fuerunt hominum conſociationis, ſiue homo ſua ſe voluntate (vt ſuapte natura ſocietatis eſt appetens) ſiue cogente neceſſitate contulit ad aliorum cœtus, à quibus parata ſibi videbat adiumenta vitæ, iucundiùs commodiúſque degendæ; conſtat omnem coniũctionem & communitatem, quò longiùs abeſt ab illa viri & vxoris ſocietate, magis ac magis imminui. ſic enim natura comparatum eſt, vt quod quiſque plus amet, hoc magis ſuum eſſe velit, & quidem totum ſuum, nec cum aliis communicari. itaque non diu

tulit

tulit natura promiſcuos rerum vſus. quia tamen amicitiarum ac bonorum ratio diſſimilis eſt: quòd hæc minuuntur, quò pluribus communicantur. amicitia verò quaſi lumen eo magis lucet, quò plures ea fruuntur: propterea fratres ſororibus, parentes liberis, matrimonio iūgi natura vetuit, vel potiùs, lex omnium gentium communis; quæ vel apud barbariſſimos Americos inuiolabiliter ſeruari dicitur: vt domeſtica ſocietas in ciuilem, & amicitia, quæ iiſdem tectis concludebatur, in finitimos omnes longè latè propagaretur, quemadmodum ſcribit Auguſtinus: veriùs ſanè quàm Innocentius Pont. Max. qui conſanguineorum nuptias quarto gradu definiit, propterea quòd in corpore, quatuor ſint humores, in cap. penult. de conſanguin. quòd mirum videri non debet, cùm ne ipſe quidem Plato, vim huius affinitatis propagandæ intellexiſſe videatur, qui libro v. de Repub. ſolam parentum ac liberorum coniunctionem vetat. cætera permittit. Sed hæc vitæ dulcedo, quàm homines ex mutua ſocietate capiebant, diſſidiis violari cœpit, cùm ſcilicet tenues à potentibus opprimerētur: quod vniuerſæ naturæ Varro tribuit; Qui pote' plus vrget: vt piſces ſæpe minutos magnu' comeſt, vt aues enecat accipiter. quàm vim vt effugerent debiles ac tenues; alii quidem ad robuſtiſſimos & potentiſſimos, alii ad iuſtiſ-

iuſtiſſimos quoſque confugiebant, vt ſe ab illata iniuria vindicarent. hinc duo genera Rerumpublicarum orta ſunt: alterum vi conſtitutum; alterum æquitate. ex altera parte regnum, ariſtocratia, democratia: ex altera tyrannis, oligarchia, ochlocratia, quàm Cicero cùm verbo Latino careret, tyrannidem quoque appellauit. ſed cùm imperia ſcelere parta ſine iuſtitia retineri non poſſent, ipſi tyranni iuſtitiam, non propter ſeipſam, ſed propter ſeipſos colere coacti ſunt. hinc opinio iuſtitiæ inclaruit: cùm ad iuſtiſſimum quenque ac prudentiſsimum ciuem reliqui confugerent, eúmque laterum ſuorum obiectu, quò minùs ei noceri poſſet, tuerentur. is igitur æquitate ciues regebat. Ex quo perſpicuum fit, etiam ſi ab hiſtoria deſtitueremur, plenam omnium libertatem, id eſt poteſtatem viuendi vt velis, ſine legibus aut imperio, à ſingulis ad vnum eſſe delatam: ac Reipublicę primum genus penes vnũ fuiſſe, qui quòd iuſtitiæ fruendæ cauſa creatus eſſet (vt Apud Athenienſes principiò factum ſcribit Demoſthenes: apud Medos Herodotus) iudex appellabatur. argumento eſt quòd apud Homerum & Heſiodum, iudices, id eſt δικασπόλοι, ſæpiùs dicuntur βασιλεῖς, ἄνακτες, κοίρανοι, meliùs etiã ποιμένες ſeu paſtores populorum: quæ verba nec imperium, nec dominationem ſignificãt,

ſed

ſed curam, ſolicitudinem, gubernationem, & in iudicádo æquitatem. ac propterea Ammianus Marcellinus lib. XXIX. imperium nihil aliud eſſe tradit, quam curã alienæ ſalutis. quod Plato lib. v. de Repub. ſcripſit, δικαιοσύνην τε καὶ δίκαιον ἀλλότριον τῷ ὄντι τοῦ κρείττονος τε καὶ ἄρχοντι ξυμφέρον. ac multis ante Homerum ætatibus, Minos & Aeacus, qui maxima imperia gubernarunt, non aliter quàm iudices ſunt appellati. conſimiliter ſeptuaginta viri, qui Rempublicam Hebręorum tenuerunt, iudices dicebantur, id eſt שפטים. Cõſules quoque eiectis regibus iudices dicti ſunt, vt videre eſt apud Liuium & Varronem, qui accẽſum conſulis vtriuſque delectum habituri, ſic loquentem inducit; Omnes Quirites in licium huc viſite ad iudices. nec mirum debet videri, ſi Auguſtus tam aſſiduè ius dixit, vt etiam ęger in lectica iudicem ageret: ac reliqui quoque Cæſares de rebus leuiſſimis cognoſcerẽt: cùm etiamnum reges noſtri cùm initiãtur, hoc primum iurãt ſe iuſtè iudicaturos: vt ſuæ creationis hæc præcipua cauſſa eſſe videatur. Fuit igitur primus Rerũpublicarum ſtatus in monarchia, quæ vel iuſta fuit ſine legib⁹ vllis, ſola regis æquitate cõſtituta: vel iniuſta, cùm potentiſſimus quiſq; latronũ manu ſtipatus, tenues ſeruitute præmeret, vt Moſes de gigantibus ac Nimrotho ſcribit, quem primum omnium in ſerui-

ſeruitutem homines adegiſſe ferunt: deinde imperium ſcelere quæſitum, vt diuturnum eſſet, oportuit æquitati moderari, & in eo quidem omnes omnium hiſtoriarum ſcriptores conſentiunt, nec vſquam optimatum, multò minùs populares ſtatus initiò conſtituti reperiuntur. Reges autem à ſtirpe quærebantur, quòd qui viribus plurimum poterant, liberis imperium relinquebant: qui iuſtitia chari fuerant, non modò viui, ſed etiam mortui colebantur, eorúmque liberi reges à populo fiebant, quòd parentibus ſimiles futuri putarentur: vt Polybius ſcribit. ſed cùm imperia libidine ac vtilitate, non iuſtitia metiri cœpiſſent; ſecuta eſt conuerſio regnorum in tyrannides. hinc potentium querelæ, poſt etiam tenuiorum, cùm ab iis à quibus ſeruari debuerant, fœdiſſimè diriperentur, ac torquerentur. Itaque ſæpe factum eſt, vt potentiores coniuratione facta, tyrannum occiderent; vel ob crudelitatem, vel libidinem, vel vtrunque. ob crudelitatem, Phalaris, Alexander Pheręus, Caligula, Nero, Domitianus, Vitellius, Commodus, Ecelinus Patauinorum, Io. Maria Mediolanenſium tyrannus. ſed pluribus exitioſa libido fuit quàm crudelitas: quoniam hæc ciues in officio continet, ac metum parit; illa contemptum: quòd imperio videatur indignus is, qui ſuæ libidini imperare nequit. nam Alexander Medi-

Medices Florentinorum tyrannus, occiſus eſt cum alienæ vxori ſtuprum inferre conaretur: & Piſiſtratus ab Harmodio, cuius ſororē conſtuprarat. ob eam quoque cauſam, Aloyſius Placētinorum tyrannus, Galeaces Maria, Rodericus Hiſpaniæ rex, Tarquinius, Sardanapalus, Heliogabalus, Appius Claudius, & innumerabiles alij, tyrannidem amiſerunt. Ac ſæpiſſimè odio tyrannorum, præmium imperij datum eſt principi coniuratorum. ſic Arſaces ſublato Sardanapalo, regnum Aſsyriorum adeptus eſt: Brutus vterque conſulatum & exercitus: Ludouicus Gōzaga imperium Mantuanorum, cæſo Bonacolſio tyranno. illud autem vſuvenire ſolet, vt ſceleratiſſimum tyrannum ſequatur iuſtiſſimus princeps. quorum enim exitus perhorreſcūt, eorum vitam imitari turpe ac periculoſum ducunt. itaque Neronem Galba princeps optimus ſecutus eſt: Nerua, Domitianum: Alexāder, Heliogabalum: Pertinax, Commodum: Gordianus, Maximinum: ſed paulatim lapſa cōſuetudo, de via deflectit, quouſque princeps alius ad vitiorum extrema recurrat. atque hæc mutua conuerſio eſt omnium quę vnquam extiterunt monarchiarum. falſum eſt enim quod Plato primùm, deinde Polybius ac Cicero, de populari & optimatū neceſſaria conuerſione ſcripſerunt: cùm nullos vnquam populares aut optimatum ſtatus habuiſſe

buiſſe ferantur Scythæ, nec Auſtrales, nec Aſiatici vltra Euphratem, nec Americi quoque. in media regione duntaxat Occaſum verſus, video Democratias & Ariſtocratias, ſerò locum habuiſſe, nec diu tamen floruiſſe; & ad extremum in monarchias legitimas vniuerſę naturæ congruentes recidiſſe, exceptis oppido paucis. principiò Cretenſes: deinde Carthaginenſes: poſt Athenienſes ac Lacedæmonij, in vniuerſam Græciam populares & optimatum ſtatus inuexerunt. hos ſecuti ſunt Siculi: tandem Itali, Galli, & Hiſpani: poſtremò Germani & Heluetij. atque hæc vna ratio viſa mihi eſt, quòd cùm mediæ regionis homines ad res agendas nati ſint, vt ſuperiori capite diximus, omnes imperio ſe dignos arbitrantur: maximè tamen occidentales, qui quòd animi magnitudine orientalibus pręſtant, non facilè tyrannidem ferre poſſunt. quare aut reges ipſos legibus parere cogunt (quo nihil diuinius optari poteſt) aut tyrannos de imperio deturbant: & populi ſiue optimatum imperia ſtabiliunt: quod ex hiſtoriarum lectione planiùs eſt, quàm vt egeat exemplis.

Duplex imperij conuerſio.

Conuerſiones autem imperiorum, externæ ſunt aut domeſticæ: ſic enim diſtingui neceſſe eſt: externa fit ab hoſtibus, aut ab amicis. hæc quidē cùm Reſpublica ſponte, nec vlla vi coacta, ſe alterius imperio permittit: vt Mediolanenſes

nẽſes liberi ab imperio Germanorum, ducem Eriphrandum Angleriæ gentis nihil tale cogitãtem acciuerunt, eiúſq; poteſtati ſe permiſerunt: ſimiliter Mẽmeluci, cęſis pluribus Sultanis, Cãpſonem Caramaniæ principem, externum ac renitentem AEgypto præfecerunt. ita quoque Thebani ac Phocẽſes vrbem à ſe conditam, colonia deducta Platoni permiſerũt, vt eam arbitratu ſuo legibus informaret. ſed hæc rariùs accidunt; quia peregrinorum imperia difficillimè feruntur. id tamen armorum vi ſæpe contingit, vt victi victoris imperia ſequantur. ſic Athenienſium popularis ſtatus in Ariſtocratiam vi mutatus eſt à Lacedæmoniis duce Lyſandro. idem iudicium eſt omnium. domeſtica verò conuerſio duplex eſt: altera quidem ſine vi; altera violenta. prior à recta deflectit ad prauam ſine vlla vi, propterea quòd ea eſt hominum natura, vt deorſum ad vitia labi conſueſcant. quid enim illuſtrius quinquennio Neronis? quid Salomonis adoleſcentia diuinius? quid Caligulæ initiis præclarius? contrà verò, quid fine turpius? cùm enim ad vitiorum extremum peruenerunt, inde ſurſum reuocari ſine maxima vi nõ poſſunt. quò fit vt regnum in tyrannidem, Ariſtocratia in Oligarchiam, Democratia in Ochlocratiam ſine vlla vi ferè ſemper mutatę ſint. at conuerſio tyrannidis in popularem ſtatum ſemper violenta fuit, ſcilicet

cet cæſo tyrãno:eo tamen ſine liberis mortuo, quòd ſæpe contigit, optimates imperium ſuſcipere ſolent, veriti ne rurſus in tyrannidem recaſuri ſint. primùm igitur Rẽpublicam ſumma æquitate ac iuſtitia moderantur, vt initia rerum gerendarum præclara eſſe conſueuerũt: ſed inter optimates; qui amicis, vel gratia, vel opibus, vel rerum geſtarum laude præſtant, magiſtratibus etiam & imperiis ſuperiores eſſe conantur. atque hinc oligarchia, quàm Cicero factionem vertit, cùm pauci multorum opes & honores malis artibus inuadũt. ex quo potentiorum inter ipſos coniurationes, ac cædes parantur; quouſque plebs, imperium pertæſa ſceleratorum, facilè diſſidentes inuadit, ſpoliat, occidit. ſic tandem ſtatu factioſorum mutato, ſequitur popularis. nam populus recuperata libertate, facilè perſuaderi ſe patitur hominum popularium oratione, vt adepta libertate fruatur. ac ferè fit vt plebs à cæde tyrannorum, ad aliud extremũ, id eſt, ad popularem poteſtatem, velut impetu feratur. hoc etiam natura quodammodo inſitum eſt, vt inuitus nemo pareat; at ne iuſta quidem præcipienti, ſed aut ſpõte duci, aut imperare viciſſim ac parere velit. igitur noua Reipublicæ forma conſtituta, populus imperia cupit à ſe peti, vt ſinguli, tùm priuati, tùm magiſtratus, vniuerſæ multitudini obſequãtur. Illud autem ferè ſem-

per

per contigit, vt post adeptam de hostibus victoriam, factiones & optimatum status abirēt in populares, aut hi viciſſim in ochlocratias: contrà verò acceptis offenſionibus, à populo ad optimates imperia relaberentur. vt confecto bello Tarentino, magistratus omnes plebi communicari cœperunt. at Punico bello cùm Annibal Italiam armis quateret, Tribuni languere: eo victo & Antiocho magno, Tribuni furere, plebs inſurgere, agros poſcere. consimiliter Athenienſes non ante imperium populare stabilierunt, quàm victis Perſis ad Salaminem: at eo ipſo tempore quo à Syracuſiis victi ſunt, imperium ad quadringentos optimates rediit. contrà verò Syracuſij ex eadem victoria, popularem statum arripuerunt, vt Diodorus ſcribit. ratio eſt in promptu. plebs enim, velut indomita bellua, rebus proſperis inſolentiùs exultat; aduerſis repentè deiicitur: & ex euentis conſilia metitur. at optimates qui periculo ſunt propiores, velut in tempestate gubernacula ſuſcipiunt. Cùm igitur populus, temerè ac nulla prudentia feratur ad res gendas, facile eſt oratoribus imperitæ plebis, animos quò velint impellere, ac deducere vnde velint: tum vt quiſque excelſo eſt ingenio & gloriæ cupido (neque enim in languentibus animis, ſed in erectis mentibus, ac maximis ingeniis dominandi cupiditates oriuntur) ita

plebem conuiuiis, largitionibus, & ſpectaculorum voluptate paſcit, vt honores & imperia nullo ſuo merito conſequatur. ac ſi quis intercedere velit, muneribus corrumpitur, aut falſis criminibus accuſatus, de vita; vel de ſententia decedere cogitur. ſic Epheſii, Hermodorum: Athenienſes, Ariſtidem ac Thucydidem: Romani, Camillum, Rutilium, Metellum, Ciceronem eiecerunt. his exactis, populus quaſi victor de virtute triumphare, accuſatoribus honores & magiſtratus prorogare; qui cùm imperii dulcedinem diu guſtarunt, tot ac tantis opibus & prȩſidiis potentiam ſtabiliunt, vt ab imperio nunquam diuelli poſſint. id autem ferè ſemper contigit in popularibus imperiis, vt plebs eos haberet tyrannos, quibus ſe, Rémque publicam commiſerat. atque hunc in modum Corinthii, Cypſelum tyrannum pertulerunt: Syracuſii, Dionyſium: Athenienſes, Piſiſtratum: Leontini, Panætium: Argiui, Phidonem: Agringentini, Phalaridem: Romani, Cȩſarem: Luceſes, Caſtrucium: Piſani, Fagiolam: Mediolanenſes, Napum Toreſanum: Senenſes, Pandulfum: Florentini, ducem Athenarū. vt autem ereptum populo imperium faciliùs retinerent, deteſtabiles tyrannidis artes excogitarunt, quæ tametſi à multis intelliguntur, à pluribus tamen intelligi vtile eſt, vt quoquo modo caueri poſſint. primùm ſatellites & quidem

dem barbaros ac peregrinos; ad corporis custodiam adhibent: propugnacula muniunt: arces occupant: ferocissimos quosque interficiunt: potentiores quasi eminentia papauera truncant: peregrinis honores ac præmia largiuntur: sodalitates & collegia tollunt: ciuium amicitias omnino dirimunt: discordias inter nobiles ac plebeios occulte serunt: deinde ex eorum iniuriis ac mutuis cædibus fiscum implent: ὠτακουστὰς & exploratores vbique collocant: honestis artibus ac disciplinis bellum indicunt: plebem labore ac propugnaculis ædificandis, ne otium ad altiores animi cogitationes habeat, occupant: bella pecuniæ cogendæ causa suscipiunt, & externo milite vtuntur; oblatas inducias, aut pacis actiones simulant: nouos magistratus & honores excogitant, eáque prætio addicunt, vt plures habeant obligatos: fures & improbos publicis muneribus ac tributis exigendis præficiunt, vt eorum opera, populi opes ac sanguinem exugant: posteà verò quàm fures diu saginarunt, ad supplicium trahi iubent. nihil autem miserius, quàm cùm plebs imperita magna cum voluptate supplicia spectans, tyranni æquitatem laudat. hoc indignius ac sceleratius, quòd impietatem religionis specie tegit, templáque deorum fingit se reuereri, vt ore ipso ac vultu simulacrum virtutis præ se ferre videatur. quæ omnia duo-

bus omnino arcanis sunt cõprehensa: primùm est vt populo sibi nocendi omnem adimat potestatem: alterum vt etiam eripiat volũtatem. potestatẽ adimit ablatis opibus, armis ac pręsidiis: neque verò tyranni potestas augetur, quin plebis opes & commoda minuãtur: non aliter quam cætera membra tabescunt, vt Adrianus de fisco dicebat, cùm lien intumescit. nocendi voluntatem eripit, inimicitias ac discordias occultè serendo: ne cùm ciues sibi diffidunt, cõspirare vllo modo possint. postremò facit vt nihil omnino aliud, quàm tyranni voluptatibus parere condiscant. Sed vt malus custos est diuturnitatis metus, vt ait Cicero, sic nulla tyrannis diuturna esse potest. nam domestica vi facilè collabitur, quia vnũ omnes metuunt ac oderunt; vnus omnes metuit & odit: qui verò illum occiderit, in maxima & gratia futurus est & gloria. faciliùs etiam externa vi dissoluitur: quia boni ciues, in quibus summa fides esse debuerat, cum hostibus ad vnius tyranni exitium mirabiliter conspirant. itaque Aratus ac Timoleon breui, tyrannos innumerabiles fregerunt. ea verò tyrannis quàm Dionysius vinculis adamantinis se colligasse iactabat, paulò post à Dione familiari dissoluta est. nec ita pridem Ludouicus Sfortia ab iis ipsis quibus plurimum confidebat proditus est, ac de imperio turpiter deiectus. Sed plurimùm
refert

refert vtrũ Reſpublica interiore malo, an externa vi corruat. vt enim quædam res à natura ſic temperatæ ſunt, vt nunquam interituræ videantur: quædam verò tam malè ſibi cohærẽt, vt ſolo flatu diſſipari poſſint: ita quoque Reſpublica quò meliùs eſt ab ortus ſui primordio temperata, eò faciliùs vim externam repellit: à ſe ipſa verò difficillimè labefactatur. Illud tamen admonẽdi ſunt qui in Rerumpublicarum adminiſtratione verſantur, ſeruitia veterum, de Republica ſublata, religiones recẽtium inuectas, & clientelarum ac feudorum iura conueſſionum occaſiones incredibiles peperiſſe, quæ veteribus ignotæ fuerunt. olim quidem metus erat, ne ſerui ad pileum vocarentur, & Rempublicam perturbarent, vt apud Tyrios, Siculos, Romanos, maximas clades ciuitatibus intulerunt: poſteà verò quàm tyrannides graſſari cœperunt, ſeruorum libertas augeri viſa eſt, ac dominorum imminui poteſtas: maximè Tiberij temporibus, qui ſtatuã ſeruis aſylum propoſuit: vt apud Epheſios Dianæ templum: apud Athenienſes Theſei ſepulchrum: apud Cyrenenſes ſtatua Ptolemæi. poſteà necis poteſtas dominis eſt erepta temporibus Adriani: ac tyrannide premẽte, ſerui à dominis cœperunt metui, ne illos apud Tyrannum maieſtatis incuſarent. poſteà Chriſtiana libertas ſecuta, non putauit humanum, ſeruos quaſi be-

ſtias operis ac vinculis vrgere: partim etiam metuentes Chriſtiani, ne in Paganorum poteſtatem delaberentur ſerui eiuſdem religionis, eos aſſiduè manumittebant. atque hæc quod in promptu ſunt, teſtibus non egẽt. quæ ſequuntur, ex obſcuris antiquitatibus eruenda fuerunt: quia cùm ſeruitia nulla ſint, quando deſierunt intelligi non facilè poteſt, vt ex eo conuerſiones imperiorum hauriamus. extant enim leges Caroli magni, Ludouici Pij, ac Lotharij, de ſeruis, in libro legum Caroli magni, & in libris legum Lõgobardorum. ſunt etiam de ſeruis & ancillis fugitiuis cõſtitutiones Gulielmi regis Siciliæ ac Neapoleos, & Friderici II. Imper. in placitis regni Neapolitani. vixit Fridericus anno M. CCXII. ſunt & Alexandri III. Pontificis, Vrbani III. Innocentij III. decreta de coniugiis ſeruorũ. Alexander creatus eſt Pontifex anno M. CLVIII. Vrbanus M. CLXXXV. Innocentius M. C. XCVIII. igitur à temporibus Friderici eſſe deſierunt. nam Bartol. ad l. hoſtes: de captiuis. ſcribit, ſuo tẽpore ſeruitia nulla fuiſſe, ac iampridem deſiiſſe, nec homines Chriſtianis moribus vſquam vendi. vixit autem anno M. CCCIX. idque Panormitanus animaduerſione dignum ſcribit. Illud etiam non minus omittendum quod in curiæ monimentis legi, decreto Senatus, Catalaunenſem Põtificem prohiberi, quo

minùs

minùs feudum poſſidere aut ſeruos etiam con ſentiẽte capitulo manumittere. decretum eſt anno M. CCLXXVII. anteà quidem ſeruile bellum Hiſpanias grauiter afflixerat, ſub Aurelio Alfonſi regis filio; anno ſalutis DCCLXXXI. ac mihi ſit veriſimile Chriſtianos Arabum exẽplo ſeruitia ſuſtuliſſe: propterea quòd Muhamedes, vel potius Homarus, ſeruos ſuæ religionis ad pileum omnes vocauit, quod in imperiis Chriſtianorũ graues tumultus commouit, vt videre eſt in legibus Caroli magni de coniurationibus ſeruorum, lib. II. cap. VII. conceſſa libertate ſecuta eſt miſeranda illa, quę Reſpublicas euertere ſolet, inopia: hinc furta, latrocinia, cædes, & publicè mendicantibus merces conſtituta. Religionum quoque varietas imperia cœtúſque hominum vehementer labefactauit: quæ olim ab omnibus ęquè colebantur, præterquam à Iudæis. hinc igitur infinitæ Rerumpublicarum conuerſiones: ac plerique ſola religionis ſpecie maxima regna inuaſerunt: Arabes, inquam, Perſæ, Mauri, Pontifices Romani. nam Ioſippi gens imperium Mauritaniæ Marinis ademit, eo modo quo Iſmael Perſarum regnum concionibus & religionis ſpecie recuperauit. id quoque tentauit Carolus V. in Germania, vt nuper quidam apud nos. Ipſi Pontifices Romani non modo Vrbem, ſed etiam Latium, Picenum agrum,

Vmbriam, Flaminiam, AEmyliam, cum magna Hetruriæ partē: neque hæc tātum, verumetiam Regna Siciliæ, Neapoleos, Aragoniæ, Anglię suę ditioni vectigalibus imperatis subiecerunt. legi, nec sine admiratione legi, quę & qualia essent ecclesię Romanæ prędia: quæ beneficia seu feuda: quę vectigalia regibus imperata: ac professiones Pontificibus factas ab iis quos dixi regibus. quæ mihi spectāda exhibuit ex archetypis Vaticani descripta, Carolus Mota collega meus antiquitatis studiosissimus, ac optimus interpres. Quinetiam Gotofridus Bulionus, Syriam vtranque suis armis subactam, Pontificum Romanorum beneficio tulit acceptam. In quo videtur principum Africæ exempla secutus, qui regna, imperia, vitam, & fortunas omnes Pontificibus Ismaëlitarum accepta ferebant.

Conuersiones Rerumpublicarum ad numeros collata.

His explicatis, videamus vtrum ex numeris Pythagoricis, conuersiones imperiorum haberi possint. absurdum sanè mihi videtur quod Plato Rerumpublicarum, exitus & vicissitudines sola numerorū potestate metitur. tametsi enim Deus immortalis, omnia numeris, ordine, ac mensura mirabili colligauit: non tamen numerorum viribus, multò minùs fato tribuendum illud est, sed maiestati diuinæ, quæ ipsa, vt Augustinus scribit, fatum est, aut nullum omnino aliud existit. itaque cùm Aristoteles

teles causis consequentibus omnia tribueret, Platonis numeros irrisit, libro quinto de Republica, quo nihil melius est in tota illa disputatione, aut acuratius ab eo tractatum. causas autem conuersionum multas affert, quæ mihi videntur generibus omnino cōtineri. sunt autem iniuria, honor, metus, contemptus, nimiæ paucorum opes, nimia multorum inopia. quæ quòd ab illo copiosè disputata sunt omitto. sed cùm Plato in illa Republica quæ propriè Socrati tribuitur, modis omnibus prouidisse fingatur, ne quis alteri vllam iniuriam inferret, ne quis alium metueret aut contemneret, néve honoris aut lucri caussa Rempublicam perturbaret: postremò pestes illas antiquissimas ciuitatū, scilicet opes & inopiā, de sua Repub. summouisset: non poterant illa quæ sunt ab Aristotele allata, interitum Reipub. afferre, si demus talem esse, qua nulla melior fingi potest. interitum tamen sentiet, inquit Socrates, sua ipsius vetustate: quoniam eiusmodi est omnium rerum natura. miror tamen cur Plato, qui mundum diuina bonitate perpetuum fore putauit, alioqui suopte morbo ac senio ruiturum: non etiam de optimo Reipub. statu idem iudicarit. Platonis interpres exitium Reipublicæ tum demum fore tradiderunt, cùm harmonia numerorum labefactaretur: non igitur esset optimus ille status, quem Socrates animo

mo concipiebat, ſi morbo interiore, aut concentu perturbato Reſpublica ruitura ſit. illud autem numeris acceptum ferre abſurdum videatur. vt enim numeri malè ſibi cohærentes diſcrepantiam ingratam efficiunt; propterea quòd ex his ſoni conflati miſceri non poſſunt, & cùm alius alium pellat vtriq; vi quadam aures ſubire conantur. concentu verò ſonorum ſuauiter confuſo, id eſt, cum rationi congruentibus numeris aptè miſcentur, nihil diſcrepare poteſt: ſic Reſpublica ſuaui ſemper concentu tēperata confuſáque, vbi nullum diſſidium, nulla ſonorum diſcrepantia eſt, neque ex hypotheſi eſſe poteſt, non video quomodo labefactari queat. Quare falſum eſt quod ait Foreſterus, voluiſſe Platonem Reſpublicas initio bene conſtitutas, & eam præſertim quàm nobis propoſuit ad imitandum, temporis decurſu, veluti numeros initiò bene ſibi congruentes, paulatim diſcrepare: ídque fieri putat, cùm à ſeſquitertia ratione diſceditur. ſed ab eo tam multa peccantur, vt quid maximè dici non poſſit. primùm quòd rationes harmonicas tripla & quadrupla ratione connectit, quę paribus & imparibus numeris dupla triplaque ratione debent copulari, vt ipſa numeri nuptialis natura docet. itaq; ſuauiſſimus ac primus omnium concentus, cùm ab vnitate diſceſſeris, eſt ea quæ ratio ſeſquialtera dicitur duorū ac trium,

quæ

quæ nullo interiecto medio copulantur. poſteà nouem & quatuor, vehementer diſcrepant, quia ſine medio cohærere non poſſunt: igitur ſenarius vtrunque æqua ratione copulabit: & cum vtroque ſuauiter concinet. conſimiliter XXVII. cum VIII. eadem ratione qua ſuperiores coniunguntur, duobus interiectis mediis, ſcilicet XII. & XVIII. nec ſi in infinitum progrediare iſto modo, vlla diſcrepantia futura eſt. itidem in ratione ſeſquitertia trium & quatuor non quidem iuſta eſt harmonia, vt ille voluit: cùm neque veteres, neque noſtri concentum illum ferre poſſint, ſine tertia aut quinta. ſed tamen is concentus ſuam quoque ſeruabit venuſtatem, ſi, vt in prioribus, intermedios numeros quæramus. quid enim ineptius quàm eandem rationem conſtituere trium ad quatuor, quæ eſt XXVII. ad LXIIII. demus igitur veram rationem inter vtrunque XXXVI. & XLVIII. idem erit proximi cuiuſque concentus ad alterum, qui eſt trium ad quatuor. hæc autem harmonia concors perpetua futura eſt, etiam ſi in infinitum progrediare. vt ſi demus CCXLIII, & M.XXIIII. qui in numero nuptiali dupla tripláque ratione ſunt quadrati, in concentu æque diſcrepabunt, ac XXVII. & LXIIII. ſin rationes medias inſerueris; ſcilicet CCCXXIIII. CCCCXXXII. DLXXVI. DCCLXVIII. proximus quiſque

quiſque finitimo tam bene concinet & cohærebit, quàm tribus quatuor; quia in omnibus ſeſquitertia ratio eſt. In hoc etiam vehemēter labitur, quòd aliorum opinionem ſecutus, magnum Platonis numerum duodenarij cubum facit: quod quidem ſi verum eſſet, cur Plato altera parte longiorem quæri voluit? plerique ad hunc ſcopulum ſuam nauim afflixerunt. Sed quoniam nihil obſcurius ac difficilius Platonicis numeris videtur, nihil temere affirmabo: illud tantùm quod ad cōuerſiones imperiorum pertinet, voluiſſe Platonem Reſpublicas quantumvis bene conſtitutas, etiam domeſtico vitio, vel externa vi certo quodam annorum decurſu labefactari: vt adamas & aurum, tanta naturę vi ac præſtantia colligata ſunt, vt cum per ſeipſa violari nō poſſe videātur; à ſe tamen violantur, id quod ex naturę principiis cōſtat: tum etiam externa vi, puta diuturnis ignibus, aut aqua chryſulca, paulatim effluunt & corrumpuntur. Sed mirum eſt ex omnibus Academicis tùm Græcis tùm Latinis, neminem hactenus numerorum præſtantiam illam ac dignitatem, quæ ad ſtatum imperiorum pertinet, vllius ciuitatis exemplo docuiſſe: præſertim cùm illud non modò pertineat ad ſtatus, ſed etiam ad incremēta, conuerſiones, & exitus Rerumpublicarum: tum etiam Epicureos confiteri cogat, res humanas non temerè ac fortui-

tò,

tò, ſed præpotentis Dei maieſtate ac pruden-
tia gubernari. quod igitur ab aliis omiſſum eſt,
aut fortaſſe conſultò prætermiſſum breuiter
complectamur. Hoc primùm intueri licet, ſe-
narium perfectum numerum, fœminas; ſepte-
narium verò, mares immutare: tum etiam v-
triſque periculos eſſe morbos, qui in ſeptena-
rium aut nouenarium incurrunt: & in tota re-
rum natura magnam eſſe talium numerorum
poteſtatem: ſeptimus quiſque annus, ait Sene-
ca, ætati ſignum imprimit. hoc tamen de ma-
ribus dictum oportuit. ita quoque Rerumpu-
blicarum conuerſiones, aut ſeptenariis ac no-
uenariis multiplicatis, aut eorum quadratis in
ſe ductis, aut perfectis, aut ſphæricis numeris
contingere, non ſine admiratione variis exem-
plis animaduerti. hominum quidem interitus
in ſeptenarios ac nouenarios incurrere, nemi-
ni dubium eſt in eam rem penitùs intuenti: vt
XIIII. XVIII. XXI. XXVII. XXVIII.
XXXV. XXXVI. XLII. XLV. XLIX. LVI.
ſi verò ſeptenarius cum nouenario concurrat,
annum periculoſiſſimum eſſe omnis antiqui-
tas comprobauit. hinc Auguſtus in quadam e-
piſtola gratulatur amicis, quòd annum LXIII.
quem ipſe fatalem omnium ſeniorum appel-
lat, ſecurus euaſit. proximus eſt LXX. quo mor
tuus eſt Petrarcha, eo die quo natus erat in or-
bem recurrente. deinde LXXII. quo mortuus
eſt

eſt Epicurus, qui tanto ſtudio ſuæ ſaluti conſulebat. hunc ſequitur LXXVII. quem ferè attigit Auguſtus; impleuit Friderichus III. hic annos LIII. ille LVI. imperauit, vterq; mortuus eſt XIIII. Cal. Septemb. ſequens quadratus eſt nouenarij LXXXI. quo mortuus eſt Plato, eodem die quo in lucem venerat recurrente. neq; hunc numerum egreditur Dauid, cùm deſcribit hominum vitam. pauci ad LXXXIIII. accedunt, qui ſeptenario duodecies ducto coaleſcit. atque hunc annum impleuit Theophraſtus, qui moriens de natura queſtus eſt breue ſibi vitæ ſpatiū, longum cornicibus dediſſe. hoc quoque anno Paulus III. & IIII. Pontifices mortui ſunt. ſunt tamen qui nonageſimum, id eſt, nouenarios decem expleuerunt; vt Fr. Philelphus. Io. Apoſtolus vixit nouem & nonaginta vt hiſtoria teſtatur. D. Hieronymus vnum & nonaginta vixit, id eſt, XIII. ſeptenarios. quinetiam illi ipſi qui diuturnum illud tempus vixerunt, quod in libris noſtris ac litteris teſtatum habemus, ſeptenarios aut nouenarios ferè omnes expleuerunt. Lamechus ſeptingentos ſeptuaginta ſeptem annos vixit. Methuſala nongenteſimum ac ſeptuageſimum attigit. Abrahamus CLXXV. id eſt, XXV. ſeptenarios impleuit. Iacobus CXLVII. id eſt XXI. ſeptenarios. Iſaacus CLXXX. id eſt nouenarios XX. ac tametſi violenta

lenta mors interdum ob violentos fortaſſe radiorum concurſus & traiectiones contingat; ſæpius tamen in ſeptenarios aut nouenarios incurrit, niſi diuina volũtate natura prohibeatur. moriuntur enim innumerabiles anno LXIII. Ariſtoteles, Chriſippus, Bocacius, D. Bernardus, Eraſmus, Lutherus, Melanchtho, Syluius, Aleander, Iac. Sturmius, Nicol. Cuſanus, Th. Linacer; omnes affecti morbis: eodem anno Cicero cæſus eſt. Alexander Pont. max. LXXII. venenum maleficum hauſit. Iſocrates nonageſimo nono accepta Clade Cheronenſi ſeipſum inedia peremit. Plinius quinquageſimo ſexto ſuffocatus, Cęſar occiſus, Oecolãpadius mœrore cõtabuit anno XLIX. Attic[9] inedia ſeptuageſimo ſeptimo. Idem igitur iudicium adhibeamus in conuerſionibus Rerũpublicarũ: ſed ita vt quadratos & cubos ſeptenarij ac nouenarij; aut altervtrius cubũ vel quadratum in radicẽ alterius ducamus: aut etiam perfectum numerum: aut denique ſphæricos & ſolidos cubos magno numero comprehenſos. poſtremò quadratum & cubum duodenarij, qui ab Academicis magnus numerus Platonis appellatur. Quadrati quidem ſeptenarij ac nouenarij XLIX. LXXXI. cubi CCCXLIII. DCCXXIX. quadratus ſeptenarij ductus in radicẽ nouenarij CCCXLI. & nouenarij quadratus in radicem ſeptenarij DLXVII. perfectus

ctus numerus CCCCXCVI. nam VI. & XXVIII. perfecti minores ſunt: reliqui perfecti, cẽtum & octo millia ſuperant, ac maiores ſunt quàm vt ad Reſpublicas accommodari poſſint. quadratus duodenarij CXLIIII. cubus M.DCCXXVIII. quem numerum annorum nulla Reſpub. ſuperauit. quare numeri maiores reijcien di erunt. Sphęrici numeri magno numero cõprehenſi quatuor ſunt; puta CXXV. CCXVI. DCXXV. MCCXCVI. Hac numerorum paucitate in tam infinita multitudine, qui neque perfecti ſunt, neque quadrati, neque cubiti: aut tałes quidem, ſed ex paribus digitorum, nõ ex imparibus compoſiti: aut etiam ex imparibus, ſed non ex ſeptenariis aut nouenariis, qui in infinita multitudine ſunt admodum pauci: licet mirabiles omnium penè Rerumpublicarum conuerſiones intueri. Ac primùm vt auſpicemur à cubo duodenarij, quem Academici nõnulli magnum & fatalem numerum Platonis eſſe aiunt, reperiemus monarchiam Aſſyriornm à Nino regę vſque ad Alexandrum magnum, hunc numerum ad vnguem impleuiſſe, ex ipſius Philonis, quem Melanchtho, Funccius, ac doctiſſimi quique ſequuntur, opinione. neque verò longiùs repetendum eſt, quàm à Nino, à quo Diodorus, Herodotus, Cteſias, Trogus, Iuſtinus auſpicãtur: propterea quòd primus imperandi formam ſtabiliit, ac Baby-

Babylonem cõdidit. Aſsyriorum verò & Perſarum veriùs eſt vt vna ſit, quàm monarchiæ plures: aut Caldæorum, Medorum, ac Parthorum monarchias ab Aſsyriis & Perſis diuellere oportet: qui tamen eiuſdem penè regionis incolæ ſunt ac ciues. Alexander verò iurè monarchiam nouam efficit, cùm ab Europa in Aſiam homo planè peregrinus, nouũ genus hominum tranſmiſerit, Darij copias deleuerit, mores deniq; ac leges immutarit. ſed hæc ſuo loco. Rurſus ab eluuionibus aquarum, vſque ad euerſionem tẽpli ac Reipub. Hebræorum, numerantur anni à Philone M.DCCXVII. Ioſippus ducentos amplius; alii multò pauciores complectũtur. putem ego tum ex hiſtoriarum veritate, tum etiam ex ipſius numeri magni præſtantia. XI. annos ad Philonis calculum addi oportere, vt duodenarii cubo nihil deſit, aut ſuperſit. nam eo ipſo tempore defecit AEgyptus à regibus Aſsyriorum: Scythę Aſiam minorem inuaſerunt: Piſiſtratide ab Athenienſibus; Tarquinii à Romanis eiecti ſunt. Ex eo quoque Danielis hebdomades plurimùm illuſtrantur. cùm enim maxima ſit inter omnes ſcriptores varietas de natiuitate Chriſti, Philo tamen qui omnium antiquorum certiſſimus habetur, colligit annorũ tria millia DCCCCIII. cui Lucidus tres adimit; Io. Maria ſex addit, ídque ex multis coniecturis, quibus ma-

gis aſſentior. propterea quòd numerus ille eſt ex quadratis ſeptenarii ac nouenarii multiplicatus; puta ter mille DCCCCXCIX. mirum in modum congruens conuerſionibus rerum maximarũ, quæ poſteà ſecutæ ſunt. tum etiam Chriſti mors ea ratione incidit in annum mũdi quater milleſimum. quo ſanè pertinent ſeptuaginta Danielis hebdomades, quæ annos capiunt CDXC. quòd ſi auſpicemur ab anno ſeptimo Darii Longimani, propterea quòd Eſdras tùm miſſus eſt Hieroſolymã Reipub. conſtituendæ cauſa, id eſt, anno ſexto ante tempus Hebdomadarum: ſenarius ille ſolus inter digitos perfectus, cum hebdomadibus LXX. id eſt ſepties ſeptuaginta annis (diẽ enim pro anno ſumit ſcriptura) cõficit alium numerum perfectum CDXCVI. qui mirabiliter cõgruit conuerſionibus Rerumpublicarum. quod vt planum fiat, ne incertis coniecturis ducamur, exempla ex Romanorum faſtis conſularibus, quibus nihil certius eſſe poteſt, eruamus. nam ab V.C. vſque ad eum annũ quo Iulius Octouianus victo ad Actium Antonio primus à Senatu Auguſtus eſt appellatus, ac totius orbis imperium ei delatũ, anni ſunt DCCXXIX. cubus nouenarij. ab Auguſto ad Auguſtulum qui poſtremus Romanorum Imperator in faſtis appellatur (eſt enim ab Odoacre rege Gothorum eiectus) anni ſunt CDXCVI. perfe-

ctus

ctus numerus. ab V.C. vſque ad imperij euerſionem illam, numerus annorũ quadratus eſt, ſcilicet M. C C X X V. & ex integris ſeptenariis conſtans. M. Varro apud Cenſorinum ſcribit, Vectium augurio nobilem audiſſe cum diceret quoniam annos C X X. incolumis præteriiſſet, pop. Rom. ad M. & C C. peruenturum. totidem annos comperio à Nino vſque ad Arbacem primum regem Medorum. Funccius tres amplius annos complectitur: alij pauciores. ſed illud mirabile mihi viſum eſt, quod non ſolùm ab Auguſto ad Auguſtulum: ſed etiam ab exactis Vrbe regibus vſque ad Cæſarem Dictatorẽ, idem numerus annorum C D X C V I. recurrit. neque id tantùm, verumetiam à Conſtantino magno ad Carolum magnum, quo anno primum Imperator Romæ creatus eſt, anni C D X C V I. ab Onuphrio ſtudioſiſſimo Romanæ antiquitatis colligũtur: tametſi magnam temporum, nullam numerorum rationem haberet. neque id ſolùm, verumetiam ab Alba condita, vſque ad eius euerſionem à Tullo Hoſtilio, nec plures ſunt, nec pauciores anni C D X C V I. hoc etiam ampliùs quòd à Saule primo rege Hebræorum, vſque ad captiuitatem numerantur anni C D X C V I. tametſi Genebrardus tres addit: Garceus verò decẽ, Talmudici centum ferè detrahunt: ſed ſui dicti nullam neceſſariam afferunt rationem. à redi-

tu populi,& secunda templi constructione sub Zorobabele, vsque ad eum annum quo Herodes à Senatu rex est appellatus,sunt anni C D X-C V I. consimiliter ab Arbace primo rege Medorum, vsque ad Alexandrum magnum C D-X C V I.regnum verò Macedoniæ à Carano primo rege vsque ad obitum Alexandri, totidem annos capit. Funccius octo detrahit. alij X I I. addunt. putem ego medium esse feriendum. plura tamen huius numeri conuersionum argumenta proferemus in Repub. Gallorum. constat autem numero Danielis, senarióque perfecto perfectus euadit: præterea solus in magno numero ex nouenariis & septenariis conflatur,vnitate vtrobique deficiente; atque hic numerus est quem veteres innuere voluerunt, cùm dicerent Rerumpublicarum periodum esse annorum D.cùm nullam vim numerorum perspiceret. est enim numerus ille ineptus ad rerum humanarũ aut naturalium conuersiones. quippe nec perfectus, nec quadratus,nec cubicus,nec sphęricus,neque ex nouenariis aut septenariis, neque ex eorum radicibus aut quadratis conflatus. si quis autem diligentius animaduertat bella ciuilia Romanorum, secessiones plebis, ac cædes ciuium inter ipsos, reperiet annorũ numerum septenariis, aut nouenariis, aut vtrisque constare. nam ab V.C.vsque ad refugium,anni sunt C C X L I I I.
à regi-

à regifugio ad parricidium, C C C C L X V I I I. à regifugio ad ſeceſſionem plebis in mõtem ſacrum, anni X V I I I. ad ſecũdã L X I I I. ad tertiã C C X X V. ad ſeditionem Gracchanã, C C C-L X X V I I I. ab hac rurſus ad bellũ ciuile Marianum, X L V. hinc ad alterum Cæſaris & Pompeij, X X X V I. ad cædem Cæſaris, V I I. à parricidio ad bellum ciuile Siculum, V I I. hinc ad bellum ciuile Actiacum vltimum V I I. numeri omnes ex integris nouenariis aut ſeptenariis, aut ex vtriſque conflati. Vrbs autem ipſa capta eſt pòſt eius conditionem anno C C C L-I I I I. qui ex integris ſeptenariis æquè conficitur. ab V.C. vſque ad cladem Cannenſem, anni ſunt D X X X I X. qui numerus ex ſeptuaginta ſeptem ſeptenariis conflatur. tunc enim imperium Romanum penè deletum eſt. à clade Cãnenſi ad Varianã, anni ſunt C C X X I I I I. ex integris æquè ſeptenariis, & vtraque clades contigit I I I I. Non. Aug. Conſimiliter Athenarum mœnia ſolo exequauit Lyſander anno ſeptimo ac ſeptuageſimo poſt victoriam Salaminiam. addit Plutarchus in Lyſandro, vtrunque contigiſſe ſexta die menſis Munichionis. Ita quoque Pœni cùm anno Chriſti D C C V I I, Roderici regis anno ſeptimo Hiſpanias inuaſiſſent, anno poſt ſeptingenteſimo ſeptuageſimo eiecti ſunt, vt ex ipſo Tarapha Hiſpano ſcriptore colligitur. De cubo ſeptenarij multa

quoque ſunt exempla. eſt enim numerus ille à Moſe in magno Iobelæo conſtituendo ſelectus. itaque à victoria Iudæorum aduerſus Amanum auxilio Heſteris, vſque ad victoriam aduerſus Antiochum, anni ſunt CCCXLIII. & vtraque victoria obtigit III. Idus Mart. qui Hebræis Adar dicebatur. ex quo Hebræi hunc diem magno habent in honore. totidem anni ſunt ab Auguſto, ex quo imperium ſolus obtinuit, vſque ad Conſtantinum magnum, cùm ſolus imperium accepit. Regnum Perſarum à Cyro vſque ad Alexandrum ſtetit annos CCX. qui numerus ex integris ſeptenariis XXX. conflatur. totidem annos imperarunt Longobardi. Paulus Diaconus tres annos detrahit. qui reſtant vſque ad necem Deſiderii. tandiu Caletum tenuerunt Angli. Reges Syriæ & Aſiæ minoris à Nicanore primo rege vſque ad Philippum vltimum, totidem annos imperarunt. Ab exitu Hebræorum ex AEgypto, vſque ad euerſionem templi ac Reipublicæ, numeratur anni nongenti, qui numerus ex duobus quadratis nouenario ac cẽtenario in ſe ductis conflatur. non plures ſunt ab Euriſthene primo rege Lacedęmoniorum, ad Nabida tyrannum quem Philopœmen dę imperio deiecit, ac ſtatum Reipub. Laconicæ omnino immutauit Lycurgi verò leges ſublatæ ſunt, ac Lacedæmonii Achæorum mores accipere coacti, an-

nı

no post D L X V I I. quàm latæ fuerunt à Lycurgo: numerus ex quadrato nouenarii in septenarium ducto. Ptolemęi verò à Lago vsque ad Augustum, qui AEgyptum in prouinciæ formam redegit, imperarunt annos C C X C I I I I. qui ex integris septenariis cōstat. Hebręorum Respublica iacuit annos septuaginta: totidem annos imperium Græciæ tenuerūt Athenienses, vt scribit Appianus: Gothi à Theoderico primo rege, vsque ad Totilam, regnarunt annos septuaginta septem; vt Onuphrius in fastis scribit. Lacedæmonii X I I. annos, Græcis omnibus imperarūt. auctore Appiano. hunc quoque numerum magni numeri radicem expleuit Alexander magnus: nam sex annos ante Darii mortem, totidem eo cæso imperauit. posteà eius imperium, repente in plurima, veluti fulgur in partes desiliit. Ac ne vetera quærantur, domesticis vtemur exemplis, & exactissima temporum collatione Io. Tilii cum Fastis coniūcta. Gallia Romanis paruit à Cæsaris extrema de Gallis victoria, vsque ad Marcomerum ducem Francorum (cuius opibus freta Valentiniano tributum imperanti denegauit) anno C C C C X L I. qui numerus ex quadrato septenarii ducto in nouenarium conficitur. hinc ad Vuaramundum nouem anni; ad eius regnū, ter nouem. ex quo verò dux est appellatus, vsque ad Pipinum; qui ex magistro palatii re-

gnum inuasit pulso rege Hilderico, anni sunt CCCXLIII. cubus septenarii. à cæde Syagrii, qui Romanorum vltimus Galliæ præfuit, vsque ad Capetum, qui genere Gallus, tametsi negant Germani, natione Andegauus, imperium Francis ademit, perfectus est ille numerus. CDXCVI. ab Vuaramundo vsque ad Capetum, anni DLXVII. numerus ex quadrato nouenarii in septenarium ducto. rursus ab Vuaramundo vsq; ad Hugonis magni, ac principum defectionem à rege Ludouico IIII. ipsiúsque captiuitatem, anni sunt DXII. solidus cubus. hinc ad alteram Caroli Burbonii defectionem à Francisco, eiúsque captiuitatem, quadratus est dupli duodenarii; puta DLXXVI. totidem quoque numerantur à Capeto, ad sacrum hoc funestúmque bellum, quod ciuili sanguine nuper gestum est. nec plures sunt nec pauciores à captiuitate Caroli ducis Lotharingi (quem Capetus de legitima regni successione cōpulit in carcerem Aureliorum) ad Carolum illum Lotharingum, qui regiam potestatem adeptus, Capeti stirpem Aureliorum carceribus conclusit: & vtroque tempore infœlix Aurelia fuit genti Lotharingorum. consimiliter à Carolo simplice, quem bona fide Peronam profectum, Hebertus comes captiuum detinuit, vsque ad Ludouicum XI. minimè omnium simplicem, qui tamen sua se voluntate,

luntate, vel potiùs temeritate Peronam contulit,& in eadem arce captiuus eſt à Carolo comite retentus, annos habemus DXL. numerum ex integris nouenariis conſtantem. rurſus à Capeto vſque ad Caroli octaui memorabilem in Italiam expeditionem, perfectus eſt ille numerus CDXCVI. ab euerſione imperii Longobardorum, & Inſubria à Carolo magno capta, vſque ad conſimilem expeditionem, & Inſubriam à Ludouico XII. receptã, planè cubus eſt nouenarii, ſcilicet DCCXXIX. anni. quibus temporibus Reſpublica Venetorum grauiſſimas clades accepit. docuimus Venetos ante Carolum magnum ſtabile imperium nullum habuiſſe, ſed pactis Nicephori & Caroli magni libertatem accepiſſe. ſteterat igitur Reſpublica Venetorum annos DCCXXIX. cùm eius euerſio penè ſecuta eſt. eodem enim tempore Maximilianus Imp. Ludouicus XII. rex Alphonſus, Iulius II. Pont. in eius Reip. ruinam coniurarunt. quinetiam cum tot ac tantis hoſtibus Turcarum princeps ipſaque fortuna conſpirare viſa eſt. vrbs enim ſulphureis pulueribus fortuitò accẽſis plurimùm deformata eſt, ac auri vis infinita naufragio amiſſa. & quidem eo tempore Veneti lumen ingenii, conſiliique ſui magnificè oſtentarunt. hoc etiam animaduerſione dignum, quòd à Godefrido, qui Perſas memorabili clade fregerat,

ac

ac Syriam ſeruitute liberarat, vſque ad Balduinum vltimum, qui captus eſt à Saladino, anni ſunt x c. numerus ex integris nouenariis conſtans. Græcorum quoque imperium Galli tenuerunt annos L V I. à Balduino ſcilicet vſque ad Palæologum. Pontificatum verò annos L x x. numerus vterque ex integris ſeptenariis. ſed infinitus ſim, ſi omnia perſequar conuerſionum momēta. his tamen propoſitis exemplis, licet iis qui abūdant otio, rerum omnium publicarum conuerſiones, ab incorrupta fide hiſtoricorum deriuare, & futura (quanquam cognita ſoli Deo) veriùs ac meliùs augurari, quàm Cardani leuiſſimis & falſiſſimis coniecturis. putat enim ab extrema cauda Helices, ſeu maioris Vrſæ, omne magnum imperium pendere. vt cùm verticalis eſſet naſcenti Romæ, illuc imperium detulerit: deinde Bizantium: poſteà in Galliam: inde in Germaniam deſilierit. quæ tam vera ſuut, quàm quæ de ſe ipſe ſcribit in ſua Geneſi, nunquam eſſe mentitum, ídque admirabile ſibi videri affirmat. ſed vir bonus hoc præſtare debet ne mentiatur, id eſt, vt Nigidius interpretatur, ſcienter falſum dicat: prudens verò ne mendacium ei excidat, hoc eſt, vt ille voluit, ignoranter falſum enuntiet. quid autem homini vel mediocriter perito eius artis quam ipſe profitetur, aliud eſt mentiri niſi hoc eſt? cùm enim intelli-
geret

geret innumerabilibus populis & vrbibus hãc ſtellam verticalem fuiſſe ac ſemper futuram, adiecit Solem in vertice quoque meridiano vrbi naſcenti eſſe oportere, cum ea ſtella coniunctum. ac tametſi vim illam in omnes eiuſdem paralleli populos effundi fatetur, vni tamen loco imperium deberi tradit. atque hoc modo cornicum oculos configere ſe poſſe putauit. ſed cùm illa ſtella quinquaginta quatuor partibus abſit ab Aequatore, & circulum Arcticum deſcribat, vt quantumcunque ex motu trepidationis declinet, XII. partibus ab vrbis perpendiculo recedat, perpendicularem eſſe non poſſe planum eſt. doceamus ne in meridiano quidem, nec, vt ipſe ſcribit, cum Sole coniunctam eſſe potuiſſe; quod longitudine tantùm, & hora meridiana fiat oportet. id autem ex Varrone intelligi poteſt, qui, vt Plutarchus ſcribit, L. Tarũtium Firmanum nobilem mathematicum, iuſſit Vrbis & conditoris diem & horam natalem ſi fieri poſſet, deſcribere. igitur diligenti ſyderum perueſtigatione comperit Vrbis fundamenta iacta fuiſſe anno tertio ſextæ Olympiadis, in quo Dionyſius & Varro conſentiũt, quinto Idus Pharmuti menſis, ſiue XI. Cal. Mai; qui dies Palilia vocatur, Menſe Aprili, hora ferè tertia poſt meridiem, Ioue in Piſcibus, Saturno, Venere, Marte in Scorpio; Sole Taurum, Luna libram decurrente,

te, anno Romuli duodevigesimo. illud etiam didicit Plutarchus ex Antimacho Lyrio. Vrsæ maioris nusquam meminerunt. erat autem ea stella in dodecatemorij Leonis parte XVIII. scrupulo, LVI. vt perspicuum sit ex ipsius Copernici tabulis, & accuratissima motuum doctrina: his verò temporibus in XX. parte Virginis scrupulo L. quæ cùm ita sint, quo modo fieri potuit vt Romæ nascenti verticalis esset? cùm pars duodecima Geminorum cor cęli teneret? ab eo enim Leonis pars XVIII. quinquaginta quatuor partibus abest: quantò minùs Soli coniungi potuit, qui Taurum percurrebat, extrema verò Vrsæ Leonem? aberat igitur XC. partes in longitudinem; XLV. in latitudinem, quo minùs Soli coniungeretur vllo modo. hoc verò ineptius, quòd Bizantio verticalem dixit, cùm imperium illuc à Romanis translatum est, cùm tamen Vrbs illa priùs esset condita, quàm Romulus natus, vt ex Polybio constat. multò magis absurdum, quòd è Græcia in Galliæ verticem desiliit, hinc in Germaniam, contra naturam sui motus & inclinationis. sed hæc risu magis quàm confutatione digna videntur. cur enim Scandi & Liuones, qui non modò caudam, sed etiam totam Vrsam, perpendicularem Soli habent, nullum vnquam imperium eo pertraxerũt, sed contrà, pateant incursionibus & imperiis finitimorum? Aut si perpen-

perpendiculares stellę imperia tribuant, cur illæ quæ illustres ac regiæ à veteribus dicuntur? Regulus, inquam, Palilicium, Virgiliæ, Antare: cur ille xv. quas ipse Cardanus regias vocat; cur Spica, Fidicula, Arcturus, atque adeò planetę omnes, qui penè Soli Africę perpendiculares sunt, illuc imperia non trãstulerunt? nam Europæ & Asię legionibus semper Afri cesserunt. Aliter Copernicus, qui imperiorum conuersiones ad centrum eccentrici parui circuli, eiúsque motum pertinere iudicauit, vt eius discipuli scripserũt. paruus autem circulus non Solis est, quem immobilem ipse iudicauit, sed ipsius terræ, quam motu cieri voluit. nemo tamen inscitiæ tãtæ fuit vnquam, vt à centris circulorum cœlestium, multò minùs terrestriũ, vim vllam influere putaret: neque id Copernicus scribere ausus est, sed eius discipuli somnium illud pro re certa & explorata tradiderunt: quæ cùm ex historia falsa comperiantur, nec motus centri eccẽtrici, siue terræ, siue Solis, cum imperiorum conuersionibus vllo modo congruat; fatendum est ab immortali Deo totum illud pẽdere: aut si ad causas consequentes cõuersionem imperij cuiusque referamus, Deo syderibus velut instrumentis vtente, ad insignes illos syderum concursus, de quibus superiori capite diximus, pertinere iudicandum eri: sed quia veteres illud animaduertere non potue-

potuerũt, propter ignotos cœlestium orbium motus:posteri verò penitùs neglexerunt: nulla facilior ratio visa mihi est,quàm illud ex numeris quodammodo colligere:ab radice cuiusque imperij (quam Ptolemæus ἐποχὴν, Alfonsus Eram, id est radicem Hispanico verbo appellat) initio ducto: velut in febricitantibus solemus ex ipsis decretoriis diebus salutem, aut παροξυσμὸν augurari: ita vt dies vnà & eadem, si plures variis temporibus laborare cœperint, aliis quidem salutaris sit; aliis extrema. interdum tamen syderum ac maleficæ traiectionis tanta vis est, vt sine discrimine dierum, plures vno hauriat & eodem momento: ita suis etiam morbis imperia laborant, vt Polybius scribit: & vt violentos interdum; ita naturæ quoque congruẽtes exitus habent, certis quibusdã ac decretoriis numeris cõprehensos. nec me mouet quòd Aristot. libro v. de Repub. & extremo τῶν μετὰ τὰ φυσ. nihil omnino in numeris momẽti esse putauit: cur ergo septimus mascul⁹ strophulis medetur? cur partus septimo ac nono mense viuũt; octauo nunquam? cur septẽ planetæ, nouem orbes? cur Illiorum ad hominis longitudinem ratio septuplex: id enim Ambrosius Paratus Regius chirurgus mihi cõfirmauit. cur dies septimus inedia necat? hoc quidẽ Plinius diuturna experientia cognitũ scribit. cur Lunæ mirabiles cõuersiones

ſiones ſeptenariis omnino cōſtāt? cur ſeptem neruorū paria? cur philomela ſeptē dies, totidémq; noctes aſſiduæ nouem diſcrimina vocū ingeminat: cuius miraculi me admonuit Iac. Bojus Præſes curiæ Armoricorū, vir optimè à natura, vberius etiā à doctrina politiore informatus. cur deniq; ſeptenarius Euripi fluxus ac refluxus Ariſtotelem, vt quidā prodiderunt, ad furorem; vt alij, ad precipitium adegit? quia nō cœperat Ariſtoteles Euripū, Euripus Ariſtotelē dicitur cœpiſſe. at ſapiētiſſimus Moſes & Prophetæ, omnia penè oracula ſeptenariis cōcluſerūt. celebritates ſeptimo die, ſeptima hebdomade, ſeptimo mēſe indictæ: ſeptimo anno agrorū quies, ac ſeruorū manumiſſio: poſt annum verò ſepties ſeptimū, magnus Iobeleus, & liberatio omnium debitorum, agrorúmque ad priſtinos dominos reuerſio. hinc ſeptenari⁹ ab Hebræis ſacer numerus eſt appellatus. atque hæc ſignificant res humanas non temerè ac fortuitò ferri, vt Epicurei iactant; nec inuiolabili fato, vt Stoici: ſed prudentia diuina: quæ tametſi res omnes, admirabili ordine, motu, numero, concentu, figura colligauit; nihilominus eas voluntate, arbitrióque ſuo interdum mutat: vt Ieſayas de Ezechia ſcribit, cui prędicandi Deus vitam protraxit, & Solem retrogreſſum oſtendit. interdum verò tempus maturare dicitur in ſcriptura ſacra, propter ſcelerum

rum vltionem, vel commiserationem, vt Paulus de oraculo Helię scribit. argumento sint eluuiones aquarum, quæ Dei iussu citiùs factæ sunt, quàm numerus magnus ordini naturæ congruens expleri potuisset: id est, anno conditi orbis M. D C L V I. cui numero si addantur octo nouenarii, scilicet, L X X I I. conflatur cubus ille magni duodenarii: vt homines intelligant nullis numeris, aut vlla necessitate obligari Deum, sed naturæ legibus solutum; non à Senatu aut populo, sed à seipso. nam cùm naturæ leges ipse iusserit, nec ab alio quàm à seipse imperium habeat, consentaneum est suis legibus esse solutum: & aliter atque aliter decernere de rebus iisdem. sic enim Ambrosius scribit, non semper improborum scelera vindicari, ne putent inferorum nullas esse pænas, nulla præmia bonorum: neque tamē flagitiosos omnes impunè viuere, ne illud iactent; mortalia nulli sunt curata Deo. ita quoque de bonorum & impiorum Republica iudicandum est, ne fatis aut fortunæ quicquā tribuere cogamur. Hæc breuiter sunt à me de conuersionibus imperiorum ex intima Philosophia disputata, tum vt eruditos ad pulcherrimā earum rerum contemplationem excitarem; tum etiam, vt in imperiorum mutationibus ne nos ipsos affligeremus; quod magnis sæpè viris accidit. etenim nulla re Pompeius è clade Pharsalica dilapsus,

ac

acReipub.casum acerbissimè lugens leniri potuit, quàm Secundi Philosophi oratione, qua persuasus est certos esse à Deo immortali ambitus imperiorum constitutos.

Conuersiones Imperij Romani.

Nunc ab historia conuersiones & exitus Rerumpublicarum, quæ olim magis claruerunt, cùm nostris comparemus, vt ex vtrisque veritas magis elucescat. Omnium autem clarissima fertur esse Romanorum, quæ cùm aliquandiu sub regibus floruisset, in tyrannidem prolapsa Tarquiniorum: deinde his exclusis in optimatum ac patriciorum potestatem sæpiùs repugnante plebe: post in factionem decemvirorum; quibus cæsis ac prostratis, populus aliquandiu legitimè ac temperanter imperauit, quousque in homines inciderit rerum nouādarum cupidos: hinc ochlocratia, vel potius anarchia turbulentæ plebis à seditione Gracchana vsque ad Marium & Syllam, qui vrbem ciuili sanguine crudelissimè fœdarunt: sexto denique ac trigesimo post anno, à Cæsare & Pompeio partium ducibus miserrimè agitata fuit Respublica, quousque legitimo vnius Augusti dominatu gubernaretur: hinc variè ab optimis principibus, mox etiam à tyrannis suscepta, tandem aliquando dignitatem amisit, cùm Imp. Constātinus magnam partem senatus, ac sedem imperii Bizantium transtulisset. postremò in Gothorum, Græcorum,

A Gallo-

Gallorum,Germanorum, Hiſpanorum poteſtatem peruenit,& alienis imperiis aut Pontificum libidini ad hæc vſque tempora ſeruiuit. Iiſdem ferè procellis iactati ſunt Athenieſes.

Conuerſiones Imperii Athenieſiũ.

Cùm enim Cecrops Atticorum XII. oppida fortiter ab hoſtium incurſione prohiberet, regnum adeptus eſſe dicitur, ab eóque regnatum eſt vſque ad Aeſchylum annos circiter DCCC. poſt Aeſchyli mortem, qui perpetuum imperium tenebat, optimates magiſtratum quaſi Dictatorem decennalem crearunt, ſed cùm is magiſtratus nimia poteſtate abuteretur, anno definierunt. primus Creon annuus magiſtratus, qui ἄρχων à Græcis; iudex à Latinis dicebatur, electus eſt: eóque magiſtratu tantiſper vſi ſunt, dum Piſiſtratus eodem modo quò Dionyſius ad corporis ſecuritatem impetrata cohorte aduerſus Alcmæonidas, perpetuam poteſtatem inuaſit. tum Hyparchus & Hppias Piſiſtratidæ, imperium annos ſeptuaginta, vt Ariſtoteles ſcribit, vi tenuerunt, quouſque alter cæſus eſt; altero mortuo ſecuta eſt popularis poteſtas à Solone priùs inſtituta: ſed legitima tamen ac iuſta. nam quinta claſſis, id eſt, infima plebs, & populi pars longè maxima, lege Solonis ab honoribus & imperiis arcebatur. primus Ariſtides legem illam abrogauit. poſtremò Pericles ſtatum popularem in turbulentam ochlocratiam

muta-

mutauit;cùm Areopagitarum ſublata,aut valde imminuta poteſtate, qua Reipublicæ ſalus & dignitas continebatur, ad plebem infimam omnia iudicia,conſilia, totiúſque Reipub.gubernationem propoſitis præmiis ac largitionibus,quaſi eſcam imperij detuliſſet. eo mortuo, deinde eiecto Alcibiade, cæſo Nicia cum exercitu, imperium ad optimates CCCC. delatum eſt: paulò pòſt tamen Thraſyli factione plebi reſtitutum. tandem amiſſa claſſe ad Aegospotamos, Athenienſes cum ſociis omnibus in Lacedæmoniorum poteſtatem venerunt.à quibus optimatum poteſtas eſt vbique pro populari conſtituta:hinc XXX.delecti optimates Athenienſium Rempublicam gubernarunt: qui ſtatim euaſerunt factioſi tyranni. his igitur paulò pòſt à Thraſybulo cæſis ac proſtratis,ſumma poteſtas rurſus ad populum rediit,ac tãdiu ſtetit, quoad Antipater Lamiaco bello populare imperium paucis optimatibus,qui ſua iuſſa exequebantur,permiſit; inter quos princeps erat Demetrius Phalereus. ſed quarto ac decimo poſt anno, Demetrius Poliorcetes eiecto Phalereo, ſpeciéque propoſita libertatis tyrannidem inuaſit: eo tamen ab hoſtibus capto, Athenienſes rurſus popularem libertatem vſque ad Syllæ tempora retinuerunt. is enim vrbem Mithridati fauentem expugnauit,támque hoſtiliter, tantáque cum ci-

uium ſtrage diripuit, vt riui ſanguinis tota vrbe decurriſſe ferantur. anteà quidem populi Romani beneficio libertate fruebantur, quam poſteà quoque eodem beneficio recuperarũt, vt Plinius ſcribit: nihil tamen præter vmbram libertatis habuerunt, cùm tyrannorum ac magiſtratuum libidini ſeruirent. ſed animaduerſione dignum eſt, quòd imperium Gręciæ annos duntaxat ſeptuaginta tenuerunt, vt Apianus ſcribit. tametſi Demoſthenes olinthiaca III. duntaxat annos XLV. Athenienſes imperaſſe putet.

Conuerſiones Imperij Lacedęmoniorum.

Imperium Lacedæmoniorũ à regibus (qui annos circiter CCC. ab Euriſthene vſque ad Lycurgum regnarunt) in tyrannidem, vt Plutarchus tradit, conuerti cœperat, cùm Lycurgus popularem potentiam inſtituit, ſed valde moderatam, vt anteà docuimus: anno poſt XXIIII. Theopõpus ac Polydorus optimatum imperium omnino ſtabilierunt, atque in eo ſtatu floruerunt annos DLXXVI. vſque ad Nabida tyrannum, quem Achæi duce Philopœmene imperio ſpoliarunt, ſublatáque Lycurgi diſciplina, ex Achæorum inſtitutis Lacedæmonios viuere coëgerunt. tandem Achæi quoque à Romanis fracti ſunt: & vtrique Romanorum imperio acceſſerunt. & quoniam methodum ſcribẽtem decet vniuerſa non ſingula complecti, ac veluti digitos ad fontes intendere

tendere

tendere vnde illa hauriantur, prætermittemus Reſpublicas obſcuriores, Thebanorum, Corinthiorum, Meſſeniorum, Siculorum, Sicyoniorum, Arginorum, Cretenſium, Corcyræorum, quarum conuerſiones tradidit Pauſanias accuratè, ſi quis ſubtiliùs inquirere velit. quibus planè perſpectis, ſimiles in Italia Rerumpublicarum exitus reperiemus.

Conuerſiones Imperii occidẽtalis.

Poſteà quàm enim Gallorum imperio pulſis Longobardis accreuiſſet Italia, tum etiam Germania, Saxonia, Pannonia, & Hiſpaniȩ bona pars, imperium inter liberos Ludouici Pij diuiſum eſt. Carolo Caluo primogenito Francia imperij caput; Lothario Italia primùm, deinde Lotharingia: Pipino, Aquitania: Ludouico, Germania ceſſit: ſed ita, vt alij aliorũ imperio minimè tenerentur: deinde vario bellorum euentu, idem Germaniȩ & Italiȩ regnum coaluit: quouſque inter mortua Caroli magni ſtirpe, Germaniæ reges de principum conſenſu crearentur: qui per legatos & vicarios Italiam & Heluetiam; per ſeipſos Germaniam regebant. cùm verò in tyrãnides lapſi fuiſſent, Germani excuſſa ſeruitute; imperium optimatum: Heluetij populare: Itali Pontificũ & Imperatorum odiis in partes Guelforum ac Gibellinorum diſtracti, ex legatis Pontificum & Imperatorum, partim reges nacti ſunt; partim tyrannos. reliqui populares & optimatum ſta-

tus probarunt. vt enim Pontifex Vrbanus regnum Neapolitanū & Siciliam Gallis: ſic Ludouicus Imp. vrbes eccleſiæ Romanæ præfectis dono dedit. plures etiam perteſæ ſeruitutem peregrinorum, imperia domeſtica ſubire maluerunt. ita Mediolanum & magnam Inſubriæ partem, comites Angleriæ gentis occuparunt: Veronam Scaligeri: Patauium Ecelini: Mantuam Bonacolſij; tum his expulſis gens Gonzagarum: Bononiam Bentiuoli: Fauentiam Manfredi: Ariminum Malateſtæ: Peruſiam Baleones, deinde his eiectis Ottones: Tifernum Vitellij: Ferrariam, Rhegium, Mutinam Ateſtini: Camertium Veranij: Vrbinatium Feltrij: Piſaurum, Foroliuium, Forocornelium Sfortiæ: Picenum agrum, Vmbriam, Flaminiam, AEmyliam, Latium, cum maxima Hetruriæ parte, Pontifices tenebant. Interim Veneti, qui à Carolo magno & Nicephoro libertatem impetrarant, Iſtriam primùm, deinde Liburniam (Inſulas omitto) Taruiſium, Vicentiam, poſt etiam Patauium, Veronam, Bergomum, Brixiam, Cremam, Nouocomū, Rauennam aliis ſenſim ademerunt. Florentini quoque empta libertate à Germanis, Piſanos, Vollateranos, Piſtorios, Aretinos & finitima oppida ſubegerunt. Lucenſes, Senenſes, Genuenſes, ſe quoque in libertatem iiſdem temporibus vindicarunt. hæc tam multa oppida,

tot

tot vrbes ac multò plures, imperiis & finibus diuisæ, à regibus in tyrannos: hinc in optimates: mox in factiones & populares status, interdum etiam in puram anarchiam inciderũt. neque enim vlla pars orbis terrarum plures habuit Rerumpublicarum conuersiones. postremò res omnes publicę, quarum memoriam vllam habemus, in monarchias relapsæ fuerunt, pręter Venetos, Lucenses, Genuenses, Rhagusios, Heluetios, Germanos. de Venetis ac Germanis anteà dictum est. aliarum quoque status & conuersiones quàm breuissimè complectamur.

Heluetiorũ status & cõuersiones.

Heluetij quidem cùm Imperatorum Legatos & Vicarios, comitésque Haspurgenses, qui posteà duces Austrię fuerunt, diu pertulissent; tyrannidis euertendæ causa, societatem inierunt anno M. CCCXV. primùm Suecij, Vrani, Vnterualdi: deinde Lucernates, Tugiani, Tigurini, Bernates: post etiam accessit Basilea, sed non tanta necessitudine coniũcta: tandem Lepontij, Veragri, Rheti, Seduni; Sãgalii, Mullusiani, Rotuillenses; postremò Geneua: quas vrbes imperiis esse ac finibus diuisas anteà docuimus. omnium autem status popularis est: sed quinque minores pagi, qui mõtani vocantur, nescio quid habent magis populare quàm Bernates, Tigurini, Basilienses, & qui ab imperio Germanorum postremi defecerunt. vtuntur

tur etiam in ferendis sufragiis veteri χειροτο-νεία, cùm populus simul cogitur in vnum locum. hoc igitur omnium commune est, quod magistratus annui sunt, contrà quàm plerique putant: sed interdum re bene gesta in biēnium aut triennium imperium prorogatur. montani quidem, summum magistratum vnum habent, qui Man appellatur. huic adiungitur legatus, seu Cācellarius: tum Carmalingus, quasi Tribunus ærarii: posteà consiliarii duodecim. atque hi omnino XV. viri omnis domesticæ militarísque disciplinæ curam gerūt. sunt præterea prouinciales, seu municipiorum magistratus ac iudices, à quibus ad XV. viros prouocatur. Bernates summum magistratum Auoerium: Basilienses ac reliqui ferè Burgomagistros; prçter Geneuates, qui Syndicos appellant, quibus imperium maius dederunt. sed in eo plerique falluntur, qui Bernates, quorum imperium latissimè patet (habent enim oppida circiter XL.) tum etiam Basilienses, Tigurinos, Geneuates, & eos qui à Germanis defecerūt, optimatum imperio gubernari putant: quòd Senatum vident trecentorum virorum, alibi quadringentorū de Republica consilium capere. at eorum decreta, si ad statum Reipublicæ pertinent, rata non sunt nisi populus iusserit. id autem fit conuocatis collegiis & corporibus opificum in sua quæque comitia, quæ

Schaffæ

Schaffæ vulgo appellantur, ab eo qui princeps est omnium collegiorum. deinde collegii cuiusque Syndicus ac Tribunus populi iussa refert in Senatu maiore. est enim triplex vbique ferè Senatus, quadruplex etiam apud Basilienses: in quibus sanè versatur Reipublicæ salus: propterea quòd rerum omniũ curam gerunt, nec quicquam fertur ad populum inconsulto Senatu: nec ad Senatum maiorem, nisi decretum fuerit in minore Senatu. nusquam verò gentium leges maiorem vim habent: neque enim ad populi voluntatem mutantur, nec impunè violantur. quẽadmodum autem de quinque generibus popularis imperii, quæ ab Aristotele traduntur, nullũ perniciosius est, quàm si populi voluntas legibus superior sit, ac pro lege habeatur, vt de Atheniẽsibus Xenophon scribit: ita nullum moderatius ac laudabilius esse potest, quàm si legum vinculis plebs indomita coërceatur. non mirum igitur si iam annos CCL. in summa rerum gestarum gloria floruerunt. duabus etiam rebus imperium illud populare conseruatur; ęquabilitate iuris, & frequentia conuiuiorum. nobiles enim, qui popularem statum apud Megarenses, Romanos, Florentinos, Senenses, Genuẽses, sæpius labefactarunt; nulli sunt apud Heluetios: aut si qui plebis furorem olim inuaserũt, qui pauci sunt admodum, eiurata nobilitate cum infima plebe

be verſantur, nec ferè ſummos magiſtratus, quibus laniones ac cerdones fruuntur, adipiſci poſſunt. conuiuiis autem, quæ in Schaffis perpetua ſunt, non modò contentiones & odia prohibentur, verumetiam incredibili amore inter ſe ciues & cum Republica coniunguntur. hic autem finis eſt legum omnium humanarum: ac tametſi Bernates, Tigurini, Baſilienſes mutata religione, compotationes illas tollere conarentur, non potuerunt tamen. Geneuates qui minùs populares ſunt, ab eiuſmodi moribus abhorrent. nullis enim conuiuiis publicis vtuntur, præterquam ſacris, quę tertio quòque menſe religioſiſſimè coluntur. illas verò perpotationes Heluetiorum, priuatis rebus ac publicis, tum etiam religionibus ac virtutibus inimicas eſſe putant. habent vtrique ſui conſilii cauſam probabilem, nec magnorum virorum auctoritas aut exempla deſunt. nullæ tamen apud Heluetios ſimultates. Geneuates verò priuatis & occultis odiis laborare dicũtur, ac metu magis in officio, quàm amore contineri. nihil autem quod metu fiat, diuturnum eſſe poteſt. argumento ſit illa coniuratio quæ ſuperioribus annis penè Rempublicam oppreſſit. fortaſſe tamen ciuium animi à peregrinis abalienati cauſam coniurationi præbuerunt. ſed illud apud Geneuates laudabile, ſi quid vſquam gentium, quódque Rẽpublicam efficit, ſi non opibus

opibus & imperij magnitudine, certè virtutibus ac pietate florentem: illa ſcilicet Pontificum cenſura, qua nihil maius ac diuinius cogitari potuit ad coërcendas hominum cupiditates, & ea vitia quæ legibus humanis ac iudiciis emendari nullo modo poſſunt. hæc autē coërtio ad Chriſti normam dirigitur, latenter primùm & amicè: deinde paulò acerbiùs: tum niſi pareas, ſequitur interdictio ſacrorum grauis & efficax: interdictionem animaduerſio magiſtratuum. ridiculum eſt enim, vt ait Seneca, ad legem bonum eſſe. ita fit vt quæ legibus nuſquam vindicātur, illic ſine vi ac tumultu coërceantur ab iis cenſoribus, qui ſummam virtutis opinionem de ſe ipſi excitarunt. igitur nulla meretricia, nullæ ebrietates, nullæ ſaltationes, nulli mendici, nulli otioſi in ea ciuitate reperiuntur.

Genuēſium ſtatus & cōuerſiones.

Genuenſes populi rerum quondam geſtarum gloria, & maris imperio clari, cùm Venetis dominatum & vrbem ipſam penè ademiſſent, tādem ab illis fracti, ſeipſos primùm Carolo ſexto Gallorum regi; deinde Mediolani comitibus ſponte dediderunt. quibus temporibus cùm Fregoſij & Adurnij Rempublicam in partes diſtraherent, plebs arreptis armis patricios omnes eiecit: Tribunoſ pleb. octo creauit: præſidia Gallorum expulit: arcem vi recepit: ducem fullonem creauit, quem poſteà Ludoui-

douicus XII. egit in crucem, & vrbe expugnata ciues grauiſſimè mulctauit. ſed cùm Inſubria Carolo V. Imperatori ceſſiſſet, Andreas Dorius, à Gallis ad Carolũ ſe recipiens, Rempublicam omni bellorũ ac tyrannidis metu liberatã, quaſi Aratus aut Lycurgus alter, optimis legibus ac inſtitutis informauit. optimatũ imperium quod ante populare fuerat, vel potiùs plebeium, ex generis antiquitate opibus ac ſplendore inſtituit, & in tribus octo ac XX. diuiſit, ſublatis partium nominibus quę Rempublicam perturbarant: ea lege vt ſingulis annis decem optimates ex plebeis crearentur, vti quiſque virtute vel opibus præſtaret: quæ tamen lex antiquatur; vt à Genuenſibus accepi, & pauci ad ius honorum admittuntur: collegium optimatum ciuibus CCCC. impleuit, quorum ſumma poteſtas eſſet, vt optimates omnes, qui ferè ſunt mille ac ducenti, viciſſim imperarent. ciuium autem numerus octoginta millium eſſe putatur: neque enim certò ſcire potui. optimatibus igitur ſummum imperium permiſit: puta legum, belli pacis ſummæ prouocationis, ac magiſtratuũ omnium creationem; imprimiſque Senatus, cuius etiam annua poteſtas eſt. Ducis autẽ imperium, quod antea perpetuum erat, biennio definiit, adiecto præſidio militum Germanorum D. atque hic ſolus optimates & Senatum cõuocare poteſt.

test. exacto magistratu, in numerum procuratorum (hi summam habent in consiliis de Republica suscipiendis auctoritatem) cooptatur, posteà quàm suę integritatis ac innocentię testimonium Syndici tulerunt. Ducis autem eligendi formam valde perplexam omitto: eiusmodi tamen est, vt nemo nisi summæ integritatis & patrię nobilitatis (cùm ante plebei dũtaxat veteri lege crearētur) eum magistratum capere possit. nullus enim sorti locus est. huic adiunguntur octoviri semestres, eadem potestate qua septemviri apud Venetos. vt quinqueviri Syndici ferè parem cum decēviris Venetorum auctoritatem habent. hi Reipublicæ curam gerunt. sequitur magistratus qui vniuersæ iurisdictioni præest, quem potestatem vocāt. solet autem ex peregrinis honesto præmio in vrbem acciri, cum tribus legatis. ab eo prouocatur ad Senatum in capitalibus causis: deinde septemviri semestres, qui extraordinarii vocantur, quòd lites arbitratu suo dirimendi ac tutores dandi ius habent. prætereà quinqueviri causarum ciuilium peregrini homines, quorum potestas biennio definitur: vulgò Rotam appellant. postremi sunt Censores qui collegiorum Præfectos cogunt, ne quis mercatura, ponderibus, mensuris, opificiis abutatur, militares autem magistratus singulis annis creantur XL. centuriones, quibus imperator

tor vnus præficitur. Aerarii verò cura defertur ad collegium Georgianum, tantopere ab omnibus laudatum, quod centũviris & octo Tribunis ærarii constat, vnde incredibiles vrbi opes & vtilitates, quæ ex portoriis & vectigalibus prædiorum publicorum & oppigneratorum conflantur.

Status Lucensium.

Est etiam Lucensium status in optimatum potestate. cùm enim censa fuerint in ciuitate non ita pridem XXXIIII. hominum millia, duo circiter imperio præsunt vicissim: etenim annuum collegium ex optimatibus LX. conflatur, penes quos summa Reipub. potestas est. ab his decemviri creantur cum imperio triennali, quorum maximus vexillifer appellatur. his capitale est vrbem deseruisse. creatur etiam Senatus octodecim virorum, qui vnà cum decemviris de Republica consilium capit. sequuntur minores magistratus; Rota triumviralis, ex vno Prætore ac duobus Assessoribus: quorum alter publica iudicia disceptat, alter priuata: omnes tamen peregrini. post etiam nouemviri, cum Prętore peregrino, iudices mercatorum. tum Præfecti annonæ, salutis, commeatus. prætereà octoviri, qui peregrinorum curam gerunt. postremò sex ærarii; totidem militum Tribuni. sed nihil præclarius collegio Censorum, qui homines improbos, & licentiùs vitiis indulgentes sæpiùs notatos,

de

de magni concilii sentẽtia triennali exilio puniunt. Neque tamen Lucẽses, neque Genuenses planè liberi sunt, sed Hispanorum regi acceptam ferũnt data pecunia libertatem. Genuenses quoq; vt insula Chio fruerentur, Turcarum principi XXX. aureorũ millia, vt Veneti XII. Rhagusii XIIII. tributi nomine pendebant antea, vt liberi essent à vectigalibus & portoriis: sed nuper omnes insulæ, paucis admodum exceptis, in Turcarum potestatem venerunt.

Est etiam imperium apud Rhagusios ex optimatibus constitutum. adhuc enim gentes antiquæ nobilitatis XXIIII. restant, ex quibus cõstat optimatum collegium: sed omnes, vt apud Venetos, simul coguntur. ab his creatur Senatus LX. virorum: posteà decemviri, quibus Rector quasi dux ciuitatis præesse consueuit: deinde quinqueviri eadem ferè potestate qua Venetorum decemviri. tum sexviri consulares ciuilium; quinqueviri criminalium causarum iudices, à quibus ad curiam XXX. virorum prouocatur: sexviri nocturni. reliqui sine imperio creantur, vt triumviri ærario curando: quatuor Quæstores: duumviri monetales: curatores vrbis, annonæ, salutis. postremò Præfectus arcis, qui quotidie mutatur. vt olim apud Athenienses qui Senatui præerat, arcis & ærarii claues habebat. habent autem magnam

Status Rhagusiorum.

cum

cum Venetis Reipublicæ gubernandæ rationem. hoc tamen valde diuersum, quòd prætorianas cohortes ex Pannoniis, vt Genuenses ex Heluetiis ac Germanis conscribunt ad imperium exequendum. Sed rerum omnium publicarum quæ vnquam extiterunt, nulla tam breui tempore magis incredibiles conuersiones pertulit, quam Respublica Florẽtinorum: id est, CCCXXXI. annis. ac pervtile visum mihi est, ea quæ tum à Florentinis, tum ab ipsorum historicis; Pogio, inquam, Maciauello, Antonino & Guichardino didici, breuiter explicare: vt ex ea varietate Rerũpublicarũ, de optimo statu veriùs ac meliùs iudicare queamus.

Status & cõuersio Imperii Florẽtinorum.

Cùm igitur Pontifices ac Imperatores de imperio Italiæ contẽderent, vt anteà diximus; Florentini seipsos in libertatem vindicarunt, anno M. CCXV. & coacto ciuium cœtu magistratus XII. quod antiquos appellabant, duos Pretores, vrbanum ac peregrinum, cùm annua potestate crearunt. sed cùm omne imperium ad paucos detulissent, repẽte in factionem inciderunt. his itaq; abrogato imperio, XXXVI. viros Reipub. constituendæ, quos reformatores vocabant, elegerunt; qui opificum collegia stabilierunt, eísque magistratus quasi Tribunos dederunt. sed cùm potẽtiores Gibellinorum partibus fauerẽt, eiectis omnibus Gibellinis, XII. viros elegerunt, quos bonos homines

nes appellabant, rati nomine mutatò mores immutari, deinde LXXX. senatores consiliis de Republica capiendis:summum verò imperium totius Reipublicæ optimatibus CLXXX. permiserunt, qui magistratuũ ac legum summam potestatem haberent. atque in eo statu annos ferè XXX. acquieuerunt: posteà in oligarchiam conuersi, nobilibus factiosis imperium à populo abrogatũ est: deinde triumviri creati, quos priores appellarunt, vnà cum vexillifero, cui legionem prętoriam ad Reipublicæ præsidium dederunt, pręter quatuor legiones vrbanorum & rusticorum, si ab hostibus vrgerentur. & quia vexillifer maximus popularis erat, nobiles ab honorum petitione ac sortitione summouit. posteà secutæ sunt grauissimæ seditiones nobilium, à quibus populus in varias partes distractus est: & cùm ciuili sanguine diu seipsos fœdassent, communi consensũ petierunt à Pontifice maximo, vt regiæ stirpis hominem mitteret, cui libenter parerent. itaque Carolum Valesiũ Siciliæ regem, qui tum Romam venerat, Florentiam misit. is igitur aliquandiu tumultus composuit, exules & oppressos armis ciuilibus restituit. sed à suis ipse reuocatus, nondum vrbe quieta discessit. hinc maiores quàm anteà tumultus ac cædes, adeò vt omnes penè Lucenses vicinorum calamitate permoti, & ad seditiones componendas ef-

fusi ex vrbe Florentiam venerint:non priùs tamen quieuerunt, quàm bellis externis cogerentur. Itaque anno M.CCCIIII. formam Reipublicæ mutarunt, ac pro vno vexillifero tres crearunt,quos Pānonieros vocabant;cum summa & planè dictatoria potestate. igitur coacto ciuium omnium cœtu scrutinia instituerunt, quibus posteà semper vsi sunt; id est, delectum quendam ciuium habuerunt, qui ad magistratus & honores capiendos idonei essent: atque eorum nomina in vrnas, siue crumenas coniecerunt, vt singulis annis sorte ducerentur. atque hic delectus decimo quoque anno renouabatur:interdum sępius. octoviros sorte duxerũt, qui bimestri potestate cum annuo vexillifero Reipub. præessent. consilij verò capiendi causa Senatum elegerunt CCL. virorum,partim nobilium, partim popularium. optimatum verò collegium ex ciuibus trecentis constituerunt. sed ne in eo quidem statu, propter ciuiles discordias & odia intestina, diutius acquieuerunt. itaque communi consensu acciuerunt Galtherum Brennonem ducem Athenarum, eum qui posteà magister militum clade Pictauiensi cæsus est ab Anglis: cui optimates annuum imperium permiserunt,sed plebs acclamatione gratissima,perpetuum principẽ esse iussit. hic igitur CCC. milites ad vim imperij retinendam sibi adiunxit.
sed

ſed cùm nimis imperiosè ſe gerere videretur, vix decem menſes imperium retinere potuit, quin ab omnibus ordinibus ex vrbe cum magna clade ſuorum eijceretur. rurſus vexilliferum & octoviros, vnà cum Tribuniſplebis ſiue collegiorum ducibus crearunt, & nobiles quos ab honoribus anteà prohibuerant, reſtituerunt. hinc factio nobilium potentior, populares & plebeios opprimere cœpit: hinc tenuium & popularium querelæ; quòd vnius euerſa tyrannidæ, plures Rempublicam inuaſiſſent: & eouſque diſcordiæ creuerũt, quoad nobiles magna ex parte cæſi, aut fracti, aut exilio pulſi, popularibus ceſſiſſent, & ab honorum petitione omnino ſummouerentur. igitur imperio planè populari cõſtituto, anno M. C C C-L I I I. cùm nullæ aduerſus nobiles diſcordiæ intercedere poſſent, populares inter ſe de imperio certare cœperunt. quemadmodum Budelmonti cum Vbertis, deinde Donati cum Cerchiis, omnes patricij, Rempublicam diutiſſimè perturbarant, deinde patricij à popularibus eiecti fuerant; ita Riccii & Albizii populares homines, Guelphorum & Gibellinorum ſectas renouarunt. inde cædes & exilia ſecuta, quouſq; plebei opifices accepta occaſione, aduerſus populares arma cœperunt, ac diutiſſimi cuiuſque domum diripuerunt & incenderunt. ita populari poteſtate omnino ſublata,

ſecuta eſt ochlocratia ſeditioſæ plebis, vel potiùs anarchia. nam toto triennio, latrocinia, cædes, incendia, in media vrbe flagrarunt. ad extremum, plebei ſeditiosè furentes, inter ſe quoque crudeliſſimè pro imperio demicarũt. tãdem laſſati potiùs & fracti quam ſatiati, propoſita amneſtia magiſtratus veteri more crearunt, ac xx. annos ſine bello ciuili exegerunt, cùm ſcilicet nulli omnino magiſtratus affectarent, & oblatos timidè caperent, iuſtéque imperarent. poſteà diuturnæ quietis impatientes, Coſmum Medicem, eum qui patriæ parens vſurpatur, nulla de cauſa damnarũt: idem tamen poſteà vi & armis ciuilibus eſt ab exilio reuocatus: & aduerſarii eius magno numero eiecti. ex quo gens Medicæa ſummã in Republica auctoritatem ſine imperio adepta eſt, cùm ſcilicet prudentes ac viros bonos ſibi adiungeret, quorum ope Reſpublica & magiſtratuum ſortitio regebatur. ſed mortuo Coſmo, Reipublicæ gubernacula tenebat, ad cædes & exilia prolapſi ſunt, quoad factioſis quibuſque pulſis, Medicæi auctoritatem recuperarent: quam annos circiter xx. retinuerũt, tametſi Paccii coniuratione facta, Iulianum Medicem ante aras mactarunt, ac Laurentium fratrem grauiter vulnerarunt. hinc coniuratorum ſupplicia, cædes, exilia. altera ex parte exules Sixtum Pontificem & Alphonſum, cum legionibus

bus acciuerũt, vt patriam, in qua regnare non poterant, hostium subiicerent potestati. tandem liberata grauissimo bello Respublica, Senatum LXX. virorum stabilierunt, cuius consiliis tandiu Respublica stetit, quoad Petr. Medices, mortuo patre Laurentio, non contentus auctoritate, monarchiam inuadere conatus est. ex quo maiores quàm anteà seditiones obortæ: quæ non priùs exitum reperire potuerunt, quàm potentiores vrbe penitus eiecti essent. itaque cõtigit anno M.CCCCXCIIII. vt plebs huc illuc, quasi pecus sine pastore vagaretur, hominum insidias metuens ac ferarum: sic enim Maciauellus tradit. tandem Senatu ægrè coacto diu certatum est de conformando Reipublicæ statu; cùm alii optimates, alii populum mallent. ad extremum seditiosis Sauonarolæ ac Soderini concionibus persuasi, popularem statum acceperunt: ea lege vt summus in Republica magistratus, qui apud eos Confalonerius dicitur, perpetuus esset, ac ne rogationes ad populum (semota fece plebis) vllæ ferri possent, præterquam de legibus & magistratibus, déq; pecunia publica. non multò pòst Petri Soderini, deinde Fr. Valorii potentia oppressi, rursus arma cœperunt, ac potentiores vi & armis de imperio deturbarunt, ipsúmque Valorium in Prætorio & in summo magistratu trucidarunt, cùm prouocationem

ad populum impediret. Rursus anno M.D XII. summum magistratum annuum fecerunt, & Senatum octoginta virorum semestrem. paulò pòst tamen Leo Pont. max. princeps Medicææ gentis, simulans se velle Rempublicam in eum statum restituere, quo fuerat ante annum M. CCCCXCIIII. contulit imperium populare quinquaginta viris, vulgò Galiam vocabant: ac perpetuam potestatem erepta, populo libertate stabiliit, nihilominus tamen capto Clemente Pontifice max. qui alter princeps erat Medicæorum, Respublica in pristinum statum rediit. tãdem res ad vnum delapsa est. nam Caroli Imperatoris legionibus, coacti Florentini, Alexandrum Medicem cum præsidio militum in vrbem receperunt. is igitur Clearchum Heracleotarum tyrannum imitatus, sui nominis hostes ac potentiores occidit, proscripsit, exegit: tandem à Laurentio Medicæ occisus, imperii successorem habuit Cosmum: qui cum incredibili prudentia, coniuratorum manus sæpius euasit. hoc igitur in illa Repub. vitiosum erat, quòd populare imperium quàm optimatum maluerunt: deinde quòd octoviris bimestribus & vexillifero permiserũt Reipublicæ totius imperium: nec Senatum vllum habuerunt, nisi extremis temporibus, & nullius penè auctoritatis: quod perinde est ac si corpus mẽte careret. nam in Senatu

salus

ſalus Reipub. verſatur. iam verò XVI. viros collegiorum & opificum duces, veluti Tribunoſ plebis nullo interiecto medio maioribus magiſtratibus ita oppoſuerunt, vt neceſſe fuerit perpetuis diſſidiis Rempublicam turbari. poſtremò plebeios, & ex peregrinis in vrbe natos ad honores ſorte admiſerunt, quò Reſpublica magis eſſet popularis. Sed ab externis ad domeſtica veniamus.

Status & cõuerſiones Imperii Gallorum.

Maiores noſtri ſub regibus primùm diutiſſimè floruerunt: vt Cæſar libro VI. Liuius libro V. teſtátur. quibus temporibus vniuerſam penè Europam & Aſiam minorem armis domuerunt, colonias deduxerunt, vrbes condiderunt, victis regionibus gentilia Celtarum & Gallorum nomina dederunt. inde Celtiberia, Celtoſcythia, Portogallia, Gallicia, Galatia, Gallia Tranſalpina, Gallia Britannorum: hinc multæ à Boiis & Heluetiis, quos Tacitus Gallos vocat, regiones ſubactæ: quæ quòd ab aliis explicata ſunt omitto.

Maſſilienſium ſtatus.

Cùm autem reges impotenter dominarentur, optimates imperium ſuſceperunt: id quod Maſſilienſium, qui à Phorenſibus coloniam in litus Celticum deduxerant, exemplo feciſſe videntur, quia Maſſilienſium ſexcenti optimates Reipublicæ præerant. ex his quindecim magiſtratus ſingulis annis creabantur, inter quos treſviri quaſi Prçſides, maius imperium habe-

bant, vt Strabo ſcribit. igitur reliqui eorum exemplo populum in tres ordines naturæ congruenter, hoc eſt, ad rationis, iræ, ac libidinis formam diſtribuerunt. Druidæ à militia vacationem perpetuam, & omnium munerum immunitatem habuerũt, vt Cæſar ſcribit. domeſticum verò imperium, ſacra, leges, ſummamque iudiciorum poteſtatem tenebant: equites rem militarem vnà cum Ambactis & Solduriis curabant: plebs agros & opificia. ex his tribus ordinibus, comitia collecta vniuerſæ Reipublicæ ſummum ius habuerunt. Druidarum verò tanta fuiſſe dicitur ſapientia, tanta vis ac maieſtas imperandi, vt cùm haberẽt annua comitia, ſolo religionis metu ac ſacrorum interdictione, quaſi acerbiſſima omnium pœna, ſine vi, potẽtiſſimos quóſque ſuis edictis ac decretis parere cogerent, & in ſuo quenque officio continerent. ex quo intelligitur id quod ſcribit Cæſar, quantus antiquæ religionis cultus eſſet. at vbi numinis metus eſt, illic pietatem, iuſtitiam, virtutes omnes florere oportet. omitto ſummam rerum cœleſtium ac naturalium cognitionem, quæ illis tribuitur omnium ſcriptorum conſenſu. de Republica dũtaxat diſputo: quam optimatum fuiſſe ex eo colligimus, quòd cùm duæ factiones eſſent potentiſſimæ Heduorum & Aruernorum inter Celtas: Belgarum vrbes imperio diuiſæ optimatum

matum habebant conuentus,iiſdémque imperiis & legibus comitiorum ac iudiciis curiæ Druidarum obligabantur: tametſi plurimi eſſent vbique reguli. præterea vrbis ferè cuiuſque ſua fuit Ariſtocratia, vt Germanorum ciuitatibus, quæ imperij legibus obligantur. ac ſi quis tyrannidem affectaſſet, viuum cremari mos erat: quam pœna vt effugeret Orgetorix reus tyrannidis, affectatæ mortem ſibi conſciuit, vt Cæſar ipſe in Commentariis ſcripſit. iam verò ſuæ quiſque familiæ princeps erat: neque in ſeruos tantùm,ſed etiam in vxores & liberos ius vitæ ac necis habebat, vt idem Cæſar teſtatur. fallunt enim cum Iuſtiniano plerique, qui in capite de patria poteſtate nullos populos exceptis Romanis, tantum iuris in filios habuiſſe tradũt, cùm id quoque Perſarum & Hebræorum cõmune fuiſſe conſtet, ex Ariſtotele & legibus Moſis.intelligebant tantum eſſe parentum erga filios amorem,vt abuti poteſtate ſi maximè velint, non poſſint.nihil autem maius eſſe ad virtutem, & cultum liberorum erga parentes. quòd verò ſingulæ vrbes ſtatum optimatum tenuerunt: ex eo colligitur, quòd plebs ab honoribus & conſiliis prohiberetur, & ſummi magiſtratus ſingulis annis non ſine magnis contentionibus crearentur,quod Cęſar cùm ab incolis didiciſſet;Gentile eſt, inquit, factiones in Gallia ſeri: ídque

vetus

vetus eſt, nec temere inſtitutum, vt tuta plebs eſſet à potẽtiorum iniuriis: nuſquam gentium plebs alioqui contemptior, quippe quæ olim ſeruitij loco penè haberetur, omnis conſilij publici expers. hoc ille quaſi arcanũ imperij veteris teſtatum reliquit. ſed miror cur Cęſar factiones illas, quæ Reipublicæ exitium attulerũt, plebi ſalutares fuiſſe putet. fateor quidem tutum eſſe id quod Ariſtoteles tradit, magiſtratus in Republica diſcrepantes creari, ne quemadmodum in familia, ſerui nimis inter ſe conſpirantes rem familiarem; illi publicam diripiant. cùm verò ſe mutuis odiis appetũt, ſua ſcelera detegunt: ita plebs à rapinis, magiſtratuum inter ſe diſſidentium, tutior eſt. ſed factiones principum, ſine magno plebis incommodo nequeunt excitari. quicquid enim delinquunt reges, vt ait ille, plectuntur Achiui: niſi princeps vnus multò potẽtior exiſtat, qui partium duces cùm velit coërcere poſſit, ſine gratia cuiuſquam. nam ſi alios in aliorum perniciem tueri velit, metuẽdum eſt ne imperium amittat: vt Henrico VI. regi Angliæ contigit, cùm partes Lancaſtrorum aduerſus Yorchos tuendas ſuſcepiſſet. ab his enim fractus eſt, & in carcere cæſus. nihil tamen contra Cæſaris ſententiam affirmare velim. illud modò, Rerumpublicarũ ferè omnium interitus à principum factionibus initium habuiſſe: idque certius

tius vnicuique esse, quàm vt res exemplis egere videatur. atque id de maioribus nostris Cæsar testatur; apud Heduos principum factiones Reipublicæ perniciem attulisse, cùm alij Germanorum, alij Romanorum copias euocarent. ad extremum Respublica diuturno Cęsaris bello fracta Romanis cessit: sed ea lege vt magna pars ciuitatum suo iure ac libertate v-teretur, vt Plinius libro VII. tradit. quadringētesimo post anno Romanis, Gothis, & Hungaris dissidētibus, paulatim Franci, coloni veteres Gallorum, vniuersam Galliam inuaserunt, & hanc regiæ potestatis formam ita stabilierunt, vt militari disciplina pauci; domestica nulli diutius floruerint. de militari quidem constat Gallos Carolo magno duce, magnam Germaniam, Pannonias, Saxoniam, Italiam, & Hispaniæ partem cum imperio totius Galliæ coniunxisse: Syriam vtranque & Cyprum crudelissima seruitute liberatam, annos XC. gubernasse: Longobardorum imperiū fregisse: Pontificibus Romanis bonam Italiæ partem dono dedisse: Venetis Cretam & Peloponesum concessisse, cùm imperium Gręcorum inuasissent, cui annos L. præfuerunt: quæ sanè militaris disciplinæ magna sunt argumēta. domesticæ verò nullum maius est, quàm quòd reges ac principes exteri ab extremis Germaniæ, Italiæ, & Hispaniæ oris, ad Gallorum Senatum,

natum, velut ad ſacrum æquitatis aſylum magno concurſu confluebant. vt Fridericus II.

M.CCXLIIII.

Imp. controuerſias quæ illi cum Innocentio IIII. interceſſerunt de regno Neapoleos, ad hunc Senatum detulit. & comes Namurcenſis cauſam egit in hoc Senatu aduerſus Carolum Valeſium, pro comitatu Namurcẽſi, non veritus gratiam tanti principis, quem iudicio ſuperauit.

M.CCCXII.

conſimiliter Philippus Tarenti princeps Burgundiæ ducem in hoc Senatu vicit, cùm ageretur de ſumptibus factis pro imperio Græcorum recuperando. idem tamen alio iudicio mulctatus eſt. pari voluntate dux Lotharingus & Vidus Caſtillionæus eius ſororius, familiæ herciſcundæ iudicium in hoc Senatu acceperunt. quinetiam Delphinus & comes Sabaudiæ, cùm de Marchionatu Salutiarum inter ſe contẽderent, & ſua ſe volũtate huc cõtuliſſent, comes iudicio victus eſt, ac rurſus alio iudicio fructus & omnẽ cauſam reſtituere damnatus. pòſt etiam Cameracenſes liberi populi in ius vocati, vt rebus à Senatu iudicatis acquieſcerent, ſe iudicio ſtiterunt, ſatíſque fecerunt. ſed exemplum illuſtrius nullum eſt, quàm quòd reges Caſtellæ & Luſitaniæ percuſſis inter ſe fœderibus, ea non priùs vim habitura iudicarunt, quàm ab hoc ordine ſancirentur, & patẽtibus portis promulgarentur. Infinitum ſit omnia perſequi. Rex autẽ æquè

M.CCCXX.

M.CCCXLII.

M.CCCXC.

M.CCCC.

M.CCCCIII.

ac

ac priuati legibus & iudiciis acquiescit. lex autem imperii omnium antiquissima dicitur esse Salica, vt videre est in legibus Saliorum: quæ fœminas summouet à regni successione, quanquam dubium est lata fuerit necne. vt vt sit ineptè sanè Baldus ac plerique Iurisconsulti, qui in Salica lege interpretanda, cum imperii maiestate successionum iura confuderunt, quasi de prædiis & bonorum possessione ageretur: neque verò huius imperii propria est, sed communis Asyriorum, Persarum, Hebræorum, AEgyptiorum, Græcorũ, Romanorum, Abissinorum, Pœnorum, Germanorum, Scytharum; qui fœminas ab imperio longè repulerunt: nec ita pridem Arragonii Petronillam, Castillii Isabellam, Mãtuani Mathildem, Neapolitani Ioannam vtranque, Noruegi Margaretam, deinde Nauarri & Lotharingi ad fœminas quoque summum imperium detulerũt: tametsi Roderichus historiarum scriptor, apertè scribit, lege antiqua Hispanorum imperium fœminis ademptum, ac propterea populi graues sæpe querelas auditas esse, quod Isabellę splendor & gratia leges violasset: id quod etiamnum Guichardinus testatum reliquit. postremò Britanni, qui anteà semper abhorruerãt à γυναικοκρατείᾳ, nuper Mariam eiúsque sororem regnare permiserunt, in quo sanè violantur non modò diuinæ leges, quæ fœminas

Lex Salica.

nas imperio virorum disertè subiecerunt, sed etiam ipsius naturę, quæ masculis imperandi, iudicandi, concionandi, belligerendi potestatem dedit, fœminis ademit. neque solum naturæ iura conuellūtur; sed etiam omnium gentium, quæ nunquam fœminas regnare permiserunt. Zenobia quidem cum xxx. tyrannis Palmyrenem inuasit, sed paulo momento de imperio deiecta est ab Aurelianio: ipsáque Hirene à Nicephoro in monasterium pulsa, cùm Græcorum imperium suscepisset: Thomyris, Semiramis, ac Thalestris filiorum nomine imperarunt. Tenetur etiam princeps agraria lege, qua publicos agros alienare prohibetur sine ordinum cōsensu: & vt maximè velit, alienare nullo modo possit, quin regius procurator mortuo rege perpetuam habeat manus iniectionem. itaque cùm principes legem illam perrumpere sæpe sint conati, non potuerunt tamen. altero capite legis agrariæ prohibetur princeps agros vacantes, aut vlla peregrinorum, vel damnatorum prædia sibi vindicare, nisi proximè pendeant à prædiis dominicis, ne priuatorum fortunis, velut esca malorum illectus, ad crudelitates & rapinas feratur. at in plerisque Galliæ locis bona damnatorum legitimis hæredibus relinquuntur: alibi princeps ea donare, aut conflatam pecuniam in ærarium publicum inferre tenetur: quemadmodum

dum lege Valesia Francisco patre lata coitum erat. ex omnibus tamen imperii legibus nulla sanctior est, quàm quæ vetat principum rescriptis vllam rationem haberi, nisi æquitati perinde ac veritati consentanea sint: quò fit vt pleraque à magistratibus respuantur; nec impetrata venia prosit sceleratis. sæpe enim audita vox est magistratuum, nihil posse principem contra leges. & quidem Henricus huius pater, cùm Italum seruum in carcerem duci iussisset non adiecta causa, iudices hominem liberarunt, priùs tamen admonito rege, qui iussit illum cōdemnari, quum diceret se hominem in scelere turpissimo deprehendisse, quod euulgari nollet. iudices nihilominus reum damnare noluerunt, tametsi princeps optimatus religiosè ac sanctè iuraret in scelere à se deprehensum, ac iudicibus succenseret, quòd sibi affirmanti fidem non haberēt. liberatus est tamen à iudicibus, & carceribus ereptus: sed posteà iussu regis in flumen Sequanam noctu demersus, ne insolentia facti populum perturbaret. tametsi putant Iurisconsulti principem ex animi conscientia iudicare posse, ad l. illicitus. §. veritas. de officio præsidis. atque ea re commotum Paulum III. Pont. max. supplicio affecisse nobilissimum virum qui ei confessus erat, dum adhuc Cardinalis esset, homicidium se perpetrasse. nec verò curiæ superiores vllam habent

legum

legum rationem, niſi quas ſua promulgatione comprobarint; nec ſe cogi poſſe aiunt: tametſi lapſa conſuetudo ſenſim de via deflectit. atque vtinam maiorum virtutem imitaremur: illi de vita quàm de ſententia decedere maluerunt: poſteri Rempub. & famam quàm magiſtratum perdere malũt. cùm enim Ludouicus XI. (is qui primus reges ſeruitute liberaſſe dicitur) exitium curiæ Pariſiorum intentaret, niſi leges à ſe latas promulgaret: patres re intellecta purpurati regem adeunt: tum ille; Quæ cauſa vos huc impulit? vt mortem, inquit Lauacrius, potiùs oppetamus, quàm leges iniquas ferri patiamur. Rex oratione Præſidis, & mirabili conſtãtia magiſtratuum perterritus, eos humaniter accepit; & leges, quas promulgari iuſſerat, coram lacerari mandauit, iuratus ſe nihil poſthac niſi quod ęquitati congrueret edicturum. eius pater Carolus VII. iudicio Senatus ſyluam vrbi proximam cædere, ac prætio dicto ſententia Senatus vendere iuſſus eſt, nec iuſſa recuſauit. Alia quoq; lege, vel potiùs iure cõſtituto, Rex obligatur; ne ſcilicet magiſtratum aut imperium cuiquam inuito abrogare poſſit, niſi ſceleris conuictus ac publico iudicio damnatus fuerit: quanuis in renunciatione magiſtratuum à principe vſurpari ſoleat formula vetus, QVOAD NOBIS VIDEBITVR. quæ lex inuiolabiliter ſeruatur, & in

vſum

vſum abiit, tametſi annuum illud iuſiurãdum, quod Iudices præſtare ſolebant pridie Idus Nouemb. ſatis indicat non ita pridem annuos fuiſſe magiſtratus, vt Budæus quoque tradit. quem morem Philip. Pulcher atque his temporibus multi ac magni viri renouandum putant: ſed Ludouicus XI. legem de perpetuis magiſtratibus tulit, ne poſteà cuiquam imperium niſi morte, aut libera ceſſione, aut publico iudicio abrogaretur. at Henricus II. cùm in Senatum vnà cum magiſtro militum aliquando veniſſet, promulgandæ legis cauſa, quam curia improbarat, neſcio cuius oratione impulſus, dixiſſe fertur; curiam Pariſiorum lege agere non poſſe, niſi ipſe iuberet mãdata iuriſdictione in ſingulos annos ad Idus Nouẽbres. vtrum verò præſtabilius ſit perpetuum imperium dari, an verò tempore definiri, cùm magnæ diiudicationis ſit, planè definire non auſim: ſic tamen opinor, ad tuendum populare & optimatum imperium, magiſtratus ad breue tempus tribui oportere, vt Ariſtoteli viſum eſt; ſed in regno aliter ſentiẽdum putem. quid enim contra principum vim ac libidinem audeant magiſtratus, qui ſibi honores adimi metuent? quis tenues à ſeruitute vindicabit? quis populi commoda tuebitur, ſi exacto magiſtratu pateant iniuriis potentiorum? præterea magiſtratus imperium nullius ferè eſt auctoritatis,

tis,quod ad breue tempus tribuitur: neque facilè paremus iis, neque cum dignitate impe-rant,quos vitæ ſocios habuimus, & qui poſteà priuati ſunt futuri. quem verò populus de imperio ſine ſcelere deturbari non poſſe intelligit, hunc ab improbis metui, à principe coli, & virum bonum euadere neceſſe eſt, vel cogente pudore, vel etiam penè metu, ne ſimul cum fama, vitam, caput, & fortunas amittat. quippe cenſores & exploratores habet omnium actionum . Eſt autem puerile quod Alexander,alioqui bonus auctor ad l.principalib. de rebus credit.ait, imperium ſeu officium priuato tributum,cum hac clauſula,quoad nobis videbitur, perpetuum cenſeri : ídque fieri putat ex l.Iuriſperitos.de excuſat. tut. & ex l.ſufficit.de rebus creditis. ſed μηδὲν πρὸς ἔπος. hoc verò maioris eſt ponderis ac momenti, & huius imperii arcanum ſalutare, quòd regiæ poteſtati plurimùm detrahitur, cùm honores magiſtratibus perpetui tribuuntur. nihil enim ad tyrãnidem principis coërcendam efficacius eſſe poteſt. contrà verò in frequenti magiſtratuum mutatione, principis poteſtas omnium maximè augetur, vt Ariſtoteles ſcribit: aucta tyrannis euadit . at quò plus detraxeris imperio principis (neque verò in eam partem peccari poteſt) eò iuſtiùs eſt imperium ac ſtabilius futurum, vt Theopõpus rex Ephoris po-

teſtate

testate concessa dixisse fertur. qui verò malis artibus principis imperium augere se putant, non rectè putant, quia reges & regni euersionem moliuntur. & quidem maius imperio est vt Theodosius Augustus rescripsit, legibus summittere principatum. itaque fallit Maciauellus, qui Regem nostrum ærarij dominum esse tradit. certus est enim modus in largiēdo legibus definitus, vltra quem si progrediatur sine Senatus decreto, non paretur, nec rationum iudices Quæstoribus sine graui causa acceptū ferūt. Etenim lata lex est Carolo VIII. rege ad III. Cal. Sept. anno M. CCCCXCII. ne principis largitiones ac dona vllam vim haberent, nisi rationum magistris donationis tabulæ probarentur. excepta sunt exigua dona centum libellarum, non tamen aliter valitura nisi cum Tribunorum ærarij assensione. hanc legem ex archetypis descriptam habeo, quæ diu inuiolabilis extitit. Illud etiam huius imperij magnum est arcanum, quòd princeps omnium in Repub. præmiorum arbiter est, nec tamen vllas infligit pœnas: sed hæc magistratibus velut odiosa permittit. quò fit vt omnium amore, nullius odio dignus habeatur, nec potentiores à iudicibus damnati, causam habent cur illi irascantur, propterea quòd nullam suscipit cognitionem: sed rebus iudicatis omnes acquiescunt, aut si quis potentia fretus impe-

rium recuset, prouinciarum gubernatores ac Præfecti Mareschallorum, armis parere cogunt,& omnes in vnum armãtur:contrà quàm fit apud Germanos, apud quos imperialis curiæ decreta nullam ferè vim habent, si aduersus potentiores iudicatum sit,propterea quòd gubernatores prouinciarum armis tentare nolunt,quod exequi se posse diffidunt. nihil apud nos frustra decernitur, quod non facilè executioni mandari possit. sic igitur curiæ superiores,quę magna sui parte ex plebeis conflantur, nobilium ac potentiorum vim iustissimis decretis coërcent,ac veluti summos cum infimis incredibili concordia tuentur: qui verò earum dignitatem labefactare sunt conati, profectò Reipublicæ interitum quæsierunt: cùm in illis posita sit domesticæ disciplinæ, legum, morum,totiúsque Reipub.salus.sunt autem eiusmodi curiæ septem,quarum quæ maxima est, iudicibus centũ & quadraginta constat, à quibus prouocare non licet:nec sine graui mulcta principi temere supplicare. Aliud quoque huius imperij, vinculum magnum est in nobilium clientelis.cùm enim in omnibus Gręcorum Rebuspublicis, tenues & plebei à patriciis opprimerentur: aut patricii à plebeis impetu facto sæpius eiicerentur, ac perpetuo inter se diffiderent, diuina quadam bonitate factum est, vt promulgatis feudorum legibus,

nobiles

nobiles infimos veluti cliẽtes ab iniuria tuean tur. atque hæc vna fortaſſe ratio eſt, cur imperia ſint apud eos diuturna, qui his legibus vtun tur. Sed hoc amplius habemus, quòd nobiles primogeniti apud nos, vt etiam apud Britannos, magnam capiunt partem totius hæreditatis, ac perpetua maiorum ſucceſſione auitas hæreditates tuẽtur, ne in plures diſtractis prædiis, decus nobilitatis, quæ militarem diſciplinam tuetur, intereat. atque illud eſt quod Lycurgus primùm apud Spartiatas, deinde Plato in vtraque Republica tantopere commendat. ſed hic portiones hæreditarias, IIII. M. XL. ille IX. M. ſtatuit: nos certum numerum nullum habemus. ac ſi morem maiorum teneremus, quem ſoli Germani mordicus retinuerunt, id eſt, vt fœminæ à feudis omnino repellerentur, & proximis agnatis Salica terra (ſic enim in veteri quodam teſtamento apud Buldegalenſes feudum appellari proditum eſt ab eo qui primus libellum de lege Salica ſcripſit) nec Lycurgi, nec Platonis leges de ſucceſſionibus deſiderarem. ſed primus Capetus apud nos conceſſo ducibus & comitibus prouinciarũ dominio, legis violãdę præbuit occaſionẽ. poſt enim facilè impetratum eſt à parentibus, vt fœminis Salicam terrã capere liceret. Quod ſi ita eſt apud nos imperium cõſtitutum, profectò capitalis eſt Iouius, qui ridiculè Gallos

inſectatur, quòd diuinum quendam animi vigorem regibus ineſſe putent. quid ſi Anglos vidiſſet ante ſedem regiam, tametſi vacuam, prætereuntes aperire caput? ac maiore contumelia dignus eſt ipſe, qui toto vitæ decurſu, domini ſui pedes pluſquam ſeruiliter oſculari non erubuit: quod adorationis genus, non modò Perſarum aut Turcarum reges, ſed etiam ſuperbiſſimi Caliphæ Arabum ſemper abhorruerunt. eſt igitur, ac ſemper fuit (atque vtinam perpetua ſit futura) principis & populi Gallici tanta conſpirationis fides & conſenſus, vt nuſquam populus maorie obſequio principem, nec princeps amore tãto populum complectatur: populus autem quantum diuinitatis in Principe eſſe putet, aut quãta libertate fruatur, ex eo intelligi poteſt, quòd non ita pridem Ludouicus XII. in ſcenis ac theatris, antiquæ comediæ morem renouari permiſerit, & facetis dicteriis vitia cuiuſque notari, quod vbique ac præſertim Venetiis ſemper capitale fuit, ac ne ſibi quidem parci voluit, cùm diceret rerum geſtarum fidem non aliter à principibus haberi poſſe. ô Principem excelſum & orbis imperio dignum; qui vitæ integritate ac innocentia fretus, maledicta non extimuit improborum. iam verò ante Henrici tempus inaudita vox erat maieſtatis apud nos in rege appellando. quæ idcirco à me commemorantur, quòd

quòd ab Italis & peregrinis multa de noſtris moribus & imperio aliter quàm decuit prodita fuere. Iam verò incredibile videatur, verum tamen ſit, tot ſeculis, in tanta regum multitudine, nullum omnino populi coniuratione cæſum. vnus vxoris adulteræ dolo necatus eſt. Carolus verò ſimplex ab Heriberto Veromanduo, tametſi hoſte acerrimo captus, nulla vi, ſed morbo ac ſenio periit: eius tamen filius Ludouicus, Heribertum in crucem egit. Neque verò Reipub. inuiolabilis argumentum maius extitit quam nuper bello ſacro, quo Gallia tota conflagrauit. cùm enim partium duces cædibus ac incẽdiis omnia miſcerent, curiarum tamen & vrbium maximarum ſplendor ac dignitas mirabilẽ in modum affulſit. deinde paulo momento tot bella tantique tumultus, optimi Regis edicto, quaſi apum examina pulueris exigui iactu compreſſa quierunt: ac Princeps iniuriarum omnium oblitus eſt, tãta naturæ bonitas eſt inſita in gente Valeſiorum. neque id nouũ, ſed à maioribus acceptum iuſtitutum. Nam Carolus VII. imperio planè ſpoliatus, & indignus omnino iudicatus in curia Pariſiorum: tandem Atrebatico fœdere in ſpem meliorem erectus, Anglos qui dominatum tenebant, fudit ac proſtrauit. plerique putabant illum animi dolores vlturum: ſed ab vltione tantum abfuit, vt Cæ-

 ſaris

ſaris clemẽtiam imitatus, Senatum populúmque Pariſiorum in fidem humaniter receperit. Hæc faciunt imperia diuturna, cùm Principes alienas iniurias vindicant acerrimè, ſuarum verò penitus obliuiſcuntur. neque verò vllum imperium diutiùs in eodem ſtatu floruiſſe reperiemus, præterquam Aſsyriorum. iam enim ducẽteſimus circiter ac milleſimus labitur annus ab huius imperij primordio, quod cœpit ab Vuaramundi familia, deinde ad Meroueos, tum ad Calorum magnum, poſtremò ad Capeti gentem delatum eſt: neque tamen bellis ciuilibus potuit, neque externis violari. at reges AEgypti, ſi Ioſippo credimus, vix annum milleſimum attigerunt. omitto quàm fabuloſè multa dicuntur de Aſsyriis & AEgyptiis, quámque facilè fuit imperium illis temporibus ſtabilire ac retinere, quibus nulli hoſtes regnare prohiberent. Illa verò quæ feruntur antiquiſſima regna, Lydorum, Tyriorum, Argiuorum, Corinthiorum, Lacedæmoniorum, Athenienſium, mœnibus vrbium circunſcripta, Plutarchus in Theſeo ac Diodorus, magna ſui parte fabuloſa fuiſſe affirmant: & vt vera ſint, quæ tamen diutiùs ſteterunt, annos DCCC. non ſuperarunt.

Conuerſiones Imperii Caldæorũ, Aſsyriorũ, Perſarum, Parthorũ.

Caldęi quidem poſt aquarum eluuiones annis CCXLIX. in ſumma quiete vixerũt: quod ſeculum aureũ à Catone in originibus, ſi modò

dò eius libri auctor est, appellatur. deinde Ninus armis Asiam minorem inuasit, à quò XXXVII. reges annos M. CCXX. vsque ad Sardanapali exitum imperarunt. eius imperium Arbaci & Belocho præfectis cessit. itaque imperio bifariam diuiso, Medos inter & Assyrios trecentis ferè annis demicatum est, quoad Persæ imperium arripuerunt. hinc gubernacula tenuerunt vsque ad Alexandum, qui Persarum imperium ab India vsque in Hellespontum latè patens longiùs propagauit. Alexãdro mortuo, Seleucus Asiam maiorem: Antigonus minorem: Ptolemæus AEgyptũ: Antipater Macedoniam: Lysimachus Thraciam diuiso imperio acceperunt. dein grauissimis bellis attriti, mutuísque odiis ardentes, ducentesimo circiter post anno in Romanorum potestatem peruenerunt. Asia maior Parthis cessit, post Alexandri mortem anno CLXXII. atque ita imperium ab Arsace vsq; ad Artabanum cum magna gloria militaris disciplinæ, floruit annos circiter D. hinc Artaxerxes Persa cæso Artabano regnũ suscepit: ídque Persæ tenuerunt annos amplius CCCC. quoúsq; Homarus princeps Arabum, Persiam & Syriam inuasit.

Conuersiones Imperij Græcorum.

Cætera consequentis ætatis imperia videamus: id est, ab Iustiniano, qui erepta Vandalis Africa, Gothis Italia, Parthorum quoque repressis incursionibus, imperij dignitatem summa

ma cum militaris ac domesticæ disciplinę gloria restituit. Hispaniam Gothis, Galliam Francis, Britãniam ac Germaniam superiorem incolis relinquens, imperij Græci limites, Alpibus, Danubio, Eufratæ, & Africæ patentibus oris circũscripsit. in eo statu floruit imperium annos ferè centum ac viginti, hoc est, vsque ad Constantem Heraclij nepotem, cuius temporibus Arabes, AEgyptum, Syriam ac Ciliciam; post etiam Africam Romanis ademerunt: & in Italiam vsque exercitus & colonias transmiserunt. ex altera parte, Sclaui, Pannonias & Illyricum inuaserunt. anteà Longobardi sedes in Insubria posuerãt, & bonam Italiæ partem occupabant. secuta sunt bella ciuilia pro imperio Græcorum, cùm alius à militibus, alius à Senatu Imperator eligitur. nam Leontius, Iustinianum minorem in exilium egit: Absimarus, Leontium naribus truncatũ in carcerem compulit. Iustinianus, barbarorum ope restitutus, aduersarios de imperio deturbauit. hunc Philippicus excepit, qui ab Artemio crudelissimè est excæcatus: nec tamen diuturnum fuit huius imperium. paulò pòst à Leone Tiberius Imperator electus truncatur. maior etiã Constantini IIII. crudelitas, qui expugnata Constantinopoli, Artabasdum vnà cum filiis excæcauit: sed maxima clade à Bulgaris accepta miserè interiit. ex quo imperium ab Hirene susceptum

ſceptum eſt, quæ filio excæcato Caroli magni nuptias appetēs, in monaſterium à Nicephoro traditur: ipſe Imperator factus à Bulgaris poſteà cæſus eſt. ſuccedit Michael vterq; quorum poſtremus à Baſilio crudeliter occiditur. quibus temporibus imperium Grecorum anguſtis regionibus definiebatur, cum Illyricum & Italiam penitus amiſiſſent, & bonam Aſiæ partem Turcæ & Arabes occuparent: ipſi verò Græcorum principes, mutuis odiis ac bellis ciuilibus tandiu iactati ſunt, quouſque Gallorũ armis imperium occuparetur: his tamen ſexto & quinquageſimo poſt anno pulſis, Greci rurſus imperarũt, ſed Palæologi & Cãtacuzeni diſſidẽtes, Turcas Aſiæ dominos euocarunt, à quibus ſunt paulò pòſt de imperio deiecti.

Conuerſiones Imperii Arabici.

Arabum quoque imperia languere cœperant, cùm Turcæ in Europam exercitus tranſmiſerunt. Cùm enim à Græcis defeciſſent, anno ſalutis circiter DCL. breui Syriam, Aegyptum, Perſiam, Africam, vſque ad Oceanum: poſt etiam Hiſpanias, Cræ tam, Siciliam, Pelopõneſum & Italiæ partem occuparũt, tanta victoriarũ celeritate, vt tot ac tam multas regiones ante domuiſſe, quàm peragraſſe videatur. ac tametſi obſcura eſt eorum, & fabulis cõfuſa hiſtoria quam noſtri literis mandarunt; facilè tamẽ intelligi poteſt ex Leone Afro, & Gulielmo Tyriorum epiſcopo, qui antiquitates illo-

illorum ac regiones penitus inſpexerunt, nullum ferè imperium excepto Romano maius anteà extitiſſe. Ipſi Pontifices, qui Caliphæ dicebantur, ſola religionis opinione tantùm valuerunt, vt leges omnes diuinas & humanas arbitratu ſuo moderarentur. ab his enim Imperatores & exercitus, velut à diis pendebant: reliqui Principes vitam illis, caput, fortunas, imperium denique acceptum ferebant. ſed cùm de religione inter ſe diſcrepare cœpiſſent, propter Hali cędem, Pontifices quoque AEgypti, cum Babyloniis ac Damaſcenis, grauiſſima bella geſſerunt: deinde Gallorum viribus de Hiſpania vlterione, poſt etiam de Italia, Cypro, ac Syria decedere coacti: tandem à Perſis quoque, Tartaris, ac Turcis repulſi, vires in AEgypto & Africa collegerunt. anno ſalutis centeſimo circiter ac milleſimo. hinc Tunetani reges à prima incurſione Arabum in Africa, regnum ad hæc vſque tempora gubernarunt, id eſt, vt Muleaſſes coram Paulo Pont. max. iactabat, annos D C C C C. Sultani verò AEgyptum à Saladino vſque ad Tomōbeium, quem Selimus Turcarum Princeps in crucem egit, annos C C C X X X V I. obtinuerunt. ſed tantis odiis ac cædibus exarſerunt cum Mauris Tunetani reges, & inter ſe Mauri, poſt etiam Sultani, vt Hiſpanorum ac Turcarum fracti, viribus nunc ſeruire conſueſcant.

Iiſdem

Iiſdem ferè tēporibus quibus Aegyptum Saladinus occupauit, duo potentiſſima imperia paulatim adoleuerunt; Tartarorum ſcilicet ac Turcarum. ſcribit enim Hayto, Cangiuſcanum Tartarorum, qui olim Scythæ dicebantur, Principem, imperium in Aſia maiore longè latè propagaſſe: & ex eadem gente Turcarum vnam legionem, quæ Perſis auxilio venerat, accepta religione Arabum, in Aſia minore conquieuiſſe: ac ſenſim Arabum & Gręcorum diſcordia in tantam potentiam creuiſſe, vt ex quò, Selimus homo priuatus, Cappadociæ principatum arripuit, anno M. C I I I I. ad Selimum huius patrem, omnia non modò Gręcorum & Arabum imperia, ſed etiam prouincias omnes à Danubio vſque ad Boryſthenem, hominum ferociſſimorum, & vtranque Panoniam atque Illyricum occuparint: tametſi Perſarum, Chriſtianorum, ac Tartarorum maximis bellis implicarentur. Sed quoniam de Republica Turcarum multi multa ſcripſerūt, mihi ſatis eſt ea leuiter attingere. Hoc tamen ab illis quod maximum erat prætermiſſum eſt. Sic enim Ioānes Huraldus ſacri cōſilij Senator, & Ludouicus Martinus, vterque diuturnis legationibus, & rerum gerendarum vſu clariſsimus, mihi narrauerūt, omnia prædia, pauciſsimis admodum exceptis, militibus, quos ipſi Timariotas παρὰ τὸ τιμᾶσθαι, vt opinor, vocant.

Conuerſiones Imperii Turcarum.

cant. cęteri censuales sunt, qui militibus agrorum vectigalia dependere solent, ac decimo quoque anno censualia prædia reconducere. mortuo Timariota, Principis beneficio tribuitur militia ex casu, vt olim feuda seu beneficia dari consueuerant. si bellum indicitur, præsto sunt sine stipendiis Timariotæ. Prætorianæ verò legiones circiter septem, stipendia ferunt ex ærario publico, quod ex capitatione conflatur. Hęc disciplina inuictam Rempublicam facit. eadem lege vsus est Carolus v. Imperator aduersus Indos, excepta duntaxat capitatione, vnde infinita vis auri (nam leuia sunt vectigalia quæ ex portoriis coguntur) ad ærarium defertur.

Conuersiones Imperii Polonici.

Intereà Poloni à Germanis imperio diuisi, regnum à Pyasto duce conditum, anno salutis D C C C. fœliciter administrabant. neque enim ante hoc tēpus certa narratio ab historicis colligi potest. ex eo tamen Polonorum gesta lucēt, quòd cum Turcis, Germanis, ac Moschouitis grauissima bella diu gesserint, sui tamen imperij dignitatem hactenus conseruarunt, ac Prussiam Germanis ademerūt, seque ipsos aduersus Turcarū opes etiánum fortissimè tuentur. creuit autem imperiū illud tum maximè, cùm Pyasti gens in Heduuige regina desiisset. tum enim Iagello Lithuaniæ rex accepta religione Christiana, reginam Polonię duxit vxorem

tem, anno M. CCCLXXXVI. ab hoc Iagellonum gens imperium legitimo iure suscepit, quorum postremus restat, is qui nunc imperat Sigismundus. nam Marchio Brandeburgicus & Vaïuoda Transyluaniæ ex fœminis Iagellonum originem traxerunt.

Conuersiones Imperii Daniæ ac Sueciæ.

Eodem tempore quo Pyastus in Polonia, Carolus magn⁹ in Gallia, Nicephorus in Græcia, imperium inierunt: simul quoque Gotricus Daniæ regnum armis ac legibus stabiliit, ab eóq; ad Nubam regnatum est annos CXL. tum Henricus auceps Imp. Germanorum, regnum illud in prouinciæ formam redegit. sed cùm ab imperio posteà Dani desciuissent, rursùs ab Ottone victi sunt, atque iterum rebellarunt Suenone rege, qui à Valdemaro fratre deiectus est: à quo regnum successione delatum est, anno post CCXL. ad Margaretam, quæ Daniæ, Sueciæ, ac Noruegiæ præfuit imperiis: & quæ Pomeraniæ ducem adoptauit. trigesimoquinto post anno Eugelbertus à Danis deficiēs, Sueciæ regnum inuasit, quod postea ciuili seditione coactus reliquit. rursùs triplex illud regnū vnius imperio Bauari paruit. post hunc Christianus electus est, à quo cæteri consequentes ad hæc vsque tempora imperarunt. regnum tamen Sueciæ Gostauus Christiano II. non ita pridem ademit, ex quo maxima bella inter Danos ac Suecos oborta,

nondum

nondum conquierunt: licet Henricus Sueciæ rex à ſuis captus eſt ac imperio ſpoliatus, conſpiratione fratris iunioris cum ciuibus Hoſtol comiæ, eo ipſo die (res admiratione digna quo Carolus IX. rex armis ſuorum penè oppreſſus eſt in agro Meldenſi, id eſt, anno M.D.LXVII. ad III. Cal. Octobr.) Illud autem animaduerſione dignum eſt, quod ab Holſtero Sueco accepi, ex pluribus liberis ius eſſe principibus eligendi quem velint. id quoque fertur commune eſſe Polonis, Lithuanis, Hungaris & Abiſſinis. Ac re vera dici poteſt Ariſtocratia Danorum & Polonorum, apud quos nobilitas legum, pacis armorum, vitæ ac necis ius habet: Princeps electus nihil horum per ſe ipſe efficere poteſt. at ne nobilis quidem vllus à Principe aut ab alio magiſtratu, quam ab optimatibus iudicari poteſt, vbi agitur de illius capite vita vel fama.

Conuerſiones Imperii Britannici.

Sequuntur Britanni, qui regiam poteſtatem initio, vt omnes ferè populi, pertulerunt. Polydorus enim reges octo & ſexaginta, ex antiquis ſeu veris, ſeu fabuloſis ſcriptoribus, mille circiter annos ante Cæſarem, Britannis imperaſſe ſcribit: Romanis verò, poſteà quàm à Cæſare victi ſunt, annos quingentos paruiſſe: id eſt, ad Theodoſium vſque iuniorem: quibus temporibus cùm à Scotis & Pictis grauiſſimè premerentur, ac de Romanorum auxiliis de-

desperare cœpissent, Anglorum & Saxonum opes è Germania euocarunt: hi pulsis Britannis, imperium facilè occuparunt: sed ita vt septem reges diuisis imperiis dominarentur, ac perpetuis bellis in seipsos grassarentur: quoad Egbertus post annos circiter CCC. quàm Angli Britannos in Galliam expulerant, id est, anno salutis DCCC. penè solus imperauit. posteà Dani ac Scoti mox victi, mox victores Insulam more prædonum annos ferè CL. diripuerunt vsq; ad Eduardum maiorem, qui Danis pulsis imperium recepit. centesimo post anno bellis intestinis flagrantes, Gulielmum Normannum euocarunt. is Haraldo cæso, ac Republica constituta, regnum successione ad suos detulit, qui annis ferè centum ac decem fortiter imperarunt. secutus est Stephanus comes Blesensis genere Gallus, qui regnum legibus ac domestica disciplina humaniter informauit, anno salutis M.CXXXVI. post Henricus II. genere quoque Gallus, & Stephani, vt plerique aiunt, filius; paterno iure comes Andium, Cenomanorum, ac Turonum: Stephani adoptione & materna successione, Angliam & Normanniam; vxoris dote Aquitaniam & Pictauiam cõsecutus, maximum imperium diutissimè rexit, ac deinceps eius posteri florens illud regnum, ac bellicis laudibus abundans, annos CCCC. ita gubernarunt, vt vniuersam pe-

nè Galliam, partim legitimo iure, partim vi, partim fraudibus, cùm ciuili bello Galli premerentur, occuparint. tandem aliquando conspirantes Galli, & victoriarum incredibili celeritate vsi, Anglos de tota Galliæ possessione deiecerunt. hi verò cùm hostili bello carerent, ciuilia cum tanta crudelitate gesserunt, vt ludicra videantur, quæ de tragica Thebanorum feritate prodita sunt, præ his quæ à Polydoro narrantur: qui tamen in gentis gratiam multa scripsisse fertur. nec mirũ videri debet, si Philippus Cominius scripserit annis ferè XXX. quibus bella ciuilia gesta sunt, suæ ætate cæsos esse regiæ stirpis homines ampliùs LXXX. omitto reges duodecim, qui populi seditione ac principum coniuratione cæsi, aut imperio spoliati fuere.

Conuersiones Imperii Hispanici.

Restat vt de Hispanis quoque breuissimè dicamus. Nullum autem apud eos imperium antiquius videmus, quàm Carthaginensium. nisi fortassè Celtas & Gallos magnã Hispaniæ partem ante Carthaginenses domuisse, ac regioni nomen dedisse putemus, id quod Hispani fatentur. sed quoniam hæc certa historia non sunt comprehensa, ducendum est à Carthaginensibus initium, qui duce Meseo magnam partem Hispaniæ occuparunt, vt ex Iustino & Orosio intelligi potest: atque imperium tantisper tenuerunt, dum à Romanis penitus

nitus eijcerentur. non tamen domita erat omnino Hiſpania Scipionis ætate, cùm vlterior ſuos principes Cæſaris quoque temporibus haberet. à Scipione Africano ad Gondericum regem (qui primus è gente Vandalorum Hiſpanias inuaſit) numerantur anni DCLX. poſteà Vandalis in Africam traijcientibus, ſucceſſit Alaricus Pannonius de gente Balthorum, qui tunc Gothorũ dux erat. ab eo Gothi CCC. annos in Hiſpania regnarunt, id eſt, vſque ad Rodericum, cuius temporibus Arabes ac Pœni vniuerſam Hiſpaniam, præter Cantabros & Aſtures, in ſuam poteſtatem redegerũt. id autem contigit anno ſalutis DCCXVII. imperij Roderici anno ſeptimo, vt Tarapha ſcribit. huic cõuerſioni cauſam dedit Celtiberiæ princeps, qui vt illatum vxori ſtuprum à Roderico vindicaret, Pœnos in Hiſpaniã euocauit. Poſteà Galli Carolo magno primùm, deinde Ludouico filio ducibus, magnam Hiſpaniæ partem ab Arabum ſeruitute vindicarunt, ac per legatos tandiu gubernarunt, quoad Ludouicus Pius, Iamfredo legato liberum imperium permiſiſſet. poſt Hiſpani recuperatis viribus, duce Alfonſo quinto, Arabes ex omni ferè Hiſpania exegerunt. cùm autem in Veremundo Alfonſi filio Gothorum legitima proles defeciſſet, Ferdinandus primus Arragoniæ rex imperium ſuſcepit. poſteà diſtractis in quatuor,

mox etiam in quinque partes Hiſpaniæ imperiis, crudeliſſimę cędes, non modò Principum inter ipſos conſecutæ ſunt, ſed etiam fratrum, parentum ac liberorum. nam Alfonſus III. Aſturiæ & Galliciæ princeps, omnes fratres oculis orbauit, vnus etiam cæſus eſt, cùm partem imperij occuparet. conſimiliter Alfonſus IIII. à Raymiro fratre oculis eſt orbatus. Petrus itē Alfonſi XI. filius legitim⁹, ab Hērico fratre ſpurio deiectus eſt ac cæſus. Garcias itidem à fratre Sanctio; hic à Vellido: aliquantò pòſt Alfonſus VIII. genere Gallus Raymundi Toloſatis filius, tria imperia cum vno & eodem coniunxit. rurſus Mauri, magna claſſe Hiſpanias inuaſerunt, & bonam partem ad Ferdinandum vſque Philippi proauum maternum tenuerunt. ſic tandem imperium, partim vi & armis; partim etiam legitima ſucceſſione magnopere auctum, nunc ſumma cum vtriuſque diſciplinæ gloria floret: ac iam annos DCCCLII. à Pelagio regnatū eſt. hoc etiam glorioſius, quòd in Africam vſque & Americam, leges & arma non ſine vberrima & quæſtuoſiſſima mercatura, Chriſtíque religionis amplificandæ ſtudio protulerunt, ac longiùs prolaturi ſunt, cùm nullum ſit imperium tam latè patens ex omnibus quæ vnius dominatu reguntur, in quo minùs Principi tributum ſit: quod imperij bene conſtituti magnum eſt argumen-

gumentum. Cætera, Tartarorum, Moſchouitarum, Indorum & Aethiopum imperia, quæ non ſunt ex hiſtoria planè comperta, prætermitto, ex iis tamen quæ habemus explorata, perſpicuum fit, nullum imperium magis diuturnum fuiſſe quàm Gallorũ: nec bellis ciuilibus minùs opportunum. multa quidẽ in moribus, legibus, inſtitutis, iudiciis, egent emendatione: ſtatus verò Reipub. tanta diuturnitate probatus, ſine grauiſſimo Reipublicę periculo mutari non poteſt. hæc enim optima cautio eſt Ariſtotelis, vt nihil in ea Repub. mutetur, quæ diu floruit in eodem ſtatu. Sed quoniam plerique huius ætatis, graues & eruditi viri, optimatũ ſtatus; nonnulli etiam populares magis probant, vnum hoc reſtat, vt eorum ſententia repudiata, de optimo ſtatu breuiter dicamus. Iam enim Polybij & eorum qui ab eius ſchola profecti ſunt, ſentẽtiam confutauimus argumẽtis, vt opinor, neceſſariis ad aſſentiẽdũ.

Itaque cùm triplex ſit omnino Reipub. ſtatus; vnius ſcilicet, plurium, & omnium: danda eſt opera, vt non ſolùm vitioſos fugiamus, ſed etiam inter laudabiles optimum quenque ſequamur. pernicioſa tyrannis eſt vnius: peior etiam tyrannis plurium, quæ dicitur oligarchia: peſſima denique omnium & lege ſoluta poteſtas, quę Gręcis ὀχλοκρατεία, Ciceroni quoque tyrannis appellatur: quæ anarchiæ proxima

Optimus Reipub. ſtatus.

ma eſt,in qua nullus paret,nullus imperat:nulla rectè factis præmia extant, nulla ſupplicia peccatis. igitur ſi hæc reijciamus, neceſſe eſt ſtatum eligere popularem, aut optimatum, aut regnum. de populari nihil ſcribendum putarem,niſi multorum quoque ſententiis probaretur. etenim N. Maciauellus argumentis ac rationibus præſtantiſſimum eſſe perſuaſum habet. ſed in eo genere minùs illi credendum puto, præſertim cùm euertat ſuæ diſputationis fundamenta. nam in Principis inſtitutione,ſtatim initio duos dũtaxat poſuit imperij ſtatus; monarchiam & Rẽpublicam. idem ad Liuium,Venetorũ Rempublicam omnium præſtantiſſimam eſſe affirmat, quam tamen putat eſſe popularem; cùm libro III. ſtatus populares ſemper laudabiliores fuiſſe ſcripſerit: contrà philoſophorum & hiſtoricorum, contráque omnium magnorum virorum probatam opinionem. vt enim alios omittam, Xenopho bonꝰ idem Imperator ac Philoſophus, popularem potentiam virtutibus omnino inimicam eſſe teſtatur: nec aliter ſtabiliri aut retineri poſſe quàm bonis omnibus eiectis. id quod Seneca tribus verbis cõplexus eſt, Quis enim, inquit, placere poteſt populo cui placet virtus? idem quoque Ariſtoteli viſum eſt, eo loco præſertim vbi alios ad imperium, alios ad obſequium natos maximis argumẽtis confirmat.

firmat. ſed omnis à Platone manauit error, qui imperio populari conſtituto, perniciosam æquationem inuexit. tum Academici qui ab eius ſchola profecti ſunt, rationes illius amplificarunt. Poſuerunt enim ſocietatem concordia ſeruari: concordiam æquabilitate iuris: æquabilitatem populari ſtatu. deinde ſumma paritate ac ſimilitudine ciues omnes vnum & idem effici: atque hunc finem eſſe humanæ ſocietatis. Ariſtoteles Platonis hypotheſim non confutat, ſed in eo Platonem labi exiſtimat, quòd ciuitatem maximè vnam & eandem efficere conatur, atque iſto modo ciuitatem euerti, & familiam euadere. quæ ſanè ratio frigere mihi videtur. ego verò hypotheſim non ſolùm abſurdam, vt voluit Ariſtoteles, ſed planè falſam eſſe iudico. nam ſi ad naturam, quæ rerum Princeps eſt, omnia reuocemus, perſpicuum fit mũdum hunc, quo nihil pulchrius eſt ab immortali Deo coagmentatum, ex inæqualibus partibus, & maximè ſibi repugnantibus elementis, orbiúmque agitationibus contrariis ita ſibi conſtare, vt ſublata illa congruenti diſcordia interitus ſit: non aliter optima Reſpublica, ſi naturam imitetur, id quod neceſſe eſt, imperantibus ac ſubditis, ſeruis ac dominis, potentibus & egenis, probis & improbis, robuſtis ac imbecillis; quaſi temperata repugnantium inter ſe animorum ſocietate, ſtabi-

lis & inconcussa retinetur. & quemadmodum in fidibus & cantu ipso concentum æqualem, quem vnisonum vocant, aures eruditæ ferre non possunt: contrà verò dissimillimis inter se vocibus, tum grauibus tum acutis, moderatione quadam inter se cõfusis harmonia concors efficitur: ita quoque æqualitatem, vel potiùs paritatem illam popularem in Republica nemo sanus ferre possit: sed ex summis & infimis interiectis inter vtrosque mediis ordinibus moderata ratione ciuitas, mirabiliter sibi congruit dissimilium consensu. Sed inde pestis rerum omnium publicarũ, quòd qui pares sunt quadam ex parte, omnino se pares esse arbitrantur: qui autem quodammodo impares, omnino se pares esse putant. si igitur tanta est hominum inter ipsos, tãta ingeniorum imparitas, quis ex æquo partietur imperium, opes, honores, magistratus? perinde est ac si victus & vestitus pueris, adultis, senibus, ægris, athletis, idem tribuatur, & ista ratione æqualitatem seruari putent. & quoniam Plato in Republica bonorum ęquationem vetuit (cõscripsit enim quatuor ciuiũ classes vario censu) & qui postea secuti sunt Academici, quíque Respublicas populares instituerunt, æquationem bonorum semper sustulerunt, ne labefactarẽt fundamenta Rerũpublicarum, quæ maximè ob eam causam constitutæ sunt vt sua tenerentur: cur non

etiam

etiam imperij tollunt æquationem? eſt enim popularis ſtatus, nihil aliud quam imperij ſum- mi æquatio. non tam abſurdum erat omnes o- mnium opes, quàm imperium æquare. pro- pterea quòd opibus quiſque frui poteſt: impe- randi verò prudentia pauciſſimis eſt à natura tributa. quid enim plebe ſtultius? quid intem- perantius? & cùm in bonos exarſerit, quid fu- rioſius? rectè Liuius; multitudinis eam eſſe na- turam, vt humiliter ſeruiat, aut ſuperbè domi- netur. neque enim opus eſt exemplis, quæ vti- nam tam multa non extarent. nam qui popu- lare imperium Romanorum laudant, illorum hiſtorias non legiſſe videntur. quid enim mi- ſerius quàm plebē à patriciis toties diſcedere? quid indignius quàm ciues cum ciuibus toties in vrbe media, in foro, in cāpo, in comitiis, in Senatu, in templo Iouis capitolini; lapidibus, faſcibus, gladiis inter ſe dimicare? lapidatio- nes, inquit Tullius, in foro ſæpe vidimus: non ſæpe; ſed tamen nimis ſæpe, gladios. ſcribit e- nim Appianus, Appuleium Saturninum Tri- bunumpl. ſtipatum opificibus & armata manu leges tuliſſe, conſulem creatum in comitiis in- terfeciſſe, ciues à ciuibus è campo fœdiſſima lapidatione pulſos. quanquam vſitatum erat, vt competitores armati ſub toga iuſto penè cum exercitu ad comitia venirent. omitto ru- pta fraude comitia, largitiones, obnunciatio-

nes

nes, & populi frequẽtes ab agris & necessariis negotiis in vrbem euocationes. omitto innumerabiles legum rogationes, abrogationes, derogationes, subrogationes, obrogationes: tot ac tam multa plebiscita, Senatusconsulta sibi contraria, & paulo momento ad plebis voluntatem mutabilia. nec Romæ tantùm, sed etiam Athenis ea contigerunt: apud quos Reipublicæ consilia, quibus nihil sanctius esse debet, à plebe petebantur: id est, ab insano ac furioso prudẽtia. vt preclarè dixerit Acharnasis, sapientes Athenis in concionibus sententiam ferre, stultos verò iudicare. itaque cùm Philippus in Atticam irrupisset, populus accepto nũtio in theatrum sub auroram conuenit, vt est apud Demosthenem, à nullo magistratu vocatus: ac tantus omnium stupor consecutus est, vt nemo ad populum verba facere auderet. Idem Demosthenes in oratione de Republica tradit, oratores Reipublicæ principes fuisse: his subditos Imperatores, & trecentorum circiter ciuium sufragio leges ac decreta facta, reliquos ciues his attributos fuisse. consimiliter apud Florentinos, cùm sæpe ab hostibus obsidione cingerentur, à plebe consilia petebãtur. itaque quòd aliquandiu stetit vtraque Respublica (quanquam in miserrimo statu) tribuendum est Aristidi, Pericli, Cononi, Cosmo ac Laurẽtio Medicibus; qui tamen à suis aut eiecti,

cti, aut malè mulctati ſunt. ac neſcio cur Maciauellus homo Florentinus populare imperium tantopere laudet, cùm ex eius hiſtoria perſpicuum ſit, rerum omnium publicarum nullam Florentina, quandiu fuit popularis, calamitoſiorem extitiſſe.

Regia poteſtas melior quam optimatũ.

Cùm igitur Reſpublica popularis, magnorum virorum conſenſu repudiata ſit, reſtat vt videamus an beatior ſit optimatum quàm regia poteſtas. ſunt qui Platonem optimatibus imperium tribuiſſe putent; ſed valde falluntur. nam quæ in imperio ſumma eſſe docuimus, ipſe ad populum, id eſt, ad ciuium omniũ multitudinem detulit: legum inquam ferẽdarum, magiſtratuum creandorum, ac Senatus quoque legendi poteſtatem: poſtremò ius vitæ ac necis: quinetiam omnia publica iudicia populo dedit, propterea quòd vniuerſus populus offenſionem accipit. qua ratione oporteret eum qui iniuriam accepit, & in ſua quenque cauſa iudicem eſſe. priuatorum quoque iudiciorum ciues omnes voluit participes fieri, tum ſubiecit rationem; ne ſi à iudiciis excludãtur, ſe non putẽt eſſe ciues. Platonis interpretes hoc temperamẽtum popularis ſtatus eſſe putarunt: ſed hoc anteà confutatum à nobis eſt: qui tamen ab eius ſchola profecti ſunt, optimatum imperium magis probant, quòd inter populare & regium medium ſit. ſed in eo labuntur, quòd virtu-

virtutem in medio rei vel numeri, non in medio rationis collocare videntur. quod quidem ſi verum ſit, nec bonus quiſquam Princeps erit, nec vlla factioſorum oligarchia. propterea quòd vnum inter & multa, paucorum veluti medium virtutis poſuerunt. ſi quid tamen in numeris laudabile eſt, profectò vnitas eſt omnium maximè laudanda, vt ipſe Plato in libro de ente & vno diuiniſſimè ſcripſit. at quantò meliùs Ariſtoteles, qui tres legitimos Rerumpublicarum ſtatus oppoſuit tribus vitioſis? reges tyrānis, optimates factioſis, populum turbulentæ plebi? ad extremum regiam poteſtatem reliquis præſtabiliorem eſſe affirmat, neque tamen Platonis dictum illud à multis vſurpatum, à Contareno iactatum refellit; ſcilicet difficillimum eſſe, vt vnus aliquis integer ac ſummæ virtutis homo reperiatur. nec certè refutatione digna eſt obiectio, quę à ſeipſa refutatur: cùm difficilius ſit viros bonos multos inuenire quàm vnum. & cùm in multitudine optimatum pauciores boni ſint, multorum ſuffragio cedunt, quia in optimatū ac populi Republica ſententię numerantur, non ponderantur. quòd ſi metuendus eſt tyrannus, quantò magis tyrannorum metuenda multitudo? ſed his omiſſis, quæ probalia videri poſſunt: cur non in Republica ſtabilienda, vt in rebus omnibus, naturam imitemur?

Nam

Regia potestas vniuersæ naturæ cógruẽs.

Nam si naturam propiùs inspiciamus, monarchiam vbiq; intueri licebit. videmus enim, vt à minimis auspicer, in apibus regem, in armentis ducem, in gregibus hircum aut arietem sectarium (vt inter grues ipsas vnam reliquæ sequuntur) & in singulis rerum naturis vnum aliquid excellere: sic adamantem inter gemmas, aurum inter metalla, solem inter sydera; denique Deum vnum mundi Principem & auctorem: quinetiam inter malos genios, vnum aliquem eminere aiunt. sed ne longiùs progrediamur, quid est aliud familia, quàm vera Reipublicæ imago? hæc tamen vnius imperio continetur, qui non fictam, vt Venetorum dux, sed veram Regis imaginem refert. cõuertat igitur Plato rerum naturam, & plures in eadem familia dominos, plura in eodem corpore capita, plures in naue gubernatores, plures denique in apibus, in gregibus, in armentis (si modo rustici patiantur) duces constituat: postremò plures deos imperij societate coniungat: tùm ego illi assentiar optimatum imperium regnò præstabilius esse. sin tota rerum natura reclamat, ratio dissentit, experiẽtia diuturna reluctatur, non video cùr Platonem aut quenquam alium sequi; naturam violare debeamus. nam quod Homerus dixit, οὐκ ἀγαθὸν πολυκοιρανίη, εἷς κοίρανος ἔστω, εἷς βασιλεὺς, idem Euripid. ἑνὸς ἀδύνασις ἀνά τε μέλαθρα

λαθερα κτ᾽ τε πολίας. Vnde Sybilla carminib⁹ augurata dicitur, Reipublicę Romanę salutem in regno positā esse; scilicet ciues aliter seruari non posse, quàm si Regem haberent. Id exemplo memorabili planum fecit Solimanus anno M. D. L I I. Cùm enim Mustapha filius maior fractis Persarum opibus, ad patrem accepta fide sine comitatu rediisset, tāto exercitus clamore, tantáque gratulatione exceptus est, vt mortalium antea nemo. Pater istam gloriam ferre non potuit: sed filium subinde strangulari mandauit in cubiculo interiore: & eodem momento coram exercitu proijci: tum præconem altissima voce promulgari iussit, vnum in cœlo Deum, in terris vnum Solimanū Imperatorem esse oportere. totus exercitus terrore attonitus obmutuit. Iunior natu biduo post veneno sublatus est, quod de fratris interitu ingemuisset. tertius metu patris ad regem Persarum confugerat, statim per legatos reuocatus est, ac securi percussus. hic Selimus restabat, cui pater minus intentauit nisi solus restaret. atque id vsitatum est in gente Ottomanorum: quia spes imperii ad omnes, exitus ad vnum recasurus est. neque enim solùm saluberrimum, vt Tacitus scribit, sed etiam necessarium in magnarum rerum administratione imperium penes vnum esse. & quidē tres Tribuni potestate Consulari documento fuere, vt

vt Liuius tradit, quàm plurium imperium bello innutile esset. consimiliter L. Paulus ac Terentius Varrus aduersus Annibalem: Christiani principes aduersus Turcarum regem: Græcorum duces aduersus Philippum: nec ita pridem Germanorum principes aduersus Carolum V. magno suo damno experti sunt, nihil à pluribus rectè imperari posse. itaque Græci & Romani cùm graue bellum aut seditio ciuilis Rempub. perturbaret, ad vnius Dictatoris, aut Archi, aut Harmostæ imperium, velut ad sacram anchoram confugiebant: vt sępe Florentini, Genuenses, ac Veneti extremis Reipublicæ temporibus summum imperium belli ac pacis vni Imperatori permiserunt. quanquam quid argumenter, cùm innumerabilibus seculis compertum sit, populares & optimatum status hominum generi perniciosos esse? magnum est imperium Turcarum, Persarum, Indorum, Tartarorum: maius etiam Abissinorũ & Hispanorum, qui nouum terrarum orbem suis legibus subiecerũt: latè quoque patent regna Pœnorum, Gallorum, Moschouitarum, Polonorum, Gothorum, Britannorum, qui optimatum imperium ignorant; populare detestantur. quinetiam Americi populi regiam potestatem ab extrema memoria semper retinuerunt: id quod faciunt non docti, sed imbuti; non ab Aristotele instituti, sed ab ipsa duce

ce natura informati. cùm autem audiunt in Italiæ aut Germaniæ quibuſdam angulis optimatum imperia latere, mirantur id fieri poſſe. ita noſtrorum hominum plerique Rempublicam Venetorum tandiu, id eſt, annos circiter DCCC. ſtetiſſe mirantur, quia id fit repugnante natura: quanquam Gianotus Donatus, qui omnium accuratiſſimè de Repub. Venetorum ſcripſit, ſummam poteſtatem in ducibus fuiſſe tradit, & planè regium ſtatum vſque ad tempora Sebaſtiani Ciani ducis, id eſt, vſque ad annum MCLXXV. quo tempore magnum concilium in Republica ſtabilitum eſt, vt ipſe ſcribit. quo fit vt trecentos & ſexaginta circiter annos duntaxat floruerit in eo ſtatu. regnum verò Gallorum non anguſtis paludibus contentum, ſed longè latè patens, cum incredibili rerum geſtarum gloria M. CC. annos floruiſſe non mirantur; quia nihil naturę congruens mirum debet videri. Atque illud eſt, ni fallor, cur Contarenus, Manutius, Maciauellus, ac plerique alij, Rempublicam Venetorum præſtantiſſimam omnium eſſe aiunt. & quidem Michael Surianus Venetus, ſummæ vir eruditionis ac virtutis, cùm Lutetiæ legatũ ageret pro ſua erga me beneuolentia, ſæpe me de noſtra, ego illum de ſua Repub. humaniſſimè percontatus, diſſerere maluit, vt prudenter omnia, quàm iudicare: nec ego de re tam ardua iudicium

cium mihi sumo : sed quoniã vnius imperium tuendum suscepimus, nobisipsis repugnare videremur, si optimatum illud imperium probaremus. Aut igitur prętãtia Venetorum est in bellica virtute, aut in legum æquitate, aut in religione, aut in imperij magnitudine & opibus, aut in artium varietate. bellica laude omnibus ferè populis inferiores sunt: imperij magnitudine paucis admodum superiores: arte gubernandi & quæstuosa mercatura, cedunt Hispanis: artium varietate, Germanis: quam quisque religionem priuatim colant, non magnopere curant, & Pontificibus quæstiones impietatis ademerunt. restat legum præstantia, quę qualis sit, ex moribus ciuium intelligitur. Plato Spartiatas fortes ac temperantes vocat, iniustos tamen: Romani fortes ac iusti habiti sunt: Hebræi religiosi: Massilienses iusti ac temperantes: Athenienses artibus: alij virtutibus aliis floruerunt. Veneti si qua virtute, profectò consiliis & prudentia præstant: aliarum virtutum laudem nec illis eripere, nec concedere velim maiorem quàm aliis. Sed qui Venetorum opes extollunt, vehementer falluntur: nam ærarij publici magna est inopia. argugumento sit triplicis montis ratio, quæ vsuris etiam quincuncibus publica vectigalia exhaurit, vt Gianotus Donatus confitetur. Sanè leges antiquas suæ ciuitatis magno studio co-

ſunt:in quo non minima laus ineſt. antiquitatis enim tanta ſpecies eſt ac maieſtas, vt non immeritò dubitarit Ariſtoteles, vtrũ legi antiquæ noua melior debeat anteferri, nec quæſtionem ſibi definiendam putarit. hoc etiam magna laude dignum eſt, quòd ſocios & inquilinos, ſumma iuris ęquabilitate fouent:peregrinos quoque ſumma proſequũtur humanitate : ac ſi qui præſtant magnis opibus, illorum affinitatem quærunt, vt nobilitate nulla dos maior videatur. iam verò in conſiliis de Republica capiendis, atque omnino in bellis ſuſcipiẽdis, in percutiẽdis fœderibus, in tuenda pace, magna prudentia vtuntur. quæ cùm maxima ſint, maius tamen eſt ad imperium retinendum, quòd loci opportunitas, aditus omnes facillimè prohibere poteſt. nam Genuẽſes olim, & non ita pridem Ludouicus XII. Gallorum rex imperium illis planè ademerat, ſi vrbem obſidere potuiſſet. itaque nihil vrbi metuendum ab hoſte. bellis autem ciuilibus hoc tempore iactari, aut res nouas moliri non magnopere poſſunt ij, qui armorũ vſu ac militaris diſciplina carent. Romani contrà bellis ciuilibus ardebant, cùm ab externis conquierant. itaque cùm ciuitas bene conſtituta militari ac domeſtica diſciplina; nec legibus tantùm, verumetiam armis contineri debeat, alteram ſumma cum laude tuẽtur; alteram omnino

nino deſeruerunt, vt Contarenus ipſe fatetur. itaque cùm ingruit hoſtis, non modò militibus, ſed etiam imperatoribus externis vti coguntur. quàm prudenter; neſcio: illud tamen omnium imperatorum conſentiens opinio iampridem improbauit: nec certè plures ciuitatum interitus, quàm ea de cauſa memorantur. quare Bartholomæus Aluianus, cui pro Republica bene geſta vt imperatori, ſtatuam auream Veneti erexerunt, eos coarguiſſe dicitur, quòd ſeipſos Remque publicam homini peregrino non ſatis prudenter credidiſſent. nam Corinthus non alia de cauſa in tyrannidem incidit, quàm quòd Timophanem imperatorem peregrinum euocaſſet. ſimiliter Britãni ab Anglis, Hiſpani à Mauris, Gręci à Turcis, quos ad præſidium euocarant, de imperio deiecti fuere. Contarenus domeſticæ diſciplinæ, ac pacis tuendę cauſa militarem iacere ſcribit: verendum tamen eſt, ne cùm alteram negligunt, vtranque amittant. illud quoque ad Reipublicæ quietem non parum facit, quòd optimates ſecum ipſi, & cum Republica conſpirant, ne inquilinorum multitudine ſi diſſideant facilè opprimantur. concors enim potentia paucorum, inquit Ariſtoteles, non facilè labefactatur. & vt concordia ſtabilior ſit, publicis ac ſolennibus conuiuiis ſæpius epulantur: more veteri Cretenſium & Lacedæmo-

niorum:ad eáque conuiuia paranda Dux obligatur: ac ſuos ciues muneribus inter ſe & cum Republica coniugare. hoc etiam non parum confert, quòd magnæ ciuitates minùs opportunæ ſunt ſeditioni, vt Ariſtoteles tradit, propterea quòd magnam mediocrium hominum multitudinem habent, qui ſummos cum infimis eadem ſocietate coniungunt. ſed nullum tuendæ optimatum Reipublicæ maius præſidium eſt, quàm quòd nulla imperia perpetua ſunt, nec ſine collega tribuuntur: ſed bimeſtri, aut trimeſtri, aut ſemeſtri ſpatio, vel ad ſummum anno definiuntur. quorum verò perpetui ſunt & maximi honores, nullum eſt imperium; vt Ducis, Procuratorum D. Marci, Cancellarij. quòd ſi quis ſumma virtute, vel opibus, vel gratia reliquis præſtet, vix admittitur ad ſummos honores: ne virtutis ſplẽdore ſuorum ciuium oculos præſtringat: ídque arcanum imperij, quod imprudenter Athenienſes & Epheſij oſtraciſmo detegebant, ac nimis apertè virtuti bellum indicebãt, intellectum eſt in morte Lauredani illius, qui ciues mutuis cędibus graſſantes in ſeipſos, ſolo nutu ſic terruit, vt proiectis armis diſcederent, quos tamen nulla vis magiſtratuum potuerat coërcere. tãtam hominis priuati virtutem, qui Rempublicam grauiſſima clade liberarat, ferre non potuerunt: ſed, vt ab Italis pleríſque proditum eſt,

eſt,eum veneno necarunt:at neque id affirmare velim,nec perſuadere mihi poſſum. ducem tamen quem exarmatum cathenísque aureis vinctum domi tenent;nec ſtrenuũ admodum, nec gloriæ cupidum, ſed bonum ac ſimplicem legere conſueuerunt: veriti ne idem illis eueniat,quod ranis paluſtribus ab Ioue regem petentibus,quibus cùm ſtipitem dediſſet,vt Aeſopus ſcribit, illæ indignari: Iuppiter ardeam raniuoram mittere. poſtremum eſt quod imperiis viciſſim & ſumma libertate fruũtur,pro qua tuenda ciues ac peregrini pacem libenter colunt.atque hęc pręcipua ratio eſt,cur Rempublicam Venetorum maximè laudant, propterea quòd ſumma libertate illic viuitur. at libertatis cauſa non ſunt Reſpublicæ conſtitutæ, ſed bene viuendi. vix eſt autem vt vllus virtuti ſit in ea ciuitate locus, in qua ſuis quiſque moribus ac libidini tam effusè blanditur. nam ſi hominis fœlicitatem, opibus, honoribus, imperiis, voluptate, ſummáque libertate metimur, beata ſit Reſpublica quæ his omnibus abundat: ſin virtutem potiorem ducimus, non video cur Venetia Rerũpublicarum præſtantiſſima ſit. nullum enim Reipublicæ malè conſtitutæ argumentum Platoni maius videtur, quàm magiſtratuum & medicorum multitudo,quæ nuſquam maior fuit quàm olim apud Athenienſes, & his temporibus apud Ve-

netos : vt mirum videri non debeat, ſi maiorẽ anni partem in creandis magiſtratibus conſumere ſolent. hæc autem magiſtratuum multitudo, vel ad honorum & imperandi cupiditatem inexplebilẽ, vel ad fraudes & ſcelera coërcenda, vel ad vtrunque pertinet. at Lycurgi Reſpublica quæ omnium ſermone laudatur, præter Senatum xxx. virorum, qui perpetui fuerunt, nullos habuit initio magiſtratus. nam magnus Pœdonomus iuuentutis magiſter, imperio carebat. falluntur enim qui putant magiſtratuum multitudine virtutis amorem ciuibus ingenerari, cùm nulla re magis dominãdi & opum quærendarum cupiditates augeantur. nam qui ſemel imperij dulcedinem guſtarunt, non modò parere dediſcunt, ſed etiam imperium vltro affectant, atque ægrè deponunt. quare prudenter apud nos, de conſenſu omnium ordinũ nuper lata lex eſt, vt illa magiſtratuum multitudo, quæ ſub Henrico rege malis quorundam artibus excreuerat in infinitum, ad priſtinam formam redigeretur. nam quid attulit hæc magiſtratuum multitudo, niſi furta, ſordes, corruptelas, luxum, dominandi libidinem, ac litium propagationẽ? nunquam certè ſcelerum & flagitiorum extitit impunitas maior. ſatis eſt igitur paucos eſſe magiſtratus, modò virtute quærantur. nam ea ratione ciues omnes ad virtutem & honeſtatem inflam-

flammari necesse est, vt eos adipiscantur honores, quasi præmium cuius spes ad omnes, exitus ad paucos recasurus sit. non igitur imperia, magistratus, honores, beatos ciues efficiunt: multò minùs libertas nimia, quæ ciuitati bene constitutæ exitium affert. ac turpis est seruitus: licentia tamen peccandi turpior. quanquam si regis imperium ferre seruile est, debet quoque seruile videri parentibus obedire. ac sæpe mirum mihi visum est, cur Veneti qui tam sapienter omnia, non etiam Censores, vt olim Romani, & his quoque temporibus Lucenses ac Genuenses, creari patiuntur. hoc verò percommodè fieri poterat à procuratoribus D. Marci, qui per omnes honorum gradus eò conscenderunt. nam Pontifices, quorum munus hoc proprium est, quique religionis opinione Principes olim in officio continebāt, grauissimis Censoribus egent. est enim cēsuræ tam graue, tamque necessarium in Republica munus, vt nulla re magis floruisse Romani videantur: quod intellectum est sublata censura: nam eo ipso tempore Reipub. splendor & maiestas vnà cum virtute maiorum interiit. Hoc etiam Respublica Venetorum habet incommodi, quòd cùm peregrinorum & inquilinorum infinitam multitudinem admittant, metuēdum est ne ab illis de imperio deturbari possint: neque verò eius rei exempla

 desunt.

desunt. ob id enim Achæi Trezænios, Samij Zanclæos, Calcidenses Amphipolitas, à quibus erant in vrbem sine honoribus admissi, eiecerunt; vt Pausanias & Aristoteles tradunt. eóque magis metuendum, si dissideant inter se optimates. vt Cnidi cùm soli honoribus fruerentur, posteà quàm dissidere cœperunt, eiecti sunt ab inquilinis & plebe. id quod etiam contigit apud Mitylenæos, Hestienses, Phocenses: & non ita pridem apud Senēses, Genuenses, Tigurinos: qui cùm de honoribus inter se contēderent, à plebeis sunt de imperio depulsi. Corcyræi crudeliùs, qui omnes in carcerem coniectos acerbissimis supliciis affecerunt, vt Thucydides scribit. Agrippinēses inquilini pari furore optimatum bonam partem occiderunt, quòd soli honores consequerētur, & tributa grauiora imperarent. consimiliter Lindauiorum inquilini cæsis optimatibus, Tribunos plebis crearunt. hoc igitur Venetis metuendum est. nam cùm census haberetur anno M. D. L V. totius ciuitatis, censa sunt inquilinorum extra patricios C L I X. millia D C C C L I X. Fœminas & pueros maiores sex annis eo numero complectūtur. his imperant mille & quingenti circiter patricij, nam iuniores annis X X V. ad imperium & comitia non admittuntur, nisi pauci admodum extra ordinem. nec prudenter fecisse videntur populum numerādo: primum

quia

quia lege diuina vetitum eſt : deinde cùm peregrini ac tenues numerum ſuorum ac robur intellexerint, valde periculoſum eſt ne aduerſus optimates nouum aliquid moliantur. nam cùm Senatus Romanorum olim decreuiſſet, ſeruos cultu ac veſtitu diuidere ab ingenuis, periculum, inquit Seneca, apparuit, ſi ſerui ſe numerare cœpiſſent. quantus autem fuerit ſociorum & inquilinorum erga Venetos amor, indicarunt bella Cretenſia; tum Patauij, Veronæ, aliarúmque vrbium Gallis factæ deditiones : quo tempore optimates omnibus tributis & vectigalibus ſocias vrbes leuarunt, vt Bembus auctor eſt, à quibus tùm maximè iuuari debuiſſent. quod ſatis erat argumenti magis illos metui quàm amari. nos verò accepta clade, tum maxime fortunas omnes ac ſanguinem fundimus pro Regis ac Reipublicæ ſalute. Ac ne omnia differantur, nullum maius eſt optimæ ac præſtantis Reipublicæ iudicium, quàm hoſtes fortiter arcere, & in ſumma tranquillitate ciues continere. Veneti ab hoſtibus facilè vinci conſueuerunt : nec ciues ita continere potuerunt, quin duces octodecim ſuplicio, vel exilio affecerint. tot enim Sabellicus tradit, ex quo ſtatum optimatum inſtituerunt. At etiam Lauredani Ducis hæredes M. D. aureos fiſco dependere iudicio coacti ſunt, quod Lauredanus non ſatis erga ciues magnificus

extitiſſet:

extitiſſet: vt Gianotus Donatus ſcribit. omitto bella ciuilia quæ in media vrbe ſæpius geſta ſunt, cùm militarem colerent diſciplinam. omitto coniurationes Bochonianas, Falerianas, Tepolianas, Baiamontanas, quæ obſeſſis Senatoribus & crudeliſſima ciuium ſtrage, Rempub. miſerè lacerarunt. prætermitto tam graues támque diuturnas Iuſtinianorum, Scæuolarum, Seliorum, Baſſeorum ſeditiones, exilia, cædes; non aliam ob cauſam, quàm quòd nulla fides regni ſociis. ac ſæpius idē euenit quod in naui à gubernatore deſtituta: hoc enim Polybius vtitur exemplo: nam cùm alius clauum torquere, alius vela facere, alius contrahere conatur, vectores cum tot gubernatoribus miſerè periclitantur, ac tandem in portu ſpectantibus turpe ſui naufragium edunt. quis autem non vidit Germaniam, Turcarum, Heluetiorum, Hiſpanorum, Gallorum denique & Italorum, poſtremò ſuorum ciuium armis fœdiſſimè vaſtari, quæ cùm regia poteſtate gubernaretur, populos omnes ſuis armis ac viribus facilè ſuperabat. Ex quibus intelligitur regnū longè præſtantius eſſe optimatum poteſtate. refellenda eſt igitur Ioſippi ac eorum opinio, qui Deum putant regnum in ſacris literis execrari, & optimatum imperium apud Hebræos conſtituiſſe. ſic enim tradit Ioſippus libro VI. cap. VI. antiq. Quanquam Philo Hebræus in

libro

libro de creatione Principis, vnius Principis dominatum Dei iussu stabilitum esse docet. Iosippi tamen opinionem refellamus. quòd igitur attinet ad verba Samuelis, non regnum ab eo, sed tyrannis describitur: contrà quàm putat Melanchtho. quis enim mediocriter in Hebraïca lingua versatus, ignorat מלך regem æquè ac tyrannum significare? sic enim dicitur Abraham reuersus à cæde regum. vox autem מ׳ שפט non iura regis significat eo loco, sed morem & consuetudinem, vt optimi quique interpretes aiunt. ac nisi tyrannus describeretur, cur Moses Deuter. XVII. iuberet Regem singula præcepta legis cōdiscere, populúmque ex lege diuina moderari? nam ex eo capite non solùm popularis & optimatum potestas reijcitur, sed etiam regia probatur. tum etiam illud; Principi populi nō maledices, vnius imperium capit. & in libro Sanedrim cap. II. regia maiestas quæ fuit apud Hebræos copiosè describitur. Mosem verò planè regiam habuisse ex eo colligitur, quòd iniussu populi & optimatum, leges iuberet, Senatum cooptaret, magistratus eligeret, Pontifices crearet, seditiosorum ciuium ampliùs quadraginta millia sine iudicibus eodem momento capite plecteret, denique Iosua Principem, quo nihil maius fieri potuit, per sese renuntiaret. eo mortuo Senatores Othonielē deinde Aioda ducem elegerunt:

Status & conuersiones Imperii Hebræorū.

gerunt: itaque P. Martyr rectè scripsit, aristocratiam cæpisse cùm dux Othoniel est à Senatoribus creatus. quanquam placet interpretibus non humanis consiliis, sed iussu diuino duces creatos. itaque Gedeon dux electus; Non dominabor, inquit, vestri, nec filius meus, sed dominabitur vestri dominus. postremò cùm filij Eli ac Samuelis intemperâter se gererent, & optimatum potentia in factionem degeneraret, plebs irritata Regem petiit. tunc enim seditiones conquieuerunt. quare Moses Aegyptius scribit, templum lege diuina prohibitum ædificari quoad Regem haberent, qui tumultus imperandi potestate prohiberet. sunt hæc illius scripta libro III. cap. XLVII. perplexorum. ex quibus regiam potestatem Deo placuisse constat: tyrannidem displicuisse. igitur Rege creato, Senatores non ad summum imperium, sed ad consilium, vt Moses constituerat, admitti cęperunt. quòd enim Romulus causas leuiores à Senatu, grauiores à se iudicari voluit, vt est apud Dionysium: idem quoque Moses statuit in creando Senatu, quemadmodum scribitur Num. cap. XI. quare quòd Caldæus interpres in Hieremiam, Senatum vnius & septuaginta virorum (quos Hebręi שופטים, ipse Græca voce corrupta Sanedrim appellat) scribit habuisse legis sanciendæ ac iudicandi summam potestatem, etiam sub regibus ipsis,

ad

ad legis promulgationem & iudicia ſpectat: vt apud nos curiæ ſuperiores habent legum promulgationem, quam imperiti ſanctionem eſſe arbitrantur, quę ſolius Principis eſt. idem Caldęus interpres ſubijcit iudicia de tribu, de Pontifice max. de maieſtate, de falſo propheta, nō niſi à Senatu explicari potuiſſe: Moſes verò Maymo lib. III. perplexorum cap. poſtremo ſcribit, gladij poteſtatem habuiſſe Senatum. ab eodem Senatu XXIII. viros capitales, qui דני נפשת, id eſt animarum iudices, & ſeptem viros iudices pecuniarum ac bonorum, id eſt, דני ממונות, in ſingulis vrbibus conſtitutos: quorum tres iudicia inſtituebāt: quinque primam appellationem diſceptabant: ſeptem de ſecunda prouocatione decernebant. præterea decem iudices rerum venalium quaſi AEdiles creabantur, quorum vnus erat ſacerdos. ad hęc arbitri recepti tres: quorum vterque litigator vnum eligebat: electi duo tertium optabant. quæ omnia in Pandectis Hebræorum, titulo Sanedrim. cap. I. II. III. copiosè explicantur. poſtremò Senatores ſublegi ſolitos conſtat ab ipſo Senatu, cuius fuit perpetua poteſtas. quæ tamen omnia iuſſu regum ſanciebātur, vt præter decreta nihil haberet Senatus: quod videre eſt in iudicio Herodis, qui cædis impuberum poſtulatus, in Senatu Hebræorum cauſam dixit: ſed tamen Hyrcano rege ac Pont. max. iubente,

bente, à quo etiam absolutus est non à Senatu, quemadmodum scribit Iosip. lib. XIIII. cap. XVI. nam cùm anteà mortuo Salomone filius eius tyrannidem vsurparet, diuisus est populus, ac duo regna, vel potiùs duæ tyrannides constitutæ, vna ex tribu Iuda & Beniamin: altera ex reliquis, vt tantùm auctoritatis Senatus haberet, quantùm à regibus vel tyrannis permitteretur: quemadmodum Imperatores Romani, pro sua quisque volũtate Senatui detraxerunt. & quemadmodum Senatus Rom. quosdam Imperatores hostes iudicauit, aut capitis damnauit, vt Neronem & Maximinum: ita quoq; Senatus Hebræorum de Herode adhuc adolescente iudicauit, quem damnasset nefariæ cædis, nisi ab Hyrcano rege prohiberetur. Sed Herodes maior factus ac imperio potitus, regem Hircanum ac Senatores omnes interfecit excepto Samea, quem tamen aduersarium omnium maximum habebat: hominis tamen virtuti pepercit, vt est apud Iosippum lib. XIIII. Ex hac igitur Reipub. forma constat imperium Hebræorum, ab ortus sui principio sub regibus CLX. annos floruisse: deinde optimates annos CCXLIIII. pertulisse: tum regiam potestatem (quæ non multo post in duplicem tyrannidem diuisa est) annos CCCXCVI. ac tandem ab Assyriis euersam: priùs tamen reges Samariæ, ac decem tribus in

Caldæam

Caldæam abductas: deinde reges Hierosolymorum cum reliquo populo: qui cùm annos LXX. exulasset, postliminio reuersus in patriã, sub regibus iisdem & pontificibus tandiu floruit, quoad intestinis seditionibus & bellis finitimorum, nunc in Aegyptiorum, nunc in Græcorum, postremò in Idumæorum potestatem veniret. ad extremum redacta Iudæa in prouinciæ formam ab Augusto, pertulit imperium Romanorum, à quibus cẽtesimo post anno desciuit: quibus temporibus Hierosolyma expugnata, & funditus euersa, tanta populi strages, tum in Asia tum in Africa secuta est, conspirantibus finitimis omnibus ad vnius populi euersionem, vt gens illa penitus interiisse crederetur. profectò cæsorum numerus à Iosippo relatus superat myriades triginta. reliqui in miseram seruitutem abducti, adhuc toto terrarum orbe dispersi vagantur.

Regia potestas præstantissima.

Cùm igitur regia potestas à natura sit, id est à Deo naturæ parẽte instituta: à Magis Persarum singulari iudicio delecta: ab Homero, Xenophõte, Aristotele, Plutarcho, Dione, Apollonio, Hieronymo, Cypriano laudata: denique ab Augusto post anxias Mecenatis & Agrippæ disputationes suscepta: postremò populorũ omniũ, aut maximè illustrium summa cõsentione, & experientia diuturna comprobata; quid amplius de optimo statu Reipub. disputandũ?

Reli-

In monarchia fugienda est electio.

Reliquum est vt Regis electionem necessariis argumentis refellamus. putat Aristoteles perniciosum ac planè barbaricum esse reges à stirpe duci: nam reliqui nihil definierunt: & libro III. ad extremum, Lacedæmonios Carthaginensibus inferiores putat, quòd hi reges eligerent: illi ab Hercule ducerent. barbari sunt igitur AEgyptij, Assyrij, Persæ, Macedones, Pœni, AEthiopes, Abissini, Turcæ, Indi, Tartari, Moschouitæ, Poloni, Dani, Suecij, Britanni, Itali, Galli, Hispani, Americi: denique omnes vbique terrarum populi, excipio Germanos, Heluetios cum fœderatis, Venetos, Rhagusios, Lucenses, Genuenses, qui optimatum, aut populari potestate regũtur. quòd si tot populi barbari sunt, propterea quòd reges à stirpe ducunt, vbinam erit humanitati locus? quòd verò perniciosum putat, multò mihi absurdius videtur. primùm enim interregnum valdè periculosum est, quia Respublica veluti nauis sine gubernatore seditionum fluctibus iactatur, ac sæpe mergitur. id quod accidit post occasum Friderici secũdi Imp. nam Respublica velut anarchia quædam annos duodeviginti caruit Imperatori, propter intestina Principum bella. quid autẽ miserius quàm in interregno Sultanorum AEgypti plebem à Memmelucis impunè diripi? quid sceleratius quàm in interregno Pontificum Romanorum omnia cædi-

bus

bus ac ſtupris impunitate propoſita miſceri?
Principis autem eligendi ratio planè inexplicabilis
eſt. non enim ab vniuerſo populo, id
quod Ariſtoteles voluit, rectè fieri poteſt, cùm
ratione ac prudentia deſtituatur. ergo à paucis
& optimis id fiat oportet. ſed renitetur populus,
repugnabunt legiones. hinc illæ tam graues
ac diuturnæ inter Senatum Romanum &
Prætorianos diſcordiæ. quiſquis enim placuerat
Senatui, legionibus diſplicebat. ac ſæpe legiones
variis in locis, & plures eodē momento
Imperatores creabât, vt vno tempore xxx.
facti ſint. hinc bella ciuilia, cædes, bonorum
proſcriptiones, ac imperij totius miſerāda diſtractio.
illud etiam pernicioſius quòd ſceleratiſſimus
quiſque imperium inuadit: boni tantùm
onus ſponte repudiant. ac ſi fortè Princeps
ea prudentia fuerit, vt ſucceſſorem imperij
virum bonum renūtiare velit, quod ſapienter
eſt à Nerua, Traiano, Adriano, & Antonino
pio factum; barbarū id exiſtimabūt regum
electores. iam verò cùm ſpes imperij ad omnes,
exitus ad vnum ſpectet, neceſſe eſt vt latronibus
ac veneficis pateat imperij aditus cęſo
gubernatore. & cùm Reipublicę fundamentum
nullum maius ſit, quàm in obſequio ſubditorum
erga Principem, qui fieri poteſt vt eius
imperia non reſpuant quem obſcuro loco
natum, aut aliquando ſocium fuiſſe, aut ſcele-

re, vel opibus imperium quæsiisse putabunt? nihil enim vsitatius quàm Imperatores Rom. pecudum in morem à suis necari: neque enim pauciores triginta numerãtur. nec magis quieta fuit Respublica, quàm cùm filius patris imperium excepisset, id quod Aristoteles metuẽdum putauit. nec priùs inter Germanorum Principes bella pro imperio geri desierunt, quàm pater filium Cæsarẽ designaret: vt Henricus III. filium adhuc puerum curauit eligendum, à quo nepos est adoptatus. & Carolus IIII. filium habuit successorem: hic fratrem Sigismũdum, qui sibi generum adoptauit: Fridericus Maximilianum, hic nepotem. cæteri magna ex parte coniuratione aut veneno interierunt; Rudolphus, Albertus, Henricus VII. Fridericus III. Ludouicus Bauarus, Carolus Henrici nepos, Gũtherus. illa verò regum Poloniæ & Hungarię comitia, quę ipsi Caros appellant, fiunt in armis, ex quibus sæpissimè ciuilia bella exoriuntur: ac nisi gens Iagellonum iure sanguinis suffragia cõsecuta fuisset, pridem imperium illud interiisset. Ex Aegypti Sultanis qui non plures XV. creati sunt, septem à Memmelucis, à quibus eligebantur, cæsi numerantur: puta Turquem enius, Melaschala, Cothos, Bãdocader, Muhamedes, Cercassius, Giapalatus. Sephadinus verò Saladini frater electus à suis, decem fratris filios crudelissimè necauit,

necauit, vt tuto regnaret. nec aliter Turcæ, qui ſpem imperij poſuerunt in electione Prætorianorum, quàm mutuis cædibus imperium adipiſcuntur. poſtremo, Romanos Pontifices, quanuis ſenio fracti eligantur, ne diutius regnare poſſint, veneno necari tranſlatitium eſt. interim qui Præfecturis aut Prouinciis præſunt, de imperio deturbari nolũt: vt apud Germanos duces & comites, perinde vt apud nos Prouincias imperij hac ratione vſurparunt duces & comites, cùm primum Regem ſuo quodammodo iure creauerunt, vt Iulius Flugus & Aemylius confitentur. hoc enim Hugo Capetus vt regnaret, pactus eſt ſuas quenque Præfectum Prouincias dominij iure habiturum. ita paulatim feuda, imperia, iuriſdictiones ſucceſſionis iure deferri cœperunt. Extat enim in bibliotheca Bellouiſia regis initiãdi, & eligendi à populo forma vetus, qua dicitur Henricus I. apud nos electus eſſe. ſed nec ſuperiorum, nec conſequentium regum quenquam electione video creatum: nec certè tandiu ſtaret, ſi ad ſuffragia delaberemur. ita quoq; Germanis accidit. nam Saxonia prouincia Henrico I. cõceſſa eſt hunc in modũ, anno C ∞ XIII. aliam alius adeptus eſt, ac paulatim etiam vrbes: vt faciliùs imperium adipiſcerentur, vectigalibus liberarunt; vt Nouiomagum: quaſdam accepta pecunia ſuæ libertati omnino reſtitue-

ſtituerunt, vt Rudolphus omnes Hetruriæ vrbes, anno MCCXXX. Lucenſes XII. Florentini ſex aureorum millibus libertatem redemerunt. poſt etiam Rupertus tres vrbes Imperiales filio conceſſit. Carolus IIII. Mediolanum Præfecto vendidit: Otto Iſniam, Ludouicus Egram: Fridericus Norimbergam: Vlma ſeipſam libertati aſſeruit, vt aliæ complures. idem contigit Rom. Pontificibus, vt eorum Præfecti tyrannidem Prouinciarum vſurparent: vt anteà docuimus. at cùm regni certa ſpes eſt ac legitima ſucceſſio, Prouinciæ diſtrahi non poſſunt. Quantò igitur beatiores Aſsyrij, Perſæ, AEgyptij, Macedones, Galli, qui tot ætatibus ac ſeculis in ſumma tranquillitate floruerunt, non aliam ob cauſam, quàm quòd reges à ſtirpe ſibi quæſierunt? vt enim omnia quæramus, nullum profectò reperiemus bene conſtitutæ Reipublicæ maius argumẽtum, quàm diuturnitatem ipſius. iam verò Abiſſini, qui annos DCCC. imperium totius Africę maximum tenent, reges ab vna & eadẽ gente ſemper quæſierunt: ac ne gens aliquando deficiat, néve plures imperandi cupiditate populum in varias partes diſtrahant, vt apud Turcas & Perſas ſæpe contigit: aut parricidiis ſe polluant, vt Deiotarus qui numeroſam ſobolem vno excepto interfecit, quò tutiùs ille regnaret: gentiles regis (quos Iſraëlitarum filios vocãt) ſimul educantur,

cãtur, in arce fortiſſima & excelſo monte Anga, vt Aluareſius tradit, quo niſi per abrupta & anguſtiſſima loca perueniri non poteſt, eáque validiſſimo præſidio muniuntur. mortuo rege non proximus agnatus, ſed qui magis idoneus optimatibus & cuſtodibus videtur, renunciari conſueuit: qui mos etiam apud Danos, Suecos, & Hungaros inoleuit, vt ex pluribus liberis, arbitratu ſuo quemuis cooptent: hunc igitur Abiſſini educẽtes ex arce, veluti Deum aliquem cœlo delapſum, maximis honoribus & obſequiis proſequuntur. ac tametſi Prouinciæ quinquaginta vnius imperio gubernãtur, nullæ tamen ſunt vrbes mœnibus ſeptæ, nullę arces: ne vel propugnaculis potiùs quàm populi beneuolẽtia confidere, vel ſeditioſis rebellãdi occaſionem præbere videantur. quid autẽ imperia Parthorum & Turcarum ad tantam gloriam euexit, niſi quòd hi Ottomanorum, illi Arſacidarum ſanguine ac fiducia freti, populum in ſui admirationem & obſequium traxerunt? fallitur enim Maciauellus, qui exiſtimat cæſo Principe Turcarum vnà cum liberis, imperium illud collapſum iri, quòd nulli ſint Principes ad quos imperium iure peruenire poſſit. reſtant enim quatuor gẽtes, quę generis ſplendore ac vetuſtate Ottomanis ſe iampridem æquarunt; Michalogli, Ebrenes, Turacanij, Maloconij, qui ab eadem qua Ottomani ſtirpe ducuntur.

cuntur. hi tamen ab aditu Principis & Republica prudenter summouentur, ne res nouas moliri possint. nec verò alia ratione Pœni, Persę, Galli, Britanni, Hispani, commodiùs imperium tueri possunt, quàm successorio edicto. quinetiam Florētini accepta libertate, cùm ciuili sanguine vrbem ac seipsos diu fœdassent, nec vllum exitum reperirēt, vno consensu per legatos à Pontifice max. quæsierunt, vt regiæ stirpis hominem mitteret, ad quem ius imperij deferrent: eò Carolum Valesium misit, cuius pręsentia seditiones repente conquierunt. tantum valet sanguinis ac generis opinio ad homines mutuis obsequiis & amicitia coniungendos: qui sanè finis est rerum omnium publicarum. neque tantùm proximis agnatis, sed etiam primogenitis imperium lege deferendum: alioqui cædes inter liberos, ac bella ciuilia sæpe futura sunt, & quidem tantò grauiora quàm inter peregrinos, quantò grauiores sunt fratrum inter ipsos offensiones. argumento sint Turcarum crudelissima parricidia, quæ tandem illi Reipublicę ruinam sunt allatura: quod cùm metueret Selimus huius pater, posteà quàm Solymanum filium suscepisset, omnem curam procreandorum liberorum abiecit. hic verò Deiotarum imitatus non priùs quieuit, quàm filios omnes præter vnum interemptos vidit. ac si primogenitus spem imperij solus habe-

haberet, cæteri hunc ſibi colendum proponerent: vt videre eſt apud nos, vbi nulla fratrum parricidia contigiſſe memorantur. Eſt igitur regia poteſtas hoc modo conſtituta; omnium, vt quidem mihi videtur præſtantiſſima, ciuitatibúſque maximè ſalutaris, ac velut harmonia ſuaui moderata concentu. Nam quòd Plato voluit Reſpublicas geometrica ratione gubernari: ſubtiliter ac ingeniosè Ariſtoteles illud ſolùm ad premia pertinere iudicauit: ac rationes arithmeticas ad rerum cõtractarum fidem & pænas adiunxit. quàm verè; non diſputo: ſed de Harmonica ratione nihil vterque. hanc tamen velut omnium pulcherrimam, ad imperij optimi ſtatũ pertinere puto. primùm quòd ſola ex arithmetica geometricáque ratione conflatur, vtrique tamen diſſimilis. nec poteſt ad pænas aut præmia, neque ad pacta pertinere: cùm in his æqualitas arithmetica inſit, in illis geometrica æquabilis ſimilitudo: in harmonia ſuperãtis & ſuperati ſola ratio ineſt. & quemadmodum primum interuallum, ſcilicet ab vno ad binarium iu dupla ratione, concẽtus omnes amplectitur: ſic in vno & eodem Principe ſummũ eſt imperium: & ab eo fluit ad omnes magiſtratus. alterum interuallum duorum at trium, ratione ſeſquialtera diapente; tertium diateſſarωn complectitur, & vtrunque primo interuallo comprehẽſum eſt. quar-
 tum

tum nullum efficit concentum . conſequentia interualla vehementer diſcrepant : ac tonus deinceps in partes innumerabiles diſtribuitur. nam quò numerorum multitudo magis ac magis augetur, eò magis imminuitur toni poteſtas, quouſq; ad ectomen perueniatur : vt perſpicuum ſit tam abhorrere à natura vt imperium pluribus tribuatur, quàm concentus numerorum multitudini, ſi perpetuam numerorum ſeriem ſequamur . illud autem quod muſicæ rationis proprium eſt; ſcilicet vt ſui partibus numeri ſuperẽt, & ſecum ipſi ratione conuerſa bene cõcinant, ſoli monarchiæ congruit, in qua quidem imperium ad magiſtratus ſenſim ita defertur, vt quemadmodum inferioribus imperant, ita ſuperioribus pareant viciſſim: quouſque ad Principem vnitatem perueniatur, à qua velut à fonte perenni manat imperij totius maieſtas : ac propterea ſegregatur vnitas à numeris, & extrà ordinem collocatur . vtrum verò poteſtatibus & imperiis congruant harmonicæ rationes, aliorum in re tam obſcura iudicium eſſe malo , quàm id primus affirmare. hęc tamẽ ratio triplex Arithmetica, Geometrica, & Harmonica; tres mihi Themidos filias, vt Poëtæ fingunt, ſignificare videntur : εὐνομίαν, δίκην, καὶ δικαιοσύνην, quarum quę media eſt, alteras ſuo complexu fouet: ipſi æquitatem vel rectam legiſlationẽ, iuſtitiam,

&

& pacem interpretantur. est enim pax, harmonicæ rationi mirum in modum congruens, imperiorum ac Rerumpublicarum præstantissimus atque optimus finis. nec aliud, opinor, efficere sunt conati veteres illi legulatores, cùm suos ciues mutuis inter se conuiuiis conciliarent. hinc Minos conuiuia Cretensium, quæ ipsi ἄνδρεια vocarunt: Lycurgus φειδίτια vel φιλίτια: Plato συμπόσια: Moses σκηνοπήγια, & magnum פסח quod Græci corruptè πάσχα dixerunt, festis epulis coli iussit: quem secuti Christiani veteres ἀγάπας instituerãt, vt videre est apud Clementem epist. IIII. ad ecclesiam Hierosolymitanam. huc quoq; pertinent Atheniensium ἑστιάσεις in Prytanæo, tum etiam epulæ in Panathenæis ac Thesmophoriis: hinc Romanorum Caristia inter proximos & cœnæ in Capitolio & in publicis sacrificiis, ad idque creati Epulones, quorum exemplo Veneti quatuor publica conuiuia instituerunt: quinetiam legislatores Heluetiorũ mutuas illas compotationes in Schaffis, quæ propter ebrietates nunc edictis prohibentur, vsurpari voluerunt, vt non modo ciues agrestes ac rudes ad humanitatem & honestatem: sed etiam ab odio, vindicta, litibus; ad pacem, amorem ac beneuolentiam reuocarent. quæ omnia pertinent ad eam quæ de cœlo delapsa est regulam, quæque à Christo in sacris epulis

G.1.2.4.8.
M.2.3.4.6.
A.3.4.5.6.

toties

toties vſurpatur;vt ſcilicet amemus inter nos. Cætera quę de optimis Rerumpublicarum legibus dici poſſunt, alterius ſunt diſputationis ac loci. neque enim de optima Republica, ſed de optimo imperij ſtatu hic agimus. quãquam leges omnes de optima Republica, diriguntur ad optimam Principis inſtitutionem. nihil enim ab oraculo diuini⁹ dici potuit,quàm quòd à Platone dictum eſt; Quales in Republica Principes fuerint, tales fore ciues. id enim experientia diuturna plus ſatis compertum habemus. nec longiùs exempla petenda ſunt, quàm à Franciſco I. rege Gallorum,qui vt primùm literas, à quibus ſui maiores ſemper abhorruerant, amare cœpit, ſtatim ſecuta nobilitas eſt: deinde reliqui ordines tanto ſtudio bonas artes conquiſierunt, vt nuſquam literatorum extiterit copia maior. Sed cùm difficile ſit vel paucos optimates, qui aliquando Reipub. Princeps futuri ſint, virtutibus informare; multos etiam difficilius; ciues omnes difficilimum: conſequens eſt ad vnius Principis inſtitutionem optimi ſapientiæ magiſtri ac moderatores, maximis propoſitis præmiis conquirantur: non qui peregrina lingua, id quod ineptè ac perniciosè anteà factum vidimus, ſed qui religione vera molles Principis animos leniter imbuant. nam omnium quę de legibus & Repub. diſputantur, nihil maius eſt,

aut

aut maiore ſtudio dignum, quàm vt Princeps intelligat ſe ad verum Dei cultum in hanc lucem veniſſe. in eo ſolo verſatur Reipublicæ ac legum omnium ſuprema ſalus. qui enim Princeps à diſciplina ſic erit informatus, vt ſuarum omnium actionum iudicem ac ſpectatorem Deum eſſe cogitet, nihil impiè, nihil ſceleratè faciet, nihil turpe cogitabit. hunc vnum ſui ciues amabunt, metuēt, ac eius exemplo, vitam, moréſque ſuos informabunt: vt fertur de Ludouico IX. & Eduardo I. regibus, qui propter vitæ ſummam integritatem inter diuos habentur. nam eorum legibus ac optimis vitæ inſtutis Gallorum & Anglorum imperia diutiſſimè ſteterunt. ac ſæpe reges Anglorum de imperio depulſi fuere, cùm populum leges D. Eduardi petentem aſpernarentur. hoc igitur regni fundamentum eſt, ſine quo fruſtra leges in Principem ferātur. proptereà quòd improbos ab iniurioſa facinoroſaque vita magiſtratuum metus, non religio deterret: Principem verò quis magiſtratus, quæ leges, quæ imperia coërcebunt, niſi religionis metu contineatur? at etiam religionis tanta vis eſt ac maieſtas, vt per ſeſe non modò vitiorum ſit expultrix, & virtutum omnium conciliatrix, in quo vertitur ſummum hominis extremúmque bonum: verumetiam Principi adeò neceſſaria, vt nulla re magis imperium retineatur; quod etiānum

Ariſto-

Ariſtoteles primùm, deinde Polybius & Epicurus numinis diuini contemptores fatentur: ac propterea libros Trebatius Epicureus de religione ſcribendos ſibi putauit. ſed quoniam Principum cupiditates quamplurimæ exiſtũt, quæ reſtingui facilè non poſſunt; alterũ Principis inſtituendi momentum erit, vt ſolida veráque laude paſcatur, in eáque ſenſim adoleſcat. Sic enim D. Thomas ex Ariſtotelis opinione Principem inſtituendum putauit: qui ſi gloria non erit contentus, in tyrannum euadet. quæret enim opes ac voluptates. hinc ad rapinas & ſtupra conuertetur. id quod accidit Dionyſio iuniori, quem pater in otio ac delitiis ita educarat, vt neque ex ergaſtulo in lucem prodiret, neque vllis omnino diſciplinis imbueretur, nec veræ laudis guſtum vllum haberet. itaque cùm adulatoribus perniciosiſſimis tantiſper voluptatibus indulſit, dum ex illa tyrannide, velut ex arce deturbaretur. qui autem gloriæ cupidus erit, non modò infamiam ac vitæ turpitudinem fugiet, ſed etiam intelliget verum decus in ſola virtutis actione verſari, qua quidem regat improbos, tueatur bonos, factáque fortium & ſapientum, laudibus ac premiis cum improborum ignominia ſempiterna proſequatur.

CONFVTATIO EORUM QUI QUATUOR MONARCHIAS AUREÁQUE SECULA STATUUNT.

Cap. VII.

INVETERATVS error de quatuor imperiis, ac magnorũ virorum opinione peruulgatus tam altè radices egit, vt vix euelli posse videatur. habet enim propè infinitos bibliorum interpretes: habet è iunioribus Martinum, Melãchthonem, Sleidanum, Lucidum, Funccium, Onuphrium; rerum diuinarum & antiquitatis homines valdè peritos: quorum auctoritate fractus, aliquando minimè dubitandum esse putabam. mouebar etiam oraculo Danielis, cuius fidem eleuare, scelus; auctoritatem infringere, nefas est. posteà tamen verba Danielis obscura & ambigua in varios sensus torqueri posse intellexi: & in oraculis interpretãdis, malui iudiciorum illam formulam, NON LIQVET, vsurpare, quàm temerè ex aliorum opinione re non intellecta cuiquam assentiri. ac valdè mihi probatur Caluini non minùs vrbana quàm prudens

dens oratio;qui de libro Apocalypſeos ſententiam rogatus, ingenuè reſpondit ſe penitus ignorare quid velit tam obſcurus ſcriptor, qui qualiſque fuerit nondum conſtat inter eruditos: ita non video quemadmodum beluas & ſtatuam Danielis ad ea, quæ nunc vbique florent, quæque tot ſeculis floruerũt imperia traducamus. Principiò monarchia nobis eſt imperij ac regionis quibuſdam finibus conſtituenda, vel principis aut populi origine clara, vt intelligatur quid ſit illud quod monarchiam vocãt: quod cùm huius diſputationis caput eſſet, non ſatis aptè definierunt interpretes oraculorum. poſuerunt enim ex illa viſione quatuor belluarum ac ſtatuæ, totidem imperia ſignificari: puta Aſsyriorum, Perſarum, Græcorum ac Romanorum; nec plura fore augurantur. Germanos autem Romanorum imperio præeſſe. quod cùm à Germanis ſcriberetur, ad ſui nominis & imperij gloriam ſcriptum eſſe iudicaui. eſt enim ab interpretatione Danielis omnino alienum. placet igitur ſuis ipſos rationibus cõfutare. Ac primùm illud quod ait Philippus Melanchtho, monarchiam ſibi videri ſummam vnius Reipublicæ potentiam, quæ aliarum opes & copias ſuperare poſſit. vtẽdum erat igitur imperij verbo, cùm monarchia de populari Romanorum ſtatu dici non poſſit. ſi tamen omiſſa verborum ſubtilitate

rem

rem teneamus, profectò Germani non satis ad id quod volunt accõmodatè monarchiam Romanorum vsurpant, quum vix cētesimam partem orbis terrarũ sua ditione teneãt, & Hispaniarum princeps imperium habeat Germanico maius, tum populorum multitudine, tum amplitudine regionum: vt omittam regiones Americas (quibus ex magna parte dominatur) Europa triplo maiores. at ne regi quidem Lusitanię pares sunt, si regionum longitudine imperium definiamus: nam is vniuersam penè oram Africæ armis occupauit, ac fortissimis propugnaculis barbarorum impetus sæpe repressit. hic dicet aliquis, non hominum multitudinem, aut latifundia nobis, sed vim ac robur spectãdum esse: quòd equidem illis assentior: non tamen video quomodò Germania Hispanorum ac Italorum legionibus duce Carolo v. resistere potuit: qui nisi Gallorum virtute reuocatus esset, Imperium illud in prouinciæ formam redegerat, vt Germani clarissimis ac sempiternis monumētis testatum reliquerunt: nobísque parem gratiam retulerunt. sed ad exteros veniamus. quid habet Germania quod principi Turcarum opponat? aut quis merito maiore monarcha dici potest? patet hoc quidem omnium oculis. si enim est vsquam terrarum vlla maiestas imperij ac veræ monarchiæ, in eo profectò elucet. occupat enim

enim opulentiſſimas Aſiæ, Africæ & Europæ partes, totóque mari mediterraneo & inſulis omnibus, exceptis admodum paucis, latè regnat. armis autem ac viribus tantus eſt, vt vnus omnibus ferè Principibus par eſſe poſſit; cùm Perſarum ac Moſchouitarum copias extra fines imperij longè repellat. Chriſtianorum verò prouincias & imperium Græcorum armis occupauit, atque etiam Germanorum agros populatur. omitto AEthiopiæ principem, qui à ſuis Iochan Belul, id eſt, gemma pretioſa dicitur; cuius imperium paulò minus eſt vniuerſa Europa. quid Tartarorum imperator? qui gentes immanitate barbaras, multitudine innumerabiles, viribus indomitas habet, quibuſ cum ſi Germaniam compares, muſcam elephanto. Abſurdum eſt igitur quod Germani monarchiam, id eſt vt Philippus interpretatur, Rerum omnium publicarum potentiſſimam: abſurdius etiam quod imperium Romanorum ſe tenere putant; quod omnibus valde ridiculum videatur, qui orbis deſcriptionem animo penitus comprehenſam habent. Fuit enim Romanorum imperium ſub Troiano florentiſſimũ, neque anteà maius extitit, & poſteà ſemper eſt imminutum, vt videre eſt ex Appiano & Sext. Rufo, qui Traiani temporibus ſcripſerunt. Danubio quidem & Orcadibus à Septentrione: Gadibus ab Occaſu: Euphrate

ab

ab Ortu:Oenoplia verò à Meridie terminabatur,cùm Traianus lapideo ponte ſupra Danubium extructo Daciam imperio adiecit, ac de rege Decebalo triumphauit.deinde fuſis Parthorum legionibus Euphratem tranſmiſit, ac Meſopotamiam, magnámque Arabiæ fœlicis partem cum imperio maiorū coniunxit.quod anteà Pōpeius tentare noluerat, tametſi rogāti Parthorū regi vt pateretur Euphratem imperij Romani ac Parthici terminum eſſe, reſpondit Romanorum imperium non fluminibus,ſed iuſtitia terminari. at Germani nullam imperij Romani partem, præter Noricum & Vindeliciam occupāt. Germania quidem Rheno, Danubio, Viſtula, Carpatho, & Oceanó continetur, ſed omne illorum imperium clauditur radicibus, Alpium à meridie: Rheno & paucis quibuſdam citra Rhenum vrbibus ab occaſu: Sileſia vero ab ortu: Balticis regionibus à Septentrione. quantò verius eſt de Turcarum rege, qui Bizantium Imperij caput, Chriſtianis: Babylonis regionem, qua de agitur apud Danielem,Perſis ademit,& magnam ſuæ dominationis partem vltra Danubium vſque ad Boriſthenis oſtia, veteribus Romanorū prouinciis coniunxit? Siue igitur armorum vi, ſiue opum magnitudine, ſiue fertilitate regionum, ſiue numero victoriarum, ſiue multitudine populorum,ſiue nominis etymo-

logia, siue patria Danielis, siue imperij Babylonici sede, siue ditionis amplitudine monarchiam definiamus, profectò Danielis oraculum de principe Turcarũ interpretari æquius erit. Quãquam sunt adhuc ac fuerũt non quatuor modo, sed propè infinita imperia Babylonico maiora. omittunt enim imperium Caldęorum, qui primi Babylonis fundaměta iecerunt. omittunt imperium Medorum, qui Assyrios depulerunt. & certè Nabuchodonosor genere Medus fuit non Assyrius. obliuiscuntur quoque imperij Parthorum, qui Græcos deturbarunt, & Romanorum potentiam sæpe fregerunt, captiuos Imperatores sępe abduxerunt, sæpiùs eorum prouincias inuaserũt. prætermittũt Arabes, qui Babylonicũ imperium occuparunt, & magnam Asiæ, Africę, & Europæ partem armis domuerũt. quòd si Caldæos, Medos, Assyrios, Parthos eadem imperij appellatione complectũtur, cur non Persas quoque illis finitimos adiungunt: præsertim cùm Medi longè fuerint remotiores; Parthi verò remotissimi à Babylone, quam tamen occuparunt? nam si mutatio principum à Medis ad Persas imperij varietatem affert, id est, vnius Cyri dominatus genere ac moribus cum Medis coniunctissimi, cur non idem de Caldæis, Parthis, Medis, Arabibus iudicãdum erit? qua igitur ratione Cyrus Persa nouã monarchiam con-

constituit, eadem illi monarchias quoque efficient. & Traianus Hispanus monarchiam Hispanicam; Caracalla, Carus, Carinus, Antoninus natione Galli, monarchiã Gallicam. idem iudicium erit de Alexandro & Heliogabalo Syriis: de Philippo Arabe: déque Totila Vitige, Theodato Alarico Gothis; qui non tãtùm prouincias, sed etiam ipsius imperij Romani caput inuaserũt, Italiam oppresserunt, Vrbem denique ferro ac flamma vastarunt: postremò vi & armis Italiam annos L x x. tenuerunt, cùm Alexander magnus, qui Persarum opes fregit, vix annos duodecim imperarit, sed quasi fulgur coruscãs in varias partes dissiliit: ita suum imperium ad Principes quatuor delatum paulò pòst euanuit. Illud verò ineptius visum est, quòd Carolum magnum (qui quam monarchiam vocant primus occupauit) natione Gallum, in Gallia natum, lingua quoque, moribus & institutis Gallorum vnà cum suis maioribus educatum, modò Germanum, modò Alemanum vocant. tametsi enim à Francis veterum Gallorum coloniis originem pleriq; traxisse putẽt, non tamen negant quin Gallorum armis ac legionibus Germaniam, Italiam, & magnam Hispaniæ partem cum imperio Gallorum coniunxerit, ac primogenitis Galliam, velut imperij sedem, alias aliis regiones ab hoc imperio auulsas dederit, quousque Henricus

Auceps natione Germanus, Regem se ferens, Cermaniam huius imperij partem occupauit. multò veriùs igitur ac iustiùs Gallica monarchia dici debet, quæ priùs virtute Gallorum parta est, quàm Germani monarchiæ verbum audissent. Quis autem negare potest quin Britanni suam quoque monarchiam multò veriùs quàm Germani sub Constantino magno stabilierint? cùm enim fuerit natione Britannus (tametsi Romano patre satus) genere nothus, contraque Senatus & populi Romani voluntatem ab vltimis oris in Italiam venit, Romanos imperatores armis fregit, religiones ac instituta maiorum aboleuit, Christi nomen colendum proposuit, imperij sedem Bizantium transtulit, Romanis omnem dignitatem ademit, denique Vrbem ipsam de suo nomine appellauit. quòd si Persarum monarchiam facit origo Cyri sanguine patriáque Assyriis finitimi, cur monarchiam non efficiet hoc tam nouum, támque insolens Constãtini imperium, quod generis, locorum, legum ac religionum tantam conuersionem attulit? Sed mirum cur Arabum monarchiam omittunt, qui vniuersam penè Africam, Asię quoque magnam partem non tantum armis ac legibus, sed etiam religionibus ac lingua vti coëgerunt: Persarúmque copias fregerunt, & in tantam seruitutem redegerunt, vt eos à literis & disciplinis omnibus

omnibus omnino prohiberent. Mirum quoque videri debet, cur Tartarorum imperij penitus obliuiſcantur, cùm reliquis omnibus æquari poſſit. an quia longè abeſt à Babylone? at longiùs abſunt Germani, qui imperij Babylonici nullam partem habent: Tartari verò Bactriam & Sogdianam vaſtarunt, latiſſimas eius imperij prouincias occuparunt, ipſamque Babylonem duce Alao funditus euerterunt, vt ſcribit Paulus Venetus. ac mihi diutiùs cogitanti quid Propheta innuere vellet, nihil commodiùs occurrit, quàm interpretari de Babylone, quæ in poteſtatem Medorum, Perſarum, Græcorum, & Parthorum peruenit, quæque ſæpiùs vaſtata eſt, ac tandem aliquando deleta. neque enim ea quæ vulgo Baldac appellatur, eadem eſt cum antiqua Babylone, ſed potiùs Suſa vetus, vt Paulus Venetus interpretatur. quòd ſi ita eſt, vti eſt, non irritum fuit oraculum de Babylonis ſtatu, conuerſione, exitu; præſertim cùm Danielis & omnium Prophetarum voces in Chrſtum, ac eius tempora velut in ſcopum dirigantur. argumento eſt petra illa (qua quidem Chriſtum ſignificari diſertè Paulus innuit his verbis; Petra autẽ erat Chriſtus) de vertice mõtis exciſa, quæ ſtatuam confregit. cùm verò interpres ipſe Daniel ſui oraculi plures beluas, plura quoque beluarum cornua interpretatur, quid vetat quò minùs ad

Alexandri magni ſucceſſores, & ea quæ illic floruerunt imperia referantur? nihil tamen in rebus tam abditis & obſcuris affirmare auſim. illud tantùm; verba Danielis ad id quod volunt interpretes accommodari nullo modo poſſe. Ioſippus Hebręus optimus Danielis interpres, ſcribit; Medos, Perſas, & Græcos à Daniele ad imperium Babylonis vocari. de Romanis, à quibus ipſe nomen Flauiæ gentis, ciuitatem, & ſtatuam adeptus erat, nihil à Daniele ſcriptum reliquit. ſed hinc error manauit, quòd Danielis ſacras ſortes ad ſuam quiſque opinionem, non ad hiſtoriæ fidem retulit. hinc putarunt quinque duntaxat reges Perſarum eſſe oportere, quòd Daniel quinque duntaxat futuros eſſe diceret: at omnium ſcriptorum conſentiens auctoritas octo poſuit: nonnulli decem, propter ſeditiones ac ciuilia bella. Conſimili errore ex eadem ſtatua Danielis (cuius caput aureum, thorax argenteus, crura ænea, tibię ferreę, pedes fictiles, malè cum ferro coagmentati fuiſſe feruntur) quatuor, aut etiam plures ætates ſtatuunt. fuiſſe quondam aurea ſecula, poſt argentea, deinde ænea, tum ferrea, tandem lutea ſucceſſiſſe. ſed minuenda hæc opinio eſt. nam ſi quis hiſtoricorum, non poëtarum excutiat intelligētiam, profectò iudicabit parem eſſe in rebus humanis, atque in omnem rerum natura conuerſionem: nec aliquid

quid ſub ſole, vt ait ille ſapientiæ magiſter, nouum eſſe. nam ætas illa quam auream vocant, ſi ad noſtram conferatur, ferrea videri poſſit. quis enim dubitat quin eluuio terrarum diuinitus cōtigerit propter hominum ſcelera, quæ tot ac tanta fuerunt, vt Deum ipſum pœnituerit hominis creati? videamus igitur illa tempora quæ diluuium conſecuta ſunt, quęque aurea vocantur, non ſolùm à Poëtis, ſed etiam ab ipſo Catone in libris originum: quibus temporibus Cameſen & Saturnum floruiſſe tradit. at nemini dubiū eſt quin Cameſes ab Hebræis Nohæ filius, Saturnus verò Nimerodus omnium conſenſu vocetur: huius verò filius Iuppiter Belus, auream ætatem valere iuſſit. ex quo planum eſt aureum illud tēpus breue momentum videri, ſi annorum ſex millium ratio habeatur. nam Cato Poëtarum fabulas ſecutus, annis ducentis & quinquaginta definiit. quæ autem innocentia fuit in Cameſe, qui parentis optimi pudorem noua quadam & inſigni contumelia violauit? nam ex eo ſecutę ſunt patris execrationes. qualis item Nimerodus Cameſis ex filio nepos, quem aurei ſeculi conditorem vocant? ſatis ex ipſo nomine intelligitur, quod Hebræis ſignificat rebellem. & quidem à Moſe robuſtus venator appellatur, quo verbo latrones vbique & ſceleratos homines appellauit: vt etiam Ariſtoteles latroci-

nium, ſeu ληστείαν poſuit inter genera venationis. Sequitur Iuppiter Belus, qui maiore dicam audacia an impietate, patrem ſenio fractum de imperio quaſi de ponte deiecit. alios quoque Ioues fuiſſe video (nam trecentos coluit antiquitas) ſed quiſquis ille eſt quem Poëtæ patrem de regno deieciſſe aiunt, non tantum parricidio, verumetiam ſtupris omnibus ac ſororis inceſtu nobilitatus eſt. eiſdem temporibus tyrannidem quiſque Ioui eripere conatur: hinc cõiurati cœlum reſcindere fratres, qui turribus & aggerib⁹ extructis, immortali Deo nefariũ bellum intulerũt, eúmq; de cœlo præcipitem deturbare ſunt conati, niſi tum fulmine prohiberentur, vel ipſa linguarum confuſione, vnde turri nomen Babylon ab inſcitia loquẽdi, quam nos quoque babil appellamus. ſanè Moſi cum Poëtis (qui rei veritatem fabulis confuderunt) quodammodo cõuenit. quid eſt autem aliud gigantes Diis bellum inferre, quàm naturæ, vt ait Cicero, repugnare? hæc igitur eſt illa aurea ætas, quæ talia monſtra nobis educauit. idem iudico de Hercule, quem Manetho piratarum maximum fuiſſe tradit: quíque Theſeum ac Pirithoum ſcelerum ſocietate ſibi conciliauit, qui cùm Helenam rapuiſſent, ac Moloſſi regis filiam patri eripere conarentur, ab eo ſunt in carcerem coniecti: alter quidem à Cerbereis canibus laceratus, al-

ter.

ter breui lacerandus, nisi Herculis precibus quasi ab inferis reuocaretur, vel potiùs ad crudeliora supplicia seruaretur. quis autem ad omne genus libidinum Hercule robustior dicam an fœdior? Sed ne videantur hæc fabulis similia, Thucydidi verissimo historiæ parenti assentiamur. is enim testatum reliquit paulò ante sua tempora tantam fuisse hominum in ipsa Græcia barbariem ac feritatem, vt terra, marique latrocinia palam exercerentur, & sine vlla contumelia quęri à prætereūtibus consueuerit, vtrum latrones; vtrum piratæ essent nécne? cùm verò nullis adhuc mœnibus cingerētur, nec essēt vlla propugnacula, ius in armis fuisse positum, veteréſque colonos subinde à nouis de possessione deiectos. qui mos in Grę cia paulatim inoleuit. quę autē nationes ab humanitate longiùs aberāt, in ea barbarie diutissimè vixerūt: vt de Germanis scribit Cęsar. Latrocinia, inquit, nullā habent apud Germanos infamiam, quæ extra fines cuiusque ciuitatis fiunt: atque ea iuuentutis exercendę, ac desidię minuēdæ causa fieri prædicant. ex quo factum est, opinor, vt prædones quia brigantes vulgò appellantur, à populis Brigantinis, qui lacum Podamicum seu Brigantinum tenent, dicti sint: vt Assassini ab ea Persarum gente, quæ latronum & sicariorum infamia diutissimè laborauit. at Lacedæmonij non in furto eduliorū, sed

ſed in furti ſola deprehenſione ſcelus ineſſe putabant. vtraque ſanè opinio tantò plus habet in ſeipſa flagitij quàm latrocinium, quãtò miſerius eſt ac turpius impunè legibus quicquam licere, quod ipſa natura nefarium ſit. hæc fuerunt aurea & argentea ſecula, quibus homines ferarum more in agris ac ſyluis diſperſi, tantum haberent, quantum per vim & nefas retinere poſſent, quouſque paulatim ab illa feritate ac barbarie ſunt ad hãc quam videmus morum humanitatem ac legitimam ſocietatem reuocati. nam furta quę olim ciuili tantum iudicio, non modò Hebręorum, ſed etiam Gręcorum & Latinorum legibus, nunc vbiq; gentium capite puniũtur. Quòd ſi res humanæ in deterius prolaberẽtur, iampridem in extremo vitiorum ac improbitatis gradu conſtitiſſemus: quò quidem anteà peruentum eſſe opinor. ſed cùm flagitioſi homines nec vlteriùs progredi, nec eodem loco ſtare diutiùs poſſent, ſenſim regredi neceſſe habuerunt, vel cogente pudore, qui hominibus ineſt à natura: vel neceſſitate, quòd in tantis ſceleribus ſocietas nullo modo coli poterat: vel etiam, quod verius eſt, impellente Dei bonitate. quod quidem perſpicuum fit ex annalium libris ac monimentis maiorum, in quibus tot ac tam execranda flagitia prodita ſunt (neque tamen omnia) vt quid maximũ ſit non facilè dici poſſit.

ſit. teſtes ſunt Tranquillus, Tacitus, Lampridius, Athenæus. quid enim magis nefarium cogitari poteſt, quàm fœdiſſima quæque vitia virtutis habere loco? id quidem videre eſt non modò in deprauatis ciuitatibus, ſed etiam in ea Republica quæ Lycurgi floruit inſtitutis, quæque omnium ſcriptorum conſenſione laudatiſſima putatur. ſed vt impuras illorum libidines omittamus (quę vtinam ęterna obliuione ſepeliātur) quid tam impium eſt, quàm homines tùm in funeribus, tùm in ſacris crudeliſſimè mactari? at vſitatum illud fuit apud omnes penè populos. quid crudelius quàm innocentiſſimos quoſque ſeruitutis ſpecie, in ſpectaculis publicis à belluis lacerari, aut mutuis vulneribus ad populi voluptatem trucidari? nihil tamen vſitatius apud Romanos, qui in ſumma iuſtitiæ opinione floruerunt, vt diuina quadam vltione, hominum quinquaginta millia Fidenis in munere gladiatorio, vnius theatri caſu obruta ſint. ac certè noſtri homines multò ſapientiùs quàm Romani (quod cùm bona illorum venia dictum ſit) cædes hominum inter ipſos, & ferarum cruenta ſpectacula de Christiana Republica ſuſtulerunt, ac fructuoſum & vtile de omnibus diſciplinis diſputandi genus ſtabilierūt. quantò melius eſt igitur ad bonas artes & verum decus, quàm ad palæſtram informari? nec propterea tamen honeſtas

neſtas corporũ exercitationes omiſimus, nec militarem neglexim9 diſciplinam. habent etiam noſtra monimēta, vt alios omittam, ſuos Catones, Fabricios, Camillos, Alexandros: neque illis de meliore luto finxit præcordia Titan, quam nobiſipſis. vbi enim militaris gloria maior in Alexandro, quàm in Carolo magno? ille quidem magnus, ſed tamen aduerſus molles Aſiaticos, vt Cæſar de Pompeio noſtrorum hominum vim expertus dicere ſolebat. hic noſter ferociſſimas Europæ nationes perdomuit. vbi par extitit pietas in Antonino atque in Ludouico Pio? quis autem ex omni Principum vetuſtate D. Ludouico Regi opponi poteſt? vt enim leges ab eo latas, quibus ſtat hoc imperium, omittam, nullius profectò tanta Principis aduerſus Deum religio, fides in patriam, amor erga ſubditos, iuſtitia in omnes fuiſſe memoratur. Neque ſolùm virtutes in noſtris hominibus, ſed etiam diſciplinæ pares, atque in veteribus extiterunt. eſt enim literarum ſua quoque viciſſitudo, vt primùm quibuſdam in locis ingenioſorum hominum experiētia & labore artes oriantur, deinde incrementa ſuſcipiant, poſt aliquantum in ſtatu vigeant, tandem ſua vetuſtate langueant, deníque ſenſim emoriātur, & obliuione diuturna ſepeliantur: vel bellorum diuturna calamitate: vel quòd nimia copia (malum his temporibus

ribus valde metuendum) satietatem leuissimo cuique afferre soleat: vel quòd iustas Deus pœnas expetit ab iis qui scientias salutares, in hominum perniciē conuertunt. Nam cùm disciplinæ apud Græcos sensim adoleuissent, vt ad summū peruenisse crederentur, tanta mutatio posteà secuta est, vt ne ipsa quidem Græcia vbi nunc est vnquam extitisse videatur. quid Latini? apud quos tanta fuit ingeniorum vbertas, vt iisdem penè temporibus bellica laude, ac disciplinarum omnium præstantia populos omnes superarent: attamen consimili casu in pristinam barbariem tùm relabi cœperūt, cùm influentes in Italiam Scytharum copię, bibliothecas refertissimas, & omnia vetustatis monumenta, vbique ferè incenderunt: quod immane factum tātas in omnibus disciplinis ruinas edidit, vt prostratæ mille circiter annos sine vllo pretio iacuerint, ac iam interituræ viderentur: nisi Mensor Africę & Hispanię princeps, Arabum ingenia magnis propositis præmiis ad literarum instaurationem excitauisset: omitto quàmmultos philosophos, geometras, astrologos, peperit AEgyptus, India, AEthiopia; quammulti apud Caldæos nobiles mathematici ante fuerunt, quàm vllæ essent in Græcia literæ: ad nostra tempora relabor, quibus multò postquàm literæ toto penè terrarū orbe conquierant, tantus subitò sciētiarum omnium

nium ſplendor affulſit, tanta fertilitas extitit ingeniorum, vt nullis vnquam ętatibus maior. at ne Gothis quidem ipſis lectiſſima nuper ingenia defuerunt. teſtis eſt Olaus magnus, teſtis Holſterus, teſtes alij plerique: quaſi decreuiſſet natura ſcientiarum vulnera, nunc ab iis ipſis à quibus olim erāt illata ſanari. cùm enim ſuperiori adhuc ætate morem maiorum retinerent, ac literatos homines voce preconis de Senatu exire iuberent (ſic enim in illorum hiſtoria teſtatum habemus) nunc vndique literas accire conſueuerūt. hæc illa eſt rerum omnium tam certa conuerſio, vt dubitare nemo debeat, quin idem in hominum ingeniis quod in agris eueniat, qui maiori vbertate gratiam quietis referre ſolent. At veteres illi, dicet aliquis, artium inuentores fuere: illis gloria debetur. profectò permultas hominum generi ſalutares diſciplinas inuenere: atque imprimis rerum cœleſtium vim, ratos orbium curſus, non tamen omnes: ſtellarum inerrantium, & earum quæ vagę dicuntur, mirabiles traiectiones: tùm naturæ obſcuritatem diligenter notarunt, & accuratę multa explicarunt: pleráque tamen ex iis imperfecta reliquerunt, quę à noſtris conſummata poſteris traduntur. ac nemini dubium eſſe poteſt in eam rem penitus intuenti, quin inuēta noſtrorum cum maiorum inuentis conferri; pleráque debeant anteferri.

cùm

cùm enim magnete nihil ſit admirabiliꝰ in tota rerum natura, vſum tamē eius planè diuinū antiqui ignorarūt: & cùm illi ſeſe alueo mediterraneo cōtinerent, noſtri quotannis terrarū orbem crebris nauigationibus obeunt, & in alium orbē, vt ita dicam, colonias deducūt, iam vt intimos Indiæ receſſus apertos habeamus. ex quo non modò mercatura (quę anteà ſordida vel non ſatis erat cognita) abundans & quęſtuoſa euaſit, verūetiam omnes homines ſecū ipſi, & cum Republica mūdana, velut in vna eademq; ciuitate mirabiliter cōſpirant. quātùm verò incremēti acceperit vna de pulcherrimis artibus Geographia, ex eo intelligitur, ꝙ quæ de India fabuloſa pleriſq; videbantur (nam Lactātius & Auguſtinus inſanire aiūt qui antichthonas eſſe opinantur) cōperta nobis ſint: tùm etiam motus inerrantium ſyderū ac magni orbis trepidatio. quid autem admirabilius eſt illa formarū à materia (vt ſic dicam) abſtractione & ἀφαιρέσει? hinc occulta naturę arcana recluduntur: hinc ſalutares medicinæ in dies eruuntur. omitto lōgitudinis cœleſtis inueſtigandæ modum ex horis ęqualibus, quę à veteribus ex eclipſeos norma ſine magno errore iudicari non poterat. omitto catapulta veterū & antiqua belli tormenta, quæ ſi cum noſtris conferantur, ſanè puerilia quędam ludicra videri poſſint. omitto deniq; artes infinitas, tùm fabriles,

les, tùm lanificias, quibus hominũ vita mirabilem in modũ adiuuatur. vna typographia cum omnibus omnium veterũ inuentis certare facilè poteſt. Itaque non minùs peccãt qui à veteribus aiũt omnia cõprehenſa, quàm qui illos de veteri multarũ artiũ poſſeſſione deturbãt: habet natura ſciẽtiarum theſauros innumerabiles, qui nullis ętatibꝰ exhauriri poſſunt. Quę cùm ita ſint, & cùm æterna quadã lege naturæ conuerſio rerum omniũ velut in orbem redire videatur, vt æquè vitia virtutibus, ignoratio ſcientię, turpe honeſto cõſequens ſit, atque tenebræ luci: fallũt qui genus hominum ſemper deteriꝰ ſeipſo euadere putãt. & cùm in eo ſint errore ſenes, credibile eſt hoc illis contingere quòd florẽ ętatis, quę per ſeipſa lætitiã ac iucũditatem ſpirat, amiſſum meminerũt: cùmq; ſe ab omni voluptatũ genere deſeri vidẽt, ac pro delitiis acerbiſſimos dolores, pro ſenſibꝰ integerrimis, mẽbrorum omnium imbecillitatẽ ſentiunt, fit vt triſtiſſimis obruãtur cogitationibꝰ, & falſa rerũ imagine decepti, fidẽ & amicitiã hominũ inter homines interiiſſe putẽt: ac velut ex lõginqua nauigatione ꝓfecti aurea ſecula, auream ætatẽ adoleſcẽtibus narrãt: ſed perinde illis accidit, vt iis ꝗ cùm à portu euehũtur in altũ, domos vrbéſq; à ſe diſcedere exiſtimant: ſic illi oblectationẽ, humanitatẽ, iuſtitiã in cœlum euolare, ac terras deſerere opinãtur.

DE

DE TEMPORIS *vniuerſi ratione.*

Cap. VIII.

QVI SINE ratione temporum hiſtorias intelligere ſe poſſe putant, perinde falluntur vt ſi labirinthi errores euadere ſine duce velint. hi enim vagantur huc illuc, nec vllum erroris exitum reperire poſſunt: illi verò inter hiſtoriarum innumerabiles anfractus æquè incerti feruntur, nec intelligunt vnde cœperint, quóve recurrãt. at temporum doctrina, omnium dux hiſtoriarum, velut Ariadne cæca regẽs filo veſtigia, non modò nos errare non ſinit, ſed etiam efficit vt aberrantes hiſtoricos in rectam viam ſæpe deducamus. itaque videmus lectiſſimos quoſq; ſcriptores temporis tam magnam habere rationem, vt non ſolùm annos, ſed etiam anni ſingulas partes complectantur: alij ne menſes quidem ipſos ac dies, dierúmque momẽta quibus quicque geſtum eſt omittant: quòd intelligunt ſine temporum ratione vix vllos ab hiſtoria decerpi fructus. cùm igitur hiſtoriarum potiſſima

ma pars in temporum diſciplina poſita ſit, temporis vniuerſi rationem huic methodo quam tractamus neceſſariam eſſe exiſtimaui: tùm propter ſummam eius vtilitatem, tùm etiam propter eam quæ inter hiſtoricos verſatur, de temporum antiquitate ac ſerie diſcrepantiam: vt huic quoque diſputationi lucis aliquid afferrem. Priùs igitur temporis originem, ſine qua inanis hæc diſputatio futura ſit, nõ tam auctoritate, quæ nihil valet apud eos qui ratione duci volunt, quàm neceſſariis argumentis doceamus. quanquam ſi ex Hebræorum ſacris fontibus ac diuinæ legis oraculis teſtatum habemus mundum hunc originis ſuæ principium habuiſſe, amplius quærere, ſcelus; dubitare, nefas eſſe videtur. ac tanti eſt apud me Moſis vnius auctoritas, vt eam omnibus omniũ philoſophorũ ſcriptis ac ſentẽtiis longè anteponã: is enim capitali pænæ ſubiecit eos qui Sabatũ violarent, ea potiſſimum de cauſa, quòd mundi creationem Sabati violatione in dubium reuocare viderentur, vt rabi Moſes Aegyptius ſcribit. ſed quoniam improbi eius auctoritate ſe vinci non patiuntur, & oracula diuina temerè calumniantur, neceſſe eſt eorum argumenta conſimilibus argumentis refellere ac debilitare. nam ſi philoſophorum ponderibus, ac rationum momẽtis planè intelligatur mundum nec ſempiternum, & à Deo immortali certo tem-

tempore conditum fuisse, maiore fiducia sacras historias amplectemur: deinde mũdi conditio, quæ tam præclaræ originis opinione nitetur, augebit in nobis singularem Dei admirationem & amorem. Hęc igitur doctrina non modò Hebręorum est, sed etiam Caldęorum, Pythagoræorum, Stoicorũ, Academicorum, Arabum denique multorum grauissimis comprobata & confirmata sententiis. quinetiam Epicurus ipse, vt est apud Plutarchũ, in eadem fuit opinione. inter Latinos verò, quanuis admodum pauci philosophiam seriò tractarint, M. Varro, qui omnium Latinorum & Græcorum doctissimus est à Tullio appellatus, idem iudicauit in libro quem de interitu mundi scripsisse fertur. atque hæc omnium in eadem disciplina consentiẽs auctoritas, etiam apud philosophos non parui debet esse põderis ac momenti. cùm igitur primus omnium Aristoteles, tùm à maioribus, tùm à magistro Platone dissentiens, mundum æternum statuere ausus sit, aduersus eum omnis hæc suscepta disputatio est: cuius quidẽ rationes Galenus vno verbo refutans, veri quidem similes, non tamen necessarias videri scribit. quinetiam Aristoteles in libris de cœlo, rationes, ait, aliorum cum suis comparatas rem efficere certiorem, cùm nulli sint aditus demonstrationis adipiscendæ. quæ verba sunt non physicorum aut geome-

trarum, ſed de re propoſita dubitantium dialecticorum: vt rabi Moſes Aegyptius, is qui dubiorum interpres vſurpatur, argutè animaduertit. demonſtrationes enim neminem dubitare patiuntur, ſed ſua luce tam perſpicuę ſunt, vt velut adhibita quæſtione ab inuitis extorqueant aſſentionem. quare ſi Epicurus & Galenus minimè religioſi homines, negant Ariſtotelis argumenta vim vllam habere: Origenes, Abēſina, omnium denique theologorum ac philoſophorum familiæ contrariis argumentis ea refellunt: ſatis intelligitur probabilia tantùm & incerta, non neceſſaria eſſe. ſed ad Platonem venio, qui Deum poſt operis tanti molitionem ad res genitas orationem conuertere fingit: quas ob id interituras affirmat, quòd ortum haberent, ſua tamen voluntate fore perpetuas. hîc Ariſtoteles verba Platonis excipiens; Si mundus, inquit, non eſt interiturus; igitur ne ortum quidem habet: propterea quòd quæ ortum habuerunt, aliquando ſunt caſura: quæque intereunt, orta fuiſſe neceſſe eſt. quæ à Platone didicerat in Phædro ac Timeo: vbi propterea mentes originem habuiſſe negauit, quemadmodum ſcribit Auguſtinus libro decimo de Ciuitate Dei, ne aliquando interituræ eſſent. mundi verò ſtatum eundem ſemper fore iuſſu diuino. vter igitur in philoſophia grauiùs labitur: alter qui præpotenti

tenti Deo liberam de rebus ſuis ſtatuendi facultatem relinquit: alter qui quem vniuerſi moderatorem eſſe confitetur,& quidem cauſſam efficientem,ei omnem adimit operis mutandi poteſtatem, vt ſi mundum quatere velit non poſſit? hoc Ariſtoteles argumento,temerè dicam an impiè, de mundi æternitate ſtatuens,non modò philoſophiæ naturalis decreta,verumetiam diuinæ maieſtatis vim penitus eneruare ac debilitare conatur. at in omni diſputatione quæ prǽſertim de rebus tam arduis & à ſenſu remotis ſuſcipitur, prouidēdum eſt, vt ne quid omnino aduerſus Dei maieſtatem contumeliosè dicatur: quod Ariſtoteles prætermiſit. cùm enim rationum ponderibus vndique premeretur, neceſſeque haberet confiteri mundum originis initium habuiſſe,ſi Deo plenam tribueret ſtatuendi voluntatem:neceſſitate mundum, non volūtate regi affirmauit. huc enim omnia reuoluuntur argumēta.idem tamen contrà Stoicos diſputans, qui fatalem in rebus omnibus neceſſitatem poſuerūt, multis argumentis docuit neceſſitate quædam,alia voluntate, multa fortuitò, plurima caſu geri: fortunā etiam & caſus trifariam diuiſit. in rebus neceſſariis, diuinas actiones ac naturam collocauit. ex quo intelligitur ea quæ diſputarat in libris de cœlo,quòd fatalem ſaperent neceſſitatem,in libris de interpretatione ſic tem-

peraſſe, vt homini quidem arbitrium daret omni neceſſitate ſolutum; Deum verò ac naturam neceſſitate obligaret. quid autem magis impium, magis arrogans, magis denique furioſum, quàm ſibi liberam tribuere voluntatem; Deo adimere velle? conſequens eſt enim, vt neque Deus ſolis curſum ſiſtere, nec cœleſtium ſyderum vim prohibere, nec quicquam in vniuerſa natura conuertere; at ne hominis quidem impetus ac voluntates quò velit impellere poſſit. quæ cùm abſurda ſint, & impietatis plena; ſequitur vt illam de mundo tollamus neceſſitatē, qua ſublata relinquitur Deum nulla vi obligari, ſed pura voluntate omnia gubernare. at cùm Ariſtotelem ſui ipſius puderet; hoc eſt, homini cōcedere, Deo eripere voluntatem, verbo quidem voluntatem tribuit, re vera tamen neceſſitate coactam: id quod Moſes AEgyptius animaduertit: permittit enim voluntatem, ſed ea lege vt mutari non poſſit: & vt Iuppiter in fabulis Adraſtiæ legibus teneatur: cùm tamen in libris de moribus eam eſſe docuerit voluntatis vim & naturam, vt niſi mutari poſſit, voluntatis nomen amittat. itaq; cùm multa variè contingere in natura perſpiceret: modo in hanc, modo in illam partem, eò delapſus eſt, vt fortunam & caſum ex opinione plebis ſtatuere mallet, quàm aſcribere Deo voluntatem aliud alio modo agendi. quid autem

tem indignius eſt philoſopho, quàm putare ſine cauſa quicquam fieri, hoc eſt, fortunæ & caſibus quicquam permittere? illa ſunt ex quibus ſe expedire nullo modo Peripatetici potuerunt: itaque à Plutarcho in libro de fortuna, tum etiam à Lactantio efficaciſſimis argumentis refelluntur. videamus cætera cuiuſmodi ſunt, aut certè præcipua: infinitum eſſet omnia perſequi. poſuerunt enim ex nihilo nihil gigni, tanquam totius diſputationis fundamentum; quod omnium errorum præbuit occaſionem: ſed illis aqua hæret, cùm hoc probandum relinquitur. tùm illi ſubiraſcuntur, quòd ſua principia negari fas eſſe non putent. ſed quæ tādem iſta principia ſunt, quę conſequentibus obſcuriora vidētur? nullus vnquam geometriæ poſtulata negauit, quòd ſua luce perſpicua ſunt. at hæc ſi perſpicua viderentur, cur tot philoſophorum ſcholæ tam conſtanter ea negarent? cur Philoponus falſum eſſe perſpicuè demonſtraret? quid autem ineptiùs quàm illud ponere, quod quidem ſi verbo negatum fuerit, vlteriùs progredi non poſſint? ſed tamē præclarum illud principium refellamus ſi placet; id quod à noſtris omiſſum eſſe miror, qui tantopere in hac diſputatione ſe exercuerunt. nam Philip. Melanchtho, ac Theologi diſtinctionem adhibent, atque id verum eſſe aiunt in natura ordinata: ſed illud eſt τὸ ἐξ ἀρχῆς,

vt aiunt Dialectici. quæ enim natura fingi po-
test incondita? hæc enim aut integra partibúſ-
que omnibus coagmentata, materia ſcilicet ac
forma, aut nuſquam exiſtet. certioribus igitur
argumentis vtamur. Id autem à formarũ præ-
ſtantia facilè intelligemus. eſt enim forma, ge-
neroſa, & vt Ariſtot. ſcribit, diuinum quiddam
habens eſſentia, ipſiúſque naturæ præcipua
pars; quòd eius beneficio res omnes exiſtant.
hæc autem non à materia ducitur; vt planum
faciam: nec à ſeipſa; cùm formæ auulſæ à ma-
teria penitus intereant, nec per ſe exiſtere poſ-
ſint: vt Ariſtot. in metaph. tradit: nec Dei par-
ticula ſit cùm de pura ſempiternáque mente
corpus non oriatur. quod Maurus quidam ſa-
piens innuit, cùm diceret; Deum cœleſtes or-
bes de luce veſtimenti ſui condidiſſe. conſe-
quens eſt igitur ex nihilo in materia ingenera-
ri. itaque Ariſtoteles libro II. de natura, for-
mam naturalẽ ipſius naturæ finem, & efficien-
tem, & formam eſſe ſcribit: Deum verò à na-
turæ principiis ſeiunxit, & inanem priuatio-
nem, quæ nec eſſentia ſit, nec verum accidens;
inter principia mediam collocauit. ſed cùm
formæ ſingulares perpetuo quodam fluxu o-
riantur & occidãt, vt libro I. de natura cap. IX.
fatetur: poſterioribus Peripateticis magnam
dubitationem attulit, vnde nam oriantur. ad
extremum de materiæ ſinu ac poteſtate duci
volue-

voluerunt, quod nunquam Ariſtoteli venit in mentem. ex eo enim ſequitur materiam primam, non poteſtate, ſed ipſo actu formas habere ſibi concretas, ac temerè in formem; aut formam ἄϋλον appellari: tum etiam id qùod informe eſt, ſeipſum informare: formas item materiæ temperatione conſtare, augeri denique ac intendi; quæ falſa eſſe docet Ariſtoteles libro VIII. τῶν μετὰ τὰ φυσ. tùm etiam lib. I. cap. III. de animo. deniq; formam non eſſe principium, ſed ab ipſa materia ſui ortus initium habere: nec principium ſimplex, ſed cõcretum & compoſitum eſſe: poſtremò materiam dare ipſis rebus exiſtentiam, id eſt, τὸ εἶναι. quæ ſi probabilia nón ſunt ex Ariſtotelis ipſius doctrina, ne illa quidem vnde hæc manant, probanda ſunt; ſcilicet de materiæ gremio formas educi. quare extrinſecus aduenire ſtatuendum eſt; id quod negauit Ariſtoteles lib. II. cap. III. de animalium ortu, prætérquàm de hominis forma, quàm ipſe θύραθεν ἐπεισιέναι confitetur: illud igitur ab eo extorquebimus, formam hominis ex nihilo in materia ingenerari: atque idem in formis omnibus iudicandum relinquetur: cùm re vera nullam habeat materia vim formatricem. ac profectò tam ineptum eſt exiſtimare de materiæ gremio formas educi, quàm de ſtipite Mercurij figuram; cùm ab artificis mente, opera,

idea

vt aiunt Dialectici. quæ enim natura fingi potest incondita? hæc enim aut integra partibúsque omnibus coagmentata, materia scilicet ac forma, aut nusquam existet. certioribus igitur argumentis vtamur. Id autem à formarũ præstantia facilè intelligemus. est enim forma, generosa, & vt Aristot. scribit, diuinum quiddam habens essentia, ipsiúsque naturæ præcipua pars; quòd eius beneficio res omnes existant. hæc autem non à materia ducitur; vt planum faciam: nec à seipsa; cùm formæ auulsæ à materia penitus intereant, nec per se existere possint: vt Aristot. in metaph. tradit: nec Dei particula sit cùm de pura sempiternáque mente corpus non oriatur. quod Maurus quidam sapiens innuit, cùm diceret; Deum cœlestes orbes de luce vestimenti sui condidisse. consequens est igitur ex nihilo in materia ingenerari. itaque Aristoteles libro I I. de natura, formam naturalẽ ipsius naturæ finem, & efficientem, & formam esse scribit: Deum verò à naturæ principiis seiunxit, & inanem priuationem, quæ nec essentia sit, nec verum accidens; inter principia mediam collocauit. sed cùm formæ singulares perpetuo quodam fluxu oriantur & occidãt, vt libro I. de natura cap. I X. fatetur: posterioribus Peripateticis magnam dubitationem attulit, vnde nam oriantur. ad extremum de materiæ sinu ac potestate duci

volue-

voluerunt, quod nunquam Aristoteli venit in mentem. ex eo enim sequitur materiam primam, non potestate, sed ipso actu formas habere sibi concretas, ac temerè in formem; aut formam ἄϋλον appellari: tum etiam id quod informe est, seipsum informare: formas item materiæ temperatione constare, augeri denique ac intendi; quæ falsa esse docet Aristoteles libro VIII. τῶν μετὰ τὰ φυσ. tùm etiam lib. I. cap. III. de animo. deniq; formam non esse principium, sed ab ipsa materia sui ortus initium habere: nec principium simplex, sed cõcretum & compositum esse: postremò materiam dare ipsis rebus existentiam, id est, τὸ εἶναι. quæ si probabilia non sunt ex Aristotelis ipsius doctrina, ne illa quidem vnde hæc manant, probanda sunt; scilicet de materiæ gremio formas educi. quare extrinsecus aduenire statuendum est; id quod negauit Aristoteles lib. II. cap. III. de animalium ortu, præterquàm de hominis forma, quàm ipse θύραθεν ἐπεισιέναι confitetur: illud igitur ab eo extorquebimus, formam hominis ex nihilo in materia ingenerari: atque idem in formis omnibus iudicandum relinquetur: cùm re vera nullam habeat materia vim formatricem. ac profectò tam ineptum est existimare de materiæ gremio formas educi, quàm de stipite Mercurij figuram; cùm ab artificis mente, opera,

idea

idea proficiſcatur. igitur falſum eſt illud quod poſuerunt; de nihilo nihil deriuari: eóque diſputationis concuſſo fundamento, cætera ruinam minantnr. ſic enim Philoponus aduerſus Ariſtotelem diſputat: ſi nō videtur abſurdum è priuatione pura manare formas, cur abſurdum videatur de priuatione quoq; materiam primam fluxiſſe? At Theophraſtus ipſe cùm videret plantas non modò in terra, ſed etiam in ſaxis ſine ſemine naſci, nihil aliud afferre potuit lib. I. cap. v. de cauſis ſtirpium, quàm cœli vim ac proprietatem: videamus cætera. Simile eſt illud; quod nihil in cœlo ſibi contrarium eſſe aiunt; ac proinde nihil ab interitu metuendum, nec ſperandum ab ortu. vndénam igitur elementorum inter ſe diſcrepantium contrariæ vires? hæc enim ſuperiorum vi & agitatione influere, & ab illis cauſis cōtrarias effectiones cieri fatētur. at cùm vnius & ſimplicis cauſæ vnus ſit effectus, contrariarum contrarij: diſcrepantes in cœlo cauſſas ineſſe confitendum erit, non effectione tantùm, vt magno errore putant, ſed habitu naturæ, id eſt, vt ipſi loquuntur, formaliter. Quod etiam motum orbis æternum ex eo colligunt, quòd tempus ſine motu cōſiſtere non poſſit; æquè veteratorium eſt ac ſophiſticum, vt ſi quis dicat ante horologium horas non extitiſſe; aut eo ſublato nullas fore. itaque Plotinus lib. VIII. Picus Mirandula

dula lib. VI. de vanitate gentium quæstionem Aristotelis libro IIII. de natura iampridem irriserunt; vtrum scilicet animo numerāte sublato, tēpus esse desinat. Basilius verò, Ambrosius, Augustinus, ac Moses Aegyptius, vt inanes illas argutias effugerunt, tempus ab æternitate penitus seiunxerunt. Vnum tamen est ab Aristotelis interpretibus inuectum argumentum, quod Mosem valde conturbauit; Mundi, aiunt, existentia fuit aut necessaria, aut possibilis, aut impossibilis. si impossibilis, nunquam mundus extitisset: si necessaria, semper extitit: si possibilis, antequam existeret, potestas existendi, vel, vt eorum verbis vtar, possibilitas illa fuit in aliquo ente: igitur erat aliquid quod de potentia in actum exiret. at ego totum illud concedam, & illam, quam quærunt possibilitatem, in ente collocabo, id est, in causa effectrice sempiterna: nec video quid contrà dici possit. quòd si potestatem in subiecta quoque materia esse oportere putant, magis captiosum erit quàm necessarium argumentum: perinde vt illud; Si primus opifex à priuatione pura peruenit ad actū, fuit aliquid quod illum ad agendum eliceret atque incitaret. ergo à seipsum incitatum aio, velut architectum qui nec materiam, nec aream habet ad ędificandum, à seipso tamen excitari ad ædificandi cogitationem. sed multò magis rationi repugnat

ac veritati, necessariò mundum extitisse: quia velit nolit opifex, obligatur fati necessitate. Hæc pręcipua sunt Peripateticorum & Abenreis argumenta. Tria sunt Proculi qui à magistro Platone discedēs, mundum æternum esse putauit, ídque Platonem voluisse scripsit, tum etiam Simplicius, Plotinus, Marinus, Syrianus, Appuleius, Iamblichus: atque inter iuniores Bessario Cardinalis, & Foxius: qui, vt Aristoteli cum Platone conueniret, mundi ortum in eius salute tuenda, quæ Deo semper curæ est, posuerūt: alij Platonem ex hypothesi locutum arbitrātur, quos Plutarchus & Philo refutant; Proculum verò Philoponus libris XVIII. sed tota illa disputatio his tribus argumentis est, vt opinor, comprehensa; Deus, inquit Proculus, mundum sempiternum efficere potuit; voluit igitur. si voluit, confecta res est. voluisse planum fit ex eo, quòd maleuoli est nolle benę agere cùm possis, & eius qui bonis alterius inuideat, malis gratuletur. hoc in Deum cadere non potest: ergo nec illud. iam verò ab otio ad negotium; ab eo quod nolis, ad voluntatem ferri, mutationem habet ac varietatem à natura diuina, quę simplex est ac semper sui similis, valde alienam. id autem consequens erit, si demus innumerabilibus seculis ignauiter quieuisse Deum, ac nuper de mundi conditione cogitasse. Postremò si mūdus interitum non sentit,

tit, nec ortum habuiſſe conſtat. verum illud; hoc igitur. nam omnis interitus, inquit, ab externa vi aut interiore pendet: nulla vis inrerior afferri poteſt: extra nihil eſt metuendum. igitur nullo temporis decurſu interibit. cætera Proculi argumenta facilè à ſeipſa refutantur. Primùm illud falſum eſt, vt bona quæcunque Deus efficere poſſit, ea quoque velit. poteſt enim omnes homines ad virtutis actionem ita dirigere, vt ſi velint, labi non poſſint: quo ſanè bono, nullum Proculo maius, aut magis optandum videatur. quinetiam potuit mũdum hunc ita coagmentare, vt nec in mentibus vllis, nec in materia aut forma peccati labes, aut malorum ſemen vllum ineſſet, noluit tamen. igitur ſi non proptereà Deum immortalem vllius ſceleris incuſat Proculus, quòd ea mala quæ prohibere poſſit, nolit: multò minùs ſi mundum cùm potuit, non ab ęterno creauit. Alterum magis vrget, quòd ab otio ad negotium ferri, mutationem habet, id eſt, vt ipſe loquitur ἀλλοίωσιν, quæ ab illa ſempiterna mente longiſſimè abeſt. ſed illud falſum, quòd ab otio ad negotium; à quiete ad laborem Deus feratur, cùm mundum condere cœpit. & quidem labitur Proculus in naturę principiis, cùm Deo tribuit quietem, quæ aliud nihil eſt quàm priuatio motus. igitur ſi Deus moueri non poteſt, nec quieſcere quoque. eſt enim Ariſtote-

lis

lis demonſtratione lib. VI. de natura, non tantum immobilis in orbium conuerſione, ſed etiam immutabilis, in tuenda mundi ſalute: non alius igitur quàm ante mundi conditionem. perſuaſum autē habuit Ariſtoteles dominum eſſe omnium rerum ac moderatorem Deum; huiúſque mundi cauſam non modò effectricem, ſed etiam conſeruatricem: neque ſolùm immobilem, verumetiam omni ſollicitudine ac labore vacuum, ſua potentia & virtute gaudere. idem quoque ſcribit non mutari ſapientem cùm ſapit, aut architectum cùm ædificat, quātò minùs in Deum mutatio cadet, cùm in mundi procuratione verſatur? itaque non minùs ineptè quàm impiè quidam minuti theologi Deum ſordidiſſimis quibuſque occupationibus implicari putant: quod ſanè præbuit occaſionem Epicuro, vt diceret ſe baiulum eſſe malle quàm Deum. vt enim Chriſtus in perſpecta, ſummi patris erga ſe beneuolentia totus acquieuit, ita XII. legiones angelorum ſi velit præſidio ſibi futuras dixit. ex quo innuere voluit, mundum hunc plenum eſſe animorum immortalium, quorum miniſterio veluti ſeruorum Deus vtatur. hæc autem argumenta Proculi conſimilia ſunt his Epicuręorum maledictis; Si mundus originem habuit, aut caſurus eſt, quid anteà Deus egit, aut quid tandem facturus eſt? his ego impuris hominibus, qui à

Deo

Deo rationem temporis anteacti repoſcunt; nihil aliud reponam, quàm quod Spiridio in concilio Nicæno reſpondit ad eiuſmodi quæſtionem; ęterna ſcilicet ſuppliciorum loca tam curioſis hominibus, ne nihil ageret, cōdidiſſe. quæ ratio non ſolùm vrbana, ſed etiam ſalutaris viſa mihi eſt. ſi tamen philoſophorum omnium conſtans opinio eſt, ſummam hominis fœlicitatem in contemplatione poſitam: & ſapientem à Platone αὐτοδαίμονα vocari, ab Ariſtotele ſeipſo contentum, id eſt, αὐταρκῆ, proptereà quòd in deſertiſſima ſolitudine conſtitutus, beatus eſt tamen præclara illa mentis agitatione, qua res humanas infra ſe deſpicit, diuinas intuetur. quantò magis Deus ſeipſo contentus eſt, ac ſui vnius contemplatione fœlix? nihil autem ſeipſo maius ac melius cōtemplari poteſt. itaque Ariſtoteles libro XIIII. τῶν μετὰ τὰ φυσ. Deum eodem modo dixit αὐταρκέστατον, quo Hebræi שדי, id eſt, vt Moſes Aegyptius interpretatur, eum qui ſeipſo contentus eſt. quod quidem ſi Origenes attentiùs prouidiſſet, non arbitraretur Deum mundos conſecutione innumerabiles condidiſſe, ſic enim ſcribit in libris περὶ ἀρχῶν, veritus, opinor, ne vel Deus inertia langueret: vel quod Plato metuit, ne hominum genere penitus ſublato, ſacrificiis ac laudationibus careret. quanquam ſic arbitrari æquius eſt, quam mun-

mundum vnà cum Deo sempiternum extitisse. & quidem in illa opinione Hebręi plerique fuerunt, vt Moses scribit, & nostra ætate Leo Hebræus. Sed vtrique in maximis erroribus versantur: alteri quòd diuinam fœlicitatem; mundi existentia; alteri quòd eius gloriam hominum sacrificiis ac rebus caducis metiuntur: nulli tamen perniciosiùs, quàm qui Deum vlla mundi contagione violari, aut in eius procuratione ac salute defatigari putāt. Repudiata igitur Proculi ac Peripateticorum opinione, relinquitur mundum originem habuisse: ex quo sequitur eius occasus; si Aristotelis doctrinę assentiamur. Cùm enim triplex opinio sit in disputatione quæ de mundo habetur: vna eorum qui nec initium habuisse, nec exitū putent habiturum: alteri vtrunque affirmant. tertium genus extitit eorum qui feriēdo medium originem habuisse dicerent, nunquam tamen occasurum. in qua sententia fuerunt Panætius, Possidonius, Boëthus, & Seneca inter Stoicos; Thomas Aquinas inter theologos; Philo inter Hebræos: tum etiam princeps Academiæ Plato, huius auctor opinionis. Philo Mosis & Salomonis sententia suam tuetur: quibus tamen Iesayas, Esdras, ac Petrus apertè reclamant: vt ex eorū verbis de interitu mundi dubitare nemo possit. & in eà quoque sententia fuit Epicurus, vt est apud Plutarchum, eiúsque

eiúſque diſcipulus Lucretius his verſibus;

Vna dies dabit exitio, multóſque per annos
Suſtentata ruet moles & machina mundi.

Sed quoniam theologi Scripturæ ſacræ locos in varias ſententias diſtrahunt: ac Moſes Aegyptius, & Thomas Aquinas Philonis interpretationi contrariam afferunt, placet rationibus vti; quarũ nulla mihi viſa certior eſt, quàm quæ ex Auicennæ dictis & Alexandri Aphrodiſæi colligi poteſt. hic enim propterea mundum ſempiternum affirmat, quòd à Deo moueatur: ſit autem infinitæ ac ſempiternæ mentis actio infinita. contrà verò Auicenna primum orbẽ à Deo moueri negauit, quod quidem ſi verum eſt, vti eſt, occaſus mundi neceſſariò conſequetur: quia finitæ mentis actio finita ſit oportet. ſi autem primi motoris actio finita eſt, mundus interibit, cuius ſalus ex Ariſtotelis ſententia pendet à motu: à quo rerum omnium origines deriuãtur. quòd autem primus orbis à Deo non moueatur, planum fit ex eo, quòd finito corpori, vt mundus eſt, infinitum motorem copulare ſit abſurdum: cùm finiti ad infinitum nulla ſit ratio, vel cohærentia, vel habitudo. quid enim abſurdius eſt, quã quòd Ariſtoteles & Abenreis, Deum, quem actu infinitum appellant, eũdem mundo, id eſt, corpuſculo finito ſic coniugare, vt ab eo diuelli non poſſit? quid autem minus philoſo-

pho dignum, quàm efficientem causam, quæ sit infinita, cum effectu finito sic colligare, vt vno existente alterum existere sit necesse? sic enim Aristoteles philosophatur de mundo ac Deo, vt de calore & igne; de sole ac luce, quorum alterum alterius sit efficiens causa, sed ei tamen ita cohæreat, vt auelli ne cogitatione quidem possit. at oportuit in eo genere mundum mentem esse, aut Deum corpoream habere naturam, si causa eiusmodi esset vt ab effectu minimè diuelleretur. ex quo sequeretur illud; Deum Aristotelis, quem mundo veluti spongiam lapidi affigit, ac perpetuo motu fatigat, non modò infinitum non esse, sed planè mundo cõcretum & finitum, vt lux soli. at ipse fatetur in libris τῶν μετὰ τὰ φυσ. mentes omnes ab omni concretione corporum liberas esse ac solutas. non est igitur Deus eiusmodi causa, vt sine effectu consistere non possit: & cùm actu sit infinitus, non potest vlla ratione finito & exiguo corpori, siue origine, siue statu, siue motu conferri. ac tametsi certa ratio est exigui seminis ad mundum vniuersum, vt demonstrat Archimedes, vbi arenam numero complecti docuit, propterea quòd vtrunque corpus est regione ac termino definitum, mundi tamen ad id quod est infinitum, nulla ratio cogitari potest. quæ ratio facit vt Deus efficere Deum nequeat: quia infinitum ab infinito

fluere

fluere non poteſt: ita mundum, quem exiguo quodam orbis ambitu cinxit, non magis æterno motu, quàm magnitudine infinita potuit ornare. quare nec Philoponi argumentum Abenreis diſſoluere potuit; ſi mundus eſt finitus poteſtatem habet finitam. vt igitur Proculus argumentatur aduerſus Anaxagoram & Metrodorum, qui loca magnitudine infinita, mundóſque innumerabiles poſuerunt; ἀπειρία, inquit, τὸν θεὸν ἀναιρεῖ, id eſt, infinitas tollit Deum: ſic ex iiſdem fontibus argumentum illud hauriemus; ſi locorum vel corporum infinitas tollit Deũ, igitur motu ſempiterno, vel temporum, quæ à motu pendeant, infinitate poſita, Deus tollatur neceſſe eſt, cùm motus ſempiternus complectatur infinitatem ſeculorum, ex quibus ſi fluxerint annorum ſexcenta millia, ne momentum quidem erit infiniti ratione. atque in eo fallitur Scaliger, qui Philoponum coarguens, negat tempus actu infinitum exiſtere, ſed ſola ſucceſſione, vt formæ ſingulares. non enim proſpicit infinitæ menti ac ſempiterno illi Deo, nihil prius aut poſterius eſſe: ſed totum illud tempus quod ſempiternum ponit, actu infinitum perinde vt præſens ac inſtans, quo finitur tempus, haberi: alioqui non eſſet actu mens infinita. rectè igitur Auguſtinus ſcribit, nihil in rebus, aut locis, aut temporibus, aut motu, infinitum eſſe præ-

ter Deum. Illud etiam non minùs absurdum, si Deum primi orbis motorem fingamus, futurum est vt illum redigamus in ordinem earum quę dicuntur intelligentiarum minorum, ac numen illud præstantissimæ mentis iisdem actionibus impediamus, quibus inferiores orbium mentes; quod sine scelere ne cogitari quidem potest. cùm igitur Dei maiestas ab ordine animorum longissimè absit, sequitur primi orbis motorem non esse. ac proinde si mens inferior motrix est, officio quoque, potestate, actione, finita sit oportet. prætereà rerum ordo, series, ac dignitas postulat, vt quædam moueantur tantùm, veluti impuræ materię concreta: quędam moueantur ac moueant, vt orbes cœlestes, qui ab intelligentiis mouentur, & vicissim hæc inferiora mouēt: quædam moueant duntaxat nec moueantur, vt mentes quæ cœlos ac sydera circumagunt: sunt enim ipsæ immobiles, vt Aristoteles lib. v I. de natura, demonstrat: extremum est, vt sit aliquid quod nec moueat nec moueatur; id autem Deus est. Ex quo intelligitur primum orbem ab alia mente quàm à Deo moueri, à quo velut à fonte perenni ortum habuerunt mentes inferiores, à quibus orbes moueri cœperunt ac desinent, cùm sint finitę. contrà quàm putat Ficinus, qui mentem hominis infinitam esse scribit. nam ista ratione cùm à Deo proficiscatur

catur secũda mens, infinitum ab infinito manaret, quod naturæ principiis omnino repugnat. Quid autem absurdius est, quàm ea quæ sensu prædita sunt & corporea, cum intelligentiis; bona cum malis, infinita cum finitis, incorrupta cum caducis, deniq; tota ratione secum discrepantia, planéque contraria, eodem naturæ sempiternæ vinculo copulare? vt sit infiniti boni ac mali, Dei & cacodæmonis idẽ nexus? Illud quoque non leue est argumentum Scaligeri, quòd motus omnis vergit ad quietem, vt videre est in singulis rerum naturis. igitur orbes quoque cœlestes ad quietem inclinabunt: quod sine mundi obitu fieri non posse constat. hoc argumento mundum interiturum conclusit. sed de populari obitu intelligẽdum est: quoniam quies est priuatio motus in eo quod rursus moueri potest. ita quoque intellexit Leo Hebreus, Lactantius, ac veteres illi qui ante mundi huius, ordinem, statum, figuram, putarunt omnia fuisse in rudi materia confusa. atque huc pertinet argumentum illud, quod Theophrastum cõturbauit, vt videre est apud Philonem in libro quem inscribit mundum non esse interiturũ. est autem eiusmodi; Partium ac totius eadem ratio sit oportet: igitur si mundi partes labũtur ac difluunt, totum occidere necesse est aliquando; saltem occasu populari: vt cùm animantia, plantæ, stirpes, ab

igne absumuntur, & vilissimam subeunt cineris naturā amissa nobiliore forma: idem quoque de cœlo iudicandum. Proculus cùm in easdem angustias delapsus effugere non posset, hæc elementa, quæque ex his conflantur corpora, mundi partem esse negauit, sed apotelesma duntaxat, & velut appendicem, vt est apud Philoponum. sed hæc opinio tam absurda, refutatione minùs eget. videtur tamen Theophrastus ita dissoluere, vt occasum mundi futurum concedat, si quemadmodum singularia vicissim; ita quoque vniuersa simul obiret: præciso enim digito, inquit Philo, nihil vetat quò minùs viui possit. at nō quæritur vtrum membris quibusdam captus homo viuere; sed an pars vlla corporis vitam amittere possit: nam ex eo iudicatur corporis totius fluxa natura; quemadmodum ex aquę guttula, sapor fontis. neque enim partes homogeneas ab heterogeneis Theophrastus in illa conclusione distinxit. alioqui fatēdum erit eiusdem animalis (est autem Academicorū omnium ac ipsius Theophrasti consensu mundus hic animal) alteram partem, & quidem corpoream, ita coagmentatam vt partim intereat, partim interitus sit expers: quæ tam ridicula mihi videntur, quàm quæ Aristoteles ex auorum memoria disputans, neminem ait interitus cœli meminisse. at isto modo aurum, vel adamantem, vel amianthon

thon adamante duriorem, aut etiam ferrum illud quod in Darie nullis ignibus liquescere fertur, sempiternum affirmare, cùm nullus meminerit hæc à seipsis interitum sensisse. Ex omnibus tamen omnium argumentis nullum maius visum est argumento Philonis, quod ex abditis & sacris Hebræorum fontibus manauit. Non est, inquit, Deus auctor ἀταξίας & confusionis: sed ordinis. si ergo mundi procurationem gerit, non patietur labi ac interire. eadem causa Mosem AEgyptium impulit, vt diceret, Deum nulla indiuidua præter hominem immortalem curare. idque Aristotelis & Alexandri doctrinæ congruit, qui non putant id interiturum quod immortali Deo curæ sit, ex eóque fieri, vt formas quidem vniuersas Deus tueatur, singulares fluxas & caducas negligat. eadem ratio Manichæos impulit, vt duo pari potestate principia statuerent, vnum bonorum omnium & ordinis; alterū malorum, interitus & confusionis auctorem. quod vt Moses AEgyptius & Augustinus effugerent, interitum, mala, confusionem, non in habitu, sed in pura priuatione boni collocarunt. si tamen ex Aristotelis doctrinà malorum habitus statuamus, vt theologi plerique, non video quid absurdum consequatur, cùm Deus non propterea mali ac interitus causa sit per sese, sed κατὰ συμβεβηκὸς tantùm, vt cùm scelerati

curam omittit, aut etiam viri boni, vt de Iobe fertur: idem principi tenebrarum permittit, qui ſceleratum & nefarium hominem malè perire faciat. hæc Moſis Aegyptij opinio eſt. idem quoque de interitu mundi ac omnium rerum iudicandum videtur: quarum curam ſimulac deſeruerit, collapſuræ ſunt. ac ne quis ea de re dubitaret, ipſe Pharaonem, quem Hebræi principem tenebrarum interpretantur, ſibi excitaſſe dicitur, vt in eo ſuam gloriam oſtentaret: vt quæ hic labefactaret & corrumperet, ipſe inſtauraret. Sed placet Philonem Hebræum ac Platonē Leonis Hebræi argumento efficaciſſimo conuincere. aiunt illi cœlum ac ſydera, quæque creata ſunt ob id interitura, quòd ortus ſui principium habuerūt. igitur Deus ſibi ipſe repugnaret, qui corruptile aliquid feciſſet, quod tamen corrumpi nollet. quòd ſi verum eſt ex igne & aqua cœlum eſſe cōcretum, vt Philoponus ex Academicorum ſententia diſputat, ac Hebręi ſapientiſſimi naturæ interpretes affirmant: id enim voce ipſa, שמים, id eſt, אש מים, vel vt alij, שם מים ignis & aquæ rationem complectuntur: quis dubitet cœlum quoque interiturum? id quod Ariſtot. ne fateri cogeretur, quintam cœlo tribuit naturam, quæ qualíſque ſit nuſquam explicat. non debuit igitur ignota cœli natura ſempiternum affirmare. Sit igitur hoc poſtremum,

mum, ne omnia differantur, quod qua ratione dissolui possit non video; Si mundus naturale corpus est, ex materia formáque constat, vt omnes physici tradunt: ac proinde concretus: nihil autem concretum & partibus coagmentatum à seipso effici potuit. ex ipsius Aristotelis disciplina. igitur causam habet sui efficientem: illud quoque Aristoteles cōfitetur: quem Cardanus parum assecutus, Deum mundi causam efficientem esse negauit: quod nec philosophum decuit, nec Christianum. at ex his cōsequens est vt mundi causa prior sit effectu, non solùm ipsa natura, sed etiam tempore: alioqui naturale corpus, & quidem ex heterogeneis, suíque dissimilibus partibus conflari poterit sine tempore, ac ipso momento; quod naturæ principiis & Aristotelis doctrinæ repugnat. igitur consentaneum est non solùm mundo priorem esse Deum natura, verumetiam tempore; tum etiam mundum ex ipsa natura concreti corporis interitum. Sed audire iuuat quid respondeant cùm ab illis quæritur, vbi tot annorum millibus Respublicæ ac imperia latuerunt, vbi tot seculis rerum memoria gestarum: ad hæc; incendiis, aiunt, & eluuionibus in orbem sępe recurrentibus homines obire: ac vicissim è terra nouo calore ac semine grauida renasci. hanc opinionem ab Aegyptiis acceptam Solo in Græcia disseminauit,

uit, quam deinde Anaxagoras, tùm Plato in Menexeno ac Timęo: post Aristoteles in problematis: deinde Abensina in libro de diluuiis confirmauit. tandem hæc Aristoteli displicuisse videtur opinio lib. I. mete. & Abenrei lib. III. de animo; vbi negant vlla tanta fuisse diluuia, quæ terras omnes inundarent. hac opinor ratione ducti, quod nulli hoc tempore satiui gygantes, at ne exigui quidem Myrmidones, vt olim è terra prodirent. an quia non satis pingue solum? negabit Aristides, qui in Panathenæis solos Athenienses de generis nobilitate iure gloriari putat, quòd soli sint indigenæ terræ parentis, id est, αὐτόχθονες, quanuis Attico solo nullum magis sterile videatur. at in AEgypto vbi sunt aquarum vberes inundationes, ac tellus, vt ait Poëta, sine nube ferax, id nunquam contigisse proditum est. an quia sol decrepitus est, aut tellus effœta? quoties igitur mundum hunc velut animal hydropisi, aut acuta febre corripi putant, cùm incendiis & eluuionibus labefactatur, profectò materiam vetustate; mundum senio interiturum confitentur. atque id vniuersa natura perspicuè demonstrat. Plinius libro VII. tradit omnes scriptores conqueri genus hominum nec multitudine, nec magnitudine, nec robore, cum veteribus posse comparari. quò fit vt fabulosa nostris Imperatoribus videantur, cùm audiunt

Xerxis

Xerxis innumerabiles exercitus, aut Alexandrum magnum ac Cæsarem mox trecenta, mox etiam quadringenta millia hominum vno prælio fregisse: quæ tamen sacris literis consentanea sunt. Creta verò quæ ab Homero ἑκατόμπολις dicebatur, Centum, inquit ille, vrbes habitant magnas, vix hac ætate tripolis dici potest. quinetiam Diodorus scribit, olim in AEgypto decem & octo millia ciuitatum illustrium in sacris libris comprehensa: posteà Ptolemæi lagi temporibus, tria millia extitisse, hac verò ætate vix in AEgypto & Asia tot restare feruntur. sanè magnitudo incredibilis ossium, quæ etiamnum his temporibus integra seruantur, certissima sunt miræ magnitudinis hominum argumenta. Sed ex omnibus nihil admirabilius est, quàm quòd ad sempiternam posteritatis memoriam, Copernicus in libris reuolutionū, deinde Reinoldus, post etiam Stadius, mathematici nobiles, perspicuis demonstrationibus docuerunt, Solis apsida terris esse propiorem, quàm Ptolemæi ætate (floruit autem Adriano principe) duodecim partibus, id est, vno ac triginta terræ semidiametris, vel, vt Germani suis spatiis metiuntur x x v i. millibus sexcentis & sexaginta milliaribus Germanicis, quæ Gallicis altero tanto maiora feruntur. id autem cum vsu frequenti & explorata demonstratione compertum habe-

haberet Philippus Melanchtho,ad cœleſtium, terreſtriúmque corporum tabeſcentem naturam referendum putauit: vt hæc elementa ſolis calore commodiùs foueãtur.quod Scaliger cùm audiſſet, flagris dignos putauit qui talia ſcribũt.ipſe flagris indignus erat, quòd earum rerum ignorantia, ſæpe, & quidem pueriliter, lapſus eſt.Cùm igitur fluxa ſit & caduca materia cœleſtis,efficitur illud quoque,vt orta fuerit,& aliquãdo ſit interitura.quæ cùm ita ſint, tempora ſuas origines & exitus habere conſtat.id autem eſt quod quærebamus.

Temporis ſeries.

Nunc temporum ratio nobis eſt ab orbe condito ex hiſtoriarum monimentis haurienda. quod ex aridis fontibus Græcorum fieri nullo modo poteſt. cùm enim hiſtoria Troiana nullam habeant antiquiorem,quam tamen Thucydides magna ſui parte fabuloſam eſſe tradit.& cùm Homerus ipſe poſt Orpheum & Linum antiquiſſimus ſcriptor, ducentis annis à bello Troiano claruerit, conſentaneum eſt vulgi errores ac fabulas pro vera hiſtoria tradidiſſe. vt vt ſit, Plutarchus à Theſeo principum vitas auſpicatus ſuperiora fabulis confuſa eſſe affirmat.fertur autem Theſeus ante Romulum annos circiter quingentos claruiſſe. Abimelecho Hebræorum duce: qui annus eſt ab orbe condito bis milleſimus ac ſeptingenteſimus ſupra quadrageſimum. ab aliis igitur quàm

quàm à Græcis temporum vetustatem exquiramus. at ex omnibus aliarum gentium scriptoribus antiquiorem Mose video neminem. Herodotus antiquiss. Ctesias, Hellanicus, Xenoph. temporibus æquales, annis mille octoginta Mose iuniores sunt. Herodotum proximè sequitur Thucydides. deinde Berosus Caldæus Herodoto iunior annis ducentis. Berosum excepit Manetho Aegyptius; tum Metasthenes Persa, tomporibus Alexandri magni. horum tamen exigua fragmēta restant, si modò ab his scripta sunt. de Metasthene & Ctesia minus ambigitur. nisi quòd hic à Diodoro libro III. reprehenditur, in regibus Assyriorū: laudatur ab eodem in historia Persarum. contrà quàm Eusebius, qui rectè Assyriorum, negligenter Persarum tempora collegit. itaque ad Iosippum Hebræum Mathatie non Gorionis filium (quem Munsterus eundem esse putat, cùm ex bello Iudaico apertè refellatur) recurrendum nobis erit. hic enim duobus libris aduersus Appionem antiquissimos historicos, qui tùm in manibus terebātur, cum Mose contulit, & iustis ponderibus examinauit. ex quibus illud primùm intelligitur, falsum esse quod Appio è Timæo Platonis arripuerat; Aegyptios scilicet annorum octo millium historias in monimentis habere consignatas: absurdius etiam quod Herodotus tredecim annorum milli-

millibus apud AEgyptios regnatum audierat. absurdissimum quod Cicero in libris de Diuinatione, à Caldæis iactatum scribit; se in periclitandis hominum ingeniis, annnorum CCCCLXX. millia posuisse: Diodorus ascripsit, CCCCIII. libro III. sed id fabulosum esse affirmat. Iosippus verò certissima temporum ratione, collectâ ex historia Phœnicum & Manethonis, qui AEgyptiorum arcana literis sacris comprehensa peruulgarat, AEgyptiorum & Græcorum fabulas inanes apertè confutat, descriptis ætatibus regum AEgyptiorum ac Phœnicum. quanquam Diodorus ante Iosippi ætatem in AEgyptum profectus, vt populi antiquitates penitus intelligeret, cõperit omnem quæ de AEgyptiis haberi poterat historiam, tribus annorum millibus ac septingentis comprehensam, idque testatus est lib. II. vbi refutat AEgyptiorum mẽdacia, qui vt generis antiquitate cæteris præstare viderẽtur, trium ac triginta millium annorum antiquitates se habere prædicabant. ego Diodori tempus illud de arcanis AEgyptiorum verissimè expressum contuli cum historia Philonis, quam doctissimi quique sequuntur; ab eóque ducentis circiter annis discrepare intellexi, detracto temporis spatio quod inter Philonem ac Diodorum intercedit; id est, centum paulò minùs annis. nam ab orbe condito ad Philo-

Philonem (qui legatus ad Caligulam missus est ab Hebręis) numerantur annorum quatuor millia. maius etiam argumentum ex Simplicio collegi. is enim tametsi Hebræorum & Christianorum se acerrimum hostem præbet, præsertim vbi Proculũ aduersus Christianos tuetur; nihilominus in commentariis libri primi de cœlo testatum reliquit, Aristotelem literas ad Calisthenem dedisse, vt tantisper Caldæorum antiquitates ac monimenta conquireret, dum alij prædæ intenti Babylonem diriperẽt. tum Calisthenem rescripsisse, conquisita diligenter à se Caldæorum monimenta, seque reperisse historiam annorum M. DCCCCIII. qui numerus ad vnguem congruit cum sacra historia Mosis & Philonis, si ab Alexãdro magno regrediamur ad illud tempus quo primùm dispersos tradit Nohæ filios in orbem terrarum, ac Semi gentem in terra Sennaar, ad orientem Armeniæ, in qua nauis illa salutaris constiterat, sedes quæsisse. est autem Armenię orientalis Caldęa paulùm ad meridiem vergens. Hoc igitur imprimis animaduersione nõ minùs quàm admiratione dignum est, quòd Calistheni ac Mosi, qui è purissimis fontibus veritatem hauserunt, conuenit; quòd attinet ad vniuersam temporis rationem. id quoque proximè Diodoro congruit, si tempus ab orbe condito repetamus ad suam vsque ętatem.

nec

nec miror est Xenophontis de æquiuocis, & Archilochi de temporibus (si modò fragmenta illa scripserunt) congruētia cum Mose. nam vterque Ninum imperasse scribit pòst diluuia C C L. annos: & alter quidem id colligit ex epitaphio Nini, quod ei Semiramis inciderat in columna. id verò tempus rationibus Philonis & Hebræorum planè respondet. Adhæc Metasthenes Persa, ex ipsius Berosi Caldæi testimonio, eius inquam qui tùm integer & incorruptus extabat, temporum seriem ab extrema regum memoria repetēs, paululum admodum discrepat ab Hebræis. sed illud memoratu dignum est, quòd Iosippus aduersus Appionem docet eluuiones Berosi scriptis comprehensas fuisse, & nauim illam, quæ animantium ac generis humani seminarium cōseruarat, in monte Cordiæo conquiesse, vt etiamnum Alexandri temporibus adhuc fragmēta restarent, vnde bitumen ad expiationes colligi solebat. atque hæc Hieronymi quoq; Aegyptij ac Mnasæ Damasceni auctoritate confirmat. quanquam I. Buteo Delphinas geometrica demonstratione perspicuum fecit, nauis illius magnitudinem longè capassimam ad alimenta, omniúmque animātium salutem extitisse. Omitto quòd veteres Poëtæ rei veritatem à maioribus acceptam ad fabulas inanes trāstulerunt. nam Ianus ab illis est appellatus, quòd vinum iain

iain Hebræis dictum,inueniffe diceretur. vt illud quod sacræ scripturæ de Chamo, qui patris pudenda reuelauit, ad Iouem traduxerunt; alij ad Saturnum,quòd alteruter patris genitalia exeruisset. at Hebræorum plerique interpretes de Chamo idipsum prodiderũt,vt scribit Rabi Leui ad Genes. cap.i x. consimilis est historia Gigantum, & Androgyni,quam omnes Hebræorum interpretes, verissimam esse aiũt. Plato ad fabulas detorsit. Nullum autem ad sacram temporum historiam confirmandam, certius argumentum improbis opponi potest (neque enim talibus argumentis egent boni) quàm quòd Berosus Caldæus ab ipso Noha vsque ad Sardanapalum:hinc Metasthenes ex historia Susiana vsque ad Alexandrum: quinetiam Ctesias antiquissimus ab Herodoto, quique ab ipsa regia Persarum annales in Greciam detulit,teste Diodoro;postremò ipsius Manethonis, AEgyptij tempora cum sacris literis,& cum Calisthenis historia ita conspirant, vt Caldæorum & Hebræorum cum AEgyptiis discrimen omne,non maius trecentorum sit annorum.quod tamen mirum videri debet, in tãta scriptorum multitudine ac varietate annorum. nam Iosippus ex antiquissima historia Phœnicum (à quibus Græci scribere ac loqui didicerunt, vt ipsi confitentur) planum facit templum à Salomone conditum

K annos

annos ante Carthaginem fundatam CXL. idque collectis regum singulorum ætatibus. deinde Danaum Ramesis AEgypti fratrem, vetustissimum Græcorum principem ex AEgypto in Græciam profugisse, anno CCCXCIII. post occupatum ab Hebræis Palæstinam: & ante excidium Troianum annos CCC. idem quoq; docet Cadmum Thebarum conditorem; literas in Græciam detulisse iisdem temporibus, quibus floruit apud AEgyptios Pharao Menophis; apud Hebræos Othoniel, dux à Mose tertius. regum verò ętates ex Manethonis AEgyptij fontibus & historia Phœnicum, se hausisse Appioni aduersario testatur. neque enim talis tantúsque vir in historiá ipsi Appioni comperta mentiri vellet. Herodotus, qui Manethone antiquior est annis ferè D. ac Diodorus Herodoto iunior annis DCCC. eosdem ferè principes AEgypti complectuntur, quos Hieremias; cuius historiam Herodotus ad verbum sequi videtur post Apryem, quem Hieremias Ophrea vocat, cuius temporibus floruit. posteà persequitur Herodotus consequentium regum ætates vsque ad Psammenitum, qui à Cãbyse rege Persarum captus est, ac regno spoliatus. deinceps AEgyptum tenuerũt Persæ. desinit autem Herodotus in fuga Xerxis, quæ cõtigit anno mũdi ter millesimo CCCCLXXXVI. cœperat autem

à Gyge

à Gyge principe Lydorum, qui eodem quo Manasses tempore imperauit. sed cùm Aegyptiacæ historiæ tempus sibi breue videretur, præ illa quæ ferebatur annorum octo millium historia; illud scribit, Agyptios iactare se ante Menam, qui primus ab eo rex Aegypti appellatur, trecẽtorum ac xxx. regum historias habere sacris literis cõsignatas: nec tamen vllius nomen ab iis vel acta commemorantur. sed cùm multis argumẽtis huiusmodi fabulæ refelli possint, tùm verò nullum maius est, quàm quòd Cl. Ptolemæus homo Aegyptius, syderum inerrantium radices & ἐποχὰς, à Nabonassare velut ab vltimo principio & antiquissima Caldæorũ obseruatione repetit. claruit autem Nabonassar, qui Salmanassar appellatur in libris regum, anno mundi ter millesimo; ante Ptolemæum DCCCLXXX. vt ipse in libris magnæ constructionis scribit. cætera quę ab Hyparcho, Methone, Eudoxo, & Aegyptiis didicerat, his temporum curriculis sunt cõprehẽsa. quòd si Aegyptij aut Caldæi motus cœlestes annorum CCCCLXX. millium in tabulis notassent, cur Ptolemæus Aegyptius Caldæis proximus, annorum duntaxat octingentorum motus collegisset? hoc enim ad eas quas susceperat demonstrtiones maximè necessarium fuisset. at ignotos inerrãtium syderum & trepidationis motum reliquit: vt

Arabes primùm, deinde Regiomontanus & Copernicus perſpicuè demonſtrarunt. ne Solis quidem motus omnes aſſequi potuit; cùm negauerit Solis apſida moueri, quæ tamẽ poſt ætatem Ptolemæi, id eſt, annis mille trecentis ſexaginta ſignum integrum percurriſſe deprehenditur. Sed non deſunt qui calumniantur ea quæ de hominum ætatibus à Moſe ſcripta feruntur, quanquam Moſes ſeipſe ab illorum calumnia facilè vindicabit: nihilominus tamen Ioſippus lib. I. cap. III. antiquitatum decem hiſtoricos laudat, qui vitam hominum tradũt modo ſexcentos, modo nongentos annos ſuperaſſe: Manethonem, inquam, Beroſum, Mochum Heſtiæum, Hieronymum, qui Phœnicum veteres hiſtorias collegit; Heſiodum, Hecatæum, Hellanicum, Acuſilaum, Ephorum. his etiam addemus Xenophontem, cuius auctoritate Plinius ac Valerius vtuntur. is enim regum maritimorum ætates aliquot complexus, vnum quidem vixiſſe tradit annos DC. alterum DCCC. quis igitur tot ac tam multis ſcriptoribus fidem derogabit? quòd ſi quis putet annos menſtruos fuiſſe, vt pleríque pueriliter putant, quid mirum videri debuit Xenophonti regem maritimum annos menſtruos DC. vixiſſe, qui Solis annos efficiunt quinquaginta? nam ipſe Xenophon nonaginta ſuperauit. quinetiam ſeneſcente hac mundi ætate

multorum

multorum ſcriptorum cõſenſu proditum eſt, Ioannem, qui de tẽporibus eſt appellatus, annos CCC. impleſſe. Plinius quidem ex certiſſimis tabulis Cenſorum, quoſdam annos CL. vixiſſe refert. quòd ſi menſtrui anni fuiſſent, oporteret homines apud Moſem, qui anno trigeſimo liberos ſuſtulerunt, bimos ac trimos genuiſſe. ſed eo nos errore liberauit Moſes, qui ſeptimo cap. libri originũ dies CCCLXV. annua conuerſione complectitur. itaque Plutarchus eos irridet, qui putant ante Numam Romanos annum decem menſibus circunſcripſiſſe, propterea quòd populi omnes duodecim menſibus annum ſemper definierunt, quanuis dies exemptiles numerandi rationem redderẽt incertam. Iam origine mundi temporúmque finibus conſtitutis, quæ ex Aegyptiorum, Caldæorum, Phœnicum, & Hebræorum conſenſu, annorum quinque millibus & ſeptingẽtis ad ſummum definiuntur; reſtat vt illam annorum circiter ducentorum aut CCC. diſcrepantiam quæ Metaſtheni cum Hebræis, tum etiam Hebręis inter ipſos, poſt etiam Euſebio cum reliquis intercedit, quoad eius fieri poteſt, excutiamus: tametſi Lucidus, Funccius, & Onuphrius multa diligenter in eo genere animaduerterunt, multa ſunt tamen quæ adhuc reſtant explicanda. Erroris autem origo multiplex eſt; eáque perſpecta faciliùs

error emendatur. Primùm enim Persæ aliter atque Græci: & Hebræi aliter quàm vtrique Persarum & Assyriorum principes appellarũt: ab iis etiam Aegyptij discrepant, vt sui quisque idiomatis vim ac puritatem retineret: interdum etiam nomina detorserũt. hinc natæ sunt illæ quęstiones de regibus Assyriorum, Persarum, & Aegyptiorum: à quibus ratio temporum ducebatur. Alius etiam error inde manauit, quòd Græci & Latini, Hebręorum & Aegyptiorum antiquitates & linguam ignorarunt. Eusebius Græcorum bibliorum interpretes secutus, ducentos ac mille ampliùs annos quàm Hebræi complexus est ab orbis conditione ad Christum, & cùm Moses ab orbe condito ad diluuium posuerit annos M. DCLVI: Eusebius bis mille CCXLII: propterea quòd septuaginta interpretes, vel potius librarij, quinto cap. Geneseos vitam hominum ducentis interdum ac trecentis annis longiorem fecerũt, quàm Hebræorum scriptura patiatur. erroris etiam non minima causa videri potest, quòd Græci annos ab ęstiuo solstitio incœperunt: Latini ab hiberno: cęteri qui ad occasum, à verna sectione: Arabes ab ingressu Solis in Leonem, vt Solinus & Firmicus lib. III. tradit. Orientales verò, id est Caldæi, Persæ, Indi, Aegyptij, Hebræi ab autumno; quo tempore mundus est à Deo creatus, vt Iosippus libro I. anti-

antiquitatum, cap. III. ſcribit, & Rabi Eleazar in Geneſim; בראשת, hoc eſt initio, בתשרי, id eſt menſe Septẽbri arcanum menſis eadem literarum conuerſione cõplecti putat. id etiam confirmat rabi Abraham, in cap. VII. Danielis: tametſi Moſes Niſan, qui Xanticus Macedonibus, Latinis verò Aprilis dicitur, ordine primum poſuerit Deus, quòd eo menſe populum liberaſſet, nihil tamen in reliquis immutauit, vt Ioſippus teſtatur. atque id intelligi poteſt ex eo quod iubet Moſes Exod. cap. XXIII, diem feſtum coles, inquit, in exitu anni, cùm fruges in horrea congregaueris. quare fallit Garcæus, qui Hebræos à ſectione verna cœpiſſe tradit, quod mundum eo tempore creatum putarent, vt rabi Ioſue, quem refellit rabi Eleazar. Plutarchus in ſympoſiacis quæſtionem illam diſputat. ſed omiſſa diſputatione, ſi veris initio fruges inchoatæ non maturæ fuiſſent, eodem modo animãtia imperfecta aut lactentia Deus feciſſet, ac nutrices adhibuiſſet. Non minus labitur Mercator, qui mundo naſcente Solem in Leone fuiſſe putat, eoque fundamento malè iacto, cætera quæ deſiderium motu ad hiſtoriæ fidem retulit, ruinam minãtur. omitto leues oleæ coniecturas poſt eluuiones: & cætera id genus quæ leuiora ſunt, quàm vt refelli mereantur. Fides igitur ſit penes Moſem, penes Hebræos, qui in priuatis ac publicis ne-

 gotiis

gotiis à Septembri mense incipiunt, vt etiam Græci, quod planum fit etiam ex ὡρολογίῳ Mitylenēsi. Hanc quoque causam erroris fuisse constat, quòd Aegyptij, Persæ, ac Hebræi, certam ἐποχὴν, seu radicem temporum nullam haberēt, sed regum ætatibus tempora definirent. Græci ac Latini meliùs: alteri ad Olympiades; alteri ab Vrbis conditionem tempora retulerunt. Christiani quoque, quāquam serò admodum, id est, anno Christi sexcentesimo, temporum rationem à partu Virginis ordiri cœperunt. Arabes ab Hegira, id est, ab expeditione Muhamedis, quæ cœpit anno Christi D X C I I. & hoc anno M D L X V. numerant annum D C C C C L X X X V I I I. nec alia radice vtuntur, vt videre est in historia Leonis Afri, qui vno tantū loco libri tertij, Hegiram ad annos Christi accommodauit. & ex eorum edictis quę promulgata vidimus. Ex quo intelligitur eos labi ac decipi, qui Hegiram ab anno Christi C C C C X C I, vel vt Genebrardus ab anno D C X X I, auspicantur. Hispani verò non ita pridem, id est, ante Ferdinandum, qui Catholicus est appellatus, anno M C C C C X C. temporum originem ac veluti radicem quam ipsi æram vocant, ab anno imperij Augusti X V I. quo promulgatum est edictum Taracone, vt describeretur vniuersus orbis. census tamen factus anno imperij X L I I. ex quo intelligitur

XXVI. annis ante Christi natiuitatem incœpisse, vt scribit Gerundensis. Rodericus verò Toletanus cap. vlt. XXVIII. annorum discrimen facit. Sed concilia quæ habita sunt in Hispania, Gothis imperantibus, sumunt exordia temporum ab anno quo edictum promulgatum est. post Ferdinandi tempora, rationem annorum Christi secuti sunt: post etiam Hebræi in actis publicis & priuatis temporum ἐποχὴν ab orbe condito vsurpare cœperunt. est autem quinquies millesimus trecentesimus ac vigesimus quintus, anno Christi MDLXV. qui Philonem sequuntur, ducentos ac duos annos adijciũt, vt sit hic annus mundi, quinquies millesimus quingentesimus & XXVII. Olympiadis verò CCLIX. annus quartus: diluuij ter millesimus octingentesimus septuagesimus secũdus: Hegirę millesimus ac decimus quartus: Indictionis octogesimę quartę annus decim⁹. his enim numeris in historia vniuersitatis vtendum est, vt tẽpora sint vbique certiora. est autem Indictio tributi genus apud Asconium & Pliniũ iuniorem, nec temporis cursum significare cœpit ante Constãtinum magnum. cœpit autem anno Christi CCCXIII. ante diem VIII. Calẽd. Octobr. Constantino II. & Licino II. Aug. coss. ídque in fastis Græcorum scriptum est his verbis; ΙΝΔΙΚΤΙΟΝΩΝ ΚΩΝCΤΑΝΤΙΝΙΑΝΩΝ

ΕΝ-

ENTTEYΘEN APXH. quo die Maxentius Augustus à Constantino magno cæsus est, & pax ecclesię Christianę restituta. Itaque decretum est in cōcilio Niceno, vt diplomatibus Indictiones ascriberentur, vt scribit Bedas: propterea quòd nondum anno Christi vtebantur, sed annis Imperatorum; qui quòd identidem mutarentur, planè incertam reddebant rationem tēporum. decretum est etiam vt circulus Indictionum caperet XV. annos vt Olympias vna quatuor. Sed errandi causa nulla maior fuit, quàm ex ignoto solis ac lunę cursu: in quo tametsi omnis antiquitas se valdę torsit, efficere non potuit, vt certam annorum ac mensium rationem haberemus. nam Leostrati ὀκτοετηρίδες mendosę repertę sunt: nec vsum vllum præbuerunt: & aurea quæ dicitur regula Metonis nouemdecim annorum, fallax; adeò vt anno post CCCXVIII. dies vnus ac ferè XVIII. horę superarent, quo solis cursus lunam anteibat. fallax etiam Calippi annus: mendosæ Hyparchi regulæ trecentesimo quarto pòst anno vnius horæ errorem indicarunt. nec multò certior Philolai ac Democriti: ἐμβολισμοί. postremò Cęsaris annus hoc habet incommodi, quòd lunares sustulit, & nūc plenus est erroris. nam paulatim æstiuæ feriæ ad hibernos menses regrediuntur. Cùm igitur in tantis erroribus cœlestium motuum, Græci

solis

ſolis annum haberent,ſed annis lunaribus vte-
rentur dierum CCCLIIII. quos tamen alte-
ro quoque ac tertio anno intercalarent, vno
die ſuperāte;prçter menſem intercalarem,qui
nunc tertio, nunc quarto quoque anno inſere-
batur, nec æquinoctiorum,nec ſolſtitiorū vlla
ratio haberi poterat,cùm mēſes per totū annū
vagarētur ſpatio annorum XXXIII.Romani
verò multò grauiùs in eo genere peccarūt, qui
primò annum diebus quatuor ac CCC.conſti-
tuerunt,vt quidam putant(quod tamen negat
vnus Plutarch9)deinde adiectis à Numa duo-
bus menſibus lunares anni facti ſunt:ſed inter-
calarium tanta extitit varietas & confuſio, vt
ratio faſtorum mox hibernis,mox etiam æſti-
uis menſibus immutaretur,auctore Tranquil-
lo. Hebræi quidem lunaribus vtebantur, ſed
tertio quoque anno menſem intercalarem in-
ſerebant, qui ab illis Vaadar dicebatur: id eſt,
geminatus Adar. quare Garcæus in eo labitur,
quòd Hebræos æquç ac AEgyptios annis ſola-
ribus vſos ſcribit.nam AEgyptij annum çqua-
lem habuerunt dierum CCCLXV. ſed tamen
is qui ſuperabat quadrans, efficiebat vt annis
mille CCCCLX. totius anni conuerſio in or-
bem rediret, & annus canicularis integer in-
tercalaretur. quanquam magni errores conſe-
quebantur, quòd integrum diei quadrantem
caperent, qui tamen ab integro deficiebat, vt
poſteà

posteà docuit euentus. Quæ cùm ita ſint, non mirum ſi in tanta annorum diſcrepantia, certa ratio temporis iniri non poſſet. ac Theodorus Gaza vehementer fallit in libello de mēſibus Atticis, tum etiam Græcorum ac Latinorum interpretes, cùm hi ſuos cum illorum menſibus comparari poſſe putant, qui tam inſtabiles fuerunt, vt ſemper incerti vagarentur. idque argumento ſit, quòd annus lege Iulia definitus, qui omnium certiſſimus habetur, ſolſtitiorum & æquinoctiorum ſedes anteuertit à Cęſaris ætate diebus circiter XIIII. & fruſtrà in motu exæquādo laboratur: ſunt enim meo iudicio motus cœleſtes inefabiles & ἄρρητοι; vel, vt mathematici loquūtur, ſurdi: quia nullis numeris comprehendi poſſunt, quin ſemper aliquid relinquatur numerandum, ídque videre eſt in ſingulis conuerſionibus planetarum. quæ igitur certitudo eſſe potuit ante legem Iuliam in tanta dierum ac mēſium interiectione? Illud tamē animaduerſione dignum, quòd ab orbe condito vna fuit & eadem apud Hebræos, & Caldæos anni obſeruatio, qua nunc etiam Arabes vtuntur: ſcilicet dierum CCCLIIII. collectis tertio quoque anno diebus epactarum; ídque ex ſacris literis facilè cōſtat. cōſimiliter Aegyptij anno caniculari ſuperantes dies ſemper inſerebant. quò fit vt ab illis in vniuerſo temporum & annorum numero,

qui

qui ab orbe cõdito fluxerunt, nihil admodum peccari potuerit: quãuis in singularibus principum actionibus, victoriis: aut initio aut exitu imperij cuiusq; à Græcis diffideant, & vtrique à Latinis. atque hinc illa tam diuturna, quæq; nullum exitum reperire potest, scriptorum inter se disceptatio de Christi morte. alius quidem ante diem VI. Calend. April. alius A.D. VII. vt Onuphrius. plerique A.D. III. vt Lucidus, qui disputationẽ ea de re instituit. neque solùm de die, verumetiam de anno discrepant inter se plurimùm. nã Bedas, Chrysostomus, Nicetas, Gauricus, Albertus magnus, Bernardus Mutinensis, Onuphrius, anno XXXIIII. passum fuisse. Apollinaris, Lucidus, Lyranus, Marianus Scotus, Paulus Burgensis XXXIII. Tertulianus, Ireneus XXXI. Non minor est quæstio inter Græcos & Latinos; tùm etiam Latinis inter ipsos de anno Vrbis cõditę: quod cùm planè definiri non potuerit Onuphrius in fastis, ex omnibus sententiis duas verisimiliores collegit, & vtrãque fastis adiunxit, vt quam quisque vellet sequeretur, vnius anni discrimine relicto. in cæteris quidem principum actionibus & rebus memoratu dignis, tempora minùs diligenter notare leue est: sed quum in imperiorum initiis, aut in Era seu temporum radice peccatur, infiniti errores ex eo cõsequuntur. omnes tamen quoad eius fieri poterit,

emen-

emendari debent ex Hebræorum & Caldæorum disciplinis, quæ nihil, aut certè parum admodum discrepant à Philone. nam Talmudici suæ sectæ nimium addicti, vt diuinas sortes & oracula suo iudicio interpretarētur, ducentos annos de mundi ętate detraxerunt, ne cum Christianis conuenirent. argumento est quòd Rabbi Nasso quoties Christi meminit, contumelia capitali, vocat, חתלון, & Christianos, גלוי ערים. hæc autem discrepantia nulla est inter ipsos, ante mūdi annum bis millesimum ducentesimum XXXIX. qui annus est profectionis Iacob in AEgyptum. sed hinc ad exitum numerantur anni CCCCXXX. ídque dissertè traditur Exodi XII. Galat. III. quo loco Iosippus lib. II. cap. VI. tum etiam Philo ac Rabbi Leui Gersonis filius, tempus illud annorum CCCCXXX. incipere aiunt à profectione ipsius Abrahæ in AEgyptum, cùm natus esset annos LXXVI. ex quo verò Iacob in AEgyptum venit vnà cum familia vsque ad exitum, numerant annos CCX. atque in eo ferè omnes Hebræi cōsentiunt: quos Philippus Melanchtho, ac eruditus quisque sequitur: excipio Genebrardū, eruditione ac pietate præstantem virum. is enim verba scripturæ mordicus tenet: Funccius errorem irrepsisse putat in verbo τριακοσίους pro τετρακοσίους, vt etiā Theod. Beza; id quidem in epistola Galatarum

& Actorum, quæ Græcè scriptæ sunt, fieri potuit: sed locus Exodi Hebraïcè scriptus, hunc errorem non admittit. in hac igitur disputatione tutius est Hebræorum interpretationes tueri, præsertim cùm Metastheni ferè congruant. idem quoque in reliquis faciendũ puto, quod & Philo proximè fecisse videtur. huic ergo magis assentior, cùm ab exitu Hebræorum ad templi conditionem annos enumeret DCCCCXX. Iosippus verò MLXII. lib. X. cap. XII. ille à templo condito ad eius euersionem CCCCXL. hic CCCCLXX. iuniores Hebræi CCCCXIX. Philo medium ferit. idem ab orbe condito ad excidium templi, complectitur annos ter mille CCCLXXIII. Iosippus ter mille DXIII. ille à diluuio ad euersionẽ templi MDCCXVII. hic verò M. DCCCCXIII. interpretes Hebræi multò pauciores vtroque. sed tamen Philo mediam rationẽ secutus est: vt igitur inter se conciliari possint, reijciamus primùm Alphonsi tempus ab orbe condito, ad hoc vsque tempus, id est, anno Christi M. DLXV. octo millium & DXLIX. annorum, cùm suæ opinionis nullam afferat rationem: vt nec Eusebius cuius testimonio sex annorum millia DCCLX. ab orbe condito fluxerunt. ex Augustino sex millia DCCCXVI. ex Beda VI. millia DCCCXCIII. ex Hieronymo VI. millia DCV. ex Theophilo Antiocheno VI. millia

DCC-

DCCCXXXI. ex Iſidoro VIII. millia CLXXI. Hebræos, Caldæos & Perſas amplectamur, ex quorum hiſtoria nõdum ab orbe condito fluxerunt annorum V. millia DCCXXX. ſiue Metaſthenem, ſiue Cteſiam, ſiue Herodotum, ſiue Beroſum, cum Hebræis coniungamus: Inter Hebræos, Baal Seder ab orbe condito ad hoc vſque tempus cõplectitur annorum quinque millia CXXIII. Rabbi Naſſo quinq; millia CLXXII. Rab. Gerſo & Kimhi quinque millia CCCI. Hebræi iuniores quinq; millia CCXLIX. Philo quinque millia DXXVIII. Ioſippus quinque millia DCCXXX. diſcrimen igitur eſt inter Ioſippum & Philonem certiſſimos ſcriptores, annorum circiter ducentorum, ídque contigit propter eum quem dixi locum Exodi cap. XII. quem Ioſippus ad viuum reſecat: ſed cùm cæteri bibliorum interpretes, tempus illud annorum CCCCXXX. incipiãt à profectione Abrahæ in AEgyptum vſque ad Moſem: tum etiam Cteſiæ ratio cum Plilone proximè cõſentiat: Philo verò medium feriat inter Ioſippum & Talmudicos ſcriptores (hos enim ſuperat annis CC. ac totidem à Ioſippo ſuperatur) conſequens eſt hunc cæteris omnibus eſſe veriorem. nimis enim pertinaciter Hebræi iuniores tempora Danielis deprauarunt, vt contrà omnium ſcriptorum fidem, enumerent quinque duntaxat Imperatores Perſarum, cùm

Meta-

Metasthenes, Ctesias, Græci deniq; decē fuisse tradant, collecta cuiusque principis ætate. sed id fecerunt, ne ab oraculis Prophetæ perperā intellectis recedere viderentur. hos igitur refellere necesse est, tum Iosippi ac Philonis auctoritate; tum etiam orbium cœlestium motu, cuius certa radix est apud Ptolemæum in libris magnæ cōstructionis, à Nabonassaris dominatu, vnde Astrologi, cùm nihil habeant in suis obseruationibus antiquius, incipere consueuerūt. Hoc igitur animaduersione dignum est, quòd ex illa motuum radice, vniuersi temporis ordo ac ratio pulcherrimè congruit Hebræis, Caldæis, Græcis, ac Latinis; ab anno conditi orbis ter millesimo ducentesimo decimo octauo, quo imperium suscepit Nabonassar. hoc verò ita colligitur. Omnes historici fatentur Alexandrum magnum mortuum esse Olympiadis CXIIII. anno primo: at Ptolemæus à Nabonassare vsque ad Alexandri mortem legit annos CCCCXXIIII, id est, Olympiades CVI. quò fit, vt Nabonassar imperium acceperit Olympiadis octauæ anno primo: qui annus erat duodecimus imperij Achas regis Iudæorum, vt scribitur libro 4. Regum: Vrbis autem conditæ sextus. quippe iacta sunt Vrbis fundamenta, vt Varroni ac Dionysio placet, anno quarto sextæ Olympiadis. hæc igitur norma temporis vniuersi neminem fallere po-

test; quanuis in singularibus actionibus sæpe dissideant alij ab aliis. tempora deinceps à Nabonassare vsque ad Adrianum (sub quo floruit Ptolemæus) certissima ex ipsius tabulis colliguntur. is enim libro 4. cap. I I. complectitur annos DCCCLIIII. ab anno secũdo Mardocempedi (quem Hieremias Merodachum appellat) vsque ad annum Adriani X I X. Quòd autem Nabonassar idem sit qui Salmanassar in sacris literis, planum fit ex eo quòd ab euersione Samariæ vsque ad excidiũ templi, anni sunt CXXXIII. ex sacra Scriptura: vnde colligitur Ezechiã imperasse annos XXIII. Manasse LV. Amonem II. Iosiam XXXI. Ioachimum XI. Sedechiã XI. is expugnata Hierosolyma captus est. at Ptolemæus ab initio Nabonassaris, qui Samariam cœpit, ad excidium templi, comprehendit annos CXL. ait enim lib. V. cap. XIIII. quintum annum Nabopollassaris (qui Nabuchodonosor in Scriptura vocatur) esse centesimum ac XXVII. Nabonassaris. igitur si addas annos XIII. eius imperij vsque ad Vrbis expugnationem (capta est autẽ anno XVIII. Nabuchodonosoris) conflantur anni CXL. qui numerus septẽ annis minor est, eo quo vtitur Scriptura sacra, sed excipiẽdi sunt anni Nabonassaris imperij vsque ad captiuitatem. Ad hãc igitur regulam cœlestiũ conuersionum, si vniuersitatis historiã exigamus, planum fiet Metasthe-

tasthenem tempora breuiora complecti: id quod accidit propter interregna, cùm inter se Principes Asyriorum & Caldæorum mutua bella crudelissimè gererent, & mox alius alium deturbaret, nec interim annorum ac temporis decurrētis ratio haberetur. argumento est etiā quòd nec Berosus, nec Metasthenes vllius interregnum aut menses complectuntur, sed annos duntaxat imperij cuiúsq;, sine vlla certa radicè motus. Ctesias scriptor diligeus, menses & interregna non omisit, sed nihil habemus prętex exigua fragmēta. hunc tamen Diodorus ac reliqui sequuntur: quinetiā Plutarchus (qui Ctesiam mendacissimum appellat in Artoxerxe) illi, quod ad tēporum rationem attinet, credēdum putat: præsertim cùm Herodotū mendacij coarguat, & ab ipso Xenophōte (cuius temporibus floruit) à Strabone, Athenæo ac Diodoro laudetur. Manetho ac Dius in Phœnicū historia, menses & interregna collegerant, vt videre est apud Iosippum, sed historia Phœnicum penitus interiit: Manetho verò desiit in Olympiade quinta, quinque annis ante Vrbem cōditam, duodecim ante Salmanassarem: post euersionem Troïæ c c c x x v. cui Sēpronij Romani tabulæ congruunt. Hæc verò discrepātia nulla est apud Græcos & Latinos in ratione eius temporis quod ab Olympiade cœpit, cùm Vrbis cōditio secuta sit Olympiade v i. ex quo

facilè est Romanorũ fastos cum Olympiade comparare, vsque ad Gothorum inuasionem, quę sub Odoacre cõtigit anno Christi c c c LI. tùm ab Era Christi certissima tẽpora huc vsq; colliguntur. Restat igitur vt ab vniuersa illa tẽporum ratione regum ętates ac imperia deducamus, optimi cuiusque scriptoris habito delectu. Illud etiam admonendi sumus in historia legẽda bissextilis anni habendã esse rationem, si vsquam occurrat, vt præteritos aut cõsequentes annos certiùs ac faciliùs colligam⁹. vt quod Marcellinus scribit lib. x x v i. Valentinianum apud Ancyram mortuo Iouiniano, Imperatorem creatũ v i i. Cal. Martij, neq; die sequenti, quòd bissextilis dies fortè tùm esset, imperij insignia suscipere voluisse, bissexti diẽ tanquã infaustum metuentem. ex eo Marcellini loco, fasti Romanorum seditionibus ac interregnis conturbati, emendantur ac restituuntur: cùm quarto quoq; anno recurrat bissextilis. itaque collectis annis à Cæsare ad Valentinianum relinquuntur anni c c c c v i i i. à 4. Cõsulatu Cęsaris Dictatoris, qui bissextilem annum instituit: ab Vrbe verò cõdita mille c x v i. Hic verò Marcellinus, quem dixi, Ammianus nominatur, & Iuliani Augusti ætate vixit: alter Marcellinus comes V. C. Iustiniano principe Chronica auspicatus est ab anno Vrbis conditæ M C x x x. eaque Indictione & consulatu diligenter distin-

distinxit, quāquam Consules eo tempore esse desierūt, sed nomen in Imperatoribus resedit. vltimus omnium fuit Fl. Basilius iunior V.C. Consul Orientalis, anno Christi DXLI. cuius sepe meminit Procopi⁹ in libris de bello Gothorum. Hæc de ratione vniuersi temporis ac origine mundi, cuius exitus quādo futurus sit, ne angelis quidem; certè mortaliū nemini scitum est: nisi fortasse coniecturis Heliæ, & Catinæ Rabinorum assentiamur. ij enim in libris Talmudicis, titulo Sanedrim, cap. Helec, tum etiā in titulo de idololatria cap. Libne, sex annorum millibus mundi ætatem definiunt, ex opificio mundi sex dierum: quam cōiecturam multi velut oraculum acceperūt, cùm Heliam Prophetam esse arbitrarētur. certè R. Isaac in cap. 1. Genes. & cum Augustino lib. 11. de Ciuitate Dei, illud vaticiniū quasi cœlo delapsum amplexātur. hoc ampliùs etiam Leo Hebręus, quòd perpetua sex annorum millium vicissitudine, mundi elementaris conuersionem, ac septimo quoq; millesimo quietem fore opinatur: quousq; quadraginta nouem millibus annorum elapsis, quinquagesimus orbium quoque cœlestium interitum sit, & quietem magni Iobelei allaturus. sed hæc subtiliùs inquirere, quæ nec humano ingenio capi, nec ratione possunt, nec diuinis oraculis probari, non minùs ineptum quàm impium videtur.

QVA RATIONE POpulorum origines haberi poßint.

Cap. IX.

NVLLA quæstio magis exercuit historiarũ scriptores, quàm quæ habetur de origine populorum: nec plures interitus Rerumpublicarum, aut bella ciuilia sæpius gesta memorantur, quàm pro generis claritate ac splendore: cùm alij opibus, aut scelere, aut maiorum virtutibus parta nobilitate, seipsos ab aliis sponte diuellerẽt, & eorum affinitatem repudiarent. extremum fuit arrogantiæ genus eorum qui humanę conditionis obliti, se à diis ortos esse prędicarent, quod non modò imprudentibus ac stultis contigit, sed etiam iis qui in summa sapientiæ ac virtutis opinione floruerunt. neque enim erubuit C. Cæsar in concione populi Romani iactare se materno genere, à regibus; paterno verò à diis ortum traxisse. quinetiam Aristoteles ad AEsculapium & Apollinem retulit suum genus. hinc opinio diuinitatis eorum, qui cùm homines esse desiissent, se deos fore arbitrarentur. atque hæc superbia potentiorum, ad infimos vsque manauit:

uit: qui quòd suæ originis initia nescirent, aut peregrinorum odio dissimularent; se indigenas terræ parentis, hoc est, αὐτόχθονας & γηγενεῖς, appellarunt. sic enim Aristides in Panathenæis, supremæ nobilitatis decus Atheniensibus tribuit, quòd non aliunde profecti genus ab ipsa terra deorum matre traxissent. atque hic error non modò veterum scriptorum, sed etiam iuniorum adeò communis est, vt Polydorus, prudens alioqui scriptor, Britannos in mediterraneis sitos, nec aliunde aduenisse, & indigenas esse affirmet; Cæsarem opinor secutus. Altamerus quoque ad Tacitum scribit, Germanos in ipsa Germania genitos, nec ab vlla gente deriuatos: atque eius rei se fidem dare non dubitat, fretus auctoritate Taciti, Sabellici ac Sipontini. quo quid ineptius, dicam, an magis impium fingi potest? veteres sanè quodammodo venia digni sunt: hi verò, vel magno errore, vel scelere obligãtur: tum quòd ea quæ Moses in sacris libris de originibus testata reliquit, apertè oppugnant (quanquam nulla subiecta ratione) tùm etiam quòd nulla gentibus illis origine quàm à patrio solo tributa, eas ab aliarum societate & amicitia omnino diuellunt. cùm enim multa diuinitus ad origines scribendas Mosem impulerunt, tùm illud etiã, opinor, vt omnes homines ad quos ea fama peruenisset, planè intelligerent se esse

consanguineos, & eadem generis coniectione sociatos. qua persuasione haud scio an ad hominum voluntates & amicitias stabiliendas ac retinēdas ylla maior esse videatur. neque enim Diomedes & Glaucus duntaxat, verumetiam innumerabiles sæpe exercitus in mutuam perniciem armati, sola cognationis ac gentilitatis specie inimicitias diremerunt. qui verò se indigenas & satiuos esse iactāt, quid aliud quàm humanæ societatis vinculum abrumpūt? Hinc illæ capitales ac pestiferæ voces Aegyptiorū aduersus Hebreos: Græcorum aduersus Latinos, quibus alij alios insigni quadam contumelia barbaros appellant. hinc hostes olim à Romanis appellati peregrini: à Germanis etiamnum maiore contumelia Velchi. non ea vox est hospitalitatis maiorum, quæ tantam illis gloriam peperit. hinc denique famosi libri aduersus exteros, ab iis qui nō musarum aut Mineruæ, sed Martis sacerdotes veriùs appellari debent, qui tædas ardentes inter medias acies vibrant, & eos quos amore mutuo conciliare debuerant, iniuriarū facibus ad odium inflammant. neque enim necesse est à me nominari quenquam, nec ea commemorare quæ in nos scripta sunt, ab iis qui maiore infamia seipsos quàm nos affecerunt. at quantò æquiùs erat se cum peregrinis eodem sanguinis ac propinquitatis vinculo colligare, quàm arroganter

ab

ab illa communi cognatione cum verborum contumelia discedere? Quare nec Lycurgi, nec Platonis leges eas probare possum, qui suos ciues à commercio peregrinorum omnino seiunxerunt: tùm etiam domesticarum rerum ad exteros euectionem, aut inuectionem peregrinarum ad suos prohibuerũt. nam quid hoc aliud est quàm tollere de rebus humanis hominum societatem? si meliores illi, peregrinos suis virtutibus informare ac beare, non arcere debuerunt. sanè Moses non minore beneuolentia peregrinum quàm ciuem prosequẽdum putauit: & peregrinorũ iniurias grauius quàm ciuium vindicari mandauit. Iam verò summa quadam immortalis Dei sapientia factum videmus, vt nullius regionis tanta fœcũditas sit, quę non magnopere alterius egeat ope. India, inquit ille, mittit ebur, molles sua thura Sabæi, At Chalybes nudi ferrum. tum paulò pòst; Continuò has leges æternáque fœdera, certis imposuit natura locis. cur tandem nisi vt res simul rationésque populi contraherent inter se, ac mutuis commerciis pacem & amicitiam firmarent? sic enim existimo diuina vltione factum esse, vt Grçci Latinis (quos barbaros appellabant) ac vicissim Latini Gothis & Scythis (à quibus anteà semper velut à bestiis abhorruerant) tandem aliquando seruirent, tùm etiam coloniarũ multitudine populi omnes

nes

nes confuſi ſe conſanguineos eſſe agnoſcerēt.

Tria veræ originis argumenta.

Tria ſunt igitur argumenta quibus origines haberi, & ab hiſtoricis traditæ iudicari poſſunt. primùm in ſpectata fide ſcriptoris: alterum in linguæ veſtigiis: tertium in regionis ſitu ac deſcriptione. de hiſtoricorum delectu anteà dictum à nobis eſt, & quantùm ſcriptori de ſuis ciuibus aut hoſtibus ſcribenti credendum ſit. nam Conradus Peutingerus, Irenicus Nuenarius, Hermanus, Lupoldus Bambergenſis, Iacobus Vuifolgius, Andreas Altamerus, Vuolfangus Lazius, Paulus Iouius, Ant. Sabellicus, & inter noſtros, Rupertus Cenalis tam ambitiosè de ſuis ciuibus ſcripſerunt, vt nec quicquam aliis tribuant, nec ſibi deos pares eſſe putent. verior beatus Rhenanus ac Tritemius abbas: reliqui ad ſui nominis commendationem multa ſcripſere, quę vt vera ſint, potuerunt tamen ſine aliorum contumelia moderatiùs ſcribi. Francos à Germanis originem traxiſſe demus. quid enim ad noſtri nominis famam præclarius, aut ad ſocietates & amicitias contrahendas illuſtrius, aut ad vtriuſque Imperij ſalutem vtilius eſſe poteſt, quàm ad fortiſſimam & generoſiſſimam Germanorum gentem Frācorum origines referre? Adhibeamus tamen ad eiuſmodi quæſtiones ea quę dixi argumenta, vt omnium populorum certas ac minimè dubias origines habeamus. Conſtat

ſtat enim Caldæos omnium populorum antiquiſſimos fuiſſe, non ſolùm Moſis grauiſſimo teſtimonio, ſed etiam Metaſthenis, Herodoti, Cteſiæ, Xenophontis; quibus aſſentiuntur iuniores, Diogenes Laërtius, Philo, Porphyrius in epiſtola quadam ad Boëthum, Clemens Alexandrinus in ſtromatis, Euſebius de Euangelica demonſtratione, Theodoritus libro I. de Grecarum affectionum curatione. Rabbi Moſes Maimonis filius, lib. III. cap. XX. perplexorum, ac reliqui quoque interpretes Hebreorum. hi omnes humanitatem, literas, artes, omniúmque magnarum ſcientiarum laudem Caldæis acceptam ferunt. hinc Prometheum genere Caldeum, quòd homines ab agreſti incultáque vita ad humaniorem impuliſſet, ratóſque ſyderum curſus, traiectiones erratium, totámque nature obſcuritatem hominum generi tradidiſſet, finxerunt ferula Palladis ſacros ignes de cœlo detraxiſſe, & hominem è luto coagmentatum anima cœleſti aflauiſſe. eſt igitur omittenda vox indigenarum, & à Caldæis omnium populorum origo petenda, cùm in ea regione, aut certè illi finitima, nauis illa que humani generis ſeminarium ſeruarat, cõquieuiſſet. inde homines huc illuc diſperſi, ſuum genus eo modo propagarũt, quo veriſſimè eſt à Moſe & Hebreorum magiſtris abũdè diſputatum. ſed id prætermitto quòd cuiq; in prom

ptu

ptu eſt ex iiſdem libris conquirere. illud tantùm quod noſtri originum ſcriptores non ſatis aperuerunt, ſcilicet linguarum veſtigia, in quibus præcipuum eſt originis argumentum, deinde locorum ſitus explicabo. nam vt proxima quæque & fertiliſſima regio fuit, modò incolis vacua, ſic à finitimis quibúſque eſt occupata. poſteà verò quàm hominum multitudo redundare cœpiſſet, coloniæ in ſolitudines extremas & loca ſterilia deductæ ſunt. quis enim Aſia vel Italia relicta colonias in Gothiã niſi cogente neceſſitate deduceret? quare non amplius dubitandum eſt vtri vetuſtiores ſint AEgyptij an Scythæ, Græci an Latini: id quod anxiè quæſitum eſt à veteribus, vt videre eſt apud Diodorum, Iuſtinum, Catonem, Dionyſium Halicarnaſſæum. qui enim Arabiæ ac Lybiæ deſerta vel AEthiopiam occuparunt, tametſi Gręcis ac Latinis antiquiores ſunt, nihilominus in illis ſedibus acquieuerunt, quòd aditus in Aſiam & Europam nulli paterent. argumento ſit quòd Arabes ac Pœni cumprimum armis confidere cœperunt, in Aſiam & Europam colonias & exercitus deduxerunt. ſcribit enim Leo Afer, Pontificem Babylonis Arabes in ſuis finibus tantiſper continuiſſe metu religionis, quoad ducenteſimo circiter Hegiræ anno, Nili aditum infinitis legionibus patere voluit, vt rebellantes Africæ principes vlciſce-

ciſceretur. Sed illud eſt admiratione digniſſimum, quo Epicurei, & qui ſatiuos homines fuiſſe putāt, refelli facilè poſſunt, quòd populorum origines quæ à Moſe traditæ ſunt, Caldaïcæ & Hebraïcæ linguæ, quæ ſola dialecto differunt, ea veſtigia retinent, quæ nunquam potuerunt in tanta linguarum varietate aboleri. eſt enim prima illa lingua quæ ab Abrahamo Caldæo ſuæ gēti data eſt. priùs enim quàm Græcæ aut Latinæ linguæ vlla imago extitiſſet, populi ac regiones Hebraïcis appellationibus vtebantur. eſt enim Iapetus Nohæ filius, ab hoc Europæi propagati feruntur, ídque non modò Hebræi, ſed etiam Græci ac Latini confitētur: Audax, inquit ille, Iapeti genus: id quod ab Homero & Aeſchylo ſumptum eſt. at in huius vocis etymologia, mirum quàm Græci ſe fruſtra torquent. alius παρὰ τὸ ἰάπτειν, id eſt, lædere: alius παρὰ τὸ ἰᾶσθαι, id eſt, mederi: nonnulli παρὰ τὸ ἵεσθαι καὶ πέτεσθαι duci voluerunt: cùm Hebraïcè dilatationem ſignificet. ita Iudæos Tacitus quaſi Idæos à Creta oriundos facit, vbi mons eſt Ida: hinc illos in Mauritaniam, poſtremò in Palæſtinā circumagit: cùm tamen ea voce laudatores Hebræis appellentur, conſimili errore Strabo ac Liuius Germanos quaſi fratres Gallorum dici putāt, quæ vox vt Alemanus quoque, totum hominem ſiue ſtrenuum patria lingua ſignificat, vt docuit

docuit Altamerus. eodem errore Ion, vel vt Homerus, Iaon à flore Græci deriuarunt, quòd Hebraïcè defraudatorem significat. ab hoc Iones in Asia & Græcia propagati. hinc Daniel Alexandrum magnũ regem יון, id est, Iaon, vel Ion, vel Iauan in Assyria imperaturum prædixit. illa quidem Græci, quasi sua deprauare sunt conati: hæc verò nulla ratione potuerunt, quæ nihil omnino Græcis significant aut Latinis, & omnium vetustissima sunt nomina, vnde populi appellationem acceperunt, solis Hebræis notam: scilicet Danaus, quod Caldaïcè iudicem significat: à quo Danai: & Dardania iudicum habitatio. est enim dar habitare: hinc Dardani dicti: & Ianus, id est, vinosus, quem Dionysius Halicarnassæus Oenotrium eadem significatione appellat eum qui primus colonias in Italiam transtulit. est enim Iain Hebræis vinum. Achæis dolor, Aegyptiis angustiæ. Nimrod, rebellis: malè Philippus Melanchtho, amarum dominatorem interpretatur. est enim marad rebellauit. Ninus filius: Niniue, Nini domus: Solon, pacificus, pro Solom, quia Græci literam m. non admittunt in fine. nihil autẽ Græcis significat. consimiliter Cadmus Thebanorum conditor, ac literarum, quibus vtuntur Græci, parens appellatus Orientalem & antiquum significat. Medi, admẽsi. Armenij, sublimes: Chananæi, mercatores: Hebræi,

bræi,transeuntes:Dodonęi,dominantes:Chusitæ,nigri,quos Græci Aethiopas eodem sensu vocarunt. Moschouitæ,extensi: Riphęi,gygantes:Persæ,diuisi:Assyrij, beati: Lybies,inflammati:Gręci Africam dixerunt frigore vacuam : Emathij veraces, neque enim duci potest ἀπὸ τοῦ αἵματος,cùm Gręcæ linguæ ratio non patiatur. Misrim angusti:malè Philippus Melanchtho rebellē interpretatur: sic Aegyptij dicuntur, & his quoque tēporibus veterem retinent appellationem.Scythę,percussores;à Cethim Iapeti filio:sic enim verior est etymologia, quàm quæ est à Melanchthone de Macedonibus allata,quos Macethiim vocat. at illud mem originis alterius pręposítio est.Heneti Hebræis vagabundi,Nomades Græcis appellantur. Homerus ἐνετηίους appellat, & in Paphlagonia collocat.hi Germaniam inferiorem occuparunt,inde sinus Venedicus,tum etiam in Italia & Gallia sedes posuerunt. Cimbros quoque à Cimbris Chersonessi, & Danos à Danais ortos esse ipsâ nominis apellatio docet. Elam, adolescens, quo nomine Persas Hebræi vocāt:hinc tribus Elamidos apud Xenophontem,vbi de Persis agit.Lydij,nati:Sarmatæ,duces altitudinis:Secani,habitatores:sic primi Siciliæ incolæ dicebātur,& qui Burgundiæ tractum occuparunt. Thraces,euersores,à Tiras filio Iapeti. hinc fluuius eiusdem appellationis

lationis in Thracia. Phut, cardo; filius Camesis: quo nomine Mauri appellantur à Ptolemæo, & fluuius eiusdem nominis: etiam Phutis vrbs in Mauritania, quòd sit in cardine Africæ. omitto ea quæ sunt à Philippo Melanchthone explicata: in quibus tamen illud probare non possum, quòd Aescanazim (quo nomine Germani ab Hebręis vocantur) ab אש, & כהן quasi sacerdotes ignis dici putat. non enim patitur Hebraïca lingua vt radicalis ו elidatur, & ה quiescat in cohen. veriùs est habitatores dispersos à sacan & naza significare. hinc etiam Ascania regio Asiæ minoris & Sicania. Hę igitur appellationes Caldaïcę & Hebraïcæ, quæ nihil Græcis aut Latinis significant, primas origines omnium gentium illis, à quibus idiomata fluxeruut, tribuendas esse docent; & omnium gentium antiquissimos esse Caldęos, Armenios, Aegyptios, Hebræos, Arabes (quorum lingua parum ab Hebraïca differt) Phœnices, Iones, Asiaticos, Persas, Indos, Medos, Aethiopas, Sabæos. neque absurdum quod sacerdos Aegyptius Soloni obiecit, Græcos infantes sibi videri, quòd nihil vetusti haberent. meliùs etiam Christianus ille, qui Græcis obiecit, Mosem legislatorem diis Græcorum antiquiorem esse. nihil enim ferè antiquius habet Græcia ipso Danao & Cadmo; quorum alter gentis conditor, alter lite-

rarum

rarum repertor appellatur. quibus tamen temporibus in summa rerum gestarum gloria floruerant Hebræi: Caldæorum verò ac Aegyptiorum imperia penè consenuisse videbantur. Quantò igitur Caldæi, Aegyptij, & Hebræi Græcis; tátò hi reliquis antiquiores sunt: ídque perspicuum fit ex illa triplici ratione qua vtebamur; scriptorum, inquam, fide perspecta, linguæ vestigiis, & regionis situ. Nam Pausanias & Strabo Grecos omnes, aut Iones, aut Aeoles, aut Dores fuisse aiunt. Iones quidem ab Asia in Greciam venisse anteà dicebamus, magnorum virorum auctoritate adducti: quibus consentaneum est id quod Hecatæus testatur apud Strabonem, primos incolas Græciæ à Barbaris regionibus venisse. Itaque Plinius Meandrum fluuium, qui bonam minoris Asię partem alluit, Ioniam alluere scribit: tùm etiam Athenienses Græcorum antiquissimi (soli enim ἀυτόχθονες dicebantur) Iones ab omnibus scriptoribus appellantur. sed in eo fallunt Pausanias & Strabo, quòd Atticam, veterem Ioniam appellant, cùm priùs Asia culta fuisset ab iis vnde nomen illud fluxerat. tametsi enim Atheniensium duodecim coloniæ in Asiam deductæ fuissent, vt Strabo ac Pausanias tradunt, quas posteà Plinius ad octoginta vsque creuisse auctor est: non proptereà tamen sequitur Athenienses Asiaticis

M fuisse

fuiſſe priores. nam iſta ratione Galli Gręcis & Aſiaticis antiquiores eſſent: & Gręci Caldæis, cùm hi in Caldęam, illi in Aſiam & Græciã colonias ſępe deduxerint. AEoles verò, id eſt, varij ac mixti, quòd ab Ionibus, vt opinor, AEgyptiis ac Phœnicibus ſtirpem traxiſſent. nã omnes populi extra Iſthmũ, pręter Athenięſes ac Megarenſes, AEoles dicebãtur, vt Strabo ſcribit. Danai verò claſſis ad littus Achaiæ appulit: ipſe Argiuorum, qui inter AEoles clariſſimi fuerunt, imperium adeptus eſt. idem poſteà colonias in Peloponeſum miſit. Cadmus Phœnix coloniam quoque Thebanorum in Bęotiam deduxit. Dores autẽ initiò non alios fuiſſe quàm AEoles, planum fit ex ipſo Pindaro, qui ſuum poëma Doricè ſcriptum ἀιολίδα μολπὴν appellat: ſed Dori principis appellatio nomen potuit non originem mutare. quòd ſi quis ſcire velit quę cuiuſque populi ſit origo in Græcia, copioſè Pauſanias & Strabo id explicant, quæ ſingula perſequi non eſt eius qui methodum ſcribat. illud tãtùm Græcos ab Aſia, AEgypto, & Phœnicia oriundos in Europa primùm coaluiſſe: tùm ab illis colonias in Italiam deductas fuiſſe, teſtantur Fabij, Catones, Piſones, Gelij, Sempronij, Varrones, ac Dionyſius ipſe Halicarnaſſæus, qui horum auctoritate ſæpe vſus eſt. ex quo refelli poteſt eorum error, qui putant Catonem

nem horum fragmentorum quæ habemus, ſcriptorem fuiſſe: quem Dionyſius tradit de Græcis ita ſentire, vt à Græcis Itali ſint oriundi. at in illis fragmentis impudentiæ Græci coarguuntur, quòd ſe Italorum auctores eſſe affirmarent. ſed eius originis maius eſt argumentum, quòd Italia fertilitate ac cœli temperatione præſtantiſſima, Græciæ finitima eſt, breuiſſimúſque in eam traiectus. poſtremum eſt quòd Græcæ linguæ veſtigia non potuerunt aboleri. atque his argumentis Cæſar Britannos maritimos à Belgis Gallis originem traxiſſe argumentatur: primùm quòd finitima ſit Belgis inſula: deinde quòd iiſdem nominibus ciuitatum appellarentur Britanniæ vrbes, quibus Belgicę: poſtremum eſt quòd illud didicerat ab incolis vtriuſque regionis. ita quoque Tacitus vt doceat Gothinos, à quibus Gothis fluxiſſe putantur, à Gallis originem accepiſſe; Gothinos, inquit, arguit lingua Gallica non eſſe Germanos. conſimiliter Italos arguit lingua Græca ſtirpem à Græcis duxiſſe. eſt enim à Græcis veteribus Oenotria dicta, ab Oenotrio Arcade, alij Ianum fuiſſe putant, quòd idem Hebræis ſignificat vt Oenotrus Gręcis, vinitor Latinis. Heſperia verò à iunioribus Græcis, Græco verbo, quòd ad occaſum Græciæ poſita ſit. putat Dionyſius anteà Auſoniam fuiſſe appellatam: id quoque Græcum

 eſt,

eſt, παρὰ τὸ αὖσαι τὸ καῦσαι, ἢ τὸ θηγεῖν: poſtremò Italiam appellatam propter boum magnitudinem, vt Hellanicus auctor eſt: nam Italus Græcis vitulum ſeu bouem ſignificat, vt Herodotus ac Timæus ſcripſerunt; quam etymologiam Varro quoque ſecutus eſt. quinetiam Cicero; Regnante, inquit, meo gentili, hoc eſt, Seruio Tullio, venit Pythagoras in Italiam, quæ tùm Græcia magna dicebatur. erat autem omnibus propè Italis Dorica lingua communis, vt ex illorum ſcriptis teſtatum habemus. prætereà Italiæ regiones magna ſui parte Græcam retinent appellationem; cuiuſmodi ſunt hæ, Lucania, Vmbria, Cumæ, Phlegræus campus, Elæa, Pandoſia, Pandataria, Neapolis, Peucetia. Sed mutationes linguarum tribus potiſſimùm de cauſis (omitto eam quæ eſt à Moſe allata, quæ ſimul ac ſemel contigit) fieri conſueuerunt. vna eſt in ipſo decurſu temporum, quibus non modò linguæ, ſed etiam res omnes immutantur, ac tota rerum natura ſeneſcit. ita Polybius ſcribit, anno minùs quinquageſimo quàm ictum fœdus erat inter Pœnos & Romanos, verba fœderis, quę ipſe antiqua vocat, vix intelligi potuiſſe: carmina verò quæ in ſacris ex vetere formula canebantur, à pauciſſimis intellecta. ſic videmus paulatim omnes omnium populorum linguas aliter atque aliter mutari. altera cauſa eſt in colonia-

loniarum ac populorum inter ipſos confuſione. argumento ſit Italia & Græcia, quæ tot ſeculis puritatem Græci ac Latini ſermonis tenuerunt, totóque terrarum orbe diſſeminarunt: poſteà quàm Scythæ & Gothi vtranque inuaſerunt, tanta mutatio conſecuta eſt, vt nec Latinum, nec Attica vbi nunc ſunt vnquam extitiſſe videantur. ita quoque coloniæ Tuſcorum, qui ex Italia pulſi erant à Gallis, & Gallorum qui in Germaniam olim deſertam migrabant, tertium loquendi genus ab vtriſque diuerſum conflauerunt. Anglorum quoque in Britanniam, & Saxonum in Belgicam à Carolo magno deductæ coloniæ, tùm etiam Gallorum in Saxoniam ſermonis varietatem pepererunt: Conſimiliter Parthi Perſicum, Arabes Punicum ac Parthicum, Turcę Tartari, Sclaui Græcum, Latini Gallicum & Hiſpanicum ſermonem deprauarunt. poſtrema linguæ mutandæ cauſa in ipſa regionis natura verſatur. proprium eſt enim omnium populorum qui magis inclinant ad Septentrionem, voces conſonantibus aſperrimè colliſis, ſine vocalibus ex intimo pectore, & crebras aſpirationes efferre: idque propter ſummam ſpirituum vim & impetum caloris. nam Saxones & accolæ Baltici maris vbique ferè medias pro tenuibus, & aſpiratas pro mediis pronūciant, cuiuſmodi ſunt hæc; Per theum ferum pibimus po-

num finum. Auſtrales verò, quibus temperatus eſt calor & ſpiritus debilis, leniſſimè pronunciant; leniùs etiam fœminæ, quòd viris ſpiritum & calorem habent debiliorem. idque facilè intelligitur in colonia Saxonum, quam Carolus magnus in Belgas deduxit. cùm enim Saxones equum vocent Pfert: Flamingi cœlo mitiore educati, Pert pronunciant. omitto loci cuiuſque propriam & inſitam ex aquis naturam, quæ voces ac linguas immutant: vt in agro Labdano Gallię Narbonenſis, omnes labdaciſimo balbutiunt: & in Valedoca Taurinorum. ita quoque Sabini veteres fœdum pro hœdo, fircum pro hirco dicebant, quemadmodum Varro ſcribit: vt apud nos Vaſcones hocum pro foco, hilium pro filio: ita quoque Pariſij & Aurelij veterum Hetruſcorum more, Valeſium & Fuſium, pro Furio & Valerio vſurpant. Ex his ergo tribus potiſſimum cauſis, tot linguarum diſſimilitudines oriũtur: neque tamen ita poſſunt aboleri, vt non expreſſa veteris linguæ veſtigia perpetuò hæreant. vt Celtica lingua vetus, magna ſui parte Græca fuit, quòd ab illis originem maiores noſtri traxiſſent. Bouillus, Picartus, ac Perionius infinita prope verba, nec tamen omnia, non ægrè aut violenter, quemadmodum in ſua lingua Lazius, ſed facillima, interdum etiam nulla conuerſione è Grçcorum fontibus expreſſerunt: in

in quibus tamen non tãtùm mihi videtur esse ponderis ac momenti, quantùm in ipsis locutionibus, quæ nobis cum Græcis communes sunt; tum etiam in eleganti participiorum, infinitiuorum, & articulorum vsu. quæ satis arguunt Gallorum originem Troianis aut Græcis, aut vtrisque deberi, cùm vtrique Ionica lingua vterentur. Ammianus quidem Marcellinus lib. xv. scribit, se in Gallorum monimentis legisse, & ab incolis accepisse, Gallorum origines Troianis deberi; tametsi fama esset à Doriensibus profectos. Iosippus à Gomero primogenito Iapeti, qui natu maior erat, stirpem deducit. sed hoc ad Gomeri nepotes referendum opinor. Lucanus Aruernos scribit Romanorum se dicere fratres, eósque vocat sanguine ab Iliaco populos. certè apud nos extant duæ Paridis vrbes, vna Troiæ: sic enim effertur ab incolis ea quam Tricassium vel Trecensem vocant. prætereà Venetos Celtarum populos, à Venetis Paphlagoniæ stirpem traxisse perspicuum est: eos verò qui sinum Adriaticum tenent, à Venetis Celtarum deriuat Strabo lib. v. tametsi Liuius aliter sentiat. postremò Celtatum appellatio, quàm nostræ antiquitatis interpretes omiserunt, ab Homero, Pindaro, ac priscis scriptoribus semper vsurparunt pro equitibus. Appianus à Celto filio Polyphemi tam ridiculè deducit, quàm nostri

Francos à Francione Hectoris filio, qui nunquam extitit. magis etiam absurdè Lazius, qui à Galatis deriuari affirmat. est enim Galatarum nomē veteribus planè inusitatum. κέλης autem equus est ὁ ἄζυξ, quem Latini sellarium vocant: κελητίζειν verò, & κελητιᾶν, apud Homerum & Pindarum nihil aliud est, quàm equis ἀζευκτοῖς ἐποχεῖσθαι, vt scribit Eustathius. inde κεληταὶ & κελταὶ per syncopen. cur autem Galli primùm Celtæ sunt appellati, ratio est quòd omnium maximè valerent equitatu. ac tametsi laudantur à veteribus Mauri quòd equitatu longè præstarent, & Annibali de Romanis (quorum præcipua vis erat, vt scribit Cæsar, in pedite) illustres victorias peperissent: præstātior tamen fuit Gallorum equitatus, quo Cæsar in bellis ciuilibus semper vsus est. sic enim Hirtius; Accidit, inquit, bello Africano res incredibilis, vt equites minùs triginta Galli, Maurorū equitum duo millia fugarent. idem bello Hispaniensi; Cùm magna manu, inquit, paruas Cęsarianorum copias Afranius aggrederetur, celeriter se Galli equites expediunt, & prælio commisso magnum hostium numerum pauci sustinuere. quinetiam Plutarchus in Antonio scribit, Parthos non aliter coërceri aut frangi potuisse, quàm Gallorum equitatu, cùm exercitus Antonij vndiq; premeretur. cuius me loci admonuit

nuit Christophorus Augerius collega meus, & historiarum & Iuris peritissimus. æquè consentaneum est quod Plinius scribit; Hipporediam Galliæ Togatæ Vrbem, sic appellari ab optimis domitoribus equorum. quare Cæsar cùm Gallos in tres ordines distribueret, Druidas, equites & agricolas, equitibus tribuit disciplinam militarem. & quoniam Celtarum appellatio multorum communis videbatur, Cæsar initio libri primi Celtas eos verè ac propriè dici tradit, qui inter Sequanam & Garumnam continentur, qui à Latinis Galli, sua tamen lingua Celtæ vocarentur. Plutarchus ne quid confunderet, κελτορίους in Camillo appellauit. id autem ferè populis omnibus accidit, vt aliter à peregrinis quàm à suis nominarentur. Itali à Græcis Hesperij, Hellenes à Latinis Græci, Lybies à Græcis Afri: cùm tamen neque Itali Hesperiorum, neque Hellenes Græcorum, nec Lybies Afrorum nomen vsurparent. consimiliter Scoti Anglos appellant Saxonas: ita quoque hi quos Turcas appellamus, ab hac appellatione vehementer abhorrent, & Sarraceni vox, in Asia & Africa inaudita est. Græci tamen maiores nostros, ob linguæ, vel originis, vel vtriusque affinitatem, vel coloniarum frequentes deductiones, sua eademque Celtica lingua Celtas appellarunt: Galli verò nomen vnde fluxerit, aut quid signifi-

gnificet, nemo, quod ſciam, explicauit. ridiculum eſt enim ab vndis ereptos interpretari, vt Rabbi Samuel. veriùs eſt ab eũdo & peregrinando nomen deduci. Ouallones enim à Belgis appellamur, quòd Gallis veteribus contigit, quum orbem terrarum peragrarẽt, ac mutuò interrogantes quærerent, *où allons nous*, id eſt, quónam proficiſcimur? ex eo credibile eſt Ouallones appellatos. quod Latini ſua lingua nunquam efferunt, ſed g litera vtuntur. eſt autem propriè Gallia fertiliſſimus ager in finibus Pariſiorum ſic dictus, & Oualeſia: niſi ab Vual deducamus, quod Celtica lingua ſyluam ſignificat, qua voce vtuntur Germani, vt ſint idem Vuali qui Druidæ. vt igitur Celtæ intra Sequanam & Garumnam, ita Galli vltra Sequanam. Strabo verò Pyrenęis, Alpibus, Rheno, & vtroque mari, Celtas concludit. itaque non ſatis aptè Lazius Peutingerus, Altamerus, Xylander, Celtas de omnibus Germaniæ & Galliæ populis dici voluerunt, adducti auctoritate Herodoti, à quo ipſi facilè refelluntur: is enim Celtas ad fontes Iſtri (quem ipſe à Pyrenęis deriuat) collocauit. quo quid magis eſt alienum à geographia? quòd ſi Celtarum nomen propriè de Germanis diceretur, cur Strabo ex veterum opinione, in quatuor mundi cardines diſtribuiſſet; Indos in ortu, Celtas in occaſu, Aethiopes in auſtro, Scythas in Septen-

ptentrione? eſt enim Gallia ad extremam occaſus plagam ſita: Germania verò Galliæ Orie͞talis.alibi Strabo, Celtas & Hiberos ad occaſum Nomades & Scythas ad aquilonem collocauit.poſteà verò quàm Galli,Germaniam, Italiam,Hiſpaniam,Britanniam,Græciam,Aſiam minorem, & extremam quoq; Scythiam coloniis impleuerunt,vrbes fundarunt,regiones coluerunt,leges ſtabilieru͞t,tantam ſui nominis famam apud omnes populos excitaru͞t, vt à Celtis nobilitatem ac generis ſplendorem omnes Europæ gentes velut à Troianis deducere gloriarentur: ſic enim Plutarchus in Mario, terras omnes Europæ ad Aquilonem & Occaſum conuerſas Celticam appellat. ipſi verò Græci, diſciplinarum ac rerum geſtarum gloria florentes, exempla fortitudinis non aliunde quàm à Celtis petere conſueuerunt; vt videre eſt apud Ariſtotelem in libris de moribus & Republica, tùm etiam apud Aelianum in libro de varia hiſtoria. quid Germani ſcriptores? ſanè Peutingerus & Nuenarius (alios omitto) cùm ſibi Celticum nomen vindicarent, ac maioribus noſtris adimerent, Galliam triumphis omnibus ſpoliatam, etiam verborum contumelia,quoad eius fieri potuit,lacerarunt. ſed cùm politiore doctrina eruditi homines, & omnis antiquitas apertè reclamaret; Lazius aliud conſilium iniit,ac repudiata ſuorum

rum opinione, Gallos maximis laudibus cumulauit: ea tamen lege, vt Germanos fuisse affirmet qui primùm Tuiscones, & Teutones: deinde Galatę, post Germani Alemaníve, Celtæ Gallíve sunt appellati. sic enim in proëmio scribit. age verò Lazi: sic enim Gallicum nomen à vestris hominibus imprudenter ac temerè violatum ab ista labe vindicabis: ac magna me spes habet fore, vt cùm Germani & Galli persuasum habuerint se esse consanguineos & fratres (vt Strabo magis verè, quàm ad id quod vellet accommodatè scripsit) perpetuo se fœdere atque amicitia complectantur. hoc igitur duntaxat nobis relinquitur disputandum, vtrum maiores nostri à Germanis suæ originis primordia ducant. ait Lazius: negat Polybius, Cæsar, Liuius, Plinius, Strabo, Plutarchus, Athenæus, Iosippus, Tacitus, Iustinus, Berosus, Pausanias, Diodorus. vt vt sit, tanta est, ac tam multorum vocibus & libris testata gentis vtriusque laus, vt neque Germanos debeat, neque Gallos alterutrius origenis pœnitere. Quòd igitur Herodotus, deinde Diodorus, Celticam ab occasu in Scythiam extremam; Plutarchus etiam in Pontum vsque protulit, satis perspicuum fecerunt Celtas vndecunque originē haberent, coloniarum multitudine vniuersam Europam impleuisse. hoc enim præcipuum est originis argumentum, quòd

quòd propagatis imperij finibus, ac victis populis gentilia nomina velut expressa vestigia ad sempiternam posteritatis memoriam, vt omnes ferè populi reliquerũt. sunt igitur à Celtis Celtoscythę, & Celtiberi, quod Liuius Hispaniæ robur appellat, à gente vetusta Gallorum Celtę miscentes nomen Hiberis. quod enim Cęsar de Gallis scribit libro VI. idem Valerius libro II. de Celtiberis confirmat; nefas semper apud illos fuisse prælio superesse, cùm is occubuisset, pro cuius salute spiritum deuouissent. ab iisdem Celtis, qui posteà Galli sunt à Latinis, Galatæ à Græcis appellati, Gallicia & Portogallia Hispaniæ; Northuuallia, Sueduallia, Cornuuallia Britanniæ, Gallouidia Scotiæ: Vuestuallia Germaniæ: Gallia Italiæ, & Galatia Asiæ minoris nomen habuerũt: tum etiam Ruteni Germaniæ populi à Rutenis Gallis; Carni quoque Germaniæ, à Carnis & Carnutibus, & Langobardi à Langonibus, quos Galliæ populos Liuius appellat, & Bardis poëtis, idque planius est quàm vt testibus res egere videatur. de Thracia in qua Galli diutissimè regnarunt, vt Polybius tradit, item de Byzantio ac Syria, cuius imperium non ita pridem tenuerunt; nulla vestigia restant, neque nomen patrium regionibus victis indiderunt. Boëmia quidem à Boiis Galliæ populis, gentilitium Galliæ nomen, inquit Tacitus, adhuc retinet.

regiones

regiones verò Scordiſcorum, Taniſcorum,& Heluetiorum,quos Plinius,Cæſar,ac Tacitus, Gallos appellant,nulla veteris appellationis habent veſtigia:denique Gallia togata,quam veteres Galli ab Vfente flumine vſque ad Alpes & Atheſim pulſis Tuſcorum populis inuaſerunt,vt eſt apud Liuium lib.X L V I I I.gentilitium nomen amiſit:tametſi Mediolanum (extant adhuc eius appellationis duo apud nos oppida) Comum,Vicentia, Verona, Brixia, tùm multæ vrbes Inſubrum, Ligurum, & Hetruſcorum, quas Bellaïus recenſet, à maioribus noſtris conditæ feruntur. ab Olbia verò Tectoſagum vrbe,quinque clariſſimę vrbes deriuatæ ſunt, vt videre eſt apud Plinium & Strabonem. vna quidem Bithyniæ: altera Pamphyliæ:tertia Ciliciæ: quarta Celtoſcythiæ ad Boryſthenis fauces: quinta cis Rhenum quæ Tolbiacum pro τὸ ὀλβιακὸν appellatur. quatuor quidem Aſiæ ab Olbiacis Tectoſagis conditas fuiſſe nullum maius eſt argumentum, quàm quòd Tectoſages totam illam Aſiæ regionem omnium fertiliſſimam occuparunt, vt Trogus Pompeius ac Liuius teſtantur. atque hinc Albionem inſulam, quæ poſteà Britannia dicta eſt, nomen habuiſſe credibile eſt. ſed hęc,dicet Lazius,à Gallis ſiue Celtis (quos enim Polybius Celtas, Liuius vbique Gallos appellat) Germaniæ populis geſta ſunt. quid Cæ-

Cæſar? non Gallus fuit aut Germanus, quanquam acerrimus Gallorum hoſtis; Ac fuit, inquit, anteà tempus cùm Galli Germanos virtute ſuperarent, & vltrò bella inferrẽt: ac propter hominum multitudinẽ, agrique inopiam trans Rhenum colonias mitterent. itaque ea quæ ſunt fertiliſſima Germaniæ loca circum Hercyniam ſyluam, Volcæ Tectoſages occuparunt, atque ibi conſederunt. hæc Cæſar, quæ Tacitus confirmat: quibus conſentanea Liuius ſcribit; ſcilicet Ambigatum Celtarum regem, quòd in eius imperio Gallia hominum adeò fertilis fuiſſet, vt abundans multitudo vix regi poſſe videretur, Belloneſum ac Segoneſum ſororis filios, in quas dij dediſſent ſedes, miſiſſe; Segoneſoque datos Hercynios ſaltus; Belloneſo Italiam. Pauſanias quoque ſcribit, Celtas in Pannoniam & Græciam mouiſſe, ab iiſque Alpes Celticas appellatas. Athenęus conſimiliter tradit lib. v. Celtas qui in Gręciam tranſmiſerant, in Pannoniam ſedes mutaſſe. idem planè confirmat Strabo lib. v. Plin. lib. IIII. denique Polybius lib. II. refert Bojos, Eganes Senones, Ananes è Gallia in Germaniam migraſſe. lib. III. Celtas in Thraciam vſq; Brenno duce penetraſſe, ac regnum illud vſque ad Clyari tempora tenuiſſe. Itaque Beatus Rhenanus meritò irridet quoſdam Germanię ſcriptores, qui Brennum & Senones à Germanis oriun-

oriundos fuiſſe putant. at Polydorus Brēnum Britannum fuiſſe affirmat, quòd anteà nemo ſcribere auſus eſt. eadem reprehenſione dignus eſt Lazius, qui Cimbros tradit vnà cum Brēno profectos in Italiam & Græciam. idem Bojarios, quos origine Gallos fuiſſe omnibus compertum eſt, ſolus ex Armenia in Germaniam deducit. hoc verò animaduerſione dignum eſt, quòd vbique Latini Gallos appellant, quos Græci κελτȣ̀ς in eadem rerum geſtarum narratione. Nam Liuius lib. XLVIII. fatetur Gallos (non Cimbros, aut Germanos, aut Tuiſcones appellat, quos à Gallis ſemper diſtinguit) Italiam, Illyricum, Pannoniam, Gręciam, Macedoniam, Thraciam, Aſiam ſuis coloniis illuſtraſſe, atq; omnem regionem citra Taurum & Halym flumen, ipſoſque Syriæ reges vectigales feciſſe. vbi verò de Germanis ſcribit, gentili appellatione complectitur. vt Ioſippus in oratione Aggripæ ad Iudæos, Poſſidonius apud Athenæum in conuiuio Celtarum, tùm in conuiuio Germanorum γερμανοὺς & κελτοὺς accommodatè ac propriis appellationibus diſtingunt. Iam verò Iuſtinus ex Trogo Pompeio planum facit memorabilem illam Gallorum migrationem, quum Italiæ maiorem ac meliorem partem Tuſcis eiectis occuparunt, Tarquinij Priſci temporibus contigiſſe: Tuſcos verò in Rhetiam & Vindelitiā

Germa-

Germaniæ ſuperioris migraſſe. altera ex parte, & iiſdem temporibus Belloneſus Germaniæ inferioris fertiliſſima quæque (auctore Liuio) loca occupauit. Ex quo intelligitur Germaniam eo tēpore poſſeſſoribus vacuā fuiſſe, nec credibile eſt Septentrionis incolas, qui robore & animi magnitudine Auſtralibus præſtant, Italos & Gallos admiſſuros fuiſſe, quos latiſſima Rheni foſſa vel Alpium verticibus ab Italiæ aditu prohibere nullo negotio poſſent. ſic igitur ſtatuo Tuſcos Italiæ populos (quod Volphius & Fuchſius confitentur) & Gallos originem dediſſe occiduis Germanis. ridiculum eſt enim quod ab Hercule, vel Tuiſcone filio Herculis originem exquirunt. extremam verò Scythię oram, Heneti, & Cimbri, ab Venetis Paphlagonię & Cimeriis Tauricę Cherſoneſi populis, quorum meminit Homerus, occuparunt. hinc Balticum mare Venedicum appellatur. atque illud eſt quod Plinius ſcribit, omnes Germaniæ populos Ingeuones appellari (quos Peucerus indigenas interpretatur, qui revera ſunt antiqui Heneti ac Cimbri) aut Iſtæuones ad Rhenum Gallorum propagines: Hermiones circa Danubium, qui à Gallis quoque ſtirpem traxerunt, vt anteà docuimus: aut Vādalos, id eſt, peregrinos Germaniæ lingua, qui à Scandia ad littus Balticum appulerunt: nunc Vindelici: poſtremò Baſtarnas ac Peuci-

nos prope Daciam, à Scythia in Germaniam migrasse. ac tametsi auctoritas antiquorum deficeret, nihilominus ipsa loci natura nos eò deducit. Vt enim Tacitus doceret Germanos in ipsa Germania natos (id quod absurdum & impium esse constat) ab ipsa Germaniȩ descriptione trahit argumentum. Qui enim sedes mutare quærebant, inquit, classibus aduehebantur, & immēsus Oceanus raris ab orbe nostro classibus aditur. quis autem prȩter periculum horridi & ignoti maris, Asia, aut Africa, aut Italia relicta Germaniam peteret, informem terris, asperam cœlo, tristem cultu aspectuque nisi patria sit? & paulò pòst; Nullas Germanorum vrbes habitari satis notum est, ne pati quidem inter se iunctas ædes: colunt discreti, vt campus, vt fons, vt nemus placuit: suam quisque domum spatio circundat, siue aduersus casus ignis, siue inscitia ædificandi: nec cæmentorum quidem apud eos aut tegularum vsus: materia ad omnia vtuntur informi, & citrà speciem aut delectationem. Hæc Tacitus suo tēpore, id est, anno Christi c x x. quo tempore, si Germania ferarum potiùs quàm hominum domicilium ei visum est, sine vrbibus, sine oppidis, sine castris, sine cohærētibus ædificiis, qualem fuisse putemus Tarquinio Prisco regnante, hoc est, ante Tacitum annos circiter octingentos? at illis temporibus

Galliam

Galliam hominum adeò fertilem fuiſſe Liuius ſcribit, vt in Germaniam & vniuerſam Europam colonias deduceret. non igitur Galli, aut Celtæ à Germanis; qui tùm nulli erant, originem duxerunt: ſed Germani à Gallis, Tuſcis, Scythis & Henetis. Quare cùm quæritur de origine Frãcorum, qui poſtremi Galliarum imperium inuaſerunt, non ego illos à Troianis, vt Gregorius Turonenſis, & Abbas Vrſpergenſis: aut à Phrygiis, vt noſter Bellaius: aut à Cimbris, vel Phriſiis, vt Lazius: ſed ab incolis Franconię Orientalis vltra Rhenum, Galliis finitimæ, vbi ſunt ea, quæ Cæſar dicit, fertiliſſima Germaniæ loca Gallorum coloniis occupata circa Hercyniam ſyluam, quæ nunc ab incolis Schuuartzuuald, id eſt, ſylua nigra circa Danubij fontes, Necarum, & Menum, vbi Beatus Rhenanus ad Tacitum ſcribit duas eſſe valles, Belloacenſem, à Belloacis, & eam quæ Andegauſt ab Andegauis meis popularibus appellatur: tùm fluuius ipſe Menus qui Andegauum alluit, idem eſt cum Meno Hercyniæ ſyluæ: Mein vocant è detracto. quanquam duæ quoque vrbes non procul à Baſilea vltra Rhenum gentili nomine *Angers & Briſſac* appellantur: tùm etiam Senonis nemus à Gallis Senonibus, quos Polybius in Germaniam quoque colonias deduxiſſe auctor eſt lib. III. illa verò quæ dicitur Vueſtuuallia Germaniæ, id

eſt,Occidentalis Gallia, quæ inter Veſerim & Rhenum interiacet,quæque regiones Franconiæ & Sicambros ad Euram complectitur, ſatis indicat ottum verſus Oſtuualliam fuiſſe, id eſt, Orientalem Galliam vltra Veſerim à Gallis ſubactam. atque his argumentis non video quomodo ſatis à Lazio fieri poſſit. hæ Francorum origines,hęc initia fuerunt.nomen verò ipſum planè Celticum eſt, Germanis inuſitatum,vt ab illis accepi.eſt autem Francus lingua Gallica(non Latina,aut Græca,multò minùs Hebraïca)nihil aliud quàm liber & immunis.ex quò nō modò veriſimile, ſed etiam perſpicuum fit Galliæ populos ſeruitutis Romanorum impatientes, trans Rhenum ad veteres illas Gallorum colonias migraſſe; & cùm primùm potuerunt, excuſſo Romanorum iugo, in patriam remigraſſe, accepta Francorum, id eſt,liberorum hominum appellatione. argumento eſt quòd Tacitus,qui populos innumerabiles Germanorum enumerat,non meminit Francorum. omitto ridiculam βρέγκων Pannoniæ coniecturam, quam ex Ptolemæo nonnulli attulerunt.quanquam Pannones origine Gallos eſſe,ſatis ex ſuperioribus conſtat. ab illis ergo regionibus vltra Rhenum Galliæ finitimis,id eſt,à Frãconia Franci(vt Ammianus, Agathias,Vopiſcus, Procopius tradunt) Aureliano principe in Galliam effuſi, tantùm ar-

mis

mis ac viribus profecerunt, vt Romanos sæpe debellarent, Hunos auxilio Romanorum depellerent, deinde Gothos fugarent, ac tandem Romanos ipsos de Galliæ possessione deturbarent: quibus exactis Burgundiones primùm, deinde Alemanos post cladem Tolbiacam seruire coëgerunt, Rhenoque transmisso Rhetiam & Vindeliciam: postremò Sueuiam, Carniam, Pannoniam & Saxoniam suis imperiis ac legibus subiecerunt. Postremum eius rei argumētum est in linguæ vestigiis, vt planum sit Germanos à Gallis, nō Gallos à Germanis originem traxisse. hoc verò perspicuum fit ex ipsis Germanorum, & veterū Latinorum scriptis, vt ad linguæ vestigia, in quibus magnum est originis argumentum, veniamus. vt enim Latini à Græcis oriundi sunt: & Latina lingua ex vocibus Græcis penè cōflata est, non tamen eadem: sic quoque Gallica origo Græcis debetur, contrà quàm nostri scripserunt; Græciam esse Gallorū disciplinam. nam cùm multa vestigia Græcorum habemus, ac prope infinita, non tamen eadem fuit Celtica cum Gręca lingua, vt Lazius affirmat, ex eo quòd Cęsar scribit, Gallos in publicis ac priuatis actis vti literis Gręcorum, ac numerum Heluetiorum, qui domo exierant, literis Græcis comprehensum fuisse: quod perinde est, ac si quis putet Germanos populari sermone Latinam linguam

vſurpare, cùm in publicis ac priuatis rationibus, literis vtantur Latinis. nam Cæſar literas ad Q. Ciceronem legatum Græca lingua ſcripſit, quò minùs interceptę ab hoſtibus intelligerentur. prætereà Diuitiacum Heduum non niſi per interpretem intelligere potuit: quod ſatis eſt argumenti Diuitiacum Græcæ linguę (cuius Cæſar peritiſſimus erat) ignarum fuiſſe. Maſſilienſes quidem Græcè loquebantur, vt eſt apud Strabonem, cùm eſſe incorrupta, minimeque confuſa Gallis Phocenſium colonia. Druidas quoque Græca lingua inſtructos fuiſſe credibile eſt, cùm Cæſar eos iiſdem religionibus ac diſciplinis imbutos fuiſſe ſcribat, quibus Græci. & Lucianus Gallum Græcis diſciplinis valde peritum, de ſtatua illa Herculis Celtici diſputantem ſe audiiſſe ſcribit. lingua quoque Germanorũ à Celtica plurimùm differebat; tametſi Lazius eodem errore ſcripſit Celticam & Germanicam vnam fuiſſe. cur enim Tacitus Gothinos origine Gallos eſſe diceret non Germanos, quòd Gallica lingua vterentur? cur D. Hieronymus Galatas Aſiæ minoris, eadem lingua qua Treueri (quos Tacitus Gallos appellat) locutos ſcripſit, non Germanica? neq; enim tantus vir terrarum orbem peruagatus illud diſcrimen ignorauit. cur denique Ariouiſtus Germanus propter diuturnã annorum XIIII. conſuetudinem, quam ha-

buerat

buerat in Gallia, Gallicè loqui didicisset? sed tamen non minùs Germanicæ linguæ Celtica congruebat, quàm Gallicæ. vt enim omittamus illam, quàm dixi Græcarum vocum multitudinem ab aliis collectam, & locutiones ab iis qui eo de genere scripserunt omissas, tum etiam nomina in on Græco more cadentia, vt *Platon, Caton, Hoqueton*, id est, ὀχίτων, in quibus Græcæ linguæ simulacrum penitus expressum intuemur (nam Latini, Plato, Cato, Dio, Melanchtho dicere solent) nullum maius argumẽtum quàm in propria vetustáque locorum appellatione, quam nostri penitus neglexerunt, reperiemus. igitur pauca de multis afferam. Rhodonij montes à rosis; Pyrenæi ab inflammatione, vt Berosi vulgata fragmenta docent. Sbenni verò, quasi extincti appellantur. sic enim incolę vocant eum mõtem qui à Strabone Cemenus dicitur. deinde mons Pelius. Tholosa lutulentam, vt est agri natura, vel tectam innuit. Olbia quam Dorico more Albiam vocamus, beatam significat: cuius Vrbis & etymologiæ, me admonuit Hieronymus Chando secretarius regius, non minus eruditione quam generis splendore clarus. Limogæa, terra famis, vel vt fœminæ Limosæa. γαῖαν & αἶαν κατ' ἀφαίρεσιν Dores vsurpãt. est enim regio vehementer sterilis, & planè infrugifera; ne quis pestiferam ex ambigui-

tate vocis λοιμοῦ & λιμοῦ interpretetur: vrbs autem antiqua *Lan*, ſic enim Doricè λᾶν noſtri efferunt: incolæ tamen λάων Aeolicè pronunciant, à rupibus vel populis nomen habet. Antipolis, quòd Nicææ ſit ex aduerſo poſita: Stœchades inſulę ab ordine: Alexia verò Mandubiorũ, à ſecuritate: Aphrodiſium promontorium à Venere: Tectoſages, ab armorum opificibus: Rhodanus παρὰ τὸ ῥοδανίζειν, propter catarractas Gręcis appellatur. Μακὼν autem, vrbs eſt in finibus Burgundionum, quæ ſic dicitur, quod in longitudinem extenſa ſit. cuius me Vrbis & etymologię admonuit Philibertus Barjotus Pretor Maconenſis, vir ſumma integritate ac eruditione clarus. imperitè verò Matiſconem vocant. ſunt etiam in finibus Carnutum oppida duo finitima, quorum alterum οὐκ, alterum appellatur ἐχομένη. & vrbs ea quæ Eurous nomine Gręco dicitur: tum etiam Beotia noſtra. omitto Druidarũ nomen, quod planè Græcum eſt, & Semnotheorum Galliæ ſapientum: tametſi Schamotas alij dictos arbitrantur, quaſi cœleſtes Hebraïca voce. ſed in eo genere, multa ſuo quiſque ingenio cõquirere poteſt. ex his enim propriis locorum appellationibus origines veriùs ac meliùs iudicantur. Eſt autem lingua Celtica Romanorum conſuetudine ac frequentibus coloniis penè amiſſa: præſertim in Gallia Narbonenſi,

nensi,& Aquitania, vbi vulgus non procul abest à Latino sermone. fuerũt enim in Galliam plures deductæ coloniæ, quàm quæ ab historicis enumerantur: idque argumento est, quòd Lectoria vrbs Aquitanię, tùm ex appellatione, tùm ex antiquis inscriptionibus vrbis, colonia Romanorum iudicatur: eam tamen nullus scriptor, quod sciam, inter colonias retulit. nota est colonia Narbonensis antiquissima, colonia Lugdunensis, Agrippina, Valentina, Nemausensis, Gratiano politana, Arelatensis, & ea quę in finibus Sequanorum Coloniacum nomen retinet. cùm autem legiones Romanorum assiduè in Gallia excubarẽt, fieri non potuit, quin patriæ linguæ penitus obliuisceremur, Latinam acciperemus. In Germaniam verò nullas ferè colonias Romani præter Augustam & Constantiam deduxerũt. quò fit vt Germani linguæ Celticæ quàm à nobis, ob coloniarum & commerciorum vsum didicerant, plura quàm nos ipsi vestigia retinuisse videantur. Vt enim pauca de multis colligamus, constat ex ipso Cæsare Vergobretum Celticum verbum esse, quod summum executorem interpretatur Glareanus, eoque Germanos & Heluetios vti. ac Rhedam, quam vocẽ Cæsar Gallis pro curru tribuit, Germanis in eadem significatione vsurpari. illud autẽ à Græcis initium habet, qui currum appellant ῥέδιον, vt est apud Hesy-

Hesychium. nos adhuc Alaudam retinemus. Pausanias equum à Celtis *Marc* appellari scribit, inde *Marquis*, & Marcoman, id est, eques. nam Marca limitem significat; *Marché* forum, Germanis æquè ac nobis ipsis. sed *Marquis* dignitatem habet equestri maiorem. Padus à Pades Gallica voce, quæ Piceam significat, quòd circa fontem Padi multa sit, vt Metrodorus scripsit: sed veriùs est Gallicè profundum significare, inquit Plinius: nam Ligures profundum Bodingum appellant: argumento est inquit, vrbs antiqua Bodincomagum, qua fluuius altior exurgit. sic quoque lacus Acromius Boding ab incolis; sinus item magnus interioris Gothię Boding appellatur in eadem significatione, & populi Bodini, qui Pannonię metropolim incolunt. propria quidem & gentilia eius appellationis nomina tenemus (sunt enim eius in Gallia nominis prope infiniti) significationem non tenemus, sed Latino verbo vtimur. ex eo tamen coniectura consequi possumus, à veteribus Celtis ad Germanos hæc nomina cum origine populorum migrasse. Duni vox quid esset, multi sanè quæsierunt, explicat Athenęus, ac Dounos à Celtis appellari dominos scribit. hanc vocem Hispani magna sui parte à Gallis oriundi, ac Siculi eodem sensu retinent: nostri verò monachis eam vocem reliquerunt. inde tamen antiqua nomina

Lug-

Lugdunum, Virodunum, Isodunum, Nouiodunum: nisi dicamus dune locum editiorem seu montisculum significare; nostri, dunes, appellant *leuées*. Magum quoque quid esset, neque Germani, neque nostri aperuerūt: id quod tamen ex Plinio docemur, vbi Bodingomagum vrbem profundam interpretatur. omitto inanes de Mago interpretationes. hinc igitur Nouiomagum, Rhotomagum, Neomagum. qua voce Germani carent, cùm olim vrbibus carerent. ipsi Purgum, quod planè Græcum est, à nobis; nos villam & castrum accepimus à Latinis. Berg Celticum vetus, quod montem significat, quo etiamnum vtuntur Germani, nos Latina voce: inde *berger*, id est, vetere lingua montanus, quo nomine pastores appellamus. nam rustici Latina verba difficiliùs acceperunt. hinc apud Germanos vrbium & castrorum, quæ in montibus posita sunt, cōpositæ voces: Bamberga, Hildeberga, Clarberga: nos Claromontem dicimus. Consimiliter Bardi nomen, quod Germanis hoc tempore sacerdotem significat, à maioribus nostris acceperunt. scribit enim Cæsar, Germanos, nec disciplinas, nec sacrificia, nec religiones habuisse. Bardos verò Gallorum poëtas olim à Gallis appellatos esse, & Bardum Celtica lingua, cantorem significare docet Sulpitius ad Lucanum; tùm etiam Ammianus ac Diodorus:

dorus: ſed quia eiuſmodi poëtæ inepti ac barbari Latinis videbantur, impolitos ac ſtupidos Bardos appellarunt. hinc Dagobard, heroïcus cantor vel poëta: Sigebard, victor poëta: Albard ſtrenuus poëta: Robard, rubeus poëta. atque hinc Lambardi & Langobardi: Germani heroïcum ſacerdotem, rubeum ſacerdotem interpretantur. ſunt enim Langones & Bardi finitimi populi. Hard quoque Celticum eſt, quod Germanis robuſtum ſignificat, nobis audacem adiecta vocali quam è fine dictionū Germani ſæpius eximunt: vt cohortem appellant band, nos *bande*. regionē incultam Land, nos *Lande*: ita quoque ipſi hardmant, nos *hardiment*. hinc etiam hard ramum vocamus contortum, quo nihil fortius: & pœnam *hard*, id eſt, laquei, quo veteres pro funibus vtebantur. hæc autem compoſita *Bernard*, ex Germanica Bern, & Celtica hard, id eſt, Vrſi potens: *Leonard*, id eſt, populi robur, ex Græca & Celtica voce conflatum: Græci λεοσθένη ac δημοσθένη diceret. vt illud quoque Cęnomani gentile nomen, quod ex Celtico Man, Germanis, Scythis, Turcis ac Tartaris vſitatiſſimo (nos enim Latina voce vtimur hominem appellantes) & Græco conflatum eſt. ex quo veriſimile fit Cænomanos, id eſt, nouos homines, aliunde in Galliam veniſſe ante Tarquinij tempora, cùm poſteà in Inſubriam coloniæ quoque

Cæno-

Cænomanorum à veteribus Celtis deductæ sint, qui quidem Italiæ Cænomani appellantur. est etiam vetus Celticum reix, id est Rex: Germani efferunt reich: Cæsar in morem veterum Gallorum rix scripsit. vnde composita nomina Dunnorix, Rex dominantium: Ombiorix, Rex hospitum: Orgetorix, Græcoceltieum, id est, Rex insanorum: est enim ὀργὴ furor, & ὀργηλὸς, Gallicè *orguilleux*. quod vitium proprium est insanorum. Fridrich, idem quod Rex pacis. & apud Liuium Lonnorius & Lutarius Celtica sunt: propriè Cæsar scripsisset Lonnorix. Germani non satis aptè meo iudicio diuitem interpretãtur, vt diuitem insaniæ, diuitem hospitalitatis: quanuis vtrique & Germani & Galli rich diuitem appellẽt, Galli quidem adiecta e fœminea, quam Germani detrahunt. sed tamen elegantia tropi, quòd diuitiæ sint regum propriæ. argumento sit quòd Germani Francreich regnum Franciæ vocant: tum Ostreich & Vuestreich (quam corruptè Austriam & Neustriam appellamus) pro regno Orientis & Occidentis apud Germanos vsurpatur. nam dictio Cunin, quæ Germanis Regem significat, Gothorum est & Sclauorũ. Mar quoque vetus Celticum, quod Germanis æquè ac nobisipsis commune est: illi Mair, nos *Maire* enunciamus, pro maximo ciuitatis magistratu. hinc illa vetera Viridomarus, Suemarus,

rus, Cōdomarus: id est, Cōdomi magister, &c. vt Latini Dictatorem populi magistrum appellant. vltimus autem Sueciæ ac Daniæ rex antiquæ stirpis Margaretæ pater Vvaldemarus vocabatur. infinita sunt Celtica vetera, quibus Germani nunc etiam vtuntur. vt *plaitz*, *robes*, *sot*, *frott*, *feu*, *foyer*, *mantel*. pleraque tamen ab illis anxiè detorta videntur, vt cùm Lazius Francos à Phrygia repetit, primùm Phrygios, deinde Frisios, posteà Fracos, tum βρέγκους, & Friancos, postremò Francos appellatos esse tradit: & Cimbros primùm Gomeros, deinde Gimros, tum Cimros, post etiam Cimbros, postremò Sicambros. idem beccus illud Herodoti Phrygia lingua panem significare tradit, cùm tamen caprea vox sit ab infante prolata, qui nihil aliud auditu perceperat. magis plausibile est quod P. Ronsardus meus ciuis, (est enim Vindocini oppidum, in Andium agro situm) in Franciade Astyanacta Francum à veteribus quasi φερέεγχον appellari scribit. quę verò Germanica sunt, & in Germanico solo nata, non modò significationem, sed etiam pronunciationem habent à Gallis alienam. vt Bald Germanis significat leuem & celerem, nos Celtico verbo *Liger* vtimur, quo nomine fluuium Galliæ maximum olim appellatum fuisse testatur Cæsar. particulam verò Bald nunquam enunciamus, sed diphthongo au: vt quod

quod illi Gerbaldum, Theobaldum, Vvidbaldum; nos ità; *Gerbaud*, *Thibaud*, *Guidebaud*. Lād vetus Celticum est, quo Germani pro regione vtũtur, nobis enim *Lande* significat regionem incultam, qualis erat olim vniuersa Germania. hinc apud illos nomina regionum, Friesland, Grotland, &c. quæ etiam apud Germanos in ther desinunt, planè Celtica sunt, vt Deither, Luther; Deiotharus, Lutharius, quos Galatorum reges fuisse constat ex historia Latinorum. consimiliter ventorum cardines & appellationes, quæ à nautis vsurpantur, scilicet, Ost, Vvest, Nord, Sud: ex quibus cætera cōponuntur, Celtica esse ex eo apparet, quòd vbicunque Galli sedes fixerunt, his vocibus loca distincta reperiũtur: vt Northuuallia & Suduuallia Britanniæ: Vvestuuallia Germaniæ. neque enim Vvestgermania, vel Vvestbritannia reperitur. præterea Latinorum appellationibus vtimur, Orientis scilicet, Occidentis, Meridiei ac Septentrionis, vt appareat illa planè vetera fuisse. infinita sunt id genus quæ suo quisque iudicio ac ingenio exquirere potest: ex his tamen quę attulimus verborum exemplis, ex Athenæo, Pausania, Cæsare, Plinio, Diodoro; perspicuum esse opinor, Germanicam linguā, magna sui parte è purissimis Celtarum fontibus deriuari. quòd si ita est, sequitur illud quoque, originem, arma, leges, humanitatem denique

nique Gallis deberi: ac vehementer labi Lazium, qui maiores nostros à Germanis oriundos esse affirmat. hoc autem de linguæ vestigiis argumentum, satis etiam indicat Britones Armoricos à Britãnis ortum habere: propterea quòd ij qui apud Britannos Vvaliæ angusta regione circunscribuntur, soli capiunt sermonem Britonum, vt ab Anglis accepi. accedit prætereà consentiens omnium historicorum fides. Sed vnde illi Vvali, nisi à Gallis? ex eo plerique putant, veterum Celtarum eam linguam esse. quod affirmare non ausim: cùm planè mihi sit ignota eiusmodi lingua, & quoniam Cæsaris tẽporibus, fama iam inde à maioribus peruulgata erat; incolas, qui intimos Britanniæ recessus tenebant, non à Gallis oriundos, sed in ipsa insula natos & indigenas esse, dubitaui an ex linguæ vestigiis intelligi posset. Si enim demus ab Albiis Gallis Albionem primùm appellatam, consequens est Bretanniam (sic enim Aristoteles appellat) ab aliis quibusdam aduenis, veteribus incolis expulsis cognominatam. est autem Breta verbum Cantabricum, quod terram significat: hinc Alphonsus VII. Abreta dictus, quòd humi semper procumberet ac terram contrectaret, vt scribit Tarapha Hispanus. quò mihi fit verisimile Bretãnos à Cantabris originem habuisse, qui primùm insulam conspicati Bretanniam

niam (vt nautæ ſolent viſa terra) nominarunt. quanquam Hiſpani vocẽ illam ignorant. poſteà verò quàm Saxones Bretannos expulerunt, linguam quoque immutarunt. appellant enim terram eodem nomine quo Germani, Gothi, ac Septentrionales populi, hoc eſt, Hebraïca voce ארץ Erts. quanquam Barath Hebræis agrum quoque ſignificat. vt autem à Cantabris oriundos putem, facit tùm linguæ veſtigium illud, tùm breuiſſimus maris tractus. poſtremò incolarum Hiberniæ finitimæ vetus opinio: aiunt enim Hiberos, id eſt, Hiſpanos, maiores habuiſſe. Hiberia verò videtur ab Afris Hiſpaniæ finitimis, aut certè ab Hiberis Aſiæ primùm culta fuiſſe, quorum vetus lingua parum admodum ab Hebraïca differebat, vt in ea lingua eruditi homines ſcripſere. primùm vox ipſa Heberorum, quæ nihil Gręcis aut Latinis ſignificat. itaq; Græci eos Hebraïca voce Heberos, Latini Græca voce Hiſpanos, id eſt, raros, quòd hominum inopia olim laboraret: tametſi populoſam ſuis temporibus Cicero appellauit. præterea flumẽ illud Hiſpaniæ maximum, quod Hebro incolæ vocant, Latini Hiberum, & Bethis ex ipſa Palæſtina fluere mihi videntur. Poſtremò Secanos (qui à Gręcis & Latinis Sicani dicuntur) ab Hiſpanis in Siciliam veniſſe, ac de ſuo nomine appellaſſe tradunt omnes hiſtoriæ ſcriptores. nihil au-

uerſa effudit, vt Seneca ſcribit in libro de cõſolatione ad Albinam. Idem Athenienſis in Aſia turba eſt. totum Italiæ latus quod inferiori mari alluitur, maior Gręcia fuit. Tuſcos Aſia ſibi vindicat. Tyrij Africam incolunt: in Hiſpania Pœni: Græci ſe in Galliam immiſerunt: in Græciam Galli. Pirenæas Germanorũ tranſitus non inhibuit. alij longo errore iactati non iudicio elegerunt locum, inquit, ſed laſſitudine proximum occupauerũt. alij armis ſibi ius in aliena terra fecerunt alios excidia vrbium ſuarum: alios domeſtica ſeditio: alios ſuperfluentis populi frequentia ad exonerandas vires emiſit: alios peſtilentia aut frequenti terrarum hiatus, aut intoleranda ſoli vitia eiecerunt. alios alia cauſa exciuit domibus ſuis. quidam ibi conſederunt, vbi illos rerum inopia depoſuit. quaſdam gentes cùm ignota peterent, mare hauſit. & paulò pòſt: quid referam Antenorem Patauij conditorem: Euandrum in ripa Tiberis regna collocãtem? quot populus Romanus colonias in omnes prouincias miſit. vbicunque viui Romanus habitabat. ad hanc commutationem libenter nomina locis dabant. vix vllam terram inuenies quam nunc indigenæ colant. Poſtremò ſic concludit Seneca: Illud igitur manifeſtum eſt, nihil eodem loco manſiſſi quo gentium eſt. aſſiduus humani generis diſcurſus eſt, quotidie noua vrbium funda-

fundamenta iaciuntur, noua gentium nomina prioribus extinctis aut in occasionem conuersis oriuntur. Video tamen Scythas ferè semper ab Aquilone in medias regiones cum infinitis legionibus concesserunt. Nam Cimbri, & Cimbrorum reliquiæ, Aduatici, Nemetes, Vbij, Tungri, Vangiones, Sicambri, Saxones, Gothi, Langobardi, Gepidæ, Vandali, Pictones, Normanni; addit etiam Olaus, Getas, Alanos, Herulos, Hunnos, Turcilingos, Vuinulos, Rugios, Suecos, qui nunc Suissij vocantur, à Scãdia in Europam inuasisse. Quinetiam Procopius & Albertus Crantius tradunt, Sclauos ex eadem Scandia Iustiniani temporibus in Pannoniam irrupisse. posteà gens illa sui nominis ac linguæ fama Europam vniuersam impleuit. sic enim audio Polonos, Bohemos, Russios, Lithuanos, Moschouitas, Bossinios, Bulgaros, Seruios, Croatios, Dalmatas, Vandalos eadem Sclauorum vti lingua, quæ in Scandia vsurpatur, ac sola dialecto differre. consimiliter ab Asiaticis Scythiæ populis, Parthi, Turcæ, Tartari origines traxerunt. tertium genus coloniarum, imperij propagãdi ac tuendi causa susceptum est, quo potissimùm vsi sunt Romani, tùm vt ciuitatem domestica seditione liberarent, tùm etiam vt victos populos in fide & obsequio retinerent. atque hæc vna causa est, cur imperium illud tam longè lateque

propagarunt. Ita quoque Genuenses in Tauricam Chersonesum coloniam Theodosiam, quæ Capha dicitur: Veneti in Insulas; Hispani in Americam & Indiam colonos deduxerunt. Postremum genus coloniarum est in captiuis abducēdis: vt cùm decem tribus Hebræorum primùm; deinde octogesimo pòst anno reliquæ in Caldæam abductæ sunt. decem enim tribus huc illuc dispersæ in Asia feruntur. tribus Iuda & Beniamin, reditum in patriam impetrarunt, quæ sexcentesimo pòst anno à Romanis in seruitutem rursus abductæ sunt, ac toto terrarum orbe ab vltimis Europę ac Scythiæ oris, in Africam & Asiam vniuersam diffusæ, qui exemplo nobis sunt omnes populos coloniarum multitudine confusos: quòd hæc vna gens his quoque temporibus in Caldæa, Parthia, India, Gallia, Græcia, Italia, Hispania, Germania, Africa, dispersa videatur. quid Romani? qui ab Oenoplia vsque ad Danubium: à Britannia vsque in Persidem, suas colonias, arma, legiones propagarunt. Italiæ verò populi, ex Arcadibus, Troianis, Sicanis, Gallis, Gręcis, Gothis, Hunnis, Vandalis, Herulis, Langobardis, Pœnis, Normannis, misti sunt & confusi. hoc igitur non sine admirabili prouidentia factnm videmus, vt populus Hebræorum, qui omnium principum crudelissimam vim ac tyrānidem pertulit, sui generis antiquitatem solus

lus retineret. at præpotens Aethiopiæ rex ab illa gente repetit generis ſplendorem, ſeque ac ſuos gentiles Iſraëlitas appellat. illud etiam magis mirum videri poſſit, quòd ab illis religiones, quæ toto terrarum orbe vſurpantur, velut à fonte fluxerunt. cùm igitur hunc populum in omnes terras ſparſum videamus, quid de reliquis gentibus exiſtimandum? eſt enim tanta naturæ fœcunditas, vt paulo momento ab vnius hominis ſtirpe innumerabiles procreari videamus. nam Iuſtinus ex Trogo Pompeio ſcriptum reliquit, Herotimum regẽ Parthorum, filios ſexcentos genuiſſe. & vnius Iacobi proles annis ducẽtis in legiones innumerabiles excreuit. vna legio Turcarum, quam Perſæ aduerſus Arabes euocarant, repentè in tantam hominum multitudinem aucta eſt, vt Arabes eos eijcere fruſtra conati, faſces & imperium ſummiſerint. conſimiliter migratio Tartarorum in Aſiam minorem duce Tamerlane, Aſiaticorum ac Turcarum tribus confuderunt. quid commemorem id quod incredibile poſteritati videbitur, Circaſſiorum cum Aegyptiis, Hiſpanorum cum Americis, Luſitanorum cum Indis? Gothorum & Vandalorum cum Hiſpanis & Afris cognationem? ex his ergo intelligitur, omnes homines tùm peragrationibus, tùm etiam coloniarum multitudine ac frequentia, tùm bellis & ſeruitute

iampridem ita cõfusos, vt nulli de originis antiquitate ac vetustate, pręter Hebręos, gloriari possint. ac vehementer falli mihi vidẽtur principes, qui suę nobilitatis decus ab extrema memoria repetunt, aut sempiternum fore sperãt. gens enim AEacidarũ & Heraclidarum, quę apud Cręcos clarissimę fuerunt; tùm apud Latinos Iulia, ducentęsimũ ac millesimum non superarũt. reliquę gentes patriciorũ, Potitij, Pinarij, Geganij, Sergij, Cornelij, Fabij, Mamilij, AEmylij, Curiatij, Claudij, vix octingẽtesimũ attigerunt. vt Cęsari necesse fuerit inter patricios allegere nouos ac nobiles. Darij verò, annos ducentos floruerũt: Arsacidę circiter 600: Othomani 300. Hispani principes summũ nobilitatis fastigium à Gothis repetunt, qui omnium opinione barbarissimi putantur. Austria domus, quę Italorum, Hispanorum ac Germanorum imperiũ habet, à comitibus Aspurgi generis splẽdorem repetens, ante Rudolphũ Alberti patrem, id est, ante annos CCC. quæ qualisque fuerit penitus ignoratur. Saxonica vetustissima ante sexcẽtos annos, hoc est, ante Ottonem Henrici Aucupis patrem, maiores ciere non possit. Meroueorũ autem, qui huius imperij fundamẽta iecerũt, stirps anno pòst quadringentesimo desiit. & Caroli magni genus in Carolo duce Lotharingo, ducentos post annos extinctum est. nunc imperant Capeti, ab

Vvide-

Vvidekindo Saxone orti. is in Galliã adductus est, & Christiana religione à Carolo magno informatus, atque Andium comes creatus, vel, vt alij putant, ab Ottone fratre sui generis posteritatem, omniũ quæ sunt in Europa rerum gestarũ gloria, clarissimam & antiquissimã reliquit. iam enim ab Vvidekindo anni paulo minus octingenti numerantur. Normãnorum & Anglorũ principes in Henrico I. desierũt: Andium in Richardo III. Hẽrici VII. stirps in Eduardo VI. Lancastrorum & Yorcorum nulli mares restant. Scotiæ primi reges in Alexãdro III. Brusij in Dauide II. Stuardi in Iacobo V. Castilij in Hẽrico III. Aragonij in Ferdinando V. Sueci, Dani, ac Noruegi in Margareta Valdemari filia. Pomerani regnum, & Bauari priùs extinctum quàm natũ fuisse videtur. secuti sunt Aldeburgẽses, qui nunc imperiũ Daniæ tenẽt. Gostaui pater ex priuato Sueciȩ imperium nõ ita pridem suscepit. nec multò diuturnior fuit in Pãnoniȩ imperio Stephani gẽs, cui Carolus Andegauus rex Neapolis successit: deinde Otto Bauarus, tùm Sigìsmũdus Lucemburgensis, cuius stirpem excepit Mathias Coruinus, primus ac vltimus suæ gẽtis Rex appellatus. Polonorũ verò Reges, antiquitatem non lõgiùs quàm à Pyasto rustico repetebãt, cuius tamen posteri vix imperarũt annos 600. hos exceperũt Iagellones à Lituaniæ ducibus, qui

qui tamen Pyaſtis nec antiquitate,nec rerũ ge ſtarum gloria cõparari poſſunt.Italię verò nobilitatem, Veneti ſibi vindicare cõſueuerunt. neque tamen eorum nobiliſſimus,vt ab extrema memoria ſtirpẽ eruat, ante annum ſeptingenteſimum maiores appellare poteſt.proximi ſunt Colũnę,Vrſini,Sauellę,Petilij,Romanę nobilitatis reliquiæ,quibus nec Eſtẽſes,nec Gonzagę cõparandos ſe putãt.Medicei de virtute,non de generis antiquitate gloriantur.ſatis enim cõſtat patricios in omnibus Italię vrbibus,quæ in ſtatu populari floruerũt, aut crudeliſſimè cæſos, aut bonis amiſſis eiectos. in Gallia quidẽ & Hiſpania gens omniũ antiquiſſima Leuarũ eſſe creditur,clariſſimo teſte Frãciſco Valeſio,qui patriciorum antiquas origines conquiſiiſſe dicitur.Leuę tamen ſuũ genus ad Leuitas referunt: quẽadmodum reges Abiſſinorum ad Iſraëlitas:ſic enim patricios appellant:qui tamen antiquiſſimas ſuorum origines non definiũt,nec Aluareſius quicquam tradit. igitur ſoli Hebręi generis antiquitate certiſſima populis omnibus pręſtãt, nemo tamen ſuã tribum nũc ciere poteſt:ſed omnes inter ſe cõfuſi ſtirpem agnoſcunt,ramos ignorant.Gens verò ſacerdotũ, quæ nobilitatis ſummum decus ab Araone repetẽs, duobus annorum millibus ac trecẽtis floruerat, Gothicis ac Vandalicis cladibus creditur interiiſſe; non ſine magno diuinæ vltionis argumento. De

DE HISTORICORVM *ordine & collectione.*

Cap. X.

Auſpicandum erit à breuiſſimis Chronicis, putà Bulingeri, Lutheri, aut ſimilium: deinde ad Chronologias, videlicet, Funccij, Phrygionis, Euſebij: hinc ad hiſtorias magis aliquantò diffuſas veniendum: quales ſunt, Carionis, Melanchthonis, Peuceri: poſtremò ad conſummatam hiſtoriam cuiuſque temporis, omnia, aut pulcherrima quæque complectentem.

Vniuerſalis hiſtoriæ ſcriptores.

MOSIS originum liber ab orbe cõdito, vſque ad migrationem Hebrȩorum ex AEgypto in Palæſtinam, hiſtoriam vniuerſi mundi complectitur annorum II. M. CCCCL.

Clar[illegible] ante [illegible] annis [illegible].

Beroſi Caldæi, quæ dicuntur, fragmenta vniuerſæ hiſtoriȩ, ab orbe condito vſque ad annum mundi III. M. CXXX. In Sardanapalo deſiit, vt Metaſthenes ſcribit.

Clar[illegible] ante Chri[illegible] anno [illegible].

Herodoti Halicarnaſſȩi de rebus geſtis Grȩcorum, AEgyptiorum, Medorum, Perſarum, Lydorum; ab annò mundi ter milleſimo CCX. vſque ad III. M. D. libri IX.

Clar[illegible] ante Chr. [illegible].

Poly-

Clar.ante Chr.200.

Polybij Megalopolitani, de rebus Græcorum, Romanorum, Pœnorum, Celtarum, ab exilio Cleomenis & Pyrrho Epirotarum rege, vſque ad bellum Romanorum cum Achęis & Philippo rege Macedonum: id eſt, ab anno mũdi III.M.DCLXXX.vſque ad annum, III.M.DCCLXVI. de libris XL. quinque priores extant, & epitome ſequentium vſque ad XV.

Clar.anno Chr.150.

Trogi Pompeij epitome ab Iuſtino libris XLIIII. comprehenſa, omnium penè populorum geſta breuiter complectens, à Nino vſque ad Cæſarem Auguſtum.

Clar.anno Chriſti. 40.

Diodori Siculi bibliotheca, vniuerſalis hiſtoriæ, maximè illuſtrium populorum, ab vltima AEgyptiorum memoria vſque ad Cæſarem. de libris XL. extant XV.

Clar. poſt Chriſtũ. 38.

Philonis Hebræi de temporibus libri duo, ab orbe condito vſque ad Tiberium.

Clar.312.

Euſebij chronicon, ab orbe condito vſque ad annum Chriſti CCC.

Clar.340.

Hieronymus annos adiecit L. Proſper Aquitanus LX. Palmerius Florentinus MXL. Palmerius Piſanus XXX. Iulij Africani de temporibus, ab orbe condito vſque ad annum Chriſti CCCXX.

Clar.560.

Phreculphi epitome hiſtoriarum, ab orbe condito vſque ad annum Chriſti DL.

Clar.730.

Bedæ Angli chronica, ab orbe condito vſque ad annum Chriſti DCC.

Adonis

Adonis Vienenſis de ſex mundi ætatibus, Clar.980. vſque ad annum Chriſti D C C C C.

Helmandi chronicon ab orbe condito vſ- Clar.1066. que ad ſua tempora.

Hermani Contracti Heluetij, de ſex ætati- Clar.1067. bus vſque ad ſuam autem.

Mariani Fuldenſis Scoti chronicon, ab or- Clar.1088. be condito vſque ad ſuam ætatem.

Zonaræ fuſa hiſtoria, ab orbe condito vſque Clar 1120. ad annum Chriſti M C X V I I. tribus partibus diuiſa: prima pars Hebræorum eſt, altera Græcorum, tertia Latinorum.

Honorij Auguſtodunenſis chronicon, ab Clar.1120. orbe condito vſque ad ſua tempora.

Sigeberti Galli chronicon, ab anno Chriſti Clar.1130. C C C L X X X I. id eſt, à fine tripertitæ hiſtoriæ, vſque ad annum M. C X I I I. cum appendice incerti autoris vſque ad annum M. C C X V I.

Abbatis Vrſpergenſis chronicon, ab orbe Clar.1229. condito vſque ad Fridericum I I. Imper.

Vincentij Belluacenſis hiſtoria, ab orbe con Clar.1260. dito vſque ad annum Chriſti M. C C L.

Antonini archiepiſcopi Florentini fuſa hi- Clar.1480. ſtoria, ab orbe condito vſque ad annum Chriſti M. C C C C L X X.

Faſciculus temporum, ab orbe condito vſque ad annum M. C C C C L X X X I I I I. incerti autoris.

M. Antonij Coccij Sabellici æneades X I. Clar.1490.

hiſto-

hiſtoriæ, ab orbe condito & his cohærens ſynopſis Hedionis.

Clar. [illegible]96. Donati Poſſij Mediolanenſis hiſtoria, ab orbe condito vſque ad annum M. CCCCLXXXIX.

Clar. 51[illegible]. Io. Naucleri Tubingenſis chronica, ab orbe condito vſque annum Chriſti M. D.

Clar. [illegible]15. Philippi Bergomenſis hiſtoria, ab orbe condito vſque ad annum Chriſti M. D. III.

Clar. [illegible]. Martini Lutheri Saxonis, ſeries annorum mundi vſque ad ſuam ætatem.

Cl[illegible]30. Achillis Gaſſari epitome chronicorũ mundi, ab orbe condito vſque ad annum Chriſti M. D. XXX.

C[illegible]0. Pauli Conſtantini Phrygionis chronicon, ab orbe condito vſque ad annum M. D. XXIII.

Clar. [illegible]40. Io. Carionis Lubeci chronicorũ libri tres, ab orbe condito vſque ad annum Chriſti M. D. XXX. cui acceſſit appendix ad annum M. D. LV.

Clar. 1540. Philippi Melanchthonis chronicon, libris tribus comprehenſum, ex ipſo Carione magna ſui parte expreſſum, vſque ad Carolum magnum.

Clar. [illegible]40. Gaſparis Peuceri chronicon, à Carolo magno, vbi deſierat Melanchtho, ad ſuam vſque ætatem.

Cl[illegible]40. Pauli Iouij hiſtoria, omnium penè populorum

lorum sui temporis ab anno Christi M. CCCC-XCIIII. vsque ad annum M. D. XL.

Henrici Bulingeri chronicon, ab orbe condito vsque ad suam ætatem. Clar. 1545.

Io. Funccij Pruteni chronologia, ab orbe condito vsque ad annum Christi M. D. LIII. Clar. 1550.

Mercatoris chronologia. Clar. 1570.

Geographistorici vniuersales.

Strabonis Cappadocis libri XVI. in quibus breuem omnium populorum historiam cum geographia coniungit. Clar. ante Chr. an. 20.

Pomponij Melæ Hispani de situ orbis, vnà cum historia populorum. Clar. christi ætate.

Pausaniæ Cæsariensis grammatici, Attica, Corinthiaca, Laconica, Messeniaca, Elea, Achaica, Arcadica, Bæotia, Phocensia. Clar. anno Chr. 140.

Raph. Volaterrani libri XXVIII. quibus vniuersam historiam cum geographia complexus est. Clar. anno Chr. 1500.

Munsteri cosmographia, historias & origines, vnà cum regionum descriptione complectens. Clar. anno Chr. 1540.

His adiungi possunt historici rerum variarum, quales sunt, Athenæus, AElianus, Tzetzes, Leonicus, Solinus, Valerius maximus, Plinius, Sudas.

Post

Poſt hiſtoriam vniuerſitatis, non incommodè ſubiungi poterunt Eccleſiaſtici ſcriptores, & earum ſectarum quæ potentiam ſtabilierunt ac retinuerunt. ac primùm de religione, antiquitate, ac rebus geſtis Iudæorum.

Sacra biblia.

Clar. anno Chriſti. 38.
Philonis Iudæi, qui philoſophiſtoricus appellari poteſt, omnia ſcripta.

Clar. anno Chriſti. 99.
Fl. Ioſippi Iudæi antiquitatum Iudaïcarum libri x x. & libri ſeptem de bello Iudaïco.

Clar. anno Chr. 99.
Ioſippi filij Gorionis hiſtoria belli Iudaïci, Hebraïcè conſcripta.

Clar. anno Chr. 130.
Egeſippi hiſtoria Iudæorum, à Machabæis vſque ad annnm Chriſti L X X I I.

Hiſtorici paganæ ſuperſtitionis.

Clar. anno Chr. 75.
Irenæi Lugdunenſis epiſcopi aduerſus gentes liber I.

Clar. anno Chr. 200.
Clementis Alexandrini epiſcopi ſtromatῶn libri V I I I.

Clar. 300.
Arnobij aduerſus gentes libri V I I.

Clar. 320.
Lactantij Firmiani de falſa religione, ac totum opus.

Clar. 1515.
Pauli Oroſij libri V I I. aduerſus Paganos.

Clar. 1550.
Lilij Geraldi de diis omnium gentium.

Ioan.

Ioan. Caulis de religione veterum liber Gal.Ital.

Historici Christianæ religionis.

Nouum teſtamentum.

Iuſtini martyris apologeticus. Clar.anno Chriſti.120.

Q. Septimij Tertuliani Cartaginenſis apologeticus aduerſus gentes. Clar.150.

Irenæi Lugdunenſis epiſcopi contra hæreſes libri V. Clar.175.

Origenis liber de martyribus. Clar.260.

Euſebij eccleſiaſticæ hiſtoriæ libri X. Clar.312.

Socratis, Sozomeni, Theodoriti & Caſſiodori eccleſiaſtica hiſtoria, à Chriſto nato vſque ad annum CCCCXLIIII. Clar.400.

Genuadij presbyteri Maſſilienſis, liber de viris illuſtribus eccleſiaſticis. Clar.496.

Euagrij Scholaſtici de eccleſia & imperio Romano libri VI. ab anno Chriſti CCCCXXXV. vſque ad annum DXCV. orditur vbi deſinit hiſtoria tripertita. Clar.610.

Nicephori Caliſti eccleſiaſticæ hiſtoriæ, à Chriſto vſque ad Heraclium lib.XVIII. Clar.1100.

Marcellini Comitis hiſtoria ab Euſebij tẽporibus vſque ad annum Chriſti D. Clar.700.

Io. Gulielmi Archiepiſcopi Tyrij, de bello ſacro libri XXIII. Clar.1150.

Io.Foxij Angli eccleſiaſtica hiſtoria, ab Vvi- Clar.1555.

cleuo vſque ad annum Chriſti M. D. L I I.

Status eccleſiæ incerti autoris, à Chriſto nato vſque ad annum M. D. L X.

Clar. 1548. Io. Sleidani hiſtoria eccleſiaſtica, ab anno Chriſti M. D. X V I I. vſque ad annum M. D. L V.

Hiſtoriæ Magdeburgicæ centuriæ duodecim à nato Chriſto vſque ad annũ M. C C. quibus veterum omnium ſcripta eccleſiaſticæ hiſtoriæ copioſè explicantur.

De ſtatu religionis & eccleſiæ ſub regibus Henrico I I. Franciſco I I. & Carolo I X. incerti autoris. Gal.

Hiſtorici ſectæ Arabicæ.

Clar. anno Chr. 600. Coranus ſeu Furcanus, ex omnibus Coranis, qui Muhamedis nomine circunferebantur, collectus anno poſt Muhamedem C X.

Hiſtorici Caldæorum, Aſſyriorum, Medorum, AEgyptiorum, Perſarum, Phœnicum, Hebræorum, Parthorum: quorum geſta ſunt ab iiſdem ferè ſcriptoribus comprehenſa.

Libri Regum, Paralipomenωn & Eſdræ.

Clar. ante Chr. 445. Herodoti Halicarnaſſæi libri nouem hiſtoriarum.

Cteſi-

Ctesiæ Cnidij, Agatharchidis & Mennonis fragmenta, de regibus Persarum & Assyriorum. Clar. anno Chr. 375.

Xenophontis Atheniensis, de expeditione Cyri (cuius fuit legatus) in Persidem. Clar. ante Chr. 370.

Berosi sacerdotis Caldæi fragmenta, quæ feruntur, libris quinque comprehensa. Clar. ante Chr. 340.

Metasthenis Persæ, de iudicio temporum & annalium Persarum liber. Clar. ante Chr. 330.

Manethonis sacerdotis AEgyptij fragmenta, quæ feruntur, de Regibus omnium penè populorum. Clar. ante Chr. 330.

Iosippi libri duo aduersus Appionē Grammaticum, ac XX. antiquitatum Iudaïcarum. Clar. anno Chr. 99.

Hegesippi liber I. de bello Parthico. Clar. 130.

Appiani Parthicus. Clar. 140.

Procopij de bello Persico libri II. Clar. 540.

Historici Græcorum, quo nomine veniunt Iones, Æoles, Dores, qui Asiam minorem & Europam, à Danubio, Acroceraunijs, & Hemo monte, vsque ad mare Ionicum, in insulis & continente, sedes fixerunt.

Dictys Cretensis de bello Troiano, libri VI. è lingua Punica in Latinam à Q. Septimo conuersi. Clar. ante Chr. 1129.

Clar. ante Chr. 1129. Daretis Phrygij de bello Trojano libri VI. è Græca lingua Latino carmine conuersi, à Cornelio Nepote.

Clar. ante Chr. 425. Herodoti Halicarnassæi libri nouem, vbi sparsim de Græcis agit, vsque ad fugam Xerxis, complexus historiam annorum CCXL.

Clar. ante Chr. 340. Thucydidis Atheniensis libri VIII. quibus à fuga Xerxis, vsque ad annum XXI. belli Peloponesiaci, annorum XC. historiam scripsit.

Clar. ante Chr. 310. Xenophontis Atheniensis libri VII. quibus Thucydidis narrationem persequitur, earum rerum quæ annis XLIII. in Græcia gestæ sunt, vsque ad prælium Lacedæmoniorum & Thebanorum ad Mantineam.

Megasthenes, Theopompus, Philostratus, Hellanicus, Timæus, Acusilaus, Ephorus, Mochus, Estiæus, Hieronymus, Isidorus, Nicolaus Damascenus, consequentes historias scripserunt, vt sæpe videre est apud Plutarchum: sed eorum scripta penitus interciderunt.

Clar. 1520. Georgij Gemisti libri duo, quibus Xenophōtis historia ex Plutarcho & Diodoro continua serie perpetuatur, à prælio Mantineo, vsque ad cladem Cherronæam.

Clar. ante Chr. 40. Diodori Siculi liber decimussextus, continuam Gemisti narrationem persequitur, de Philippi & Alexandri magni rebus gestis.

Clar. ante Chr. 200. Polybij liber secundus, quartus, quintus, cum epitome sequentium, & Liuij quarta decas,

cas, cum fragmentis quintæ decadis res Græcorum complectuntur, quæ cum Alexandri successoribus gestæ sunt.

Plutarchi Aratus, Philopæmen, ac Demetrius, plurimum conferunt ad posteriores Græcorum historias intelligendas. Clar. anno chr. 120.

Procopij libri VII. Rerum sub Iustiniano gestarum. Clar. 540.

Io. Zonaræ tomus tertius à Constantino magno, vsque ad obitum Alexij Comeni, id est, ab anno Christi CCC. vsque ad M.CXIII. Clar. 1120.

Annæ Alexiados libri XX. rerum ab Alexio patre Imp. gestarum, quibus Zonaræ narrationem persequitur. clar. 1130.

Nicephori Gregoræ historia centum & quadraginta quinque annorum, à Theodoro Lascari vsque ad Andronicum Palæologum posteriorem. clar. 1280.

Nicetæ Acominati Choniatæ historia annorum LXXXVI. ab anno quo desierat Zonaras vsque ad exitum Murzufuli, Imper. id est, vsque annum M.CCIII. libris XIX. comprehensa. clar. 1460.

Historici Romanorum & Pœnorum, atque omnino rerum Italicarum.

Fasti consulares à Carolo Sigonio & Onuphrio restituti. Clar. 1560.

Clar.450. Sexti Rufi.V.Coſs.epitome, de geſtis Romanorum, ab orbe condito vſque ad Valentinianum Imp.

Clar.200. Flori epitome in Liuium.

Clar.210. Velleij Paterculi Proconſuli libri duo, in vniuerſam hiſtoriam pop. Rom.

Clar.370. Eutropij Presbyteri de geſtis Rom.libri x.

Clar.ante Chr.280. Q.Fabij Pictoris libri duo,de origine vrbis Romæ.

Clar. ante Chr.260. M. Catonis, quæ dicuntur, de originibus fragmenta.

Clar.ante Chr.280. Polybij liber ſextus, de militari domeſticaque Rom.diſciplina.

Clar.ante chr 35. Dionyſij Halicarnaſſæi libri XI.

Clar.ante Chr.45. C Saluſtij libri duo, de bello Iugurthino & Catilinari.

Polybij liber primus & tertius, cum epitome ſequentium.

Clar.1070. Xiphillini patriarchę,epitome in Dionem.

Clar.215. Dionis Caſſij libri XXIII. qui de LXXX. ſeruati ſunt,de geſtis Romanorum.

Clar.ante Chr.43. C Cæſaris de bellis ciuilibus libri III.

Clar.215. Appiani bellorum ciuilium libri V.

Clar.ante Chr.35. T.Liuij Patauini libri XLV. qui reſtant de CXLIIII ab V.C.vſque ad Auguſtum.

Clar.anno Chr.120. Cornelij Taciti annales ab Auguſto,in quo deſierat Liuius, vſque ad Neruam, libri XVI. qui reſtant de vno ac viginti.

Clar.anno Chr.360. Ammiani Marcellini militis Conſtantinopolitani

politani libri XVIII qui de vno ac triginta seruati sunt. cœperat à Nerua, in quo desierat Tacitus. desiit in Valente. cætera Eutropius sarcire potest. tùm etiam singulares principum historię Trãquilli, Cassij, Spartiani, Capitolini, Vopisci, Herodiani, Lampridij, Egnatij.

Prosperi Aquitanici continuatio historiæ Romanæ, ab anno CCCLXXXII. vsque ad CCCCXLVII. quo vrbs à Genserico rege capta est. Clar. 480.

Procopij libri VII. rerum sub Iustiniano gestarum, qui superioribus coniungi debent. Clar. 1130.

Aenææ Syluij libri XII. rerum in Italia suo tempore gestarum. Clar. 1420.

Flauij Blondi Forojuliensis, Eugenij Pontificis secretarij, libri XX. ab inclinatione imperij ad sua vsque tempora, & libri X. de Roma triumphante, deque Italia illustrata. Clar. 1440.

Nicolai Maciauelli Florentinorum historia ab anno Christi M.CCXV. vsque ad M.CCCCXCIIII. Clar. 1500.

Fr. Guichardini de rebus in Italia gestis, ab anno Christi CCCCXCIIII. vsque ad annum M.D.XXXVI. Clar. 1520.

Ioan Pontani de bello Neapolitano. Clar. 1490.

Pandulphi de regno Neapolis, ab Augusto vsque ad Carolum V. Imp. Clar. 1540.

Michaëlis Coccinij Tubingensis, de bellis Italicis. Clar. 1540.

Clar.1540. Galleacij Capellæ, de bellis Italicis ſub Carolo V.

Clar.1490. M.Antonij Coccij Sabellici, Venetæ hiſtoriæ libri XXXIII.

Clar.1540. P.Bembi hiſtoriæ Venetæ libri XII.

Hiſtorici Celtarum ſiue Gallorum, & Francorum: qua appellatione veniunt omnes populi, qui Rheno, Pyrenæis, Alpibus, & vtroque mari cinguntur.

Clar.ante Chr.43. C.Iulij Cæſaris de bello Gallico libri VII. & Hircij libri conſequentes.

Clar. ante Chr.500. Hunibaldi libri XVIII. de Francis quos à bello Troiano ad mortem Antenoris ſex prioribus libris deducit: conſequentibus ſex ad Vvaramundum vſque deinceps, in Clodouei temporibus deſinit.

Appiani Celticus, ſiue de bello Gallico.

Clar.1550. Io.Tilij Pariſienſis epitome hiſtoriarum, ab Vvaramundo vſque ad Henricum II.

Clar.1490. Huberti Leonardi, de origine Francorum liber I.

Clar.1530. Pauli Aemilij Veronenſis hiſtoria Francorum, ab Vvaramundo vſque ad Carolum VIII.

Io.Ferronij Galli, conſequentium regum hiſtoria vſque ad Franciſcum.

Io.Tri-

Io. Tritemij Germani de gestis Francorum, ab anno CCCCXXXIII. ante Christum, vsque ad annum Christi M. D. Clar.1500.

Guaguini historia vsque ad Carolum VIII.

Nicolai Gilij Annales Francorum. Clar.1500.

Bocheti Annales Aquitaniæ.

Hermani comitis, de rebus Francorum vsque ad annum M. D. XXV. Clar.1530.

AEmundi de ducibus Burgundię, Flandriæ, Brabantiæ, Holandiæ, à bello Trojano vsque ad Carolum V. Imp. Clar.1520.

Beissélli de Flandrensium gestis.

Mejeri Belgica historia. Clar.1480.

Annales Burgundiæ incerti autoris.

Gulielmi Paradini, de antiquo statu Burgundiæ liber I. Clar.1555.

Gregorij Turonẽsis episcopi historię Francorum libri X. ab eorum origine vsque ad annum Christi DC. Clar.630.

Annonij monachi libri V. de regibus Francorum, ab anno Christi CCCCXX vsque ad annum DCCCXXVI. Clar.830.

Ruperti de Gallorum gestis aduersus Saracenos libri X. Clar.1120.

Frossardi historia, de bellis Francorum & Anglorum, ab anno Christi M. CCCXXXV. vsque ad annum M. CCCC. Clar.1420.

Enguerandi Monstreleti, consequentium annorum historia vsque ad Ludouicum XII. Clar.1500.

Philippi

Clar.1488. Philippi Comini hiſtoria, ab anno Chriſti M CCCCLXII. vſque ad initiationem Ludouici XII Monſtreletio coherens.

Clar.1530. Galeatij Capellæ, de bellis in Italia geſtis inter Carolum V. & Franciſcum regem Gallorum.

clar.1555. Gulielmi Paradini, conſequentium annorum hiſtoria, vſque ad annum Chriſti M.D.LV.

clar.1556. Rabutini de expeditione Henrici aduerſus Carolum V. anno Chriſti M.D.LII. pro libertate principum Germanorum ſuſcepta.

Hiſtorici Germanorum ac populorum omnium, qui ab Alpibus vſque ad mare Balticum, & à Rheno vſque ad Viſtulam ſedes habent: quibus coniuncta eſt hiſtoria Gothorum, Vandalorum, Hunnorum, Herulorum, Heluetiorum, Longobardorum, Polonorum, Moſchouitarum, Danorum Suecorum.

Principio proponuntur ij qui de omnibus Germanis in vniuerſum ſcripſerūt: tum de ſingulis populis.

Clar. anno Chriſti. 120. Cornelij Taciti libellus, de moribus Germanorum, Altameri commētariis illuſtratus.

Clar.1500. Beati Rhenani Seleſtadienſis, rerum Germanicarum liber III.

Iacobi

Iacobi Vvimphelingi epitome rerum Germanicarum. Clar. 1549.

Francisci Irenici Helingiacensis Germanicæ exegeseos libri XII. Clar. 1519.

Huldrici Mutij Huguualdi de Germanorum prima origine, moribus, institutis, legibus, & memorabilibus, bello ac pace gestis libri XXXI. Clar. 1551.

Io. Auentini Germanicarum rerum illustratio libris X comprehensa. Clar. 1510.

Munsteri Cosmographia, vel potiùs Germanographia. Clar. 1550.

Abbatis Vrspergensis, cuius nomen ignoratur, chronicon, ab orbe condito vsque ad Fridericum II. vbi cętera quidem breuissimè, res verò Germanicas fusè scripsit.

Lupoldi Episcopi Bambergensis, de veterum principum Germanorum erga religionem zelo. Clar. 1340.

Austriæ.

Chronicon ducum Bauariæ & Sueuiæ incerti autoris.

Volfangi Lazij Viẽnensis Austriaca historia libris IIII. comprehensa.

Ricardi Bartolini Perusini Austriades libri XII. Clar. 1500.

Hun-

Hungariæ.

Io. Turotij Hungari chronicon Hungariæ, libri tres.

clar.1530. Melchioris Soiteri de bello Pannonico.

clar.1440. Antonij Bonfinis Asculani rerum Hungaricarum libri xxx. vsque ad Mathiam Coruinum.

Poloniæ.

Chronica Polonorum.

clar.1552. Martini Cromeri de rebus Polonorum libri xxx.

Philippi Callimachi Polonica historia contra Turcas.

Sclauoniæ.

Helmoldi presbyteri Sclauorum historia, à Carolo magno vsque ad Fridericum Aenobarbum.

Daniæ & Sueciæ siue Gothiæ.

Chronicon incerti autoris de origine Francorum, Vandalorum, Gotthorum, Burgundionum.

clar.1520. Alberti Crantij historia Daniæ, Noruegię, Sueciæ, quæ Gothia & Scandia dicta est, ab eorum origine vsque ad annum M. D. IIII.

clar.1530. Olai magni Gothi Principis ac pontificis Christiani de rebus Gothorum libri XXII.

Saxonis

Saxonis Grammatici, de historia Danorum libri XVI.

Procopij de bellis Gothorum libri III. Clar. 530.

Agathiæ Smyrnæi de bellis Gothorum libri V. Clar. 550.

Idacij chronica à Theodosio magno vsque ad annum Christi CCCC. Clar. 410.

Sidonij Apollinaris Galli, qui in regia Gothorum sub rege Alarico apud Tholosates claruit, variæ narrationes rerum à Gothis gestarum. Clar. 470.

Iornandi Episcopi Gothorum libri duo, de bellis Gothorum & Romanorum. Clar. 540.

Aurelij Cassiodori de gestis Gothorum & Romanorum sparsim. Clar. 575.

Leonardi Aretini de bello Gothorum. Clar. 1420.

Langobardiæ.

Pauli Diaconi cancellarij Desiderij regis, de rebus Langobardorum libri VI. Clar. 780.

Saxoniæ.

Alberti Crantij Saxonum historia. Clar. 1520.

Vvitiquindi Saxonis de rebus Saxonum, libri III. Clar. 950.

De bello Saxonio libri III. incerti autoris.

Sebastiani Boisselineri de obsidione Magdeburgica. Clar. 1560.

Lubeci.

Lubeci chronicorum libri V.

Boruſciæ

Borußiæ.

Erasmi Stellæ de antiquitatibus Borussiæ.

Batauiæ.

Clar.1530. Gerardi Nouiomagi Batauica historia.

Bohemiæ.

Clar.1416. AEnææ Syluij Bohemica historia.

Sueciæ seu Heluetiæ.

Io Stumphi Tigurini Heluetiorum historia tribus tomis comprehensa Germanicè.

Eiusdem epitome totius historiæ.

Historici Britannormm, qui post Anglosaxones, & Scoti sunt appellati.

Gildas Britannus historicus Anglorum.

Clar.1560. Georgij Lilij Britanni chronicon ab Hengisto, id est, ab anno Christi D C. vsque ad annum M. D. L X.

Clar.1520. Pontici Vitruuij Taruisini historiæ Britannicæ libri V I.

Clar.1530. Polydori Virgilij Vrbinatis historiæ Anglicæ libri X X V I.

Clar.732. Bedæ Angli libri V. historiarum Anglosaxonum, vsque ad suam ætatem.

Clar.689. Galfridi Arturi Angli de rebus Britannicis libri V I I I.

Hectoris

Hectoris Boëtij Scotorum historia.

Nicolai Triueti Angli annales Anglici, à comitibus Andegauensium, id est, ab anno Christi M.CXXXV. vsque ad M.CCCVII. Clar.1420.

Historici Hispanorum.

Francisci Taraphæ Hispani, breuis epitome omnium historiarum regumque Hispaniæ, ab orbe condito vsque ad Carolum V. Imp. Clar.1530.

Chronica Hispaniæ Petri Antonij, Hispanicè & Italicè.

Appiani Hiberica. Clar.200.

Roderici Palentini de rebus Hispanorum, Hispanicè.

Petrus Medimna de rebus memorabilibus Hispaniæ, lingua Hispanica.

Mariæ Siculi Aragonensis historia.

Antonij Nebrissensis, de rebus à Ferdinando gestis. Clar.1494.

Io. Bracelli de bello Hispano libri v. Clar.1496.

Caroli Verardi de expugnatione regni Granatæ, & eiusdem Betica historia. Clar.1468.

Damiani Goesij de rebus Lusitanorum in India gestis. Clar.1510.

Historici Arabum, qui olim Africæ, Syriæ, Persiæ, Hispaniæ imperia tenuerunt: vulgo Sarraceni appellati.

Leonis

clar.1510. Leonis Afri Geographiſtorici, omnium Africæ regionum ac populorum accurata deſcriptio.

Hermani Dalmatę chronica Saracenorum.

clar.1087. Ruperti Monachi, de bello aduerſus Saracenos libri VIII.

Clar.1150. Gulielmi Tyri Archiepiſcopi, de bello ſacro libri XXIII.

Hiſtorici Turcarum.

Andreæ Cambini de origine Turcarum, Italicè.

Clar.1550. Gulielmi Poſtelli Barentonij, de moribus, religione, & Republica Turcarum libri III. Galicè.

Ordinatio politiæ Turcarum, incerti autoris.

Clar.1490. Leonici Calcondilæ hiſtoria, de rebus Turcarum.

clar.1530. Chriſtophori Richerij Torignæi, de rebus Turcarum libri V.

Clar.1488. Martini Barletij de rebus geſtis aduerſus Turcas, & Scanderbei regis Epirotarum vita, libris XIII comprehenſa.

Clar.1540. Pauli Iouij liber XII. XIII. XIIII. XV. XVI. XVII. XXXII. XXXIII. XXXIIII. XXXV. XXXVI. XXXVII.

Henrici Peniæ, de bellis inter Iſmaëlem & Selimum geſtis.

Hiſto-

Historici Tartarorum & Moschouitarum.

Haitonis Armeni historiæ Tartarorum liber vnus. Clar. 1290.

Pauli Veneti de regionibus orientalibus & imperio Tartarorum libri III. Clar. 1280.

Mathiæ Michæi de Sarmatia Asiana atque Europæa libri II. in quibus Tartarorum ac Moschouitarum historia breuissimè continetur. Clar.

Pauli Iouij Nouocomensis, de legatione Moschouitarum liber I. Clar. 1546.

Historici Æthiopum, Indorum, Americorum, & omnium penè Africæ populorum.

Leonis Afri descriptionis Africæ, libri nouem, Italicè, Galicè. Clar. 1500.

Francisci Aluaresij descriptio Æthiopiæ. Hispanicè, Italicè, Galicè. Clar. 1496.

Aloysij Cadamusti nauigatio ad terras nouas. Clar. 1504.

Christophori Columbi Genuensis nauigatio ad insulas anteà ignotas. Clar. 1512.

Petri Aloysij nauigatio. Clar.

Alberti Vespucij nauigatio num epitome. Clar. 1502.

Clar. 1497. Americi Vespucij nauigationes IIII.

Clar. 1500. Iosephi Indi nauigationes.

Clar. 1515. Ludouici Rom. Patritij nauigationum Aethiopiæ, Aegypti, vtriusque Arabiæ, intra & extra Gangem libri VII.

Clar. 1540. Pauli Iouij liber XVIII.

Primũ de viris illustribus omnium populorum: postea de singulis.

Post historias omnium populorum communes, & eas quæ ciuitatis cuiusque propriæ sunt, sequitur historia singularis illustrium virorum.

Clar. 1500. Raphaëlis Volaterrani de claris viris omnium gentium.

Clar. Plinij iunioris, vel, vt alij putant, Cornelij Nepotis de viris illustribus LXXVII.

clar. 1540. Pauli Iouij de viris illustribus.

clar. 1374. Francisci Petrarchæ de viris illustribus.

Clar. 1530. Polydori de origine insignium Regum.

Clar. 1370. Io. Bocatij de casibus illustrium virorum.

Clar. 1540. Gasparis Vrsini de vitis Regum, Imperatorum, & Pontificum Romanorum vsque ad Carolum V.

Clar. 1540. Ioan. Feronis stemmata, cum gestis illustrium familiarum, partim edita, partim edenda, Gallicè.

Clar. 120. Plutarchi & Ph. Bergomensis, de claris mulieribus.

Diogenis

Diogenis Laërtij de vitis philoſophorum, libri x. Clar.200.

Baptiſtę Egnatij de Romanis principibus, à Cæſare vſque ad Carolum V. Imp. Clar.1530.

Ioan. Cuſpiniani de Cæſaribus vſque ad Carolum V. Clar.1540.

Plutarchi vitæ principum, Græcorum & Romanorum L. Clar.120.

C. Suetonij Tranquilli vitæ XII. Cæſarum, à Cæſare vſque ad Neruam. Clar.120.

Dionis Nicæi vitæ Imperatorum, à Nerua vſque ad M. Aurelium. Clar.140.

Aelij Spartiani de vita Adriani, Antonini Pij, & M. Aurelij. Clar.240.

M. Aurelij à ſe conſcripta vita, libris XII. Clar.170.

Iulij Capitolini libri III. de vita Antonini vtriuſque, Veri, ac Pertinacis. Clar.300.

Dionis Caſſij hiſtoria principum Romanorum, ab Auguſto vſque ad Alexandrum Seuerum, cuius epitomen complexus eſt Xiphilinus. Clar.240.

Aelij Lampridij de vita Didi Iuliani, Commodi, Heliogabali ac Seueri. Clar.300.

Herodiani libri VIII. à morte M. Aurelij vſque ad Gordianum iuniorem. Clar.200.

Sexti Aurelij Victoris de vitis Imperatorum, ab Auguſto ad Theodoſium magnum. Clar.420.

Pomponi Lęti de vita conſequentium Imperatorum, à Gordiano vſque ad Heraclium. Clar.1490.

clar.310 Trebellij Pollionis de imperio Valeriani, Galieni, Claudij, ac XXX. tyrannorum.

Clar. 320. Flauij Vopiſci de vita Aureliani, Taciti, Floriani, Probi, Firmi, Saturnini, Proculi, Cari, Carini, Numeriani.

clar. 312 Euſebij de geſtis Diocletiani Maxentij, Conſtantini.

Clar. 340. Eutropij epitome principum Romanorum vſque ad Iouinianum.

clar. 4360. Ammiani Marcellini de geſtis Conſtantij, Iuliani, Iouiniani, Valentiniani, & Valentis.

clar. 1505. Michaëlis Ritij de regibus Francorum, Hiſpanorum, Neapolis, Siciliæ, Hungariæ, Hieroſolymæ.

Clar. 1480. Q. Curtij de rebus geſtis Alexandri magni libri VIII. qui reſtant de X.

Turpini, Eguinardi, & Acciæoli de vita Caroli magni. priores ætate Caroli magni, tertius M.CCCCXC.

Clar. 1480. Platinæ de vitis Pontificum Rom. à Petro vſque ad Sixtum, & annum Chriſti M.CCCCLXXII.

Clar. 1540. Pauli Vergerij de geſtis principum Mantuanorum.

clar. 1550. Principum Montisferati ſeries, autore incerto.

Caroli Stephani epitome ducum Mediolanenſium.

Io. Bracelli de claris Genuenſibus.

Xeno-

Xenophontis de factis & dictis Socratis.

Philonis de vita Mosis.

Othonis Frinsingensis de gestis Friderici Aenobarbi.

Philostrati libri VIII. de vita Apolonij Thianæi.

Laur. Vallæ de gestis Ferdinandi regis Arragonum.

Staphili de gestis Caroli V.

FINIS.

INDEX RERVM MEMORABILIVM QVAE HOC LIBRO CONTINENTVR COPIOSISSIMVS.

A

Carda-

Conra

Drui-

Io.

Septen-

FINIS.

Errata ſic corrigito.

PAGINA 5.verſu 6.ab lege ac.pag.27.v.27.en leg.eſt.in eadem pag. v. 28. eluti leg. veluti. pag. 66. v. 27. ὑπτιμαῖος leg. ὑπθιμαῖος. pag.133.v.18.ſummo leg.ſomno.pag.110.v.6.Latini leg.Latinis. pag.223.v.24.coïerent leg.coïerant. pag.133.v.4.magiſtratuū lege magiſtratum.pag.167.v.24.acti leg.acta. pag.291.v.8.Sanatus leg.Senatus.pag.345.v.26.interpres leg.interpretes.pag.349.v./.periculos leg.periculoſos.